వంగవిజేత

ఇది

రమేశచంద్ర దత్తు గారి వంగభాషలోని మూలగ్రంథమునకు

గావింపబడిన కర్ణాటక పరివర్తనము నుండి

వేంకట పార్వతీశ్వర కవులచే

నాంధ్రీకరింపఁబడినది.

పబ్లిషర్సు :

కొండపల్లి వీరవెంకయ్యా అండ్ సన్సు,

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి.

1950

2-0-0

రైటు]

[వెల

దండనాయకులు తమతమ మండలములయందలి భూములను తమకు లోఁబడియున్న కృషికులకొసంగుచుండిరి. ఆదండనాయకులు నిజముగ వంగదేశాధీశ్వరునకు లోఁబడకుండుటయేకాక సమయము దొరకి నప్పుడు తమ మండలమునకుఁ దామే ప్రభువులై స్వతంత్రపరిపాలనము చేయుచుండిరి.

పఠానుల ప్రభుత్వమునందు హిందూజమీందారులకు విశేషాధికారములును, ప్రభుత్వములును లభియించి యుండెను. పఠాను ప్రభువులలో నొక హిందూప్రభువుకూడ నుండెను. క్రీస్తుశకము పదుమూడువందల యెనుబదియైదు సంవత్సరమునందు గణేశరాజను నాతఁడు వంగదేశమున నేడు సంవత్సరములవఱకును తన ప్రభుత్వమును స్థాపించి నిరపాయముగ రాజ్యమును బరిపాలించి యుండెను. ఆతఁడు మొట్టమొదటఁ జిన్న జమీనుదారుఁడై యున్నను, బాహుబలంబునను సాహసమునను వంగదేశసింహాసనము నవలీలగ సంపాదించెను. తరువాత నాతనికుమారుఁడు మునల్మానుమతము నవలంబించి యాతఁడును నాతని వంశమువారును నలువదియేండ్లు పర్యంతమును వంగదేశమును పరిపాలించిరి.

మొగలాయీలు వంగదేశమును జయించినప్పుడు జమీందారులయొద్దనున్న సైన్యమంత స్వల్పముగానుండలేదు. ఎనిమిదిలక్షల కాల్బలమును, నిరువదిమూడు వేలగుఱ్ఱపుదళమును, నాలుగు వేలయుద్ధపుటోడలను నుండెను. ఆజమీందారులలోఁ జాలమంది కాయస్థులైయుండిరి. వారే యీ దేశమునకుఁ బ్రభువులై యుండిరని చెప్పవచ్చును. దేశమునందలికృషికులును, ప్రజలనుసంపూర్ణముగ వారియధీనమునందే యుండిరి. ప్రజలలోఁ బరస్పరాభియోగవ్యవహారాగికము లున్నయెడల వానినాజమీందారులుగాని, వారలకుఁ గార్యనిర్వాహకు లగు నుద్యోగులుగాని తీర్చుచుండిరి. చోరులు మొదలగుదుష్కర్ములనుబట్టి

వారే శిక్షించుచుండిరి. ప్రతిగ్రామమునందును వారే శాంతి నెల కొల్పి ప్రజలను కాపాడుచుండిరి. ప్రజలకందఱకును వారే తల్లిదండ్రులై యుండిరి. మొత్తముమీఁద జమీందారులే ప్రజలకుఁ బరిపాలన కర్తలును, విచారణకర్తలు నై యుండిరి. వారే ప్రజలకు రక్షకులును, రాజులు నై యుండిరి. ఈవిధముగాఁ బఠానులయధీనమునందున్న వంగదేశమున హిందువులపరిపాలనమే ప్రబలమైయుండెను.

క్రీస్తుశకము పదునేనువందల డెబ్బదిమూఁడవ సంవత్సరమునఁ బఠానుప్రభుం డగుదాయూదుఖానుఁడు వంగదేశసింహాసనమునధిష్ఠించెను. ఆమరుసటిసంవత్సరమునసే యక్బరుపహా దేశమునుజయింప నిశ్చయించి స్వయముగా వచ్చి పాట్నానగరమును స్వాధీనపఱచుకొని మనాయిమఖాను నచ్చట సేనానాయకునిగా నొనరించి మరల డిల్లీకిఁ బోయెను. మనాయిమఖానుఁ డచ్చట నామమాత్రదండనాయకుఁడుగనే యుండెను. క్షత్రియచూడామణి యగుతోడరుమల్లుఁడు దాయూదుఖానుని మాటిమాటికి నోడించి తుట్టతుదకు కటకముకడ జరిగిన మహారణమున సంపూర్ణవిజయలాభమునందెను. అందువలన దాయూదుఖానుఁడు భయపడి పదునేనువందలయిరువదినాలుగవసంవత్సరమున వంగబీహారుదేశములను మొగలాయీలకు వదలివైచి "ఒరిస్సా" ప్రదేశమును మాత్రము తనయధీనమునం దుంచుకొనియెను ఈప్రకారము సంధిజరిగినతరువాత తోడరుమల్లుఁడు డిల్లీకి బయలుదేరి పోయెను ఇట్లుజరిగినతరువాత దాయూదుఖానుఁడు సమయము దొరకినదని యెంచి సంధిమాటయే మఱచి దేశమును మరల స్వాధీనపఱచుకొనియెను. పదునేనువందలడెబ్బదియాఱవసంవత్సరమున నక్బరుపహా హాసన్‌కులీఖానుని సేనానాయకునిఁ జేసెను. అతఁడు పేరునకు మాత్రము దండనాయకుఁడై యుండెనుగాని తోడరుమల్లుఁడే మరల స్వతంత్రముగ రెండసారి వంగదేశమునకు వచ్చి రాజమహాలునొద్ద

మహారణముచేసి దాయూదుఖాను నోడించెను ఆఘోరయుద్ధమునందు దాయూదుఖానుఁడు మరణించెను. అప్పుడు డిల్లీశ్వరుఁడగునక్బరు హుసన్‌కులీఖానుని వంగబీహారు దేశములకు శాసనకర్తనుగా నియమించెను. తోడరుమల్లుఁడు తిరిగి డిల్లీకిఁ బోయెను. పదునేనువందలయెనుబదియవవత్సరమునమరలవిద్రోహానలముప్రజ్వలించినది. జమీందారులుకూడ విద్రోహులై కట్టుకట్టి తిరుగఁబడిరి. అక్బరుమహానిశేషబుద్ధిమంతుఁడగుసార్వభౌముఁడు మొట్టమొదట రెండుసారులు శత్రువులగుపఠానులను జయించినవీరుఁడు హిందూసేనానాయకుఁడే యగుటవలన హిందువులుక్క నితరజాతివారు వంగదేశప్రతినిధులయినచో దేశీయులసాహాయ్యమునుతీసికొని రాజవిద్రోహులనణఁగింపఁజాలరని యక్బరు బాగుగ గ్రహించి పదునేనువందలయెనుబదియవసంవత్సరమున తోడరుమల్లు నచ్చటసేనానాయకునిగను శాసనకర్తగను నియమించి వంగదేశమునకుఁ బంపెను. నిర్భీకుఁడగునావీరపురుషుడు మూఁడవసారి వచ్చి వంగదేశమును జయించి ఒరిస్సావఁగబీహారు దేశములను పరిపాలించినరెండుసంత్సరములలోను జరిగినచర్యల నవలంబించి యీగ్రంథము వ్రాయఁబడుచున్నది కావున నాసమయమునందు హిందువులకును ముసల్మానులకును, జమీందారులకును, ప్రజలకును, పఠానులకును, మొగలురకును గలపరస్పరసంబంధమునుగూర్చి ప్రప్రథమమున సంక్షేపముగఁ దెలుపవలసివచ్చినది.

ఒక దినమునఁ బ్రాతఃకాలమునం దొక బ్రహ్మచారి నదియామండలమునఁ బ్రవహించుచున్న యిచ్ఛామతీనదీతీరమునందున్న రుద్రపురమనునొకపల్లెటూరి కభిముఖుఁడై పోవుచుండెను. నలుదెసలను పచ్చనిపైరులతో నిండియున్నపొలములు దృగ్గోచరము లగుచుండెను. ప్రభాతమందమారుతము చల్లగ నల్లనల్లన వీచుచు నాసస్యములపై నాడుచుండెను. మనోజ్ఞములై శ్యామలవర్ణసంశోభితంబు లగునాసస్య

ములుకూడ మెల్లమెల్లగఁ జలియించుచు నాప్రభాతవాతములతో నా డుకొనుచున్నట్లుండెను. చాలదూరమువఱకువ్యాపించియున్న యాపొలములకవ్వలఁ జేసిచాటుననొకటిరెండుపల్లెలున్నట్లు కానవచ్చుచుండెను—ఇండ్లగపడుటలేదు. అందందు దట్టముగఁ బెరిగియున్నచెట్లగుంపులు లోచనగోచరము లగుచుండెను. ఆకాశము నీలవర్ణమును దాల్చియుండెను. కలవిహంగములు గానముచేయుచుండెను. పల్లెనుండి వెలువడిన రైతులుకూడ మార్గమధ్యమున నత్యుత్సాహముతో గానము చేయుచుండిరి. ఆమార్గమధ్యమునఁ బోవుచున్న బ్రహ్మచారి మఱియొక మార్గస్థునిఁ జూచి "రుద్రపుర మింకెంతదూర మున్నది?" అని యడిగెను.

మార—ఎంతయోదూరము లేదు. ఒక్కమైలున్నది. అదిగో! ఆయెదుటనున్న చెట్లగుంపు దాటినచో నూరగపడును.

ఆమార్గస్థునకు నలువదివత్సరముల వయసుండవచ్చును. జాతియం దాతఁడు కైవర్తుఁడు ఆతఁడు బ్రహ్మచారికి నమస్కరించి "సామీ! మీరు రుద్రపురమునకుఁ బోయెదరా? నేనాయూరివాఁడనే మీతోఁగూడ వచ్చెదను. మీనామధేయ మేమి? మీ దేయూరు?" అని ప్రశ్నించెను.

బ్రహ్మ—నాపేరు శిఖండివాహనుఁడు నేనిచ్ఛామతీనదీతీరమునం దున్నమహేశ్వరమందిరమునుండి వచ్చుచుంటిని. నీపేరేమి ?

మార్గ—నాపేరు నవీనదాసుఁడు. ఇక్కడ నాకుఁ గొంతపొలమున్నది. దానిని చూచుకొన పోవుచుంటిని.

శిఖం—ఈసంవత్సరమునఁ బైరులు, పంటలు నెట్లున్నవి?

నవీ—స్వామీ! ఇప్పుడు నాకు నలువదియేండ్లున్నవి. ఈయేఁడుపండినంతపంట నేనెన్నఁడును చూచియుండలేదు. ఈసంవత్సరమునఁ బరమేశ్వరుని పరిపూర్ణవాత్సల్యమునకు మేరయే లేదు.

ఇట్లు చెప్పి నవీనుఁడు కొంతసేపూరకయుండిమరల "స్వామీ! మాజమీందారునికుమారునిసంగతియెట్లున్నదోవింటిరా?" అనియెను

శిఖం—లేదు. ఎట్లున్నది?

నవీ—అతఁడొకమాదిరిపిచ్చి వానివాలె నైపోయెను. కారణ మేమియో యెవ్వరికిని దెలియలేదు. అతని కారోగ్యముంగూర్పవల యునని తండ్రి మిగుల శ్రమపడుచున్నాఁడు కాని యందువలన నేమి యును లాభమగపడుట లేదు. మీరు చాలఁ దెలిసినవారివాలె నగప డుచున్నారు. అతనిపిచ్చి కుదురుట కేమైన నుపాయము చేయఁగలరా?

శిఖం—శాస్త్రములయందు పిచ్చియనురోగముసంభవించుట కనేక కారణములు తెలుపఁబడి యున్నవి. బంధువియోగమో భామా ప్రణయమో—

నవీ—అట్టి వేవియును కావు. రాజకుమారుఁ డెల్లప్పుడు నేమేమో పరస్పరసంబంధము లేని మాటలాడుచుండును. ఆమాటలకు సమయము సందర్భము లేదు. తుది మొదలు లేదు చాలఁజదువుటచే మతిచెదరినదని యనుకొందును.

శిఖం—అతఁడు నిరంతరము నెట్టిమాట లాడుచుండునో చెప్పఁగలవా?

నవీ—అతఁ డొకసారి 'వైరినిర్యాతనమే పరమసుఖము' అనియు, నింకొకసారి 'సతీరత్నమే సర్వోత్తమరత్నము' అనియు. మఱియొక పారి 'బంధుహత్య పరమపాతకము' అనియు, వేఱొక సారి 'ప్రజలకష్టములను చూచుచు నూరకుండుటకంటెఁ బ్రాణముల ద్యజియించుటయేమేలు' అనియుఁ బలుకుచుండునని నేను విని యుంటిని.

శిఖం—(చాలసేపాలోచించి) ఆతఁ డేదియో యతిదారుణం బగునొక పాపకృత్యము నాచరించి యుండును. మహాపాపము చేసి నచో మనోవైకల్యము కలిగి తుదకుఁ బిచ్చియెత్తుటకూడఁ గలదు.

నవీ—ఆతఁ డెట్టిపాపకార్యమైన నెన్నఁడైన జేసియుండు నని నేను నమ్మఁజాలను.

అని చెప్పి నవీనదాసుఁ డేదియో పూర్వవృత్తాంతమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనువానివలెఁ గొంతసేపూరకుండి పిమ్మట మరలఁ జెప్ప నారంభించెను 'స్వామీ! ఆతనియంతఃకరణ మతిదయాశీతలమైనది. అంతటిభూతదయాపరవశుఁ డగువాఁ డెట్టిపాపము చేయగలడు? ఇప్పటికి పండ్రెండువత్సరములకు ముందు నేనొకసారి మా రాజధాని యగునిచ్ఛాపురమునకుఁ బోయి యుంటిని. అప్పుడు నలుగురైదుగురు పేదరైతులు తమభూములపన్ను చెల్లింపఁజాలక చెఱసాలయం దుంపఁబడిరి. మా రాజకుమారున కప్పటి కెనిమిదేండ్లయి యుండవచ్చును. అప్పుడాతఁ డెవ్వరు నెఱుంగకుండఁ గారాగారద్వారమునొద్దకు వచ్చి తలుపులను దెఱచి లోనికిఁ బోయి యొక్కొక్కరైతునకు రెండేసి రూపాయల నిచ్చెను. అప్పు డారైతులు తమపన్నులను జెల్లించి బంధవిముక్తులై పరమానందమున నిండ్లకుఁ బోయిరి.

శివం—తరువాత?

నవీ—పిమ్మట నందఱకు నాశ్చర్యము కలిగెను. ఈ పేదరైతులకుఁ బన్ను చెల్లించుటకు ధన మెచ్చటనుండి వచ్చినది? ఎవ్వరిచ్చియుందురు? అని సందేహించిరి. కాని యెవ్వరికిని బోధపడ లేదు. తుదకు రైతులందఱును వారియిండ్లకుఁ బోయినతరువాత రాజకుమారుఁడు భయముతోఁ దండ్రియొద్దకుఁ బోయి తాను చేసినదంతయు నాతని కెఱింగించెను. తండ్రియగునగేంద్రసింహుఁ డాసంగతి విని కుమారు నెత్తుకొని తొడలపైఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొని ముద్దాడెను. ద్వారము నొద్ద నిలిచియున్న నేనప్పు డంతయుం జూచి యానందబాష్పముల విడిచితిని.

ఇట్లు సంభాషించుకొనుచు వారిరువురును రుద్రపురమునఁ బ్రవేశించిరి. ఆగ్రామమునకుఁ జుట్టును వివిధములగు వృక్షములు విశాల

శాఖాప్రకాండములచే మిన్నుముట్టి వెలుపలనున్నవారి కట నొక
యూరున్నదని గ్రహియించుట కవకాశము లేకుండఁ జేయుచుండెను.
తరుప్రాంతరాళంబులనుండి సూర్యకిరణంబులు వెలువడి క్రిందబడి
యున్న జీర్ణపర్ణతరంగములమీఁదను, గ్రామమునకుఁ బోవుచున్న
మార్గముమీఁదను ప్రసరించుచుండెను. తరుశాఖలపై వివిధంబులగు
సుందరవిహంగములు గానముచేయుచుఁ దమతమహృదయోల్లాసము
లను సూచించుచుండెను. అక్కడక్కడనున్న పుర సరోవరములయం
దున్న సరోజముఖకుసుమంబులు వికసించి పరిమళించుచు సర సౌందర్య
ముల నతిశయింపఁ జేయుచుండెను. ఒక్కొక్కచో దరుషండములయం
దొకటి రెండుగుడిసెలు కానవచ్చుచుండెను. అందొకరిద్దఱుకృషీకులు
నిరాతంకముగఁ బాడుకొనుచు దారిపట్టి పొలములకుఁ బోవుచుండిరి.
కృషి యువతులు జలప్రపూర్ణంబులగు మృణ్మయ పాత్రములను సం
దిట నిరికించుకొని గ్రామవృత్తాంతములం గూర్చి సంభాషించుకొనుచు
మెల్ల మెల్లగ నిండ్లకుఁ జేరుకొనుచుండిరి.

శిఖం—"మహాశ్వేత" యను పేరుగలవిగతభర్తృకయగు నొక
కాంత యీగ్రామమునందున్న దని వినియుంటిని. ఆమెయిల్లెక్కడ?

నవీ—ముందునకు నడవవలయును. నే నామెగృహమును
చూపించెదను.

ఇరువురును కొంతదూర మరిగినతరువాత నవీనుఁడు మహాశ్వేత
గృహమును నాబ్రహ్మచారికిఁ జూపించెను.

శిఖండివాహనుఁడు మహాశ్వేత యింటియతిథి యయ్యెను.
నవీనదాసుఁడు బ్రహ్మచారికి నమస్కరించి యాతని పాదపరాగమును
దనశిరంబునఁ దాల్చుకొని సెలవంది వెడలిపోయెను.

రెండవ ప్రకరణము

She stole along, she nothing spoke,
The sighs she heaved were soft and low,
And naught was green upon the oak,
But moss and rarest mistletoe:
She kneels beneath the huge oak tree,
And in silence prayeth she,

Coleridge,

ఒకటి గంటవాగములు గడచియుండవచ్చును. నాఁడు శుక్లపక్ష చతుర్దశి. కాని, మేఘము లాకసమున మూసికొనియుండెను. గ్రామము, భూమి, వనము మొదలగునవి యన్నియు నంధకారమున మునిఁగిపోయియుండెను. ఖద్యోతమాలికలు తరులతాదులపై నున్న నిబిడాంధకారమును మెఱయించుచుండెను. ఇచ్ఛామతీనది కలంకపముగ నిండి తరంగమాలికలచేఁ గొలఁకుచుఁ బ్రవహించుచుండెను. నిశామారుతవేగమునఁ దరంగహారము తెగిపడిపోవుచుండెను. సాంద్రారణ్యమునందలి పొదలనుండి గాలి రివ్వురివ్వున వీచుచుండెను. ఆ వాయునిస్వనమును, తరంగశబ్దమును తక్క మఱియెట్టిధ్వనియును వినవచ్చుట లేదు. జగమంతయు నిద్రాముగ్ధమై యుండెను.

అట్టిగాఢాంధకార సమయమున నంతటిచలిగాలిలో శుభ్రవసనధారిణియగు నొకకాంత యేకాకినియై నదిలో స్నానము చేయుచుండెను. ఆమె యేదియో యొకవ్రతము నాచరించుచున్నట్లు తోఁచుచుండెను. ఆయంధకారమున నామె ధరించిన తెల్లనివస్త్రము తక్క మఱి యేమియు నగపడుట లేదు. ఆమె స్నానముచేసిన తరువాత వనమునందలిపుష్పములను గోసికొని వచ్చి సమీపమున నున్న పురాతన వటవృక్షముక్రింది శివాలయములోనికిఁ బోయి తలుపులు మూసికొనియెను.

ఆ దేవాలయమున శ్వేతశిలానిర్మితంబగు చిన్న శివలింగము కలదు. ఆ దేవుని పార్శ్వమున నొక దీపము ప్రజ్వలించు చుండెను. ఆ వెలుతురామె మేనిమీఁదను, వస్త్రముమీఁదను ప్రసరించు చుండెను. ఆమెకు యౌవనావస్థ గడచి చాలకాల మైనది. నలువది యేండ్లకు మించియుండవచ్చును. కళావిహీనమై వాఁడియున్న యామె శరీరమును; తలయందలి యొకటిరెండు శ్వేతకుంతలములను చూచి నచో నామె కేఁబదియేండ్లు మించినను మించియుండ వచ్చునని తోఁచును. శరీరము కాంతి విహీనమైనను సమున్నతమై, కోమలమై యుండెను. లలాటమున్నతమై ప్రశస్తమై యున్నను చింతా రేఖలచే గంభీరముగఁ జిహ్నితమై యుండెను. విరిసినకుంతలములు కపోలము లను, వక్షమునను గుచ్ఛగుచ్ఛములుగఁ బడియుండెను. ఆమె నేత్ర ములకుఁ గలకాంతి తరుణీమణుల కన్నులయందుఁగూడ నుండఁబోదు. కాని యది యువతీనేత్రద్యుతి వంటిది కాదు. హృదయచింతానల స్ఫులింగములు నేత్రములనుండి యుట్టిపడుచున్నట్లుండెను. పెదవులు చిన్నవయ్యును దృఢప్రతిజ్ఞను సూచించుచుండెను. ఆపాదమస్తక మును గంభీరమై యున్నతమై వితంతువుల కుచితంబగు వస్త్రముచే నావృతమై యతి పవిత్రతాద్యోతకమై యుండెను. ఆమె తాను తెచ్చిన వనపుష్పములచే దేవునిం బూజించి సాష్టాంగదండప్రణామ మాచరించెను.

ఆమె యట్లు చాలసేపు పూజ చేయుచుండెను. వాయువేగము క్రమక్రమముగఁ బ్రబలమగుచుండెను. అప్పుడప్పుడా దేవాలయ ద్వారకవాటములు గణగణకొట్టుకొనుచుండెను. శైలశూన్యంబగుటచే నాలయమునందలి దీపము క్రమముగ హరించుచుండెను. కాని యామె మొగమునఁ గొంచెమేని వైలక్షణ్య మగపడుట లేదు కన్నులు మూసికొని నిశ్చలావయవయై స్థిరహృదయముతో జావ

సేపటివఱకును దేవు నారాధించుచుండెను. ఆమె ప్రార్థనమేమియో, ఎందుకొఱకామె యట్లారాధించుచున్నదో, మే మెఱుంగము. మాకా సంగతినిగూర్చి తెలిసికొనుటకు సాహసమును లేదు.

పూజయైనతరువాత నామె యీవలకు రానెంచి దీపముచేతం బట్టుకొని వచ్చి తలుపులను తెరచెను. తోడనే వాయువేగమున దీప మారిపోయెను. అంధకారమయంబగు నా యర్థరాత్రిసమయమున శుష్కశరీరయగు నా కాంత కొంచెమైన జంకులేకుండ మెల్ల మెల్లగ పశ్చిమద్వారమునుబట్టి యుత్తరాభిముఖముగ బయలుదేరెను. ఆమార్గ మతి వికటముగ నుండెను. ఇరుప్రక్కలను మహారణ్యము: నిబిడతరుశాఖాప్రశాఖలవలన నంధకారము ద్విగుణీకృతమైయుండెను. ఆ చంద్రతారకానికములు నొక్కొక్కకడ నిసుమంతమాత్ర మగపడుచుండెను. కాని యచ్చటి వారెల్లరును నిద్రాముద్రితులై యుండిరి. జీవజంతువుల యలుకుడేని లేదు. ఇట్లున్న యాత్రోవనుబట్టి మహాశ్వేత కొంతదూరము నడచి తుదకొక కుటీరము నెదుటకు వచ్చి నిలిచి తలుపుతట్టెను. తోడనే ద్వారము తెరవంబడియెను. ఆ కాంత లోపలం బ్రవేశించినతోడనే చేతిదీపమును బట్టుకొనియున్న బాలికయొకర్తు మరల నా ద్వారమును మూసివైచెను.

ఇంతసేపో నిదానించినను వచ్చుచున్న మహాశ్వేత యా బాలిక నెమ్మొగము గాంచినతోడనే యామె విచారమంతయు దూరమై ముఖమునందలినుండి బహిర్గతస్నేహభావ ముదయించి వికసించుటయు నామె 'సరళా! ఇంత రాత్రివఱకును నిదురింపక మేల్కొనియుంటి వేమి? పోయి పరుండుము తల్లీ!' యని చెప్పి యామెను ముద్దుపెట్టుకొనియెను. ''అమ్మా! చాల రాత్రియైనట్లు నాకు తెలియనే లేదు. బ్రహ్మచారి మహాశయులు మహాభారతకథను చెప్పుచుండిరి. నేను సావధానముగ వినుచుంటిని. మహాభారతకథను వినుచున్నచో రేయంతయు జాగరము చేయఁగలను'' అని సరళ ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

సరళ దీపమును తీసికొని తనశయనమందిరమునకుఁ బోవుచుం
డెను. తల్లి యామెవంక జాలసేపటివఱకు కన్నారఁ జూచి తనలోఁ
దానే యస్ఫుటస్వరముతో "నా సర్వస్వమును నీవొక్కతెవే! ఈఘో
రారణ్యమును ప్రకాశింపఁజేయుటకు పరమేశ్వరుఁ డింతటియమూల్య
రత్నమును—ఇంతటిమనోజ్ఞకుసుమమును—సృష్టించియుండునా ?"
అని యనుకొనుచు బ్రహ్మచారియున్న చిన్నయింటికిఁ బోయెను.

సరళ పడకటింటికిఁ బోయి దీపమును క్రిందనుంచి తల్లికూడఁ
బరుండుటకు వచ్చునేమో యని తలుపు సగముమూసికొనియుండెను—
దీపముకుండ నార్పలేదు. ఆమెకుఁ బరుపుపై నిద్రపట్టకయుండవచ్చును.
యౌవన మింకను బాగుగఁ దలచూపలేదు. ఆమె మొగముచూచినచో
బాలికయనియే స్పష్టముగఁ దోఁచును. అవయవములఁగాని, నెమ్మొ
గమునగాని, రూపకళయు, లావణ్యసంపత్తియు విశేషించి యగుపడుట
లేదు. కవులు వర్ణించుటకు సంభ్రమించుచుండువిలాసవతులగు నొయ్యా
రపుఁజెలులచెలువ మింకను మనసరళకు వచ్చియుండలేదు. తనులత
కోమలతాప్రపూర్ణమై వదనమండలమున దివ్యతేజము మాధుర్యమును
సారళ్యమును కానవచ్చుచుండెను. ఆమెహృదయము కేవల సౌశీల్య
ముతోడను సారళ్యముతోడను, మనుష్యసాధారణం బగు పవిత్రప్రేమ
ముతోడను స్నేహముతోడను నిండియున్నట్లు చూచినంతమాత్రము
ననే పొడకట్టుచుండును. ఆమెకుఁగలవిశేషసౌందర్యమునందామెనే
త్రములు తల్లికన్నులవలె నుజ్జ్వలములై యుండకపోయినను విశేము అనే
త్రము లుజ్జ్వలములే యగునుగాని శాంతములై, సరళములై కోమ
లములై యుండెను పెదవు లంతచిన్నవి కావుగాని, మనోజ్ఞమధుర
ములై మనోజ్ఞమధురమందహాసచంద్రికాకలితములై కానవచ్చు
చుండెను. వినీలకుంతలములు గుచ్ఛగుచ్ఛములై యామెసరళకై శోర
భావమును వర్ధిల్లఁజేయుచుండెను. సర్వాంగకములు నతికోమలములై

సుస్నిగ్ధములై యుండెను. పగలంతయును శ్రమపడియుండుటవలన
నామెకు శయనించినతోడనే నిదురపట్టెను. అప్పుడా బాలిక వికసించిన
కమలము మరల ముకుళించి మొగ్గపోలికం దాల్చినట్లుండెను.

తల్లియు బిడ్డయు నివసించియున్న యాకుటీరము సామాన్యమై
నది. చిన్నవంటయిల్లును, నొకపసుశాలయు, మఱిరెండు పెద్దగదులును
కలవు. ఒకగదియందుం దల్లియు, బిడ్డయు, నొకదాసియును శయనిం
తురు. మఱియొకగదియందు బగటివేళ గృహకార్యముల నిర్వహించు
కొనుచుందురు. అతిథు లెవ్వరైన వచ్చినయెడల నందు శయనింతురు! పసు
లకొట్టమునందు మూండు నాలుగు పసులు కలవు. ముంగిట నొకగాదె
యున్నది. అందు నెల్లపుడును ధాన్యమున్నది. ఇంటివెనుక చిన్న
తోంట యుండెను. అందు గొన్ని ఫలవృక్షములు కలవు. సరళ కొన్ని
పూలమొక్కలను, పుష్పలతలను నేసి పెంచుకొనుచుండెను. కుటీరము
సామాన్యమైనదే యైనను దానియందు నివసించువారు కాయింటివారు
కేవలము సామాన్యులు కారని బోధయగుచుండెను. ఇల్లంతయు నతిప
రిష్కృతమై యెల్లవస్తువులును బరిశుభ్రములై యుండెను. వారు ధరిం
చినవస్త్రములు సామాన్యములే యైనను శుభ్రములైన యుండెను.
ఇల్లును శుభ్రముగా నుండెను. ముంగిట నొకగడ్డిపరకయైన లేదు.
ఆకుటీరమునందున్న యాకాయస్థయువతుల యాచారవ్యవహారములం
గాంచి గ్రామవాస్తవ్యులందఱును మొట్టమొదట వారివిషయమై
యేమేమో యనుకొనుచుండిరి. కొన్ని సంవత్సరములు గడచినతరు
వాత వారియభిప్రాయములు మారెను. మహాశ్వేత గతించిపోయిన
యొక జమీందారుని భార్యయై యుండు ననియు, సర్వస్వమును పోవు
టచే నంతఃపురమును వదలి స్వయముగా బిడ్డను వెంటం బెట్టుకొనివచ్చి
యిట నివసించుచున్నదనియు నప్పుడా గ్రామస్థు లూహించుకొనిరి.

మహాశ్వేత బ్రహ్మచారి యగు శిఖండివాహనునిం జూచి మిగు
లభక్తితో నాతని భుజింపఁజేసి పిమ్మట నాముసలివానికి ఫలాహార

మాచరించెను. తరువాత బ్రహ్మచారిని పీఠమునఁ గూరుచుండఁజేసి తాను క్రిందఁ గూరుచుండెను. వారిరువురును రాత్రి యంతయుమాటలాడిరి. ఆసంభాషణమునఁ గొన్నిసంగతులను మాత్రము మాపాఠకులకుఁ దెలియఁజేయుదము.

శిఖ.—సోదరీ! నేనిప్పుడు చంద్రశేఖరుని యొద్దనుండి వచ్చితిని. ఆయన తీర్థయాత్ర చేసికొని తిరిగి వచ్చియున్నాఁడు. ఏడుసంవత్సరములలో నాతఁడు హిమాలయము మొదలు కావేరివఱకు నున్న తీర్థముల నన్నిటిని దర్శించి ధన్యుఁడై వచ్చియున్నాఁడు.

మహా.—జనకుని జీవితము సార్థకమైనది.

శిఖ.—మొదట వంగదేశమునకు వచ్చి పఠానుల రాజ్యము నశించిపోయిన దనియు, ఢిల్లీశ్వరుని సేనాధిపతులు [illegible] ఈదేశమును జయించెననియు వినుటయే కాక యీదేశమునందలి జమీందారులకుఁ దిలకస్వరూపుఁడై యున్న సమరసింహుఁడు మరణించె ననుసమాచారముకూడ వినియెను. పిమ్మట నావలన నీవవలంబించిన వ్రతసమాచారమును విని యాశ్చర్యపడియెను. నీవ్రతమునుగూర్చి యాతని యభిప్రాయమేమో తెలియఁజేయలేదు. కాని నాకొక భయముమాత్రమున్నది. ఈవ్రతమువలన నీ దేహమునకు ప్రత్యవాయము సంభవించునేమో యనిశంకించుచున్నది. తల్లీ! ఇంతటితో నీవ్రతమును నిలిపివేయుము. ఇక ముందు సాగింపవలదు.

మహా.—అన్నా! క్షమింపుము. [illegible]. ఆవ్రతమే నాజీవితమునకాధారమైయున్నది. దానిమూలముననే నే నింతవఱకు జీవించి యుంటిని. ఇంతటిదుఃఖమును, ఇంతటిమనస్తాపమును సహించుకొని యింతటిభయంకరావస్థయందును నేను ప్రాణములను బిగబట్టుకొని యుండుట యావ్రతబలమువలననే కాదా? ఆ వ్రతము మానివైచినదినముననే నాప్రాణములనుకూడ విడువవలసి వచ్చును.

మహాశ్వేతప్రత్యుత్తరము నాలకించి శిఖండివాహనుడు వ్రత మును గూర్చి ప్రస్తావింపక యూరకుండి పిమ్మట "వైరిసంహారణమున కే దేనొకవిశేషోపాయ మూహించి యవలంబించితివా?" అనియెను.

మహా—నేనొకసిద్ధపురుషుని యనుగ్రహమున నొకభీషణమం త్రోపదేశమును గాంచి యుంటిని. ఆమంత్రసిద్ధికొఱకు చేయవలసిన యనుష్ఠానముకూడ దారుణమైనదియే. అట్టియనుష్ఠానమును నిర్వ హించుటకు స్థిరప్రతిజ్ఞురాలనై యున్నదానను. ప్రతిదినమును సం ధ్యాసమయమున స్నానము చేసి రాత్రి రెండుజాములవఱకును దేవ దేవుని నామంత్రముతో నారాధించుచుంటిని. మహాదేవుడు సం ప్రీతుడై శత్రుసంహార మొనరించువఱకును నాయిష్ట యవివాహితయై యుండును. ఏడుసంవత్సరములలోపల నాయభీష్టము నెఱవేఱదేని కన్యయైయున్న కుమారికను మహాదేవునకు బలియొసంగి నేనగ్నిప్రవే శము చేసెదను.

చాలసేపిరుపురును మౌనము వహించి యుండిరి. తరువాత బ్రహ్మచారి "నీవ్రతమునుగూర్చి యంతయు నేనెఱుంగుదును. వైరి మారణమున కా యుపాయము గాక మఱియొకయుపాయ మేదే నా లోచింపలేదా?' అని యడిగెను.

మహా—(గంభీరభావముతో) ఈవిశాలప్రకృతిసంసారమును సృష్టించినసర్వశక్తుడగు పరమేశ్వరుని పరిపూర్ణసాహాయ్యముకంటె నబలలు మఱియేయితరోపాయము నవలంబింప గలుగుదురు?

సరళస్వభావుడగు బ్రహ్మచారి వ్రతాచరణమునుండి యామె హృదయమును మరలింపవలయునని ప్రయత్నించెను. మహాశ్వేత యాతనియుద్దేశము నెఱింగి 'నీవు వెనుకటిసంగతుల నన్నిటి నెఱింగి యున్నచో నిట్లు చెప్పజాలవు. అంతయును చెప్పెదను వినుము. మహాత్ముడగుమనచంద్రశేఖరునకుగూడ దెలుపుము' అనియెను.

పూర్వవృత్తాంతము స్మృతికిఁ దోఁచినతోడనే మహాశ్వేత యొడలంతయు వడఁకుట కారంభించెను. ముఖమండలము వికృతమై సముజ్జ్వలనయనములు ధగధగ మెఱయనారంభించెను. దీపము కాంతి విహీనమై మినుకుమినుకుమనుచుండెను. నలుదెసలునిండియున్న గాఢాంధకారమునందు ఝంఝూమారుతము ప్రబలవేగమున వీచుచు మహాశ్వేతకుటీరము సూచివైచుచుండెను. పూర్వవృత్తాంతస్మరణము సంగలిగిన చింతామారుతమో—దానికి నూఱురెట్లు వేగముతో మహాశ్వేత హృదయకుహరమును భేదించుచుండెను. ఆమె చాలసేపూరకుండి పిమ్మట 'నేను పాపాత్మురాలనే యగుదును. పరులయమంగళమే ఫలముగాఁ గోరి యేడేండ్లు వ్రతము చేయునామె పాపాత్మురాలు కాకుండునా? కాని నాశత్రువుల దౌర్జన్యము సాధారణమైనదైనచో నేనింతటి కఠోరతరంబగు పాపవ్రతము నాచరించుదానగాను. మనసుంచి వినుము చెప్పెదను' అనియెను. సరళాంతఃకరణుఁడగు శిఖండి వాహనుఁడాలకించుట కనువుగఁ గూరుచుండెను.

మూఁడవ ప్రకరణము

But O'er her warrior's bloody bier
The lady dropped nor flower nor tear
Vengeance deep brooding on the slain
Had locked the source of softer woe'
And burning pride and high disdain
Forbade the rising tear to flow
Scott,

మహాశ్వేత యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను—

నాస్వామి యగుసమరసింహుఁడు కాయస్థకులాలంకారుఁడై కాయస్థభూపాలశిరోమణియై యుండెను. పఠానుప్రభుండగుదాయూను ఖానునకును, మొగలులకును యుద్ధమారంభమై, సార్వభౌముఁడగు అక్బరు స్వయముగ వచ్చి పాట్నానగరమును ముట్టడించి గంగానది కవ్వలియొడ్డున నున్నహాజీపురముచు వశపఱచుకొనవలయు నని యాయుంఖానుసచ్చటకుఁ బంపినప్పుడు నానాథుఁడొక వేయిగుఱ్ఱపుదళము ను తీసికొనిపోయి తనమహాపరాక్రమసాహసములం జూపి యానగర మును కైవసము చేసికొనుటకు మూలకారణుఁ డయ్యెను. అతనిశౌర్య సాహసములంగూర్చి యక్బరు విని విశేషసంతోషము నంది కొలఁది కాలముననే పాట్నానగరము స్వాధీనమైనతరువాత నటజరిగినపెద్ద కొలువునందు సకలసామంత హైందవభూపాలకులందును నానాథునకే యగ్రస్థానము నొసంగి యనేక విధముల వినుతించెను. తరువాతనచిర కాలముననే మొగలాయిసేనాసాగరతరంగములు వంగదేశమున వెల్లి విరియ నారంభించెను. మహాయోధుఁడగు తోడరుమల్లుఁడా సేనలతోఁ గూడి పాఱిపోవుచున్న దాయూదుఖానుని వెన్నంటిపోయెను—అప్పుడు మహారాజు సమరసింహుఁడుకూడ మహోత్సాహముతో తోడరు మల్లు ననుసరించి శత్రువాహినీప్రపూర్ణం బగు వంగదేశమున యుద్ధము చేయుటకు బయలుదేరెను. తాండానగరమునుండి వీర భూమికిని వీరభూమినుండి మేదినీపురమునకును, మేదినీపురమునుండి కటకమునకును తోడరుమల్లుఁ డెచ్చటెచ్చటికిఁ బోవునో, యచ్చ టచ్చటకుఁ బోవుచు నానాథుఁ డాతనికి దక్షిణభుజముగా నిలిచి మహారణమున సాహాయ్యమాచరించెను. తోడరుమల్లుఁడు జయించిన యుద్ధములం దెల్ల నాతనికి సమరసింహుఁడు తన స్వభావశౌర్య సాహసములను ప్రత్యక్షముగఁ జూపియుండెను. ఆ శౌర్యమునకును, సాహసమునకును పురస్కార మిదియేకదా!

కటకసమీపమునం జరగిన మహారణమున మొగలు సేనానాయకుం డగు మనాయిముఖానుండు స్వయముగా వచ్చి శత్రువుల నెదిరించెను. అప్పుడు మొగలాయిసైనికుల కపజయము తటస్థింప నుండెను. మనాయిముఖానుండు రణరంగమును విడిచి పలాయితుండయ్యెను. ఆలంఖానుండు రణనిహతుం డయ్యెను. ప్రభుశిరోమణి యగు తోడరుమల్లుండుగాని, భూపాలకుల చూడామణి యగు సమరసింహుండు గాని, భయమనునది యేమో యెఱింగినవారు కారు. అప్పుడు తోడరుమల్లుం డతి గంభీరుండై "ఆలంఖానుండు మరణించినంతమాత్రమున నేమికష్టము? మనాయిముఖానుండు పారిపోయినంత మాత్రమున భయమేమి? సామ్రాజ్య మిప్పుడు మనచేతిలో నున్నది. ముందుంగూడ మనచేతియందే యుండంగలదు." అని ప్రోత్సహించిన తోడనే నానాఘుండు కోదమసింగమువలె గర్జించుచు శత్రువ్యూహమున నురికి చెల్లాచెదరుగం జేసివైచెను. అప్పుడు మొగలాయిసైనికులు వంగదేశసామంతభూపాలకుని సాహసముం గాంచి మరల రణోత్సాహులై వైరుల నెదుర్కొనుటవలన దాయూదుఖానుండు పరాజితుం డయ్యెను. అటుపిమ్మట నే పఠానులు వంగదేశమును వదలి మొగలులతో సంధి చేసికొనిరి. ఆసంధిసమయమున మనాయిముఖానుండు దాయూదునిం జూచి "పఠానుప్రభూ! ఒకసంవత్సరము నుండి మీరు మాతో యుద్ధము చేయుచుంటిరి. ఈ యుద్ధములందు ఢిల్లీశ్వరుని సేనాధిపతులలో నెవ్వరు విశేషసాహసమును చూపియుండిరో మీరెఱింగియేయుందురు. అట్టి సాహసికుం డెవ్వండో తెలిపెదరా?" అని యడిగెను. దానికిం బ్రత్యుత్తరముగ దాయూదుఖానుండు "మొగలుసేనానాయకులలో విశేషముగ సాహసముం జూపినవారిలోం బ్రథముండు తోడరుమల్లుండు. రెండవవాండు వంగదేశపు జమీందారుం డగు సమరసింహుండు"అని చెప్పుచుండగనె

కోలువునం దెల్లెడల జయధ్వనులు సెలంగెను. ఆ మహారణమున నానాథున కేదేనసాయము సంభవించెనేమో యను భయముతో నేనప్పుడు చతుర్వేష్టితభీమకాంత దుర్గమునఁ బ్రవేశించి చూచితిని. నాశరీరము పులకరించినది. ఇప్పుడాస్థితి నాకన్నులఁ గట్టిన ట్లగపడు చున్నది—ఔరా! అంతటి మహాశూరశిఖామణియగు నిష్కపట హృదయుని—సమరసింహుని రాజవిద్రోహునిగ భావించి యాతని శిరచ్ఛేదనశిక్షకుఁ బాలుచేసిరై చిరి. హా! పరమేశ్వరా! దేవదేవా! మహేశ్వరా! ఈ యిహలోకమున నంతటి దౌర్జన్యమునకు, బ్రతి హింసాస్వరూప మగు ప్రతీకారము లేనే లేదా? పరలోకముం గూర్చి విచారమే లేదా?—

ఇట్లు చెప్పుచుండ నాకస్మికముగఁ బగిలిపోయిన వీణియంబోలి మహాశ్వేతగంభీరస్వరము మందగించెను. అప్పుడు శిఖండివాహనుఁడు "సోదరీ! పూర్వవృత్తాంత స్మరణమువలన నంతటిపరితాపము కలుగు చున్నచో నిఁక ముందు చెప్పవలదు. విశేషించి సమరసింహుని యశ స్సుంగూర్చి వంగదేశమున నెఱుంగనివా రెవ్వరు! సమరసింహుని ధర్మపత్ని యాసంగతుల నన్నిటిం దెలిపి యనుతాపపడు టెందులకు అనియెను.

మహా—సమరసింహుని ధర్మపత్ని కాదు. ఈమె యొక్పుడు సమరసింహునిరాజమహిషియై యుండెను. ఇప్పుడో నిరాశ్రయ యగు వితంతువై యున్నది! నేనిఁకఁ జెప్పవలసినది విశేషముగ లేదు. వినుము చెప్పి ముగించెదను.

"పఠానులపక్షమునందు సతీశచంద్రుఁ డను నొక కార్యదర్శి యుండెను. ఆతఁడు పఠానులయౌన్నత్య మంతరించు చుండుట గ్రహించి పఠానులను వదలి తోడరుమల్లు నాశ్రయించెను. వినీతుఁ డగునా బ్రాహ్మణునకు నానాథుఁ డభయ మొసంగి తోడరుమల్లు నితోఁ జెప్పి విశేషసాహాయ్యముం జేసెను.

ఆబ్రాహ్మణుఁడు చతురమతియుఁ, గార్యనిర్వాహకుఁడునై యుండెను. సైనికుల కాహారదార్గములం గూర్చుటయందును, శత్రువుల రహస్యమును గ్రహించి కపటతంత్రములచే వారిలోవారికిఁ గలహములు పుట్టించి భేదముం గూర్చుటయందును నాతఁడు సమర్థుఁడై యుండెను. అందువలన తోడరుమల్లున కాతనియందుఁ బ్రీతి యుదయించెను. క్రమముగా సతీశుఁడు రాజాశ్రయమునఁ బేరుగలవాఁడై విశేషధన సంపదల నార్జించెను.

ఉన్నతి యొందినకొలఁది నాతని కాశయు హెచ్చుచుండెను అతనికి వంగదేశీయులందఱిలో నగ్రస్థానమును బడయవలయు ననుకోరిక కలిగెను. అందువలన నట్టిపదవియం దున్న నాస్వామిపై నాతని కీర్ష్య జనియించెను. పరుల కుపకృతి యొనర్చినచో వారు మనయెడలఁ గృతజ్ఞులై యుందురని మీవంటి వారందఱును నీతులు చెప్పుచుందురు నాస్వామి దరిద్రబ్రాహ్మణుఁడగు సతీశున కుపకారము చేయుట మందిరమునందలి కాలసర్పమునకుఁ బాలుపోసి పెంచుకొనినది.

తోడరుమల్లుఁడు వంగదేశమును విడిచి ఢిల్లీకిఁ బోవునప్పుడు సతీశచంద్రునకు సమయము దొరికెను. అప్పుడాతఁడు పఠానురాజగు దాయూదుఖానునితో నానాథుఁడు సంధిచేసికొనెనని యొక యసత్యప్రమాణపత్రికను సృష్టించెను! వంగదేశమునకు బరిపాలకుడుగ నియమింపఁబడిన ముసల్మానుసుబేదారుఁడా మాటలను విశ్వసించెను. ఉదారశీలుఁడగు సమరసింహుఁడప్పుడు రాజద్రోహిగాఁ బరిగణింపబడి మరణదండనమునకుఁ బాత్రభూతుఁడయ్యెను. పాపాత్ముఁడగు సతీచంద్రుఁడు మాయవేష విభవంబును, రాజ్యంబును బహుమానముగాఁ బడసి యిప్పుడీవంగదేశమునకే మంత్రి యయ్యెను.

అమ్మా! నేను చెప్పవలసినది పూర్తియైనది. ఆదుఃఖభరంబున నేను పిచ్చిదాననై పోయితిని. నరహత్యకుఁ బ్రతిహింసాస్వరూపమగు ఫలసిద్ధికొఱకు నేనీవ్రతము పట్టితిని''

ఇరువురును కొంతసేపు మౌనమును వహించిరి. శిఖండివాహనుఁడు మహాశ్వేతావ్రతమును మాన్పింపఁ బ్రయత్నించుట వ్యర్థమని తెలిసికొనియెను. ప్రభాతానిలంబున నొక్క జలబిందువు వైవినంమాత్రమున నేనుగునకు దురుకొనియెను. తరువాత "అట్లయినచో జనకుని కీసుఁగొట్టి నా తపస్సు సన్న్యసింతునా?" అని యడిగెను.

మహా:— చెప్పెదను! వినుఁడు. ప్రాయశ్చిత్తమునకుఁ గాలము సమీపించినదనియు, వృథాంధకాంతకునకు శిక్షాసమయము సమీపించినదనియు, మూఁడునెలల క్రిందట దేశమునకు వచ్చియున్న తోడరుమల్లుని యుద్ధకార్యములు పూర్తియైనతోడనే సమరసింహుని రాణి తననాథుని సంహరించుటకై పన్నిన మోసమును గూర్చి విచారింపవలయునని తోడరుమల్లుని గూర్చి ప్రార్థించి పిలిపించియున్నదనియుఁ గూడఁ దెలుపుము. కపోతము నిర్దయుఁడగు వేటకానిచే సంహరింపబడినప్పుడు కపోతి ప్రియవియోగతాపమును సహింపఁజాలక దుఃఖముతోఁ బ్రాణములను విడుచుననియు, మానినులయందు నురగకాంతయో, కాలితోఁ ద్రొక్కఁబడినంతనే వెనుదిరిగి యాఘాతకుని గఱచి పరమానందముతో ననాయాసముగఁ బ్రాణత్యాగము చేసికొనఁగలదనియుఁ జెప్పుము.

ఇట్లు చెప్పుచు నింతవఱకును కూరుచుండియున్న మహాశ్వేత చటాలున లేచి నిలువఁబడియెను. ఆమె శరీర మాపాదమస్తకమును కంటకితమై వడఁకుచుండెను! వెలుపలకు వచ్చి యింటితలుపు తెరచెను. ప్రభాతకాంతి యామెలలాటమునం బ్రతిఫలించుటచే నామె యప్రతిభయయ్యెను. వృక్షాగ్రములు తరుణారుణజాలంబులచే సువర్ణవర్ణమును దాల్చియుండెను. కొమ్మకొమ్మయందును, మనోజ్ఞవిహంగములు కాకలీస్వనంబున గానము చేయుచుండెను.

నాలుగవ ప్రకరణము

We hermia, like two artificial gods,
Have with our needles created both one flower,
Both on one sampler, sitting on one cushion
Both warblimg of one song, noth in one key;
As if our hands, our sibes, voices and minds,
Had been incorporate, So we grew together'
Lilke to a double cherry seeniing parted,
And yet a union in partition,
Two lovely berries mouldel on one stem.

Shakespeare

పక్షులు తమతమకులాయములను వదలివచ్చి చెట్లుకొమ్మలపైఁ గూరుచుండి గానముచేయుటకు ముందుగనే సరళ లేచి గృహకృత్యముల నిర్వహింపనారంభించెను. ఇల్లు వాఁకిలి, ముంగిలి, మొదలగు వాని నన్నింటిని దుడిచి యలికిపరిశుభ్రముచేసిరంగువల్లికలతో నలంకరించెను. "సరళ రాజకుమారియైయుండియు నట్టిపనులను చేయఁగలదా ?" అని పాఠకులు సందేహింపఁగలరు. ఆబాలికకుఁ దాను రాజకుమారి ననుసంగతియే తెలియదు. ఆమె తండ్రిమరణించునప్పటికిఁ జిన్నపిల్లయైయుండుటవలన నాస్థితిగతులనన్నిటినిమఱచిపోయెను. ఆమె తల్లియైన నాసమాచారము నామె కెప్పుడును తెలిపియుండలేదు ఆబాలికహృదయమున నహంకారముగాని, యభిమానముగాని లేశమైనలేదు చిరకాలమునుండి కుటీరనివాసినియే యగుటవలన నామె తనతల్లి ప్రేమించుచుండవలయుననియు నిరుగుపొరుగులనున్న కృషికయువతులతోఁ గలసివారితోఁ సుఖముగసంభాషింపవలయుననియు నాశకలదై యుండెను. ఆమె కంతకంటె విశేష మగునాశ యేదియు లేదు. ఆమె యంతఃకరణమున మఱియెట్టియాశయును పుట్టనె లేదు.

ఆ బాలిక యింటిపనులను ముగించి మృత్పాత్రమును దీసి కొని స్నానమునకై నదికిం బోవ బయలు దేరెను. ఆమె ప్రతిదినమును సూర్యోదయమునకు ముందుగనే స్నానము చేయును. అట్లు నదికిం బోవుచు మార్గమధ్యమున నొకకుటీరము నెదుర నిలువంబడి మృదుల స్వరముతో "అమలా!" అని పిలిచెను. ఎవ్వరును ప్రత్యుత్తర మీయలేదు. మరల నట్లే పిలిచినతోడనే లోపలనుండి "వచ్చుచు న్నాను" అనునుత్తరము వచ్చెను. తోడనే ప్రఖరనయనయు, చంచల హృదయయు నగుయువతియొకర్తు వెలుపలకు వచ్చెను. ఆమె పట్టం చురంగుచీరను ధరించియుండెను. కంఠమున మంగళసూత్రము; కర ములంగంకణములు; కాళ్ళ వెండిబాదము కాయగొలుసులును; కలవు. అవచ్చినయామె నవ్వుచు సరళ కుంతలదామము బట్టుకొని "నీకు బుద్ధిలేదు. నేను రెండవపెండ్లియాతనికి భార్యనైతిని. నాస్వామి చిన్న వాఁడు కాఁడు. వయసుముదిరినవాఁడు ఇంతియు ముదుగనే లేవనిచ్చునా? నీకేమి? నీవిట్టినిర్బంధము లేవియు నెఱుంగవు. నీకింకను నీతల్లి పెండ్లి చేయలేదు. నీకు రాత్రియంతయు యోచనలతో నిద్రపట్టక తెల్ల వారినదే తడవుగ బయలు దేఁగదవు. నీవిట్లు పెందలకడనే వచ్చుట కొటంక మేమియు లేదు" అని పలుకుచు నవ్వి భుజముపైఁ జేయి వైచెను.

సర—అమలా! నీవు నన్ను రమ్మని చెప్పుటచేతనే వచ్చి పిల్చితిని.

అమ—నేను చెప్పకున్నచో రానేరావా?

సర—రాకేమి? వచ్చెదను.

అమ—ఎందులకు వచ్చెదవు?

సర—ఏమోనే నెఱుంగను. తెల్లవారి లేచినతోడనే నీవే జ్ఞప్తికి వచ్చెదవు. నిన్నొకనాఁడు చూడకున్నచో నింటిపనులకు నామ నసుపోఁజాలదు,

అమలయు ప్రేమపూర్ణంబులగు కటాక్షములఁ బ్రసరించుచు సరళ మొగంబును గన్గొనియెను. ఆ బాలిక నెమ్మొగంబునను ప్రేమ రసము తొలకుచుండెను. కొంతసేపైనతరువాత నమల "ప్రియసఖీ! జమీందారునికొలువునం దొకక్రొత్తవార్తపుట్టినదఁట! వింటివా?" అనియెను.

సర—లేదు. ఆసమాచారమేమి?

అమ—మనజమీందారుఁడు తనకుమారున కొకయైశ్వర్యవంతునితనయను తెచ్చి వివాహము చేయవలయునని నిశ్చయించెను. ఆమె చాలఁజక్కనిది—మెఱపుతీఁగవలెనుండునఁట?—ఆమె నేత్రములు—నల్లకలువపూవులవలె నుండునని చెప్పుచున్నారు.

సర—సరియే. తరువాత?

అమ—పెండ్లి నిశ్చయింపఁబడినతరువాత రాజకుమారుఁడు తానాయువతిని పెండ్లియాడనని చెప్పివైచెనఁట!

సర—అదియేమి?

అమ—ఏమో! నేనెఱుంగను—రాజకుమారుఁ డొకపల్లెటూరి పేద బాలికం గాంచి మోహించి యున్నట్లు చెప్పుకొనుచున్నారు. అతఁడామెను పెండ్లిచేసికొననెంచి యిల్లువిడిచి వెడలిపోయెనఁట!—అతఁడు నిన్నుఁజూచి యట్లు కాలేదుగద!

సర—పరిహాసమెందులకే! అమలా! తండ్రిచెప్పినపిల్లను పెండ్లి చేసికొనక రాజకుమారుఁడు తనకుయిచ్చవచ్చినరీతి మఱియొకకాంతను పరిణయమాడవచ్చునా? అల్లుచేయుటకు మనసంగీకరించునా?

అమ—ఇష్టమువచ్చినవారిని పెండ్లిచేసికొందురు. తండ్రినిశ్చయించినవధువు తనమనమునకు నచ్చనిచో నేమిచేయవలయును?

సర—ఏలనచ్చకుండవలయును?

అమ—నీవేమియు నెఱుంగవు—నీకెంతచెప్పినను తెలియదు. ఇంటికిఁ బోయి నీకు వేగముగఁ బెండ్లిచేయవలయు నని మీయమ్మతోఁ జెప్పెదను. పిమ్మట నీకంతయును దెలియగలదు.

అని చెప్పి నవ్వుచు సరళభుజములను బట్టియూఁచెను. ఈవిధముగ సంభాషించుకొనుచు వారిరువురు నదీతీరమును చేరిరి. అటకుఁ బోయినతోడనే వారొకవిచిత్రమును గాంచిరి! జీర్ణవసన ధారిణియు, మలినశరీరయు, నగుకాంత యొకతె యానదీతీరమున నిలువఁబడియుండెను. ఆమెకంఠమున రుద్రాక్షమాలిక; కరమున దండము; కన్నుల రక్తకాంతి; మైనిండవిభూతి; నిట్లున్న దానింజూచి వారిరువురు నాశ్చర్యపడిరి. అప్పుడమల "నీ పేరేమి?" అని యడిగెను.

ఉత్తరము—నా పేరు పిచ్చివిశ్వేశ్వరి.

అమల—ఔను! ఔను! పిచ్చివిశ్వేశ్వరిపేరు వినియుంటిని. నీవిదివఱకొకసారి యీయూరు వచ్చితివి కాదా?

విశ్వే—వచ్చితిని.

అమ—నీవు సాముద్రికము చెప్పఁగలవు కాదా?

విశ్వే—చేయి చూచి చెప్పఁగలను.

అమ—మంచిది. నాచేయి చూచి చెప్పుము.

ఉన్మాదిని యామెచేయి చూచి కొంతసే పాలోచించి తరువాత 'నీవు మంత్రికి భార్యవయ్యెదవు.' అని చెప్పెను.

అమ—చీచీ! ఆవలకుఁబొమ్ము పిచ్చిదానా! నాకు మగఁడున్నాఁడు. మంత్రిభార్యనగుదు నను మాట యెంతయో హాస్యాస్పదముగ నున్నది. నాకు మంత్రితోఁ బనిలేదు, నా పతియే చిరంజీవి యగుఁగాక! ఇదిగో! ఇంకొకటి—నా చెలి పెండ్లియగునో చెప్పుము! పెండ్లియాఁడదృష్టిచే దీనికి నేత్రములు నిద్రపట్టుటయే లేదు.

విశ్వేశ్వరి సరళచేయిపట్టుకొని చాలసేపు చూచెను. నడుమ నడుమ నామె మొగమువంకఁజూచి మరలఁ జేయిచూచుచుండెను. ఇట్లు చాలసేపు చూచినతరువాత "నీభవిష్యదాకాశమున మబ్బుమూసికొని యున్నది. కాలమేఘజాలమును, గాఢాంధకారమును

తక్క మఱి యేదియు నగపడుట లేదు. ఇప్పుడొక దారుణప్రళయ మొదవుటకుఁ గను పెట్టుకొని యున్నది. దాని కవ్వల నేమున్నదియో యగపడుట లేదు. మూఁడుదినములలో గాలివాన పట్టును. కావున నీవు నేఁడే యీయూరు వదలి పారిపొమ్ము! ఇఁక నిట నుండవలదు.'' అని చెప్పెను.

ఆఆమాటలను విని సరళ భయపడియెను. ఆమెయవస్థం గాంచి యమున విశ్వేశ్వరితో ''ఏమిది! నిష్ఠురంచుమన్నఁ బాటలు పాడనారంభించితివి. ఈబాలికకుఁ బెండ్లియెప్పు డగు నని యడుగగా మేఘమని, చీఁకటియని, ప్రళయమని, యేమేమో చెప్పవచ్చితివి. చాలుఁజాలు!'' అనిపలుకుచు నాయున్మాదినిపై గోపమున నీరుచిమ్మ నారంభించెను. ఆమె మెల్లమెల్లగ దూరమునకుఁ బోయి సరళవంకఁ జూచుచు ''పారిపొమ్ము! పారిపొమ్ము!'' అని కేకలు వైచెను.

ఇంతలో నితర కాంత లనేకలు నదీతీరమునకు వచ్చిరి. రామి శ్యామి వామి, తిమ్మమ్మకూఁతురు, రామమ్మకోడలు, హనుమమ్మయూఁడుపడుచు—గిరిజ, తులసి, సరోజిని, రుక్మిణి, భామిని, నళిని; కనకాంగి, లలితాంగి, తన్వంగిమొదలఁగు గ్రామ్యసుందరులు సోపానములనుండి దిగుచు నానావిధముల మాటలపై మాటలనెత్తి హాస్యసంభాషణముల జేసికొనుచుండిరి. ఇచ్ఛామతీతరంగిణి వారిసౌందర్యవిశేషముం గాంచి యానందమున నుప్పొంగుచుఁ, గలకలస్వనంబునఁ బ్రవహించిపోవుచుండెను. ఆగ్రామ్యసుందరులును, కలక లస్వనంబుల కెడములేకుండ మాటలాడుచుండిరి. ఆమాటలయందు లేఁబ్రాయంపుఁ జెలువలు తమతమప్రియుల ప్రస్తావమును, వృద్ధలగుపరుల నిందనమును చేయుచుండిరి. సరళయు నమలయుఁ గలశంబుల నీరు నిండించుకొని మందిరాభిముఖలై బయలుదేరిరి.

అమలనుగనింగూర్చి యించుక మాపాఠకులు మొదటనే తెలిసికొని యున్నారు. నవీనదాసుఁడు కైవర్తజాతివాఁడు—ఆగ్రామము

నందు వ్యవహారకర్తయైయుండెను. అంతియకాక యాతనికితరవ్యాసంగముకూడఁగలదు. అతనిస్వభావ మతిశాంతమైనది—అతఁడు సరళహృదయుఁడు. అతనికిఁ గొంతయాస్తికూడ నున్నది. ఏఁబదియెకరములపొలము, ఇరువది మూఁడుపశువులు, ఐదారుకాళ్లయెడ్లు, ఏడెనిమిదిగరిసెల ధాన్యముకూడ నుండెను. ఆతఁడుకొంతద్రవ్యమునుభూగర్భమున దాచియుంచుకొనియెనని ప్రజలు చెప్పుకొనుచుందురు. అంతియకాక యాతని భార్యమేనఁగొన్నిస్వర్ణాలంకారములు కలవు. ప్రథమసంబధము వదలిపోయినతరువాత నాతఁడు తన నలువదియవయేట బంగ్రెండేండ్లబాలిక యగునమలను మరలఁ బెండ్లియాడెను. అతనికింకను నడివయసు—అయినను తనమగని నమల "వృద్ధస్వామి" ముదిమగఁడు" అని పిలుచుచుఁ బరిహసించుచుండును. అమల భర్తప్రణయప్రపూర్ణ యగు ఇల్లాలు కాని మిగుల రసికురాలై యుండెను వయసు ముదిరితనమగని కుపచారములు సేయుటయం దించుకైనఁ బ్రాలుమాలియుండక యెప్పుడు భర్తృగతప్రాణయై మహాపతివ్రత యనువిఖ్యాతిఁ గాంచియుండెను. అట్లుండియు సమయముదొరకినప్పుడు భర్తను పరిహాసించుచునే యుండెను. అంతటిపావనచరిత్ర యగుసతీతిలకమును బడసిన యూవృద్ధస్వామి ప్రేమకును నానందమునకును సుఖమునకును పారమే లేదు. సరళ చంద్రపురమునకువచ్చినది మొదలుగ నమల యామెను తనసోదరికంటె నధికముగఁ బ్రేమించుచుండెను—ఆమెను తనప్రాణసఖిగఁ జూచుకొనుచుండెను. ఎంతటిదుఃఖసమయమునందైనను సరళయొక్క—కోమలహృదయ యగుబాలికయొక్క—ముఖమండలమును జూచినతోడనే యామెవిచారము దూర మగుచుండును. సుఖసమయములందు ప్రేమపూర్ణంబు లగు సరళ తరళనయనములం గాంచినచో నామెసుఖము ద్విగుణీకృత మగుచుండును. ఆఱుసంవత్సరము లొక్కచోఁ గూడియుండుటవలన నా

యిరువురిస్నేహము దృఢపడి వారిపరస్పరానురాగమునకుఁ బారమే లేకుండనుండెను. తెరపి కలిగినప్పుడు సరళ యమునయొద్దకుఁ బోవుచుండును. తరచుగా వారు మధ్యాహ్న సమయమునందుఁ జెట్లనీడను గూరుచుండి యేదో యొకపని చేసికొనుచుందురు. పరస్పర మెడసి యుండుటకు వారి కిష్టము లేదు. వారిసంభాషణములకుఁ దుదిమొదళ్లు లేవు. వారిశరీరములుమాత్రము భిన్నములై యుండినను వారి హృదయములుమాత్రము కలసిపోయి యుండెను—ఒక్క ప్రాణము—ఒక్కటే హృదయము—

సరళ యింటికి వచ్చెను. తల్లియు బ్రహ్మచారియు వెలుపలకు వచ్చిరి. అప్పుడు సరళ "అమ్మా! రాత్రి నిదురింపనే లేదేమి? అని యడిగెను.

మహా—లేదుతల్లీ! బ్రహ్మచారితో మాటలాడుచుండగనే తెల్లవారినది నీవు నదినుండి వచ్చుట యాలస్యమైనది అప్పుడే సూర్యోదయమైనది.

సరళ—అమ్మా! ఆలస్యమైనమాట నిజము ఇప్పుడు పిచ్చివి శ్వేశ్వరి యనునామె నదీతీరమునకు వచ్చినది.

అని చెప్పి యాయమ్మదిని చెప్పినసంగతుల నన్నిటిని సవిస్తరముగఁ దల్లికిఁ దెలియఁజేసెను. ఆమాటలను విని మహాశ్వేత రావియాకువలెఁ గంపించెను. తోడనే పోయి విశ్వేశ్వరికొఱకు వెదకెనుగాని యామె కనుగపడలేదు.

సూర్యాస్తమయమయ్యెను. మహాశ్వేతయెప్పటివలెనదికిస్నానమునకై పోయెను. కుటీరమునసరళయొక్కతెయేకూరుచుండిగృహకార్యములనిర్వర్తించుకొనుచుండెను. పగలంతయు శ్రమపడియుండుటవలననో కాక, చాలసేపొంటిగనుండుటవలననో యామె మొగమించుక వాడి యుండెను. సంధ్యాంధకారముతోఁ గూడ సరళహృదయచ్ఛాయయు

ఘనీభూతమగుచుండెను. ఆమెకు విచారమేదియును లేదు; దుఃఖలేశ
మైనను లేదు; అయినను నామె హృదయాకాశము మేఘావృత మగుచుం
డెను. భవిష్యమునుగూర్చిన భయమేమియు లేదు; మనసునం దెట్టి పరి
తాపమైనను లేదు; అయినను నామె హృదయము బరువగుచుండెను.
ఆమె తిరుగలియొద్దఁ గూరుచుండి బియ్యమును విసరుచుండెను. ఒం
టరిగానుండి పిండివిసరుచుండుటచే నామె యొక్కొకప్పుడు మృదుస్వ
రమునఁ బాట పాడుచుండెను. ఇట్లు పాడుచు నామె యారంభించిన
సుఖకరం బగుపాటయందలి యొకటిరెండు చరణములు ముగించినం
తలో వెనుకనుండి "సరళా!" అని యెవ్వరో పిలిచినట్లయ్యెను.

ఆపిలిచినయాతఁ డొకయౌవనపురుషుఁడై యుండెను. ఆతని
వయ సిరువదవవత్సరము లుండవచ్చును. ఆతనిముఖమండలము కాంతి
మంతమై, యౌదార్యవ్యంజకమై యుండెను. కాని గంభీరమైయుంచుక
కందువారినట్లుండెను. నీలికుంతలములు చెదరియుండుటచే నించుక
మలినములై మొగముపైఁబడి ముఖమండలమును మూసివైచెను.
ప్రభాతరళితములగు విశాలనయనములు దారిద్ర్యమువలననో, దుఃఖము
వలననో, కాక విచారమువలననో గాని నీలచ్ఛాయావలయితములై యుం
డెను. లలాటము ప్రశస్తమై, మనోజ్ఞమై వక్షోభాగమున్నతమై, విశాలమై
బాహువులు సుదీర్ఘములై, మాంసలములై, యాకారము మనోహరమై,
గంభీరమై యుండెను. ఆతఁ డు[illegible]పురుషుఁడై యుండెనని చూచినమాత్ర
ముననే బోధ యగుచుండెను. సరళ పాడుచున్న శోకావహం బగుపాట
మూలమున నాపురుషుని హృదయమునందును శోకోద్రేకము కలిగినట్లు
తోఁచుచుండెను. ఆతఁడు కదలకుండ నిలిచి చాలసేపటివఱకు సర
ళను స్థిరదృష్టితోఁ జూచుచు సరళ పాటను ముగించినతరువాత
"సరళా!" అని పిలిచెను.

సరళ యాకస్మికముగ వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి పులకితయై
"ఇంద్రనాథుఁడా?" అనియెను.

ఇంద్ర—సరళా! నీకీప్రపంచమే యసహ్యముగానున్నది! ఇంతవైరాగ్యమెందులకు? దుఃఖకరంబగుపాటయే పాడవలయునా?

సర—కాదు. నాకట్టియాలోచన నేమియు లేదు నాకాపాట యొక్కటియే బాగుగవచ్చును అందువలన నేనెప్పుడు నాపాటనేపాడు చుందును. నాసఖి నాకుఁ జాలపాటలను నేర్పినది. అందు నాకిదియొక్కటియే బాగుగానున్నట్లు తోఁచినది. ఎవ్వరును లేక యొంటరిగానున్నప్పుడు నేనాపాటను పాడుకొనుచుందును. నీవు చాటుననుండి వినుచుంటి వని నాకెట్లు తెలియును?

అని చెప్పి సరళ తలవంచుకొనియెను కొంతసేపు మౌనమును దాల్చియుండి పిమ్మట నాతనితో 'మాయమ్మ పూజకుఁ బోయినది. పరిచారిక సంతకుఁ బోయినది. ఇంటియం దింకెవ్వరును లేరు. కూరుచుండుము. పరిచారిక యిప్పుడే వచ్చును.' అనియెను.

ఏకాకినియై కూరుచున్న సరళ చిరపరిచితుఁడగు మిత్రుఁడు చాల దినములకు వచ్చుటవలనఁ బరమానందము నంది యాతనితో మాటలాడ నారంభించెను. సరళ విశేషముగ నేమి మాటలాడఁగలదు? సరళాంతఃకరణము గల బాలిక యెట్టిమాటలాడఁగలిగియుండునో మనసరళ యట్టిమాటలాడుచుండెను. తనతల్లిమాటలు—తనగృహకార్యముల మాటలు—తనచిన్నితోఁటలోఁ దాను పెంచుకొనుచున్న పూలమొక్కలమాటలు—ఇట్టిమాటలే ఇంద్రనాథుఁ డాత్రముతో నామాటలనే వినుచు నామె పెంచుకొనుచున్న పూలమొక్కలను చూచుటకై యామెను వెంటఁబెట్టుకొని తోఁటలోనికిఁ బోయెను. నిబిడతరుషండమధ్యమునుండి యుదయపూర్ణచంద్రుఁడు తొంగితొంగి చూచుచుండెను. కౌముదిచ్ఛాయలాకసమునఁ బ్రసరించుచుండెను. క్రమక్రమముగఁ దరుపత్రములలోనుండి సుమనోహరంబులగు వెన్నెల వెలుంగులు పొడచూప నారంభించెను. కొలఁదిసేపటిలోనే రేరాజు పైకి

వచ్చి స్వర్ణమయంబు లగుతినకాంతులను విస్తరింపఁజేయుచుండెను. ఆకాంతులలో సరళ కోమలస్నిగ్ధశరీరము మెఱయుచుండెను, నామె వదనమండలమునఁ గిశోరిభావము వర్ధిల్లుచుండెను. మందహాసచంద్రికా విలసితంబు లగు నధరోష్ఠములు మనోజ్ఞ మధురిమామయములై శాంతి ప్రభాతరళితంబులగు కనుదమ్ములు ప్రేమరసప్రపూర్ణములై యుండెను. ఇంద్రనాథునకు నోటినుండి మాట వెడలుటలేదు. అతఁడు ప్రేమరస పూరితంబు లగు కటాక్షములతో నామెనవవయోవిలాసముం గాంచుచుండెను. ఆసాంద్రనీలకుంతల రాయణీయకమును, ఆఘనుస్నిగ్ధ భ్రూలతా విలాసమును, ఆప్రేమపూర్ణవిశాలనయన లావణ్యమును ఆమనోజ్ఞవదన కమలవికాసమును గాంచుచుండెను. బాలస్నేహితు వాతి మరల "సరళా!" అని పిలిచెను.

ఇంద్రనాథునిగంభీరస్వరమును విని సరళ యించుక యుచ్చ్వరు వడి యాతని మొగమువంకఁ జూచెను. అతనిమ్లానవదన మప్పుడు మఱింతమ్లానమయ్యెను.

ఇంద్ర—సరళా! నిన్నుఁజూచుట కిదిగో కడసారి యని తోఁచుచున్నది.

సరళవికసిత నయనములనుండి రెండుకటరెండు డ్రశ్రుబిందువులు రాలెను. ఆమె 'అదియేమి? సిపికముచేని రుద్రపురముని నుండవా?' అని యడిగెను.

ఇంద్ర—ఉండను నేను రుద్రపురమునం దుండఁజాలను, దానికిఁ గారణము నీకుఁ గ్రమముగా బోధపఱుపఁగలను.

సర—ఈగ్రామమునం దుండుటవలన నీకుఁ గష్టమేమి? నీవు మాయింటియందు నుండఁగూడదా? నేను మాతల్లితోఁ జెప్పిన నీయుపక కామెయు నంగీకరించును. మాకుఁ గలనామాన్యస్థితివలన నే సంసారము జరుగఁగలదు. నీకెంతమాత్రమును కష్టము కలుగదు. సుఖముగా నుండవచ్చును.

ఇంద్ర—సరళా! నీవు మూర్తీభవించినదయా దేవతవని తోచు చున్నది. దయయే నీశరీరమై యున్నది. నీయనురాగమునకుఁ బారము లేదు నాకు భోజనమున కంతికష్టము లేదు. నేను నవీనదాసు నింట నతిథినై యున్నవాఁడను. నీ చెలికత్తెయగునమల నన్ను బాగుగనాదరించుచున్నట్లు నీవెఱింగియేయుంటివి. ఒక వేళనటనుండుట నాక ననుకూలముగ నున్నప్పుడు మఱియొకచోట నుండుటకుఁ గూడ నాకవకాశమున్నది. నే నితగకారణములచే గ్రామమును విడువవలసి వచ్చినది.

సర—కేవల మీగ్రామము నేల విడువవలయును ?

ఇంద్ర—సరళా! నేను వెడలిపోయినచో నీమనసునకుఁ గష్ట ముగా నుండునా?

సర—విచారము లేక యెట్లుండును? నీవు మమ్ము విడిచిపోయి నచో మావారని చెప్పఁదగినవా రింక నెవ్వరుందురు?

ఇంద్ర—సరళా! నీవిచారము చూచి నాహృదయము బ్రద్ద లగుచున్నది. కాని, యెట్లయినను నేనీగ్రామమున నుండఁజాలను. నాకు సెలవొసంగుము. నా కార్యము సిద్ధించి, నేను ప్రాణములతో నుండుట తటస్థించు నేని నేనప్పుడు మరల నిన్నుఁ జూచెదను. అట్లు తటస్థింప నేని మనకిదియే కడపటసందర్శనమని తలంచుకొనుము.

ఇంద్రనాథుఁ డింక మాటలాడలేకపోయెను. నీలోత్పలసన్ని భంబు లగు సరళ నయనంబు లశ్రుపూరితము లయ్యెను. సరళ యింద్రనాథుని సోదరునివలెఁ బ్రేమించుచుండెను. అట్టి ప్రీతితక్క మఱి యెట్టిభావము నామెహృదయకోరకమును రేకెత్తింపలేదు. వారి కిట్లెడఁబాటు కలుగుననియు, నందుమూలమున మనోవ్యథ కలుగు ననియు నామె యెఱుంగదు.

పూర్ణిమాయామినీ విలాసలసిత మగు నాయుద్యానవనమున వారిరువురును నొకరిచేయి నొకరు పట్టుకొని పరస్పరముఖావలోక

నము చేసికొనుచుండిరి—పరస్పరసందర్శ నానందామృతమును నయ నములతో నాస్వాదించుచుండిరి. అన్యోన్యముఖావలోకనమున వారల హృదయవేదన యించుక శమియించెను.

చాలసేపైనతరువాత నింద్రనాథుఁడు ప్రియపూర్వకముగ సరళ కన్నీరు తుడిచి యూఱడించి "సరళా! నేను ధర్మమును గౌరవించుట కొఱకును, పాపమును శిక్షించుటకొఱకును, పోవుచుంటిని. భగవం తుఁడు నాకవశ్యము మేలుచేయఁగలఁడు. అతనికృప కలిగినచో మఱి యెవ్వరిభయమును లేదు. తప్పక కృతార్థుఁడనై మరల నీ యొద్దకు వచ్చెదను" అనియెను.

సరళ యించుక శాంతి నంది "అట్లయినచో నెప్పుడు వచ్చె దవు?" అనియెను.

ఇంద్ర—ఆఱుమాసములలో వచ్చెదను. నేఁడు పూర్ణిమ. నేటినుండి యేడవపూర్ణిమాతిథికి సరిగవచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. అట్లు రాకపోయినచో నింద్రనాథుఁ డీలోకమున నే లేఁడని తెలిసి కొనుము.

అని చెప్పుచుండఁగా ద్వారమునొద్దఁ జప్పుడయ్యెను. దాసి వచ్చినదని యెంచి సరళ తలుపు తెరచుటకై పోయెను. ఇంద్ర నాథుఁ డా మెను కన్నారఁగాంచుచుఁ దనలో "హా! పరమేశ్వరా! ఈ రమణీరత్నమును బొందుటకు సాహాయ్యముచేసి యనుగ్రహిం పుము. ఈ సతీతిలకమును బడయఁజాలనిచో నాయీ హృదయము శుష్కమై, శూన్యమై, నాయీ జీవితము మరుభూమియందు నిరర్థకమై పోఁగలదు" అని యనుకొనియెను.

ఐదవప్రకరణము

And there were sudden partings, such as press
The life from out young hearts, and choking sighs,
That ne'er might be repeated. Who could guess,
Ife, er again should meet those mutual eyes,
Since upon a night so sweet such awful morn could rise.

Byron.

సమరసింహుఁడు వంగదేశమునం దున్న హిందూజమీందారులకు వారిసంపత్సమయములఁ బరమబంధుఁడై, యాపత్సమయముల నాశ్రయస్వరూపుఁడై యుండెను. ఆతఁడు తన సాహసమువలనను, బాహుబలమువలనను గడించినఖ్యాతివలన స్వధర్మావలంబులగు జమీందారుల గౌరవమున వర్ధిల్లఁజేయుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ముఖ్యముగ నావంగరాజ్యమున నాపత్కాలములం దాతనిసాహాయ్యము నందని జమీందారుఁడొక్కఁడును లేఁడు ప్రజారంజకుఁడును, ఇచ్ఛాపురపు జమీందారుఁడు నగు నగేంద్రనాథచౌధురి యనునాతఁడు సమరసింహునకు విశేషప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెను. నగేంద్రనాథుఁడు సమరసింహునిం దనయన్న పోలికఁ జూచుకొనుచుండెను. ఆతని యాజ్ఞ లేకుండ నింద్రనాథుఁ డెట్టికార్యమును చేసి యెఱుంగఁడు.

సమరసింహుఁడు మరణించిన వెనుక నగేంద్రనాథుఁడు సమరసింహుని భార్యను గూర్చియు, బిడ్డను గూర్చియు. వెదకించెను. వారిరువురును మారువేషముతోఁ జంఘుర్వేష్టితదుర్గము నుండి తప్పించుకొని పోవుటవలన వారియునికి యెవ్వరికిన దెలియక పోయెను. అంతియకాక సమరసింహుని భార్యాపుత్రికల విషయమున విశ్వాసము చూపినయెడల నూతనమంత్రియై వచ్చినసతీశచంద్రుని కోపమునకుఁ బాత్రుఁడను కావలసి వచ్చునేమో యనుభయము

కూడఁ గలుగుటచే నగేంద్రుఁడు వారివిషయమునం దనకుఁగల యాంతరంగిక విశ్వాసమును ప్రకటింపఁ జాలకపోయెను. మానవ హృదయమునం గలప్రేమరజ్జు వనునది యతిసూక్ష్మ మైనది, మఱియు క్షణస్థాయి యైనది స్వార్థపరత్వ మతిప్రబల మైనది. దినదినమునకుఁ నెలనెలకును నగేంద్రనాథుఁ డభివృద్ధి నందుచుండెను. మంత్రికిఁ బ్రీతిపాత్రుఁడై, ధనమునందును, గౌరవమునందును నధికారమునందును, నున్నతిఁ గాంచుకొఱకు బ్రయత్నించుచుండెను దినములును, మాసములును, గడచిపోయినకొలఁది హతభాగినియగు మహాశ్వేత యెడలను, మఱపు కలుగ నారంభించెను. క్రమముగ నొకవత్సర మగునప్పటికి వారివిచారము నే మఱచిపోయెను. వారిప్రపంచమున నుండిరనుసంగతియే సంపూర్ణముగ మఱచిపోయెను.

పాఠకోత్తములారా! నగేంద్రనాథు నింగూర్చి కృతఘ్నుఁడని యేల నిందించెదరు? ఈవిశాలప్రపంచము నొకసారి చూడుడు! సామాన్యలోకస్వభావమును పరికింపుఁడు! లోకులనడవడులంగూర్చి యోచింపుఁడు! ఈలోకమున నెంతమంది, యుపకృతులగువారు తాముపొందినయుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకార మాచరింప సంసిద్ధులై నిష్కంటకంబగుతమమార్గమునుగంటకితముగఁ జేసికొనుచున్నారు? ఎంతమంది పూర్వస్వప్నోపకారమును జ్ఞప్తియం దుంచుకొని స్వార్థసాధనమునుండి విముఖులగుచున్నారు? స్నేహమును, దయయు, మమతయు, స్వకీయము లగుపదార్థములు వారికి స్వార్థపరత్వమనునది ప్రతిద్వంద్వి యైనచో స్నేహ మెన్నిదినములు నిలిచియుండఁగలదు? విశ్వాసపాత్రంబగువస్తువు కన్నులకగపడనిచోట నున్నప్పు డావస్తువునందువిశ్వాస మెంతకాల ముండఁగలదు? మనము నగేంద్రనాథునిపైఁ గోపించి యాతని నిందించుటకే తొడంగినయెడల మొట్టమొదట నాతడు చేసిన యపరాధము మనము చేయకుండ నుండవలయును. అట్లు

చేయకుండుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును. దరిద్రకుటుంబములోనివారనేకులు తమ కేదేనిసాయము చేయవలయు నని మనయొద్దకు వచ్చి యాశ్రయించుచుందురు గదా? దిక్కు లేని యనాథులగు నబలలు చాలమంది మనవలన నుపకారము నందవలయునని మనయొద్దకు వచ్చుట లేదా? దుఃఖప్రపూర్ణ మగుసీప్రపంచమునం దెల్లయెడల దుఃఖము నే చూచుచుందుము. ఆదుఃఖము నంతను నివారించుట మనుష్యునకసాధ్యమే యగును. కాని, యాకలి గొనియున్న దీనున కొకనికైన నన్నమును పెట్టఁగలిగితి మేని, అనాథయగునొక యబలకైన నిలుపఁగలిగితి మేని మనమీ కార్యస్థానమున—ఈప్రపంచరంగమున—జనియించుట నిరర్థకము కాఁబోదు.

నగేంద్రనాథునికుమారుఁ డగుసురేంద్రునిజన్మముమాత్ర మీప్రపంచమున సార్థకమైనది. అత డైశ్వర్యవంతుఁ డగుజమీందారుని కుమారుఁడయ్యున్నను నాతని కైశ్వర్యమునం దాశ లేదు గొప్పవంశమున జనియించినను, కూలిపనులను చేసికొనుచుండు పేదరైతులతో మాటలాడుటకే యాతఁడు ముచ్చటపడుచుండును. ఒక్కొకప్పుడు వారలతోఁ గలిసియుండుట కిచ్ఛగించుచుండును. నిరంతరమాతఁడు దీనులకుఁ బరమబంధుఁడై యుండును. ఆతఁడు చాలసారులు మారువేసము వేసికొని పోయి రైతులపల్లెటూళ్ళయందుఁ దిరిగితిరిగి వచ్చుచుండును. సాయంకాలమున దరిద్రకృషికగృహంబులకుఁ బశువులన్నియును వచ్చి కొట్టములం గట్టఁబడినతరువాత—దీపములు పెట్టినతరువాత నాతఁడు వారలకుటీరములప్రక్కలనుండి తిరుగాడుచు వారిదరిద్రదశలనుగూర్చి పరితపించుచు, వారిమాధ్యమునందలి నిష్కలంకతనుగూర్చియు, దుఃఖసమయములందును, కష్టకాలములందును, దపస్సులకుంబోలెనున్న వారల ధైర్యమునుగూర్చియు, సహనభావమును గూర్చియు యోచించుచు, యుగయుగాంతరములనుండి యొక్క చే

సెలవుదీసికొనిపోవుటకై వేచి యుండెను. ఆతడు వచ్చినమహాశ్వేతం జూచి "మీరవలంబించినదృఢవ్రతమువలన సతీశచంద్రుని సంహరించిననే కాని. నేను మీకుమారకపాణిగ్రహణమును చేయఁజాలనని తోఁచుచున్నది" అనియెను.

మహా—ఔను చేయఁజాలవు.

ఇంద్ర—ఆశీర్వాదము చేయుము ! నేనట్టియుద్దేశముతోడనే యిప్పుడు బయలుదేరుచున్నాను ! మీయాశీర్వాదబలంబున నామనోరథము సిద్ధింపఁగలదు.

మహా—అట్లే యాశీర్వదించుచుంటిని. దేవదేవుఁడగు పరమేశ్వరునికృపవలన నీప్రయత్నము సఫలమగుఁగాక ! కాని, నీవు చిన్నవాఁడవు బుద్ధికుశలుండును, చతురమతియు నగు మంత్రిని నీవెట్లు నిగ్రహింపఁగలవో, నాకు బోధపడుట లేదు.

ఇంద్ర—ఇప్పుడాసంగతి నాకును బోధపడుట లేదు. ముందేమగునో చూచుకొనవలయును.

మహా—అవశ్యము నీకు విజయము కాఁగలదు. ధర్మమునకే విజయము కానియెడల నీయైహికసంసారమంతయును నశించిపోవలసినదే నమ్మఁట బరమేశ్వరు నారాధించువారెవ్వరు ?

ఇంద్ర—(ఇంచుక యోచించి) సర్వదా ధర్మమే జయముఁగాంచినయెడల మీభర్త యగు సమరసింహుఁడు చంపఁబడకయే యుండును; సతీశచంద్రుఁడు వంగదేశమునకు ప్రధానుఁడు కాకయే యుండును. మానవజాతి యెల్లప్పుడును ధర్మమార్గమును బట్టియే పోవుచుండుట లేదు. ఎక్కడఁజూచినను పాపమునకే గౌరవ మతిశయించుచున్నది. దుష్క్రియాపరులును, దురాచారులును, కపటమార్గప్రవర్తకులును ధనగౌరవైశ్వర్యములఁ గాంచుచున్నారు. పరమధార్మికులును, పవిత్రహృదయులును, పరోపకారులును, పదచ్యుతులై

పీడింపఁబడుచుండిరి. ప్రపంచము పాడైపోవక యిఁక నిలిచియున్న దేమున్నది? ధర్మమునకే నిజముగ నెల్లప్పుడును జయము కలిగినచోఁ బాపకర్మములును, కపటాచారములును ప్రపంచమునఁ బేరులేకుండఁ బోవలసియేయుండుచు. కాని, యధర్మమునకు జయ మేల కలుగుచుండెనో చెప్పుట యెవరితరము? జగన్నాటక సూత్రధారుఁ డగు పరమేశ్వరుని విలాసముల నెఱింగినవార లెవ్వరున్నారు?

ఇమ్మాట మహాశ్వేత పిచ్చివిశ్వేశ్వరి చెప్పినమాటల నింద్రనాథునకుఁ దెలియఁజేసెను. ఇంద్రనాథుఁ డాశ్చర్యపడి "ఆయున్మాదిని, మానుషియో, యోగినియో, కాక ప్రేతకన్యకయో, దేవతయో నిశ్చయింపఁజాలము; కాని, యామె చెప్పినమాట లన్నియు శిలాక్షరములే" అనియెను.

మహా—అవి యెన్నఁడు నసత్యములు కాలేదు. నాస్వామి మరణించుటకుఁ బూర్వ మామె నాభవిష్యమునుగూర్చి చెప్పినది. ఆమె చెప్పినసంగతుల నన్నిటిని నేను నాస్వామికిఁ దెలియఁజేసి మనము సపరివారముగ నిటనుండి యెటకేనిఁ బోవుదమని చెప్పితిని. అందుల కావీరపురుషుఁడు చెప్పిన ప్రత్యుత్తర మింకను నాకు జ్ఞప్తియందున్నది. ఆయన "ఘోరతరం బగు రణరంగమున, సమరసింహుఁడు వెనుదిరిగి పోవుట హైందవుఁడుగాని, పఠానుఁడుగాని, మొగలాయిగాని యెన్నఁడును జూచియుండలేదు. పామరుఁ డగు నాసతీశచంద్రునకు భయపడి పారిపోవుటయా? చావవలసియున్నచోఁ జచ్చెదను. యోధునకు భయమననేమి?" అనియెను.

ఇంద్ర—ఆయున్మాదిని యింక నితరవిషయములం గూర్చి రెండుమూఁడు సారులు చెప్పినమాటలు నిశ్చయము లయ్యెను. మీరీ గ్రామమును విడిచిపోవుటకంటె నిప్పుడు మఱియొక యుపాయ మేమియును తోఁచుటలేదు.

మహాశ్వేత తనలో "ఆ యున్మాదిని, వెనుక నొకటిరెండు సారు లాకస్మికముగ నగపడి చెప్పినమాట లేవియు నసత్యములు కాలేదు. ఈసారి దురాత్ముఁ డగు సతీశచంద్రుఁడు సమరసింహుని రాణికిఁ గూడ నేదేని యపకారమును చేయ నుద్యుక్తుఁడై యున్నట్లు ముందుగా నెట్లో గ్రహించి యామె మనతోఁ జెప్పుటకు వచ్చియుండును" అని యోచించుకొని పిమ్మట "నేఁడే యీ గ్రామమును వదలిపోవుట శ్రేయము" అని చెప్పెను.

ఇంద్ర—మీ రెచ్చటికిఁ బోయిన భద్ర మగునని యూహించితిరి? మా యింటికి రావలయు నని మిమ్ము వేఁడుకొనవచ్చునా?

మహా—మహేశ్వర మందిరకర్త యగు చంద్రశేఖరుని యింటికే మరలఁ బోయెదను.

ఇంద్రనాథుఁ డింక ఖిన్నహృదయుఁడై యేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయలేదు. వెంటనే మాయూరు విడిచిపోవుటకుఁ బ్రయత్నము లారంభమయ్యెను.

మహాశ్వేత సరళతో నావృత్తాంతమంతయును దెలియఁజేసెను. బాలికసముచితం బగు నామెముఖమండలము నెల్లవోయెను. ఆయా సంవత్సరములకాల మట నుండుటవలన నాబాలిక రుద్రపురము నందలిమమత హెచ్చయ్యెను. పరిశుభ్రమగు నాకుటీరము, ఆయుద్యానవనము, అందుఁ బెంచుకొనుచున్న నానావిధ పుష్పలతా కుండికలు,—అవి యన్నియు నామెకుఁ బ్రాణసమానము లయ్యెను. అట్టి వాని నన్నిటిని వదలి పోవలసివచ్చినది. తెల్లవారినచో రుద్రపురము నందలి పక్షులకలకలస్వనములు చెవులఁబడవు. పగలు రెండుజాముల వేళ నిస్తబ్ధముగనున్న యామామిడితోఁటలో నొకచెట్టుక్రిందఁ గూరుచుండి పనులను చేసికొనుట తప్పిపోవును. సాయంకాలమున నమలమధుర మందహాసవికసితవదనమును చూచుట లభియింపదు

అమలపేరు జ్ఞప్తికి వచ్చినతోడనే యామెకన్నులనీరు నిండిపోయెను. అప్పుడు సరళ 'అమ్మా! నేనుపోయి యమలయొద్ద సెలవుతీసికొని వచ్చెదను' అనియెను సరళ యమలను చూచుటకుఁ బోయెను.

ఆమె యమలయింటియొద్దకుఁ బోయి 'అమలా!' అని పిలిచెను, ప్రఫుల్లవదనయై వెలుపలకు వచ్చినయమల—సరళలు పరిహాసముచేయుటకై నవ్వుచువచ్చినయమల—సరళమ్లానవదన కమలమును గాంచెను. తోడనే యామెనగుమొగమ్మకూడ మ్లానమయ్యెను. ఆమె యధరబింబమునఁ జెలువొందుచున్న చిఱునగవు జారిపోయెను. సరళకన్నుల నీరు నిండి చెక్కులఁ బ్రవహించుచుండెను. అమల సరళను సమీపించి యతిప్రేమమున 'ఇదియేమే యిట్లుంటివి?' అని యడిగెను.

సర—'మాయమ్మయు నేను నీయూరువిడిచి పోవలసివచ్చుటచే నేనుఁ జూచుట కిదియే కడసారుచూపు' అని చెప్పి యామె యమలవక్షోభాగమున మొగముంచుకొని కన్నీరుమున్నీరుగఁ బ్రవహింపఁజేయుచు నేడువ నారంభించెను. రాత్రి రెండుజాముల వేళఁ నాకస్మికముగ నాసమాచారమును వినినతోడనే యమలతలపైఁ బిడుగు పడినట్లయ్యెను. ఆమె మొట్టమొదట సరళమాటను నమ్మలేదు. కాని, సరళయవస్థను చూచినతరువాత నట్టిసందేహమునకవకాశము లేక పోయెను. అప్పుడామె యశ్రువేగమును సహింపఁజాలక కన్నీటితో సరళచికురజాలమును దడిపివైచెను.

చాలసేపైనతరువాత నమల యతికష్టములో మనసుకుదురుపఱచుకొని 'అదియేమేసరళా! నన్నుఁ జూచుట కిదియే కడసారి కావలయునా? నీవెచ్చటనున్న నేనచ్చటికి వచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. మీరిప్పుడీయూరు విడిచి పోవుటకుఁ గారణ మేమి?' అనియెను.

సర—(ఇంచుక యూఱడిల్లి) నాకాసంగతి తెలియదు. మాయమ్మ నాతోఁ జెప్పలేదు. మేమిప్పుడిచ్ఛామతీనదీతీరముననున్న మహేశ్వరమందిరమునకుఁ బోయెదము.

అమ—మహేశ్వరమందిరము, నీయూరును సరిహద్దుగ్రామములే. నేను నిత్యమును వచ్చి నిన్నుఁ జూచుచుండెదను. అందుల కింతత త్తరమెందులకు?

అని చెప్పి యించుక సేపాగి పిమ్మట నమల 'సరళా! కొంచెము సేపాగుము! ఇప్పుడేవచ్చెదను.' అని చెప్పి లోనికిఁ బోయి వెంటనే మరల వచ్చి సరళపయ్యెదచెఱఁగున నేదియో యొక పదార్థమును మూటకట్టెను. సరళ యిదియేమని యడిగెను. 'మఱియేమియుఁ గాదు—మార్గమధ్యమున నాకలి యయ్యెనేని తినుట కించుకయడుకులను, బెల్లమును కట్టితిని. నాతోడు! దీనిని పారవేయవలదు.' అని చెప్పి యమల పదియూపాయల నామెచెఱఁగునఁగట్టెను.

సెలవుదీసికొనునప్పు డమల తన చెలికత్తెచేయి పట్టుకొని "సరళా! చింతింపవలదు. మహేశ్వరమందిరమునకు వేగముగ నేవచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. ఇంతలోననే నీవు నన్ను మఱచిపోకుండ నుండుటకు నీయొద్ద నాదొక యానవాలుండనిమ్ము" అని చెప్పి తనకంఠమునందున్న యొకబంగరుసరమును తీసి సరళకంఠమునవైచెను. సరళ వలదని యభ్యంతరపఱచెను. అమల "నీవు దానిని తీసికొననిచో మఱచెదవనియే నిశ్చయించుకొందును." అని చెప్పెను. సరళయేమియు ననఁజాలక యూరకుండెను. అమల తనహారమును చెలికంఠమున వైచి కన్నీరునిండ సరళకు సెలవొసంగి పంపించెను.

ఇంతలో నింద్రనాథుఁడు పడవను సిద్ధపఱచెను. మహాశ్వేతయు, సరళయుఁ, బడవయెక్కి యింద్రనాథునితోఁ గూడ బయనము సాగించిరి. పడవ యిచ్ఛామతీనదియందు మెల్లమెల్లగ బయలుదేరెను. అందందు నది మిగులవిశాలమై యిరువంకలనున్న బయళ్ళయందును, నడవియందును, చెట్లవరుసలయందును, నడవియందును, చెట్లవరుసలయందును, వెన్నెలలో ననుపమానకాంతిని దాల్చియుం

డెను. ఒక్కొక్కచో నది సన్నమై తీరమున నొరిగివంగియున్న వెదురుపొదలచే నావరింపఁబడియుండెను. అతిసాంద్రముగ నలమికొనియున్న వెదురుటాకులసందులనుండి చంద్రకిరణములు ప్రవేశించి నదీజలముల మెఱయించుచుండెను. తరంగకలకలస్వనమునఁ బ్రవహించుచున్న యానదీజలములపైఁ దేలి యాచిన్నినౌక జరగిపోవుచుండెను. సరళ యాప్రకృతి రామణీయకమును గాంచుచు శ్రుతిమధురంబగు నాశబ్దమును వినుచు నిదురించెను. ఇంద్రనాథుఁ డామెయొద్దఁ గూరుచుండి రాత్రియంతయు మేల్కొనియుండి నిర్మలకౌముదీప్రభలలో మెఱయుచున్న యామెముఖమండలమును గాంచుచుండెను. తెల్లవారుసరి కాపడవ యిచ్ఛామనదీతీరమున నున్నయొక చిన్న గ్రామమునొద్ద రేవునకుఁ జేరెను. ఆగ్రామము సుప్రసిద్ధం బగుమహేశ్వరమందిరమునకు మైలుదూరమున నుండెను. ఆగ్రామమునకు నలువంకలను నడవి పెరిగి మూసికొనియుండుటవలన నాయూరికి వనగ్రామమని పేరుకలిగెను. మహేశ్వరమందిధర్మకర్త యగుచంద్రశేఖరుఁడును, మిగిలినయర్చకులును తరచుగ నాగ్రామమునకు వచ్చుచుందురు. మహాశ్వేతయు, సరళయు, నింద్రనాథుఁడు నటఁ బడవనుండి దిగి కాలిబాటను బట్టి నడచిపోయి చంద్రశేఖరాశ్రమమున బ్రవేశించిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము

Now naught was heard beneath the skies,
The sounds of busy life were still,
Save an unhappy lady s sighs,
That issued from the lonely pile.

Mickle.

సంధ్యాకాలము, విశాలమగు పెద్దబయలునందుభీమకాంతచతు ర్వేష్టితదుర్గమును, ప్రాసాదములు, కానవచ్చుచుండెను. యమునానది యాదుర్గమునకుఁ జుట్టుకొని కలనిస్వనంబునఁ బ్రవహించుచుండెను. దుర్గముచుట్టునున్నప్రదేశమతిరమణీయముగ నుండెను కనుచూపుమేర చక్కని లేఁబచ్చికతో నలంకరింపఁబడినబయలు దర్శనీయమైయుండెను సూర్యదేవుఁడ స్తమించినను పశ్చిమదిక్సమీపమున మేఘము రక్తవర్ణమును దాల్చియుండెను. పాదచారిణియై, శాంతప్రవాహినియై యాదుర్గమును చుట్టుకొని పోవుచున్న యమునానదీగర్భమునందా రక్త మేఘము ప్రతిఫలించుచుండెను, సంధ్యాచ్ఛాయ నిస్తబ్ధమైయున్న యా బయలునకు మెల్ల మెల్లగ దిగివచ్చుచుండెను. అట్లు వచ్చి యాసాయం కాలశోభను మఱింతరమణీయకముగఁ జేయుచుండెను. ఆబయలు నందుమాత్ర మెట్టిశబ్దమును లేదు. అప్పుడప్పుడు వాయుసంచాలనమున వచ్చి వచ్చి క్రమముగా మందీభూత మగుచున్న జానపదఘోషము వినవచ్చుచుండుటయే కాక పొలములనుండియిండ్లకువచ్చుచున్న కృషీకు లయొక్కయు, పసులకాపరులయొక్కయు గీతధ్వనులుకూడ వినబడు చుండెను

ఆదుర్గమునకు వెనుకభాగమునమాత్ర మట్లులేదు. అట నొక పెద్దమామిడితోఁట యున్నది. దుర్గముపై నుండి చూచినచో మామిడి చెట్లుతక్క మఱియేవియుఁ గానఁబడుటలేదు. చీకటి చ్ఛవనకొలఁది మామిడిచెట్లలో మెఱుఁగుడుపురుగులు వరుసలువరుసలుగఁ గానవచ్చు చుండెను. ఆఖద్యోతమాలికాపరంపరలు మీఁదికెగయుచు, క్రిందికి దిగుచు, దూరముగఁ బోవుచు, సమీపమునకు వచ్చుచు, మెఱ యుచుండెను. ఆయుద్యానవనమధ్యమున నొకసుందరసరోవరముకలదు ఆసరోవరస్వచ్ఛజలంబుల సమీపతరుచ్ఛాయ లావరించుకొనియుం డెను. ఆసరోవరముచుట్టును నానాజాతికీటపతంగములు తమతమస్వరం బులతో సాయంకాలకీర్తనము సేయుచుండెను.

వెలుపలనుండి చూచినచో దుర్గప్రాసాదము గాఢాంధకారావృతమై యున్నట్లు కానవచ్చుచుండెను. ఒకగదికిటికీనుండిమాత్రము వెలుతురు ప్రసరించుచుండెను ఆవాగవాక్షపార్శ్వమునందొక యెలజవ్వని కూరుచుండి కరతలితకపోలయై యేమేమో చింతించుచుండెను.

ఆమె యాకాశతలంబున నుదయించి పొడసూపుచున్న యొక్క నక్షత్రమునందుమాత్రమే దృష్టి నిల్పుకొని యుండెను. రమణీయాకార యగునాతలోదరి సీమంతమునందలి యొకవజ్ర మానక్షత్రము వలెనే తళతళ మెఱయుచుండెను.

ఆయువతికిం బదునేడేండ్లవయ సుండవచ్చును. జవ్వనంపుంజెలువున నాజవరాలియంగకము లన్నియు నసాధారణసౌందర్యవికసితములై యుండెను. కాని, యాసౌందర్యము సాధారణయువతీజనసులభంబగు సౌందర్యమువంటిది కాదు. ఆరూపరాశికెదురుగ నిలిచి చూచినచో హృదయమునం దొకవిధమైనప్రేమ యుదయించును గౌరవభావమును శ్రద్ధయు కలుగును. ఆనెలంత తనులత కోమలమై సంపూర్ణమై దీర్ఘాయతమై యుండుటయే కాక రామణీయకనిధానమై యుండెను. లలాటముసుస్నిగ్ధమై, సుందరమై, సుప్రశస్తమైయుండెను అంతటిప్రశస్తలలాట మరుదుగ నొకరిద్దఱుపురుషుల కుండినను నుండవచ్చును; కాని తరుణీమణులకుమాత్ర మట్లుండుట యసంభవము. నయనములందలిసుస్థిరోజ్జ్వలత్వమును, నధరోష్ఠములందలిమనోజ్ఞమృదులత్వమును, సమున్నతవదనమునందలి నిర్మలగభీరత్వమును నామె హృదయమహాత్త్వమును వెల్లడిచేయుచుండెను. సర్వాంగకములయందలిభావభంగులను చూచినచోం దీప్తిజ్యోతిర్మయ శరీరిణియగునాతన్వంగి మానవకాంత కాదనియు, యోగపరాయణియై, భూలోకరమణీకులసమున్నతిసాధనార్థమై మర్త్యలోకమున కేతెంచినస్వర్గకాంతయనియు బోధ యగుచుండెను.

నిస్తబ్ధమగు నాసాయంకాలమున గవాక్షపార్శ్వమునం దారమణీమణి కూరుచుండి సుందరనిర్మలాకాశమువంకం జూచుచుండెను.

ఆకాంతామణి వదనమండల మపూర్వసౌందర్యమున మనోజ్ఞమై నిర్మలమై యుండెను. యామిని యతిగభీర యగుచుండెను. విశాలాకాశము క్రమముగ గాఢాంధకారావృత మగుచుండెను. ఆరమణీమణిహృదయమునందును చింతాయామిని వర్ధిల్లుచుండెను. ఆమెప్రశస్తలలాటమును, క్రమముగ ఘోరాంధకారావృత మగుట కారంభమయ్యెను. ధనుస్సన్నిభంబులగు భ్రూలతలు కుంచితము లయ్యెను. కనుదమ్ములనుండి సముజ్జ్వలతీక్ష్ణజ్యోతులు వెడల నారంభించెను.

ఆసమయమునం దొకపురుషుం డాగదిలోఁ బ్రవేశించి "విమలా!" అని పిలిచెను విమల పరికించిచూచెను. అతఁ డామెతండ్రి యగుసతీశచంద్రుండై యుండెను.

సతీశచంద్రున కింకను నేఁబదివత్సరములు నిండలేదు కాని చూపునకాతఁ డఱువదియేండ్ల ముసలివాఁడుగ నగపడుచుండును. తలయంతయు నరసెను. లలాటము చింతారేఖాంకిత మయ్యెను. ఒడలిచర్మము ముడుతలువడి యుండెను. సర్వాంగకములును కృశించియుండెను. కాని యాతని నేత్రములు కాంతిమంతములై ముఖమండలమున నిరంతర మాలోచన చిహ్నములు పొడకట్టుచునే యుండును. యోచనాకలితమగు నాచరణము, ఆలోచనగర్భిత మగునడవడి, చాతుర్యమువలన సూక్ష్మంబును తీక్ష్ణంబును నగుబుద్ధి సంచాలనము ఆతనిజీవితమును, నంతఃకరణమునుకూడ నతివిశాలదూరదృష్టిగల నానావిధకల్పనా సమాలోచనములచే నిండింపఁబడియుండును. అతఁడు గృహమునఁ బ్రవేశించి కుమార్తె చింతామగ్నయై యుండుటం గాంచినివ్వెరపడి "విమలా!" అని పిలిచెను.

విమలయు జనకునిం గాంచి తనగాఢవిచారము నించుక మఱచెను. ఆమెముఖమండలమునఁ గానఁబడుచున్న గభీరభావము క్రమక్రమముగ లుప్తమగుచుఁ బవిత్రపితృప్రేమము ప్రకటిత మగుచుం

డెను. ఆమెతండ్రి వచ్చినతోడనే కనిపెట్టఁజాలక పరాకుగ నున్నం దుల కించుక లజ్జపడియెను. సతీశచంద్రుఁడు "విమలా! ఇంతప్రొద్దు వేళ నిట్టి మౌనమును దాల్చి కూరుచుండుటకు నీకెట్టి విచారము కలిగినది?" అనియెను.

విమ—నీవీదుర్గమును విడిచి రేపటిదినమున బయలుదేరి పోయెదవు. మరల వచ్చుట కెన్నిదినములు పట్టునో? మఱియెప్పుడు నిన్నుఁ జూడఁగలుగుదునో? ప్రబలమగునీదుర్గ మెన్నిదినములవఱకు శూన్యమై యుండవలయునో? ఈయాలోచనముల వలన నామనసు చలించిపోవు చున్నది, ఎంతప్రయత్నించినను స్థిరపడుటయే లేదు.

సతీ—విమలా! లేనిపోని విచారము నేల కొనితెచ్చుకొనవలయును? నేను త్వరగనే తిరిగి వచ్చెదను. నిన్ను వదలి చాల దినములు మఱియొకచో నుండఁగలుగుదునా?

విమ—తండ్రీ! నీవు నన్ను విశేషముగఁ బ్రేమించుచుంటివని నేను బాగుగ నెఱుంగుదును. తండ్రియగు నాతఁడు తనయ నింతకంటె నెక్కువగఁ బ్రేమింపఁజాలఁడు.

సతీ—అట్లయినచో విచార మెందులకు? నేను సంవత్సరమున కొకసారి రాజధానికిఁ బోవలయునుగదా. ఈసారి నీకీవిషయమున నింత విచారమేల కలుగవలయును?

విమ—ప్రతివత్సరమును నాకింతటి విచారము కలుగుటలేదు. ఈయేఁడు నామ్రతి మేమో యొక్కసారిగ భయము తోఁచుచున్నది అందులకుఁ గారణమేమో నేనెఱుంగను. నీవిచ్చటనే యుండుము. ఎక్కడకును బోవలదు.

విమల యీ తుదివాక్యముల నస్ఫుటముగను నెమ్మదిగను బలికెను. ఆమాటలను విని సతీశుఁడు హృదయము చెదర భయ పడియెను. అతఁడు కొంతసే పూరకయుండి పిమ్మట "విమలా! ఆ

కారణముగ వృథా భయపడియెదవేల? నేను తప్పక పోవలయును. ప్రయాణసమయమున దుఃఖింపవలదు''అనియెను.

విమ—తండ్రీ! వట్టిభయముకాదు. నిన్నరాత్రి నేనొక కల గంటిని. అందు స్వర్గస్థురాలైన మాతల్లి నాయొద్దకు వచ్చి కన్నుల నీరు నించుచు మృదుస్వరముతో "అమ్మా! నీవు జాగరూకతతో నుండుము. దారుణతరం బగు విపత్తు కలుగనై యున్నది''అని బోధించి నట్లు కల వచ్చెను. ఆమె దీనవదనముతోఁ గన్నీరు విడుచుచుఁ బలికినపలుకు లిప్పటికిని నాచెవులఁ బ్రతిధ్వనించుచున్నవి. నేనెట్టిపాపము చేసికొంటినో, ఎట్టిపాపవిశేషమునఁ బ్రేమస్వరూపిణియగు నాతల్లిని బోఁగొట్టుకొంటినో, ఎంతటి విపత్తు వచ్చుటకు వేచియున్నదో, పరమేశ్వరుఁడే యెఱుంగును! తండ్రీ! క్షమియింపుము. నాకు భయమగుచున్నది. నీవిప్పుడు వెడలిపోయినచో మరల రాఁజాలవని భయము తోఁచుచున్నది.

ఇట్లు చెప్పుచు విమల తనముఖమండలమును తండ్రివక్షమున నుంచుకొనియెను. అప్పుడామె సుస్థిరహృదయముతోడనే యున్న యెడలఁ దనతండ్రి ముఖముకూడఁ గ్రమక్రమముగ వివర్ణమై వాఁడు వారుచుండుటను కనిపెట్టియేయుండును. స్వప్నసమాచారమును విని సతీశచంద్రుఁడు వడంకెను. ఆకస్మికముగ నాతని హృదయమునం దేదియో భయంకరమగు పూర్వవృత్తాంతము జాగరితమయ్యెను. ఆతఁ డేదియో గూఢతరం బగు పాపకృత్యమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మారంభమైన ట్లనుభవమువలనఁ దెలిసికొనియెను. విమల యాతని వక్షమున మొగముంచుకొని రోదనము చేయుచుండె నామె నూఱడించుటకైన నాతనికి శక్తి లేకపోయెను. చాలసేపటికాతఁడు మనసు కుదురుపఱచుకొని "విమలా! ఇదియంతయును కారణములేని వట్టి భయము! నీవు పగలంతయును పనిలేకుండ నుండి తేనిపోని యూహలో

చనములు పెట్టుకొనుచుండుటవలన రాత్రి యదేవిధముగఁ గలఁ గనుచుందువు. కొలఁది దినములనుండి నీవు నిరంతరము నాలోచనా నిమగ్నుఁడవై యుండుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అంతటి యాలోచనము నకుఁ గారణ మేమున్నది?" అని యడిగెను.

విమ—తండ్రీ! నీవడిగినప్పుడు నేనవశ్యముగఁ బ్రత్యుత్తర మీయవలసినదే. నీకుఁ దెలుపకుండువిషయ మేదియు లేదు. నావిచా రమునకు నీవే కారణము. ఒక నెలదినములనుండి నీవెల్లపుడును దుఃఖిం చుచుఁ జింతానిమగ్నుఁడవై యుండుటను జూచుచుంటిని. నీయావి చారము క్రమక్రమముగఁ బ్రగాఢమగుచున్నది. నీవుభుజించునప్పుడు నీకు భోజనముపై దృష్టి లేదు. నీకు రాత్రులయందు నిద్రపట్టుట లేదు. ఒకవేళ నిద్రపట్టినను దుస్స్వప్నములతో నిండియుండును. పగటి వేళ నిన్నెప్పుడు జూచినను నీవాలోచనములలో మునిఁగిపోయియున్న ట్లగపడుచుందువు, రాత్రినీవు నిదురించునపుడు చూచినచో దుస్స్వప్న ములవలన నీలలాటముకుంచితమై మొగము వికృతమైకానవచ్చుచుం డును. నీకిట్టియాతనం దెచ్చిపెట్టిన విచారమెయ్యది? సామాన్యులగు జమీందారులును, పేదలగురైతులునుకూడఁ బగలంతయును శ్రమ పడి రాత్రులయందు సుఖముగ నిదురింతురు. వంగదేశరాజాధిరాజు మంత్రి కట్టికొలఁదివిశ్రామమునకైన నధికారము లేదా?

ఇట్లు చెప్పుచుఁ గొంతసేపాగి తండ్రి తనమాటలను బాగుగ వినుచున్నట్లు గ్రహించి విమల మఱియును జెప్పనారంభించెను.

నెలదినములనుండి నీయొద్దకుఁ దఱచుగఁ జాలమందిగూఢ చారులు వచ్చుచుండు టెందులకు? వచ్చినవా రంతయేకాంతముగ వచ్చి యేకాంతముగఁ బోవుటెందులకు? రేయుంబవలు నీవు రహ స్యాలోచనము చేయు టెందులకు? వంగదేశమంత్రి కార్యభారము గురుతరమైనదియే యగును. కాని, దేశసంరక్షణము, ప్రజాపాలన

మునే యుద్దేశముగాఁ గలకార్యములను రాత్రి రెండవజాము వేళఁ దలు
పులుమూసికొని గూఢచారులతో రహస్యముగ నాలోచించినదప్పు
టింత యావశ్యకమా? ఏమియు నెఱుఁగని బాలికనగునే నట్టిరాజ
కార్యములనుగూర్చి మాటలాడుటంతయుచితముకాదు. నాయపరాధ
మునుక్షమింపుము. నీవు వివేకవంతుఁడవు మఱియు దూరదృష్టికలవా
డవు. బాగుగ నాలోచించిచూడుము. క్రూరస్వభావము గలసర్పము
గతి వక్రమైనది. ఉదారహృదయుఁడగుమహాపురుషునిగతి సరళమై
నది. సరళ చరిత్రమును, సదుద్దేశమునుగలవారిగతికూడ వక్రమై
యుండు టెందులకు? ఈపలుకులను మనసుంచి వినుము, కపటవర్త
నులదురాలోచనములలోఁ బడవలదు. సరళమగుధర్మమార్గము నవ
లంబించిచో నెవ్వరికిని భయపడవలసినపనిలేదు. మఱియెట్టి
విచారమును లేదు. ఎల్లప్పుడును పాపమార్గమునందే భయము. ధర్మ
మార్గము నిరపాయమై నిష్కంటకమై యుండును.

ఇట్లు మాటలాడుచుండఁగా విమలయుదార లలాటమును,
వదనమండలమును ప్రదీప్తములగుచుండెను. ఆమెసముజ్జ్వలనయన
ములు మెఱసిపోవుచుండెను. విమల పితృవత్సలయగు తనయ. అయిన
నామెహృదయమున నైసర్గికగౌరవమును, ధర్మబలమును పూర్ణీభ
వించియుండెను. అంతటిగౌరవము వెలువడి ప్రకటమగుచున్నప్పుడు
దానియెదుట—నట్టిగౌరవభావప్రపూర్ణయగుపదునేడేండ్ల బాలికయె
దుట—జనాకీర్ణంబగు మహారాజసభలోఁ జతురవాగ్వైఖరినిఁ దన
సభాపాండిత్యమును జూపి ప్రశంసాపాత్రుఁడై యున్న సతీశచంద్రుఁడు
నిశ్చేష్టుఁడై నిరుత్తరుఁడై నిలువఁబడిపోయెను.

'ఎల్లప్పుడును బాపకార్యమునందే భయము! ధర్మమార్గము
నిరపాయమై నిష్కంటకమై యుండును' అనునాబాలిక వాక్యములఁ
బునరుక్తిగ నస్ఫుటస్వరముతోఁ బలుకుకొనుచు సతీశుఁ డామందిర
మునుండి వెడలిపోయెను,

ఏడవ ప్రకరణము

Try what repentance can; What can it not?
Yet what can it when one cannot repent?
O wretched state! O bosom black as death!
O limed soul that struggling to be free,
Art more engaged. Help angels, make assay!
Bow stubborn knees! and hearts with strings of steel,
Be soft as sinews of the new born babe,
All may be well.

Shakespeare.

సతీశచంద్రుఁడు వెలుపలకు వచ్చి తనగదిలోనికిఁ బోయెను. అప్పుడొక సేవకుఁడు ప్రభువును సేవింపవలయు నని యచ్చటకువచ్చెను. సతీశుఁడాతని నొకగ్రుద్దుగ్రుద్ది "శకునినిఁ దీసికొనిరమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను. అప్పు డాసేవకుఁ డటునుండి వెడలిపోయెను.

వెలుపలనున్న యాతని మందిర మతిప్రశస్తమై యతిసుందరముగ నలంకరింపఁబడి యుండెను. క్రింద మనోహరంబు లగుచిత్రములచే విరాజమానంబు లగుచిత్రకంబళములు పఱుపఁబడియుండెను. ద్వారములయందును, గవాక్షములందును, మనోజ్ఞపరిమళవిలసితంబు లగు పుష్పమాలికలు వ్రేలాడ వేయఁబడి యుండెను. అందందు స్తూపాకారములుగఁ బుష్పరాసులు పోయఁబడి యుండెను. దీపములకు నలువంకలను నలఁుజొంపములు వ్రేలవేయ బడియుండెను. సతీశచంద్రుఁ డాసీనుఁడై యున్నచోటు మిగులవెలగల పట్టుదిండ్లచే నలంకరింపఁబడియుండెను. అంతటిసుందరమైన మందిరమునందు—అంతటిమహోన్నోపవేశ ప్రదేశమునందుఁ—గూరుచుండి. మహాబలపరాక్రమశాలియై, మహాధన సంపన్నుఁడై, మహారాజాధిరాజనకు మం

త్రియైయున్న యీసతీశ చంద్రుఁడుకూడ మ్లానవదనుఁడై యుండుట కేమి కారణము?

పాఠకమహాశయులు మావంటిదరిద్రులై యున్న యెడల—వారెప్పుడైన నీర్ష్యాపరవశులై యున్నతోద్యోగిజనులం గాంచియున్న యెడల—వారెప్పుడైన వీధివెంబడినే పోవుచుఁ ద్రోవలో నిలువఁబడి పెద్ద మనుష్యులయాస్థానమందిరమున వ్రేలాడుచుండుగాజుబుడ్లలోని దీపముల నాశానయనములతోఁ దొంగితొంగి చూచినయెడల—దనావాసస్థానమే సుఖావాసస్థానమని వారు నమ్మియున్న యెడల—మాతోఁగూడ వచ్చి లక్షాధికారి యగు శ్రీసతీశచంద్రునిం గాంచి తమ హృదయములను శాంతింపఁ జేసికొందురుగాక! లోభముమాత్రము దూరముగాఁ జేసికొనవలయును.

సతీశచంద్రునిహృదయము పాపముచేఁ గలుషితమై, పాపాంధకారముచే నావృతమై యుండెను. ఆపాపరాశిమధ్యమున నొక్క పుణ్యరేఖమాత్రము కానఁబడుచుండెను—విమలయం దాతనికిఁ గలయపత్యస్నేహము నీలకుంతలములలో నరసినశిరోజమువలె నా పాపాంధకారమధ్యమున రేఖాకృతిని గానవచ్చుచుండెను. ఆతఁడు తనతనయ నతితరముగఁ బ్రేమించుచుండెను. మిగులమమతతో నతిగౌరవమునఁ బెంచుకొనుచుండెను. ఆతఁడు తనభార్య మరణించినది మొదలు తనయను స్నేహితురాలిగాఁ జూచికొనుచు నేకార్యమును చేయవలసివచ్చినను ఆమెతో నాలోచించి చేయుచుండెను. ఆకారణముచే నాబిడ్డయప్పుడప్పుడు స్నేహితురాలివలెఁ దండ్రికాలోచనములను చెప్పుచుండెను. విమల తనతండ్రియం దంతవిశ్వాసముకలదై యుండుటయేకాక, పవిత్రచరిత్రయు, ధర్మపరాయణియు, మానినీమణియు నై యుండెను. ఆమె తనతండ్రిచేయు కపటకార్యములను చూచినప్పటినుండియు నతివికలహృదయయై యుండెను. ప్రకాశము నెదుట నంధకారము మా

యమైపోవును. సత్యము నెదుటను, సరళస్వభావము నెదుటను, పాప కాపట్యములు స్వభావముగ భయపడుచుండును. విమలయెదుట సతీశచంద్రుడు నిరుత్తరుడై యుండెను సతీశచంద్రుని చరిత్ర మెంత వఱకు పాపకళంకితమై యుండెనో యాసంగతి విమలయెఱుంగదు. భక్తిపాత్రుడగు తండ్రిచరిత్రము విశేషపాప పూరితమైయుండె నేమో యనుభావము నిర్మలాంతఃకరణముగ యామె కొక్కసారియైన దోచుటలేదు. అయినను తండ్రిచేయు నూతనాచరణములను, నూతనవ్యవహారములను గాంచుటచే నామెహృదయమున సందేహ ముదయించుచుండెను.

ఒకానొక సమయమున. నొకానొక సంఘటనముగాని, యొక్కమాటగాని యొకరిసహవాసముగానిమనహృదయద్వారమునొక్కసారిగాదెరచివైచుటచే నాయవకాశమునుండి చింతాతరంగము సముద్రతరంగమువలె నుప్పొంగి మనహృదయమును ముంచివేయుచుండును. మఱచిపోయిన చాలకాలము నాటి మాటజ్ఞప్తికి వచ్చును. స్నేహమయి యగుతనయస్నేహ పూర్వకతిరస్కారవచనము లిప్పుడాతని కావిధముగనే యుండెను. హృదయకుహరమున వ్యథయుదయించెను. దానితో వేయివిచారములు వచ్చి ప్రవేశించెను. పూర్వవృత్తాంతములన్నియుమ స్మృతికి వచ్చెను. చిన్నతనమునందాడిన యాటలునుచేసినయధ్యయనమును, స్మరణకువచ్చెను. ఏవిద్యాలాభ మాతనివిషయమున విషమయఫలంబుల ధరియించియుండెనో, అట్టి విద్యాలాభమున కారంభదిన మాతనిహృదయమున జాగరితముకా జొచ్చెను. సమవయస్కులగు సహపాఠులతోగూడ నధ్యయనశాలకుబోయి యాపాఠశాలలో బూర్వమాతడు తనసహాధ్యాయులతో నిష్కలంకమై, నిశ్చింతమైయున్న హృదయముతో హాస్య పరిహాస్య సంభాషణముచేసికొనుచు గాలక్షేపము చేసియుండెను. వానినిస్మరిం

చుకొనుచున్న యాతఁ డిప్పుడు వంగదేశమునఁ బ్రధానపురుషుఁడై యుండెను. లక్షాధికారియై యుండెను. ఆద్రవ్యమంతయు వెచ్చపెట్టినను నొకముహూర్త కాలమైన నాతని కాపూర్వపునిష్కల్మష హృదయమునరల లభియింపఁగలదా? బాల్యముగడచి యౌవనకాలము తటస్థించినది. ఆకాలము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనఁగా నదిగభీరపాపరేఖాచిహ్నితమైయున్నట్లు కానవచ్చెను. విద్యాగర్వము, దానిపై ధనగర్వము, దానిపై దుర్ధర్షంబగు ప్రబలోచ్చాభిలాషము! అతనివిషయమున నాయుచ్చాభిలాషమే భయంకరంబగు విషదయాఫలోదయమునకుఁ గారణమయ్యెను.

పిమ్మటఁ బ్రజారంజకుఁడై మహానుభావుఁడై వీరపురుషుఁడైయున్న సమరసింహునివిచారము సతీశచంద్రుని పాపహృదయమున నుదయించెను. వంగదేశమునకు గౌరవవిజయస్తంభస్వరూపుఁడై ప్రజలకు ప్రియజనకస్వరూపుఁడై జమీనుదారులకు జ్యేష్ఠభ్రాతృస్వరూపుఁడై కాయస్థకులంబునకుఁ దిలకస్వరూపుఁడై, సుప్రసిద్ధుఁడై యున్నమహాత్ముఁడగు సమరసింహునిప్రాణములను సతీశచంద్రుఁడు హరించివైచెను. తెగిపడి రక్తసిక్తమైయున్న యాసమరసింహునియుత్తమాంగ మప్పు డాతనికి దలఁపునకువచ్చెను. సతీశచంద్రుఁడు గడగడ వడఁకనారంభించెను. రక్తమయంబగు నాఛిన్నమస్తకము వికారస్వరూపముం దాల్చి తీవ్రదృష్టులతో సతీశచంద్రునివంక జూచుచు 'పాపమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తమగుట కాలస్యము లేదు' అని పలుకుచున్నట్లుతోఁచెను. సతీశుఁడు కన్నులను దగచినాఁడు. తాలకపోయెను ఆతఁడప్పుడు వెలుఁగుచున్నదీపము నార్పివైచెను. ఓరి మూర్ఖుఁడా? ఈదీపమార్చిననేమిలాభము ? నీస్మృతిదీపము నెట్లార్పఁగలవు ?

సతీశచంద్రుఁ డాఘోరాంధకారమునఁ గూరుచుండి యేమి యాలోచించుచున్నాఁడు ? ఆవిచారము ననుభవించుట యెవ్వనికి

సాధ్యమగును ? ఆయాతన వేయితేళ్ళు కుట్టినంతకంటెను విశేషక్లేశదాయకమై యున్నది సతీశచంద్రుఁ డట్టియాతనచే నస్థిరహృదయుఁడై తనలోఁ దానే "ఆపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము లేదా? అట్టి ప్రాయశ్చిత్తమే యున్నయెడల నాహృదయరక్తముతో నైన నభిషేకము చేసి ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొందును. ఓపరమేశ్వరా నీవుతోడగుము ఇప్పుడు—ఇఁకముందుఁగూడ నాబిడ్డ చెప్పినరీతి నాచరించెదను. ధర్మమార్గమునఁ బ్రవర్తించుటకుఁ బ్రయత్నించెదను సత్యమునొప్పుకొందును. క్షమింపుటకుఁ బ్రార్థింతును. క్షమించుటకంగీకరింపనిచో నిరర్థకంబగు నాహృదయరక్తముతో సమరసింహునిరక్తప్రవాహమును వర్థిల్లఁజేసెదను" అని యనుకొనుచుండెను.

ఆయుత్తరక్షణముననే శకుని యామందిరమునఁ బ్రవేశించెను. ఆతఁడు లోపల బ్రవేశించి "ఇదియేమియంధకారము ! ఈచీఁకటిలో నొక్కరు నెట్లు కూరుచుంటిరి ?" అనియెను.

సతీశుఁ డతిగంభీరముతో "వెలుతురును సహింపఁజాలను. హృదయముగాఢాంధకారబంధురమైయున్నది. నాజీవనాలోక మనంతాంధకారముతో సతీశీఘ్రముగఁ గలసిపోనున్నది. నామానవలీల సంపూర్ణముకావచ్చినది." అనియెను.

శకుని యందులకు మారువలుకఁజాలక యొకసేవకునిం బిలిచి దీపము వెలిఁగింపుమని చెప్పెను సేవకుఁడు దీపమును వెలిఁగించి వెడలిపోయెను.

సతీ—శకుని ! నీమాటలను విని నేనింతవఱకును, పనిచేసితిని తుదకెట్టిఫలము కలిగినదో చూచితివా? నాకుఁ బరలోకము లేనే లేదు. సరిగదా యిహలోకముననైన సుఖము లేకుండఁ బోయినది. ఈపాపసముద్రమున— ఈవిపత్సముద్రమున— నన్నుముంచివైచినవాఁడవు నీవు—ఇంతకంటెను నీవు నాకుఁ జేయవలసిన దింకేమున్నది ? ఇఁక

నన్ను విడిచిపోయి మతిమెన్నవైన నున్నతశీలురగు మహానుభావులను పాడుచేయుటకుఁ బ్రయత్నింపుము. నేనుచేసినఘోరపాతకమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమేదియైన నున్నయెడల నిప్పుడు దానినాచరించుటకు నేను ప్రయత్నించెదను.

ప్రభునిగంభీరస్వరము నాలకించి శకుని యదరిపడి ప్రభుహృదయమున నుదయించినసంక్షోభమును, క్రోధమును సామాన్యమైనవి కావని గ్రహించి కపటశోకము నభినయించి నాలుగైదు కన్నీటిబిందువులనువిడిచి "నేను ప్రభువులయున్నత గౌరవకాలమునందు వారికిఁ బ్రీతిపాత్రుఁడనై యుండవలయు ననునభిలాషకలవాఁడనే కాని యితర దురుద్దేశములు కలవాఁడను గాను. ఇప్పుడు నిజముగ సర్వనాశనమే దేని సంభవించునెడలఁ బ్రభువులకుసంభవించుదానిలో నేనుభాగ హారిని కావలయుననియే కోరుకొనుచుంటిని గాని నాకితరకోరిక యేదియును లేదు" అనియెను.

సతీ—శకునీ ! నీమాటలు మిగుల సంపుగా నున్నవి పరమేశ్వరుఁడు విషపాత్రమును పాలతో నిండులకు మూసియుంచెనా' బోధపడకున్నది.

శకు—నేను పాపాత్ముఁడనే యగుదును. అట్లు కానిచోఁ బ్రభుభక్తి కిట్టిఫలమెందులకు ఫలియించును ?

ఇట్లు పలుకుచు శకుని కన్నీరు విడువ నారంభించెను. సతీశచంద్రుఁడుచూచి ముగ్ధహృదయుఁడై "నీవు నాకు మేలు చేయవలయు ననియే ప్రయత్నించియుంటి వని యెఱుంగుదును. కాని పాపమార్గమునందు సర్వదా విపత్తు కలదు. శకునీ ! అదిగాక యున్నతిం గాంచుటకింకొక మార్గములేదా ?" అనియెను.

శకుని తన కన్నీరు నిరర్థకము కాలేదని తెలిసికొని "ప్రభుభక్తియే పాపమైనయెడల నేను పాపాత్ముఁడనే యగుదును—అంతకంటె వేఱుగ నేనేపాపము నెఱుంగను" అనియెను.

సతీ—ఎఱుఁగకపోలేదు—వంగచూడామణి యగు సమర సింహుని వినాశనముంగూర్చి నాకాలోచన చెప్పినవా రెవ్వరు?

శకు—రాజాజ్ఞమూలమున నాతనికి దండనమైనది.

సతీ—మంచిది. ఆతనిజమీా యిప్పు డెవ్వరివశ మైనది?

శకు—రాజప్రతినిధి ప్రేమతో నేదియెవ్వరికొసంగినను వారి కది శిరోధార్యమైనదియే.

సతీ—శకునీ! చాలు! చాలు! నన్నిట్టిమాటలతోఁ బులిమి పుచ్చి మూఢునిగఁ జేయవలదు. ఇప్పుడు నాజ్ఞాననేత్రములు తెరవఁబడియున్నవి. అందువలన నాహృదయమునందలి ఘోరాంధకారమును, పాపరాశిని చూచి తెలిసికొనఁగలను. అట్లు తెలిసికొనుట వలననే సహింపఁజాలకున్నాఁడను, ఇప్పుడు నాతనయచే నుపదేశింపఁబడి విజ్ఞానమును పొందితిని.

అని చెప్పి విమలకును దనకును జరిగిన సంభాషణ మంతయును వివరముగా నాతనికిఁ దెలియఁజేసెను.

శకు—వంగదేశపు రాజాధిరాజునకు మంత్రియగు నాతఁడొక బాలిక మాటకు భయపడుట యుక్తియుక్తముగా నున్నదా?

సతీ—బాలిక సత్యమును వచించినయెడల నది బాలికావాక్యమను నెపంబునఁ బరిహరింపఁదగినది కాదు. పాపమార్గమున భయమున్నది''అను సంగతి నింతకాలమైన తరువాతఁ దెలిసికొనఁ గలిగితిని.

శకు—ఆజ్ఞయైనచో మనవి చేసికొందును—మీాకిప్పుడు సంభవించిన కష్టమేదియో తెలియఁజాలకున్నాఁడను!

సతీ—ఇప్పటి కాఱుసంవత్సరములకు మునుపు మహారాజుతోడరుమల్లు ప్రథమపర్యాయము వంగబిహారు దేశములను జయించి ఢిల్లీకి వెడలిపోయిన కొలఁదికాలమునకే గదా పుణ్యాత్ముఁడగు సమర

సింహుఁడు నాచేఁ జంపఁబడియెను! ఆ పాపకృత్యమును నాచేఁ జేయించుటకుఁ గారణము నీవేకదా?

శకు—ఢిల్లీశ్వరున కధీనమైయున్న వంగబిహారు దేశములకు సేనానాయకుఁ డను మహాయిముఖానుని యానతిచే సమరసింహుఁడు దండింపఁబడియెను.

సతీ—నిజమే. కాని, యది మన పాపకృత్య మైన కపట తంత్రమువలననే జరగినది. అది జరగినరెండేండ్లకు మహారాజు తోడరుమల్లుఁడు రెండవసారి వంగదేశమును జయించినప్పుడు సమర సింహుని మరణవిషయమై యసత్యసమాచారమును చెప్పి మనము తప్పించుకొన్న సంగతి మఱచిపోయితివా?

శకు—అందువలన నేమగును?

సతీ—మరల నిప్పుడు తోడరుమల్లుఁడు సేనానాయకుఁడై, రాజప్రతినిధియై మాంగీరునకు వచ్చియున్నాఁడు. మనకిప్పుడు తర ణోపాయము లేదు.

శకు—ఏకౌశలమువలన నావిద్యమానము లన్నియు నింత వఱకును రహస్యముగా నున్నవో యాకౌశలమే యిప్పుడును సిద్ధ ముగా నున్నది.

సతీ—దూరదృష్టిగల తోడరుమల్లుఁడు మనకై పుణ్యముచేఁ రాజితుఁడు కాఁజాలఁడు. నీవు మహారాజుతోడరుమల్లు నెఱుంగవా?

శకు—గాని, అతోడరుమల్లుడే మనకౌశలముచేఁ బరాజి తుఁడు కాలేదా?

సతీ—నిజము. కాని యప్పుడాతఁ డొకటిరెండు నెలలుమాత్ర ముండి వెడలిపోయినాఁడు. ఈసారి ప్రతినిధియై వచ్చియున్నాఁడు ఇక్కడ నేనివసించియుండును. శకునీ! నీవాలస్యము చేయవలదు. నేను పోయి యాతని దర్శించి జరిగినసమాచార మంతయుం దెలిపి క్షమిం

పవలయు నని వేఁడికొనియెదను. ఆతఁడొకసారిక్షమించి యున్నాఁడు, మరల క్షమింపఁగలఁడు! అటుతరువాత నేనీపాపసంసారమును త్యజించివైచెదను. యోగినై నాపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చేసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించెదను.

శకు—మీరు మనఃపూర్వకముగా నీసంసారమును బరిత్యజింపఁజాలరు. తోడరుమల్లుడు తనప్రియస్నేహితుఁడగు సమరసింహుఁడన్యాయముగఁ జంపఁబడియె ననువార్త సరిగాఁ దెలిసికొన్నమీఁదట నెంతటిదారుణమైనయాజ్ఞ చేయునో మీకు దెలిసినదా?

శకుని వ్యంగోక్తి సతీశునకు మర్మాంతిక వేదనను కలిగించెను. కాని యాతఁడేమియు మాటాడక శకుని చెప్పినదే సత్యమనియు, కపటసమాచారము రహస్యముగ నుంచుటయే యావశ్యకమనియు, నదిబయలఁబడినచో దనప్రాణమే నిలువదనియు, నూహించుకొని యిమ్మటమఱికొంతసే పాలోచించి 'శకునీ! నీవు నాకంటెను మిగులఁ బాపాత్ముఁడవు. నీవుపాపమూర్తివే యైయున్నను నీయాలోచనముకంటె నాకు వేఱుగతిలేదు. నీమాటకుఁ బ్రత్యుత్తరములేదు.' అనియెను.

శకు—మీయొద్దఁ దర్కించుటకు నాకు శక్తి చాలదు. కాని వంగదేశమునకు మంత్రియైయున్నవానిపై ప్రతినిధియొద్దఁ గొండెము చెప్పుట కెవ్వరు సాహసింపఁదలఁచు? ప్రభూ! నామాట నాలకింపవలయును. ఆఱేండ్లనుండి గోప్యముగానున్న సమాచారము ముందు మాత్రము బయల బడునా? నేనారహస్యమును గూఢముగా నుంపఁజాలక పోయినయెడలఁ దమసమ్ముఖమునందే ప్రాణత్యాగము చేసికొందును.

ఆశాప్రభావ మతిచమత్కారమైనది. మనుష్యున కనేక సుఖములను, సమాధానములను నొసంగఁగలయాశ యనేకదుఃఖము

లకుఁ గూడఁ గారణ మగుచుండును. మానవహృదయముగూడ నతి
విచిత్రమైనది! అది యాశాకుహకోక్తులకు లోఁబడి విహరించుచుం
డును. విపత్సమయమునందును, రోగసమయమునందును, దుఃఖకా
లమునందును, హృదయమునందు ధర్మబుద్ధి ప్రబలమైయుండును. ఆవి
పత్తుతీరిపోయినప్పుడు, రోగముకుదిరి యారోగ్యము కలిగినప్పుడు,
దుఃఖము వదలి సుఖము లభియించినప్పుడు—ఆధర్మబుద్ధి క్రమముగా
దూరమగుచుండును. ఇంతకు ముందు సతీశుడు విపత్తు నాశంకించు
చుండెను. దానితోఁగూడఁ బాపద్వేషమును ధర్మబుద్ధియు నాతని
మనంబున జాగరితములై యుండెను. అప్పుడాశ యాతనిచెవియందు
'భయమెందులకు? విపత్తెక్కడనున్నది? నట్టిభయమెందులకు? అని
ప్రబోధింప నారంభించెను. సతీశుఁ డాకుహకోక్తులకుఁ జెవియొగ్గి
ముగ్ధుఁడై తనమనంబున 'విపత్తురాకుండుటకుఁగూడనవకాశమున్నది.
అని యాలోచించుకొనుచుండగా విపద్భయ మంతర్హితమై ధర్మబుద్ధి
నశించి పోయెను. మానవహృదయమునందు విపద్భయ మున్నంత
ధర్మబుద్ధికూడఁ బ్రబలమైయుండినచో నీప్రపంచమున నింతటిదుఃఖ
మెట్లుండఁగలదు?

సతీశుఁడు చాలసేపు యోచించి పిమ్మట 'శకునీ! నీమీఁద
భారము వైచి యున్నాఁడను ప్రస్తుతము మనకు వెంటనే యేదైనా
విపత్తుసంభవించుట కవకాశమున్నదా?'' అని యడిగెను.

శకు—ఇప్పుడుగానిఁ మఱియొకప్పుడుగాని మనరహస్యసమా
చారముబయలబడుట కెట్టియవకాశమును లేదు. ఒకవేళనట్టిదేదైన
సంభవించినను మీవంటివీరపురుషులు కష్టకాలమున నధైర్యమును
వహించుటతగునా? ఈవంగదేశమున మీకీర్తిని కొనియాడనివా
రెవ్వరున్నారు? బ్రాహ్మణకులమునందు మీయన్వయమువంటిపవిత్ర
మైనది మఱియెవ్వరికున్నది? మీకుఁగలయుద్భుతశక్తి యితరులకెవ్వ

రికున్నది? మీవంటియధికారమింకెవ్వరి కున్నది! మీకంటె గౌరవముకలవారెవ్వరున్నారు? ఒక్క బాలికమాటవినిసాహసోత్సాహాదిగుణంబులను విడుచుట రాజాధిరాజమంత్రిశేఖరు లగుమీవంటివారికిఁ దగునా? మీకు నేనాలోచనము చెప్పఁగలుగుదునా? మీరే యాలోచించి చూడవలయును.

సతీశచంద్రుఁ డందుల కెట్టి ప్రత్యుత్తరము నీయక తనమనసునందు "ఇదియేమి? నేను పిచ్చివాఁడనైపోయితి నేమి? బాలికమాటవిని భయపడిపోయితి నేమి?" అని యనుకొనియెను. శకుని యాతని మొగమువంకఁజూచి యాతనిహృదయభావములను గ్రహించి ప్రకాశముగా "రుద్రపురమునకుఁ బంపినగూఢచారులు కొంత తెచ్చినసమాచారమును వింటిరా?" అనియెను,

సతీ—లేదు. ఆవిషయముంగూర్చి యాలోచింపవలసియే యున్నది. సమరసింహునిభార్య సాధారణురాలు కాదని వినియుంటిని. తోడరుమల్లుఁడు దేశమునకు వచ్చినతోడనే యొక యవాంతరమును కల్పింపఁదలఁచియున్నది

శకు—ఆభయ మేమియును లేదు. తోడరుమల్లుఁడు వచ్చుటకు ముందుగనే సమరసింహునివంశము పేరినోళ్ళ మాయఁబడిపోవును.

సతీ—అట్లయినచో నేను రుద్రపురమునకుఁ బంపినగూఢచారులు సమరసింహునిభార్యను పట్టితీసికొని వచ్చినారా?

శకు—లేదు. అది యింకను సాధ్యము కాలేదు. అయినను ఆకార్యము శీఘ్రముగనే నెఱవేర్పఁబడును?.

సతీ— ఎందులకు సాధ్యపడలేదు?.

శకు— వారు రెండుదినములకుముందే యావర్తమానమును వినియుండి ఆయున్నాదని యేవారికాసమాచారమును తెల్పియుందును

సతీ —ఆపిశాచి మనపనులకన్నింటికి నభ్యంతరము కలిగించు చున్నది. ఆమెను పట్టుకొనఁజాలవా?

శకు —ప్రయత్నములకు లోపము లేదు. కాని యామె యెక్కడనుండునో తెలియుట లేదు. నిజముగా నామెకు పిశాచబల మున్నదని తోఁచుచున్నది, అట్లు కానిచో మనయేకాంత ప్రవర్తన మంతయు నామెకెట్లు తెలియును? వేయిమంది గూఢచారులైనను నామె వాసస్థలమును కనిపెట్టజాలకున్నారు.

సతీ— అట్లయినచో నుపాయమేమి?

శకు—విచారింపవలసినపని లేదు. నెమ్మదిగా సుందరికేనోళ్లను మూతలుపడిపోవును, శకునికపటతంత్రమునుండి యెవ్వరును తప్పించు కొని పోఁజాలరు. మీరు విశ్రాంతి నందవచ్చును.

అని చెప్పి శకుని తన యింటికి వెడలిపోయెను. పోవునప్పు డొకటిరెండుసారులు సతీశునివంకఁ దిరిగితిరిగిచూచుచుండెను. లోన "నీకును దరణోపాయములేదు. నీవును నాచేతిలోనుండి తప్పించుకొ నఁజాలవు" అని యనుకొనియెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

Curse on perjutred ars! dissembling smooth?
Are honor, pity conscience, all exiled?
Is there no pity, no relenting truth?

Burns.

మరునాటిప్రాతఃకాలముననే మంత్రిసతీశుఁడు మాంగిరునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. అతఁడు తన కొడుకుతనుపిడుకొని పోవుసమయ మున విమల "తండ్రీ! నీవు వెడలిపోవుచుంటివి. నీవంగీకరించినచో నేను

సుప్రసిద్ధ మగుమహేశ్వరమందిరమునకుఁ బోయి నీశుభమునకొఱకు దేవతారాధనము చేయుచుండెదను. నేను కొన్నిదినము లచ్చటనుండ వలయునని తలంచితిని." అని చెప్పెను. తండ్రి యందులకు సమ్మతించి ప్రియపూరితవచనములతో నామెనువీడుకొని బయలుదేరిపోయెను. తనయకన్నులనుండి యశ్రుధారలు ప్రవహించి యామెపయ్యెద చెఱంగును దడిపివైచెను. తండ్రివెడలిపోయినతరువాత నామార్గము వంకఁ జూచుచున్నవిమల తనలోఁదానే "హా! తండ్రీ! ఈవిపులప్రపంచమునసీమందభాగ్యరాలికి దిక్కెవ్వరున్నారు? నీవులేనిచో నీయిహసంసారమంతయు నాకంధకారమయ మేగదా! భగవంతుఁడు నిన్నునిర్విఘ్నునిగాఁ జేయుఁగాక! నీహృదయము ధర్మమార్గము ననుసరించి పోవునుగాక! నీసత్యమైనస్వకీయచరిత్ర మూదారమైనదియే యగును. కాపట్యహీనమైనదియే యగును దుష్టనిమిషమున శకునిసహవాసము నీకు దొరకినది', అని యనుకొనియెను.

సతీశచంద్రుఁడు శకునితోఁ జెప్పిపోవుట కాతనియొద్దకుఁ బోయెను. అప్పుడు శకుని "మీరు దయచేయవచ్చును. నేనుసమరసింహునిభార్యను సరియైనచోట నుంచి మిగిలినకార్యముల నన్నిటిని నెఱవేర్చుకొని తరువాత మీదర్శనమునకు వచ్చెదను" అని చెప్పెను అప్పుడు సతీశచంద్రుఁడు "ఎట్లుచేయవలయునో యట్లు చేయుము నీతీక్ష్ణబుద్ధిపై భారమువైచి పోవుచున్నాను" అని చెప్పి వెడలిపోయిన తరువాత శకుని తనలో "నాబుద్ధి తీక్ష్ణమైనదియో కాదో వెంటనే తెలిసికొనఁగలవు. విశేషకాలమక్కఱలేదు" అని యనుకొనియెను.

సతీశచంద్రునకు శకునిమైత్రియలవడి యెనిమిదేండ్లయ్యెను. మొట్టమొదటపరిచయమైనప్పటికి శకుని కిరువదియేండ్లవయసు కలదు. అప్పటికిసతీశచంద్రున కిరువదినాలుగేండ్లుండెను. శకుని చూపులకుఁ జాలనందమైనవాఁడు. చిన్నతనమునందే దిక్కులేనిబ్రాహ్మ

కుమారుఁడని చెప్పుకొని సతీశచంద్రునాశ్రయించెను. సతీశచంద్రుఁడు నిరాధారుఁడగునాకుమారున కాశ్రయము నొసంగెను—అది మొదలుగ సతీశునకు వక్షస్స్థలమునఁ గాలసర్పమును పైచికొనినట్లయ్యెను.

తీక్ష్ణబుద్ధియగుశకుని శీఘ్రకాలములోనే సతీశచంద్రుని హృదయమును బాగుగ గ్రహియించెను. ఆతఁడు సతీశచంద్రునిదురాశను, ఉన్నతపదాభిలాషమును మనసునందుంచుకొని యందులకుఁ దగినట్లుగా నాభీషణానలమున నాజ్యాహుతిని చేయనారంభించెను. ఆయాజ్యాహుతిమూలమున నాయనలజ్వాల దినదినమును గగనమునంటవలయుననునుద్దేశముతో నెగసిపోవుచుండెను. అతిదారుణమదోన్మత్తుఁడగు సతీశచంద్రుని దిగ్భ్రాంతునింజేసి యాతనిజ్ఞానమును నాశము చేసి వైచుచుండెను—అందువలన నాతనికి ధర్మాధర్మజ్ఞానము నశించిపోయినది—ఒక్కసారిగా నాతఁడంధప్రాయుఁడై పోయెను.

శకుని సమయము దొరికిపది. అందుని కుటిలమార్గమునంబడద్రోయు టంతకష్టకార్యము కాదు.—మంచిమంచి యాలోచనములను చెప్పుచుఁ గ్రమముగా నాతను దురాలోచనములకాతని దింపనారంభించెను. ఆతఁడు తనప్రభువును సన్మార్గమునుండి దుర్మార్గమునం బడద్రోయుటకారంభించి తుట్టతుదకు ఘోరాంధకూపమునఁ బడద్రోసి ముంచివైచెను. దానినుండి తప్పించుకొని వచ్చుటకు మనుష్యునకు సాధ్యముకాదుఁ తరువాత సతీశచంద్రుఁడు కన్ను తెరచి చూచికొనియెను. క్రమముగా నాతనికి తనయవివేకము బోధపడియెను. అప్పుడాతనికిఁ బశ్చాత్తాపముకంటె నుపాయాంతర మేదియు దోఁచుట లేదు. శకునియభీష్టము నెఱవేఱినది. ప్రభువు నాతఁడు సంపూర్ణముగాఁ దనచేతిలోని కీలుబొమ్మగా జేసికొనియెను.

శకుని కాశ్రయ మిచ్చినతరువాత సతీశచంద్రుఁడు స్వల్పకాలములోని యాతని తీక్ష్ణబుద్ధికి మెచ్చుకొని యాతనివినయనుమొద

లగుగుణము లనాదరించి సంతుష్టాంతరంగుడై యాతనియాలోచనముల నాలకించి యాతనిఁ బ్రేమింపనారంభించెను. దినదినమునకు నాతని యందలి ప్రేమ మతిశయించుచుండెను. తానపుత్రకుండగుటచే శకునినే పుత్రభావముతోఁ జూచికొనుచుఁ బ్రేమించుచుండెను. ఒకానొక సమయమునయాతనిం దనకుఁ బోష్యపుత్రునిగాఁ జేసికొనవలయునని తలంచుకొనుచుండెను. ఒక్కొక్కసమయమున నాతనికిఁ దనతనయ నిచ్చి పెండ్లిచేయవలయునని సంకల్పించుకొనుచుండెను. కాని యావెంటనే నిరాశ్రయుఁడగు నొకానొక పేద బ్రాహ్మణకుమారునకుఁ దనయ నిచ్చి పెండ్లిచేసినచో గౌరవముగానుండదనుభయముతో శకుని నిల్లటపుటల్లునిగాఁ జేసికొనఁజాలకపోయెను. క్రమముగాఁ దనయకు వయసువచ్చుచుండెను. కాని కులీనులయింటియాఁడుబిడ్డ పెద్దదయి నంతమాత్రమున నష్టమేమి? అంతియకాక సతీశచంద్రునకు భార్యావియోగము తటస్థించినతరువాత బుత్త్రికాప్రేమము ద్విగుణీకృతమై యుండెను. కుమార్తెకుఁ బెండ్లిచేసియత్తవారింటికిఁ బంపినచోఁ దన మందిరము శూన్యమయి యుండును, అందువలననే యామెవివాహమునకు విలంబమగుచుండెను. అందువలననే శకుని. నిల్లటపుటల్లునిగాఁ జేసికొనవలయు నను సంకల్పము కలిగెను.

పిమ్మటఁ బాపపంకమునందుఁబడి సతీశుఁడు కన్ను తెరచిన తరువాత నాసంకల్పము దూరమైపోయెను. పాపమనునది మిగుల నసహ్యమై దూష్యపదార్థమగుటచేఁ బాపాత్ముఁడగువాఁడు మఱియొక పాపాత్ముని బ్రేమింపఁజాలఁడు. సతీశచంద్రుఁడు శకునినిబ్రేమించుటయాఁగిపోయెను. సమున్నతచరిత్రయై, ధర్మపరాయణియైయున్న తనయను కుటిలస్వభావము గలకపటాచారి యగుశకునిచేతుల కొప్పగింపవలయునను నుద్దేశము సతీశచంద్రున కసహ్యముగా నుండెను, అతఁడు తనలో 'నేనుపాపాత్ముఁడనే యగుదును. కాని పాపమునకుఁ

గూడఁ బరిమితమున్నది. ధర్మపరాయణుఁ డగుసమరసింహుని చంపిన వాఁడనయ్యాను నాప్రేమమునకుఁ బ్రతిబింబస్వరూపిణియగు నాతన యను నరకకూపమునఁ బడఁద్రోయఁ జాలను. నానుదుట నేమి వ్రాసియున్నదో యట్లగుఁగాక! విమలధర్మమార్గమునందే యుండును గాక!' అని యీవిధముగా యోచించుకొనియెను. ఆసంగతియేదియు నాతఁడు శకునికిఁ దెలిపియుండలేదు. శకుని రాజప్రతినిధియొద్దఁ దనవి షయమై యేయొక్కమాటకొండెము చెప్పినను తనకుఁ దప్పక శిరచ్ఛే దము కాఁగలదని సతీశుఁడు బాగుగ నెఱింగియే యుండెను. ఆకారణ మునఁ దనప్రాణము లాతనిచేతులలో నుండుటచే సతీశుఁ డాతనికి దాసుడై పోయెను.

శకుని చాలఁబాపాత్ముఁడని చెప్పవలసిన యావశ్యకములేదు. సతీశచంద్రుఁడుకూడఁ బాపాత్ముఁడే యగును. కాని యాతనిపాపము నకుఁ బరిమితి యున్నది. ఆతని చరిత్రమునం దొకటిరెండు సద్గుణ ములుకూడ నున్నవి. ఆతని హృదయమునం దొకటిరెండు మహాను భావములు కూడఁ గానవచ్చుచున్నవి. పాపప్రాయశ్చిత్తమునకై యాత డప్పుడప్పుడు హృదయగ్లాని ననుభవిఁచుచుండెను. శకుని కదిగూడియును లేదు. ఘోరతరమైన స్వార్థపరత్వమును, దుర్భేద్య మగు కౌటిల్యమును మాత్రమే యాతని కున్నది.

శకుని మనోవ్యాపారములం దేదియు, సతీశుని మనోవృత్తి యంతటి దుర్గమనీయంబును, వేగవంతమునై యుండలేదు. ఆతని హృదయప్రవృత్తు లన్నియును లోలోననే యిమిడియుండును. అవి యన్నియును ఘోరతరమైన స్వార్థపరత్వము ననుసరించి యుండును. పాలెపురుగు చెట్లయాకులకు వెదకి తిరిగిచూచి యెట్లు మెల్లమెల్లగాఁ దన వలనుపన్ని యాక్రమించుకొనునో యట్లే శకునియు నన్యజనుల మనోవృత్తి వేగములను గ్రహించి మెల్లమెల్లగఁ దన సూక్ష్మజాల

మును పన్ని యాక్రమించుకొనుచుండును, అతఁడు చెప్పుచుండు నాలోచనము లతి సూక్ష్మములై యతి దుర్భేద్యములై యుండును. వానిని బాగుగ భేదించి తెలిసికొనుట యెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. ప్రపంచమునంతను బంధించి మానవజాతినంతను నేకీభవింపఁ జేయు స్నేహము, ప్రేమను, దయ, కృతజ్ఞత మొదలగు సుకుమార మనో వృత్తు లాతని హృదయమునకు దూరములై యుండెను. అనేకులను చంచలింపఁజేసి స్వాధీనము చేసికొను యశస్సునం దభిరుచి, ఉన్నతా భిలాషము మొదలగు దుర్దమనోవృత్తులు కూడ నాతని హృదయ మున స్థానమును పొందియుండలేదు. అందువలన నాతఁడు తన తీక్ష్ణ బుద్ధివలనను, గూఢాలోచనముల వలనను నెప్పటికైనఁ దన యభీష్ట మును తప్పక సాధించుకొనుచుండెను.

సమరసింహుని భార్య గూఢచారులకు లభింపలేదని యాతఁడు సతీశునితోఁ జెప్పినమాట యసత్యము. తీక్ష్ణబుద్ధి యగు శకునికి మహాశ్వేతను కనిపెట్టిపట్టుకొనుట యంతటి కష్టకార్యము కాదు, సతీశునితోఁ దానుగూడ మాంగీరునకుఁ బోకుండుటకై యాతఁడట్లు చెప్పియుండెను. శకుని మంత్రజాలములను భేదించుట మనతరము కాదు, పాఠకులారా! మాతోఁ గూడరండు! శకుని కూరుచున్న చోటికిఁ బోయి యాతఁ డేమాలోచించు చుండెనో చూతము. ఏమైనను తెలియవచ్చినచోఁ దెలిసికొందము

చతుర్వేష్టిత దుర్గమునఁ బ్రశస్తంబగు నొక మందిరమున శకుని యొంటిగాఁ దిరుగాడుచుండెను. అతఁడు నలువంకలనున్న క్షేత్ర ములను చూచుచుండెను. దుర్గతలమునఁ బ్రవహించుచున్న తరంగ కల్లోలిని యగు యమునానదీ కలకలారావము నాలకించు చుండెను. నడుమనడుమఁ బరిశుద్ధమైయున్న దుర్గమునందలి ప్రశస్తాంతఃపురము వంకకుఁ జూచుచుండెను. అతని ముఖమునం దానందలక్షణము—

స్వార్థపరులగు వారికి స్వార్థసాధనమైనప్పుడు తోచుచుండు నానందో ల్లాసమువంటి యానందలక్షణము కానవచ్చుచుండెను. ఆతని హృదయమున నీక్రింది విధముగ నాలోచనము లుదయించెను—

అతి విస్తరం బగు నీజమీాయును, ప్రశస్తతమం బగు నీదుర్గమును, అంతఃపురనివాసిని యగు నా పదునేడేండ్ల సుందరీమణియును, శీఘ్రముగ నూత్నాధికారిం బడసి సమరసింహుని ప్రజలును, సతీశచంద్రుని ప్రజలును కొలఁదికాలములోనే శకునినామమును కీర్తింపఁగలరు. తరంగకల్లోలినియగు యమునాతరంగిణికూడ నిఁక ముందుశకుని గౌరవగీతములను గానము చేయఁగలదు. విమలా! నీవు నన్నుఁజూచి యసహ్యపడియెదనని. నే నెఱుంగుదును. కానియట్లసహ్యించుకొను కాలమిప్పుడు తిరిగిపోయినది. నీకిష్టమున్నను, లేకపోయినను నన్ను నీస్వామిగా నుద్దేశించి కౌఁగిలించుకొనక తప్పదు. ఒకవేళ నీవు నన్నుఁ బ్రేమింపక తిరస్కరించినచో నిన్ను ముక్కలుముక్కలుగఁ గోసి భూగర్భము చేసివైచెదను—నిన్ను నేను ప్రేమతోఁ బెండ్లిచేసికొనుట లేదు. ప్రేమయనునది బాలికా బాలకులస్వప్నమువంటిది, నీరూపలావణ్యములం గాంచి నిన్ను బాణిగ్రహణము చేసికొనఁ దలంచుట లేదు. నాకు రూపలావణ్యముల యందంతటియాదరము లేదు. ఆదరముండినను లక్షాధికారి యగువానికి రూపలావణ్యముల కేమికొదువ?— నిన్నిప్పుడే భూగతము చేయకుండు టెందులకు? ఓ సతీశచంద్రా! భద్రము! సావధానుఁడవై యుండుము! ఇప్పుడే నిన్ను యమమందిరమునకుఁ బంపుచున్నాఁడను. అందులకుఁ దగినగూఢచారులనునియమించి యున్నాఁడను! రహస్యసమాచారమంతయును ప్రకటితమగును, మఱియు శకునిదోషములన్నియు నీపై నారోపితములగును. తరువాత నేమగునో తెలిసినదా?—పుత్రసంతానము లేకుండ మరణించినసతీశునకాతనియల్లుఁ డగుశకునియే యుత్తరాధికారియగును! తీక్ష్ణబుద్ధియే చిరవిజయమును పొందును!

శకుని యీవిధముగా యోచించుకొనుచు నొకసారియంతఃపుర గవాక్షమువంకఁ జూచెను. విమల యాగవాక్షపార్శ్వమునఁ నే నిలిచియుండెను. ఆమె తండ్రి వెడలిపోయెను. అయిన నామె తన తండ్రిపోయిన మార్గమువంకనే రెప్ప వేయక చూచుచుండెను. దుఃఖమువలన నామెసమున్నతప్రశస్త లలాటము నందలి నరము లన్నియు నుబ్బియుండెను. నవయనము లశ్రుజలాపూర్ణములై యుండెను. ఓష్ఠములుసంచలించుచుండెను. ఉన్నతవక్షస్థలముపొంగియుండెను. అశ్రుజలధారలచేఁ బయ్యెదచెఱఁగంతయును దడిసిపోయెను. ఆమె బిగ్గరగ నేడ్చుట లేదు. ఆమెహృదయమునందలి గంభీరవ్యసన భావము బాలికలరోదనమువలెఁ బ్రకాశితమై యుండుటలేదు నిశ్శబ్దముగ నితరులకగపడకుండ నెడ తెగకుండఁ బ్రవహించుచున్న యశ్రుజలంబులచేతనే నామెదుఃఖభావము ప్రకటితమగుచుండెను. అది యొక్కొక్కసారి శాంతించుచుండెను.

శకుని యామెంగాంచి తాననుకన్నుల నీరు వెట్టుకొని యామె నిలిచియున్న గవాక్షమునొద్దకు వచ్చి నిలువఁబడియెను విమల తలయెత్తితిరిగి చూచెను. ఎదుట శకుని నిలిచి యుండెను. క్రోధాసహ్యభావములచే బొమలు ముడివడఁ జిడిముడిపడుచుదత్తిణమువిమల యటనుండి వెడలిపోయెను. విమలహృదయమునుత్రిప్పుకొనుటకు శకుని చేసిన దదియే ప్రథమోద్యమము. అది నిష్ఫలమైపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

Enamoured, yet not daring for deep awe
To speak her love:—and watched his nightly sleep,
Sleepless herself, to gaze upon his lips
Parted in slumber, whence the regular breath
Of innocent dreams arose: them when red morn
Made paler the pale moon, to her cold home
Wildered and wanand panting, she returned.

Shelly,

చతుర్వేష్టితదుర్గమునకైదాఱుక్రోశములదూరమునందిచ్ఛా మతీనదీతీరమునఁ బ్రసిద్ధమైన మహేశ్వరమందిరము కలదు. సంధ్యా సమయమునఁ బల్లకి నధిరోహించి విమలయచ్చటకు బయనమయ్యెను ఆమెతోఁగూడ నలుగురైదుగురు వృద్ధస్త్రీలును, చాలమందిపరిచారి కలునుగూడనుండిరి. వంగదేశమంత్రి శేఖరునకేకపుత్త్రికయై, యేకప్రి యకారిణియైయున్నయువతీమణి యట్టివైభవముతో వెడలుట యుచి తముగ నుండునో యట్టిసమారోహముతోడనే విమల మహేశ్వరమం దిరముంగూర్చి ప్రయాణమయ్యెను.

అనేకదూరదేశములనుండియనేకులగుజనులునిత్యమును పుణ్య క్షేత్ర మగునామందిరమునకు వచ్చుచుందురు. వృద్ధస్త్రీలు తమ బిడ్డలు క్షేమముగా నుండవలయునని పూజలు చేయుటకు వచ్చుచుం దురు. యువతీమణులుమగబిడ్డలు పుట్టవలయుననునాశతో దేవునారా ధింప నేతెంచుచుందురు. రోగులు రోగశాంతికావలయు ననియు యోధులు విజయకాంక్ష నెఱవేఱవలయు ననియు కృపణులు ధనము లభియింపవలయు ననియు, యువకులు విద్యాభివృద్ధికావలయుననియు నింకననేకు లనేకవిధములగుకోరికలతో వచ్చి యామందిరమునఁ జేరు చుందురు. ఆమందిరమునందు చిరకాలమునుండి సంపాదింపఁబడినద్ర

వ్యయమురాశిరాసులుగాఁబడియుండెను. ఆమందిరమునందలి కట్టడములు దినదినమునకును వృద్ధియగుచుండెను. ఆకట్టడములనడుమ నెత్తైన మందిరము! దానికినలువంకలను సముజ్జ్వలంబులును సమున్నతంబులు నగుసౌధములు వరుసలుతీరి యుండెను. యాత్రార్థులైవచ్చినయాగంతుకులెల్లరు నాసౌధములలో నివసించుచుందురు.

ఆమందిరమునకు నలువంకలను నతివిశాలంబులగుమండపములు కట్టఁబడి యుండెను. ఆనడుమ ప్రదేశమతివిశాలముగా నుండెను. అందువలన నామందిరమున నేవంకనుండి చూచినను కేవలసౌధమాలికాపరంపరయే కానవచ్చుచుండును.

ఆసౌధపంక్తులలోనుండి మందిరాభిముఖముగఁబోవుటకు నలుదెసలను నాలుగుసింహద్వారములు కలవు. బండ్లుగాని, పల్లకులుగాని యాసింహద్వారమువఱకుమాత్రమే వచ్చుచుండునుగానియాలోపలఁ బ్రవేశించుట కధికారము లేదు. సింహద్వారములోపల, బ్రవేశించిన తరువాత గొప్పవారు కొద్దివారు ననుభేద మెంతమాత్రమును లేదు. రాజకుమారికయైనను పేదరాలివలె నాసింహద్వారమునుండి మందిరమువఱకును నడచి పోవలసినదే. భస్మాలంకృతుండగుసన్యాసియు నమూల్యమణిభూషణాలంకృతుండగుమహారాజునుగూడ నొక్కచేడానిబట్టియామందిరమునకుఁ బోవలసినదే. ధర్మమునెదుటనధికుఁడెవ్వఁడు? అల్పుఁడు? ధనవంతుఁడెవ్వఁడు ? దరిద్రుఁడెవ్వఁడు ? అందఱు నొక్కటియే'

చుట్టుకొనియున్న సౌధమాలికల నడుమనున్న భూభాగమతి ప్రశస్తమై, యతివిస్తీర్ణమై. యుండినను, యాత్రార్థులగుజనులసమాగమంబున నిండి యతిసమ్మర్దముగానుండును. అచ్చటికి యాత్రార్థులై వచ్చువా రొక్కయుపాసకులుమాత్రమే కారు. అనేకజాతుల జనులనేకవిధములగుసామగ్రులను విక్రయించుటకుఁ గూడ ననేక దేశముల

నుండి వచ్చుచుందురు, చిన్నిబిడ్డలకుపయోగించు నాటసామగ్రులను, యువతులకుపయోగించు ననేకవిధములగు నలంకారములను, ఎల్లరకును పయోగించువస్త్రములు మొదలగువానిని భోజనపదార్థములను ఇతర విధంబులగునుపయోగపదార్థములను తెచ్చి రేయుంబవలు విక్రయించుచుందురు. కొనువా రెడ తెరపిలేకుండా నిండిపోవుచుందురు.

విమల పరివారముతోఁగూడ మహేశ్వరమందిరమునకు వచ్చునప్పటికి రాత్రి యయ్యెను. వచ్చి యించుకసేపువిశ్రమించి భోజనము చేయునప్పటికి రాత్రి రెండుజాములయ్యెను అప్పుడు విమలచెలికత్తె లామెను దేవస్థానమునకంత రాత్రివేళఁ బోవలదని నిషేధించిరి. కాని విమలహృదయము చింతాపరిపూర్ణమైయుండెను. ఆమె యప్పుడు "నన్ను మన్నింపుడు! నేను దేవతాదర్శనము చేయకుండ శయనింప జాలను—శయనించినను అని చెప్పి మొక్కి తెరచె మెల్లమెల్లగ మందిరాభిముఖియై బయలుదేరెను.

చంద్రోదయమైనది. ఎట్టయెదుట నెత్తయినమహేశ్వరమందిరము చంద్రాలోకమున నధికతరోజ్వలమై గభీరనీలాకాశపటంబునఁ జిత్రింపబడియున్నట్లు కానవచ్చుచుండెను. నలుగడలను సుధాధవళితంబు లగుసౌధమాలికలు చంద్రకిరణములలో వెండిపూతఁ బూయఁబడినవిధంబున రమణీయకాంతులతో విలసిల్లుచుండెను. ఆసౌధాంతర్భాగములనుండి యసంఖ్యములగుదీపమాలికల కాంతులు వెలువడుచుండెను. నడుమనున్నభూఖండమంతయు ప్రాయికముగజనశూన్యమైయుండెను. పగలెల్ల నెంత యోసందడిగనున్న యాప్రదేశమంతయు నిప్పుడు నిశ్శబ్దమిగా నుండెను. అందందుఁ జెట్లయాకులనడుమ గుంపులైయున్న మెఱుగుడుపురుగులు మాలికాకృతులం దాల్చి సంచరించుచు నయనానందకరంబులై యుండెను. సుగంధవిలసితం బగు చల్లనిగాలినిలిచి నిలిచి వీతెంచుచుండెను. సమీపమున నెత్తుగనున్నవృక్షములనుండి

యతిగంభీర నిస్వనము వినవచ్చుచుండెను. ఆశబ్దముకంటె మఱియే శ్రీ శబ్దమును లేదు. ఒక్కొక్కగుడ్లగూబకూయుచున్న శబ్దము మాత్ర మప్పుడప్పుడువినవచ్చుచుండెను. దూరమునందున్న గోష్ఠంబునుండి యొకటిరెండుపశువులయంబా రావముకూడా వినవచ్చుచుండెను. దూర గ్రామనివాసు లగుకృషికులు పాడుచున్నగీతము లొక్కొక్కసారి యావాయువమార్గమున వచ్చి వీనులవిందు సేయుచుండెను. అట్టిస్థలమున నంతటినమయమున నాగీత మతిమనోహరమైవినబడుచుండెను.

నిశ్శబ్దమై, ప్రశాంతమై యున్న యామార్గమునుండి పోవుచున్నప్పు డావిమలహృదయ మించుక శాంతమయ్యెను. విచారము కూడ గొంతవఱకు దూరమయ్యెను. ప్రకృతినిశబ్దభావముం గాంచి విమలహృదయమున శాంతభావముదయింప నారంభించెను. దేవాగారమునకుప్రాతఃకాలమునం దేయొకరిద్దఱు వచ్చియుండిరి. మధ్యాహ్నకాలమునఁ గోలాహలమునకు మితియే యుండదు, సాయంతనమగునప్పటికాకోలాహలమంతయుఁగ్రమక్రమముగా జల్లబడును. రాత్రియంతటనుకూడను నిర్జనమై నిశ్శబ్దమై శాంతిమయమైయుండును. అదియంతయును చూచి విమల హృదయమున నొకభావ ముదయించెను అమె యీవిధముగా వితర్కింప నారంభించెను. "మనజీవితముకూడ నీవిధముగా నేయుండును. శైశవమునఁడలిమనఃప్రవృత్తులన్నియు మెల్ల మెల్లగ నుదయించి పోవుచుండెను. యౌవనమునం దాప్రవృత్తులే దుర్దాంత ప్రతాపముతో నీ జగత్సంసార మంతటను నిండిపోవుచుండును. వృద్ధత్వమున నవి క్రమముగా నిస్తేజములై శీఘ్రముగనే శాంతంబును, నిస్తబ్ధంబును, ననంతంబును నగు మహాసాగరమున విలీనములై పోవుచుండును. జలబిందువులవలె నాయనంతసాగరమునఁ గలసిపోవుచుండును. అట్లుండఁగా నింత యడచిపడు టెందులకు? ఇంత దర్ప మెందులకు? ఇంత గర్వ మెందులకు? ఇంత కౌశల మెందులకు?

ఇంత యాలోచన యెందులకు? ఇంత క్రోధము, ఇంతలోభము, ఇంత ధనలాలసత్వము, ఇంత పేరాస, ఇవియన్నియు నెందులకు? ఎవ్వరు చెప్పఁగలరు? విధివిధానమును తెలియఁగలిగినవా రెవ్వరున్నారు? ఒక ముహూర్తములో మండి భస్మమైపోనున్న పతంగము తన రెక్కలను విప్పి యాకాశమున కెగురఁబ్రయత్నించు టెందులకు? ముహూర్తకాలమున మనుజుని పాదభ్రమణముననో, ప్రాతఃకాల రవికిరణప్రసారముననో నశించిపోవనున్న శిశిరబిందువు వజ్రకాంతులను ప్రసరింపఁజేయు టెందులకు?

విమలహృదయ మీవిధముగాఁ జింతాప్రవాహమునఁ దేలిపోవుచుండఁగా రాత్రి రెండవజాముగంట వినవచ్చెను. ఆఘంటారావము నలుదెసలనున్న సౌధమాలికలపైఁ బడి ప్రతిహతమై దశగుణములతిశయించి యావాయుమార్గమునుండి బయలుదేరి నిస్తబ్ధమైయున్న యానిశాగగనమున వ్యాపించి సంచరింప నారంభించెను. ఆఘంటాఘోషము నిలిచిపోవులోపల దేవునకు రెండవజాముపూజయు నారంభమయ్యెను. మహాదేవుని యనంతస్తోత్రపఠనమున కారంభమయ్యెను. మేఘగంభీర గర్జాసన్నిభంబగు నావేద ఘోషమొక్కొక్కసారి మందీభూతమై యొక్కొక్కసారి యుత్తేజితమై యుచ్చరింపఁ బడుచుండెను. ఆ దేవోపాసకుల హృదయము ద్రవీభూతమై కరఁగ నారంభించెను. విమలయు నాగానముతోఁ దన కంఠస్వరమును గూడఁ జేర్చెను. ఆమె హృదయము పవిత్రప్రేమము నందును మునిఁగి తేలుట కారంభమయ్యెను. విమల యామందిరము లోనికిఁ బోవునప్పటికి లోపల నుపాసకులంతగా లేరు. అందఱును వెడలిపోయిరి. అప్పుడు విమల పూజసేయుట కారంభించెను.

ఆమె కొంచెమెచ్చుతగ్గుగా నొకజాము సేపటివఱకును మూసిన కన్నులు తెరవకుండ నోడలు కదపకుండ నిలువఁబడి పూజాధ్యానము

లను చేయుచుండెను. ఆమె హృదయమున నెట్టి పవిత్రాభీష్ట ముద
యించి యుండెనో యామె వదనమండలమునఁ గూడఁ దదనురూపం
బగు భావము చిహ్నితమైయుండెను. విమలకుఁ దల్లిలేదు. అన్న
దమ్ము లెవ్వరును లేరు. అక్కచెల్లెండ్రును లేరు. మగఁడు లేఁడు.
బంధువులుకూడ నెవ్వరును లేరు. తండ్రియొక్కఁడుమాత్రమే యామె
ప్రేమమున కాధారుఁడై యుండెను. జనకుఁడే యామెకు స్నేహ
పాత్రుఁడై యుండెను. జనకుఁడే యామెకుఁ బరమబంధుఁడు. జనకుఁడే
యామెకుఁ బూజనీయుఁడగు దేవుఁడు. విమల యపారస్నేహప్రవాహ
మును, సీమావిరహితమైన భక్తిప్రవాహమునుగూడ వానికేక
మాత్రాధారుఁడగు నాతని కభిముఖముగనే ప్రవహించిపోవుచుండెను.
ఆమెకుఁ దండ్రిదుఃఖమునందే దుఃఖము; తండ్రి యానందమునందే
యానందము; తండ్రి విపత్తునందే విచారము; తండ్రి సంపత్తునందే
ధైర్యము—విమల తనతండ్రి జీవనమునందే జీవనములను నిలుపు
కొనియుండెను. అట్టి తండ్రి శుభముకొఱకే ప్రార్థనము చేయు
చున్న యామె హృదయకవాటము వికృతమయ్యెను.
హృదయాంతరమున నతి నిగూఢముగ నున్న కందరము భక్తిరస
ముతో నిండిపోయెను. అరజాముసేపటివఱకును విమల దేవతారాధ
నము నాచరించెను. అట్లు పూజించి నమస్కరించి లేచి నిలువఁబడి
ధ్యానించునప్పటి కామెహృదయము సంపూర్ణముగఁ జింతాశూన్య
మై శాంతమయమయ్యెను.

పిమ్మట నామె వెంటనే యామందిరమునుండి వెలుపలకుఁ
బోవక ముందు సముత్సాహవిలసితంబులగునయనములతో నామంది
రము నలువంకలను గలయఁజూచుచుండెను! ఆమె యామందిరమునకు
వచ్చి చాలదినము లయ్యెను. అప్పుడామె కామందిరమున నగపడిన
వన్నియును క్రొత్తగనే యుండెను. ప్రశస్తమై నిర్మలమైయున్నయా

నూతనభవనము నామె చూడలేదు. సువర్ణపుష్పాలంకృతంబులగు స్తంభములంగాంచి యామె చాల నాశ్చర్యపడియెను. గోడలపైఁ జెక్కఁబడిన శిలావిగ్రహములు మొదలగుశిల్పములంగాంచి వెరఁగుపడియెను. అటునిటు మెల్ల మెల్లగఁ దిరుగాడుచు దేవదాసీజనంబులంగాంచి యామందిరవృత్తాంతములనుగూర్చి తెలిసికొనుచుండెను. త్రైరికులెవ్వరు నచ్చట లేకపోవుటవలన నామెయౌత్సుక్యమున కెట్టియంతరాయమును కలుగలేదు.

ఒకపార్శ్వమునం దొకపురుషుఁ డొంటిగాఁ బరుండి నిద్రించుచుండెను. విమలదృష్టి యాకస్మికముగ నావంకకుఁ పోయెను. అతిలోకతేజోమయం బగునాతనిసౌందర్యమును నతికోమలంబగుశరీరమును గాంచి విస్మితురాలయ్యెను—మరలఁ దనదృష్టి నటనుండి త్రిప్పుకొనజాలకపోయెను. ఆయువకునిలలాటము ప్రశస్తమై యుదారహృదయవ్యంజకమైయుండినను, నిద్రించుచున్నప్పుడుగూడ నేదియోయొకవిచారము చేఁ గవచితమై యున్నట్లు తోఁచుచుండెను. కన్నులు మూయఁబడియుండెను. వదనమండలము సముజ్జ్వలమై వీరదర్పకప్రకాశమైయుండెను. విమల యానిద్రించుచున్నపురుషు నాపాదమస్తకమునుగాంచి యాతఁడెవ్వఁడో వీరపురుషుఁడనియు, నేదియోవీరవ్రతమునవలంబించి దూరదేశమునకుఁబోవుచుండెననియు, పోవుచు మార్గమధ్యమునందున్న యామందిరమునుగాంచి యీదేవతాసందర్శనమునకువచ్చియుండవచ్చుననియు, అలసిపోయియో, విశ్రమించుటకు వేఱొకతావు దొరకకపోవుటచేతనో, దేవుసిసందర్శించినతరువాత నిచ్చటనే పరుండియుండె ననియుఁగ్రహించెను. విమలయబలాహృదయమున వీరభావమున కభావము లేదు కావున నాపురుషుని యలౌకికవీరాకారముం గాంచి యామె యొక్కసారిగా స్తంభితమైపోయెను. ఱెప్పవాల్పకుండ నాపురుషునివంకనే చూచుచుండెను.

ఆపురుషునకప్పుడు నిద్రాభంగమయ్యెను. అందుచేనాతఁడట నుండి లేచి నిలువబడి యెదుటఁ దనదరశినయనయగునొకతన్వ నిలిచియుండుటను గాంచెను. నాలుగుకన్నులు నప్పుడేకమయ్యెను. తోడనేవిమలకుఁ దెలివికలిగి తానొకయపరిచితపురుషుని జూచినట్లుబోధయయ్యెను. అంతలో నామెకు సిగ్గుదోఁచుటచేఁ దలవంచుకొని మెల్ల మెల్లగ నామందిరమునుండి వెలుపలకు వెడలిపోయెను.

రాత్రి తెల్లవారినది. ప్రభాతకాలప్రథమ కాంతులు విమల కన్నులలోఁబడియెను. అక్కడక్కడ నొకరిద్దఱుమనుష్యులు వెలుపలకువచ్చుచుండిరి. విమలకు జనులయెదుట వీధులవెంబడిం దిరుగు నభ్యాసములేకపోవుటచే సిగ్గుపడి వేవేగముగ విడిదిమందిరమునకుఁ బోవబయలుదేరెను. ఆమెయింటికిపోయినతోడనే వృద్ధస్త్రీలు "ఇంతసేపటివఱకు నేమిచేయుచుంటివమ్మా!" యని యడిగినచో నామె యేమని ప్రత్యుత్తరము చెప్పఁగలదు?—దేవతారాధనము చేయుచుంటినని చెప్పునా?

విమలకు మఱియొకవిచార ముదయించెను. ఆవీరపుషుడెవ్వరు? ఏవ్రతదీక్షచే రాత్రియంతయును దేవతోపాసనము చేసియుండును? అంతటిభాగశాలియగువీరపురుషునకుఁ బ్రార్థనీయంగఁకోరికయేదైయుండును? అని యీవిధముగ నాలోచించుకొనుచు నామె తనశయనమందిరమునకుఁ బోయెను.

పదియవ ప్రకరణము

Amid the Jagged shadows
Of mossy leafless boughs'
Kneeling im the moonlight
To make her gentle vows;

Her slender palms together prest'
And heaving sometimes on her breast;
Her face resigned to bliss or bale,—
Her face, O ! call it fair not bale,—
And both her eyes more bright than clear'
Aad each about to have a tear,

Coleridge.

రాత్రియంతయును జాగరము చేయుటవలన నించుకసేపు విశ్రమించుటకై విమల తనశయనమందిరమునకుఁ బోయెను. పగటిపూట యగుటచే విశేషించి నిదురపట్టలేదు. ఆకొలఁదినిద్దురకూడ స్వప్నములతోడనే నిండిపోయెను. ఆదేవమందిరప్రాంగణము, ఆచంద్రాలోకమండలి మహాదేవస్తోత్రపఠనము, ఆదేవమందిరమునందలి మహేశ్వరవిగ్రహము, ఆమహాదేవపార్శ్వమునందలి యుపాసకులు, ఈమొదలగునవియే యాస్వప్నమున నిండియుండెను.

ఆమె నిద్రనుండి లేచి చూచెను. గదిలోపల నెండవేడిమి వ్యాపించి యుండెను. ప్రాంగణమున జనులు తిరుగాడుచుండిరి పక్షుల కాకలీస్వనంబుల వినవచ్చుచుండెను. రాత్రిజాగరణము చేయుటవలన విమలకన్నులు మసకలు గ్రమ్మియుండెను. ఆమె స్వాభావికముగ గౌరాంగి విమలగౌరవంబగు నామెవదనమండలమప్పుడు రక్తవిహీనంబగుటచే మఱింతగౌరమై కానవచ్చుచుండెను. కపోలమునందును, గండస్థలంబులను, నక్షిభాగమునను గూడఁ గొంచెము కొంచెము చెమ్మటపట్టియుండెను. విడి చెదరియున్న కుంతలముల నించుక సవరించి ముడివైచుకొని యామె శయ్యనుండి లేచెను.

ఆమె యాపగలంతయు నన్యమనస్కయై యుండెను. నిన్నటి రాత్రిసంగతులన్నియు నామెకు స్మృతికి వచ్చుచుండెను. అనేకవిధముల నాలోచించుకొనుచు నందులకుఁ గారణమును గ్రహింపఁజాలకుండెను.

మరల నానాఁడు జాముర్రాత్రివేళ విమల దేవతారాధనము నకై దేవమందిరమునకుఁ బోయెను. పగలంతయు నస్వస్థమనస్కయై యున్నను నాపూజాసమయమున నామె హృదయము సుస్థిరమై యుం డెను. నమస్కారము చేసి యామె పూజను యథావిధిగ ముగించి వైచెను.

ఆమె యటనుండి లేచినతోడనే మరల నాయపరిచితపురుషు నిం జూచెను. అతఁడును, తన పూజను ముగించుకొని లేచియుండెను. విమల తనచిత్తమును బాగుగ వశపరచుకొనువిషయమునఁ జాలసమ ర్థురాలు. ఆమె తనచిత్తమును స్వాధీనపఱచుకొని క్షణముమాత్ర మాయపరిచితునివంకఁ జూచి యవనతముఖియై యామందిరమునుండి వెడలి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

ఆయువకుఁ డించుకసేపు విస్మితుఁడయ్యెను. రెండుదినములు వరుసగా నాపరమసుందరిని వీక్షించి యుండెను. రెండుదినములు నార మణీమణికూడ నొక్క టేదృష్టితో క్షణమాత్ర మాతనిఁ జూచియుం డెను. అప్పుడాతఁడు తనహృదయమునం దారమణి యేదియో యొక విశేషముంగూర్చి మాటలాడఁ దలఁచి యుండెననియు. నపరిచితుఁ డగుతనతో మాటలాడుట కించుకసిగ్గుచే సందేహించుచున్నదనియు, సిద్ధాంతము చేసికొనియెను. తానె యామెయొద్దకుఁ బోయి యడుగ వలయునని యూహించుకొనియెను. కాని. యపరిచితుఁ డాలును, తరుణీ మణియునగు నొకగొప్పయింటియాఁడుబిడ్డతో మాటలాడుట యెట్లు? రెండుదినములవృత్తాంతము నొకక్షణకాల మాలోచించుకొని తుద కాతఁడు "నేనేపోయి సమాచారమును తెలిసికొనక పోయినచో నిం దలివిశేషమేదియో బయలుపడకుండ బోవును. ఆమె యేయుద్దేశ ముతో నీమందిరమునకు వచ్చియుండెనో యాయుద్దేశము నిష్ఫలమై పోవును.' అని యోచించుకొని మెల్లమెల్లగ విమలయొద్దకుఁ బోయి

భద్రా! నే నపరచితుఁడనయ్యును. వచ్చి నీతో మాటాడుచున్నందు లకు క్షమియింపవలయును. నీ వేదియోవిషయముంగూర్చి నాతో మాటలాడఁదలంచి యున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అట్లయినచోఁ జెప్ప వచ్చును!' అనియెను.

విమలకర్ణరంధ్రముల నమృతాభిషేచన మైనట్లయ్యెను. ఆమె సకలావయవములును పులకించి కంపింపఁజొచ్చెను. ఆమె తలవంచి కొంగ నిరుత్తరయై నిలువఁబడి యుండెను.

ఆపురుషుఁ డట్లే చూచుచుండెను. ప్రత్యుత్తరము లేదు. అయిన నారమణీమణి నిలిచినచోటినుండి కదలుట లేదు. ఆతఁడు మరల 'భద్రా! చెప్పఁదగిన దేదియైన నున్నచోఁ జెప్పవచ్చును. వినియెదను. ఇచ్చట నొరులెవ్వరును లేరు.' అనియెను.

విమలకు విహ్వలత్వమును, కళవళమును చాలవఱకు స్థాయియై యుండవు. అప్పుడామె మెల్లగ 'మీ పేరేమి' అని యడిగెను.

పురు—పేరు ప్రస్తుతము గూఢముగా నున్నది. ఇప్పుడు నన్నింద్రనాథుఁడని తెలిసికొనుము.

విమ—మీరు మహేశ్వరమందిరమునకు విచ్చేసి పూజచేయు టకుఁ గారణమేమో దానినిగూర్చి నాతోఁ జెప్పవచ్చునా?

ఇంద్ర—సంక్షేపముగాఁ జెప్పెదను—అనాథయై నిరాశ్రయ యైయున్న యొక యబలకు సాహాయ్యము చేయవలయు నని సంక ల్పించుకొనియుంటిని.

విమ—ఆ సాహాయ్యము ధనమువలన నగునదియా?

ఇంద్ర—కాదు—కాని నీవవరిచితులగువారికిఁ గూడ నుప కారము చేయవలయునను నుత్సాహముతో నుండుటను గాంచి యానం దించుచున్నాఁడను. పరమేశ్వరుఁడు నీకు సుఖము నొసంగుఁగాక!

విమ—అట్లయినచో నేవిధముగ సాహాయ్యము చేయఁ దలంతిరి ?

ఇంద్ర—విచారణమువలన—నేనిప్పుడు మాంగీరునకుఁ బోయి తెలిసికొనవలయునని తలంచుచున్నాఁడను. కాని నీకీసం కులన్నియు నెందులకు?

మాంగీరుపేరు విన్నతోడనే విమలకుఁ దనతండ్రి జ్ఞప్తికి వచ్చెను. ఆతనికేదియో యపాయము కలుగునను సందేహముకూడ నుదయించెను. అప్పుడామె లజ్జయంతయు దూరమైపోయెను. ఆమె సజలనయనయై యింద్రనాథునిం జూచి "అయ్యా! మీరు వీరపురుషులవలె నగపడుచున్నారు. మీకు విశేషాధికార ముండియుండును. ఈదాసి ప్రార్థనము నించుక దయతో నాలకించి నెఱవేర్తునని యభయ మొసంగవలయునని వేఁడుకొనుచున్నది" అనియెను.

ఇంద్ర—రమణీమణీ! నాకధికారము లేదు. అయినను నీ ప్రార్థనము నెఱవేర్చుటకుఁ దగురీతిఁ బ్రయత్నించి చూచెదను. నీ యభీష్టమేమి?

విమ—మాంగీరునందు మీరు వంగదేశ మంత్రియగు సతీశచంద్రునిం జూడఁగలరు. ఆతఁడిప్పు డపాయమునఁ బడియున్నాఁడు. ఆతనిని రక్షించునట్లభయము నొసంగవలయును.

ఇంద్రనాథుని వదనమండలము గంభీరభావమును దాల్చెను. లలాటము ముడివడియెను. విమల మరలఁ జెప్పఁదొడంగెను. "ఆ విషయమై మీరాలోచింపనక్కఱలేదు. విపన్నుల నపాయములనుండి యుద్ధరించుట వీరపురుషుల కవశ్యకర్తవ్యము. మఱియు సతీశుడు దుర్మార్గుఁడని జనులమూలమున మీరెప్పుడైన వినియుండినచో నది యంతయు నసత్యమని తెలిసికొనుఁడు. అది యంతయును శకుని వంచనము."

ఇంద్ర—నీమాటలేవియు నాకర్థమగుటలేదు. స్పష్టముగ దెలుపవలయును. శకుని యెవ్వరు?

విమ—శకుని సతీశచంద్రునకు శని. ఆ దుర్మార్గుడే యెల్ల పాపకార్యములందును దోషియైయుండెను. సతీశచంద్రుని యుదార చరిత్రము దోషదూషితమైనది కాదు. ఓ వీరపురుషా! నీవిప్పుడు సతీశచంద్రునకు సాహాయ్యము చేయుదునని యీ దేవాలయము నందు ప్రతిజ్ఞ చేసి యభయ మొసంగవలయును.

ఇంద్రనాథుఁడు విమలమాటల నాలకించి విభ్రాంతుఁడై పోయెను. తరువాతఁ గొంతసేపటికి "సతీశచంద్రుఁడు నిజముగా నిర్దోషియే యగునేని నా శరీరమునందలి రక్తము నొలికించియైన నేనాతని రక్షించుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. కాని నీపేరేమి? నీ వెవ్వరు? నా యుపాసనంగూర్చి నీవెట్లు తెలిసికొంటివి?" అని యడిగెను.

విమ—(మెల్ల మెల్లగ) మీయుద్దేశము నేనెంతమాత్రము నెఱుంగను. కాని మీరొక మహావీరపురుషులనియు, నేదోయొక మహాకార్యమును సాధించుటకై మాంగీరునకు బోవుచుంటిరనియు, నాహృదయము నాకు బోధించినది. అందుచే నేను మీ పరిచయము కలిగించుకొనవలయునని తలంచితిని.

ఇంద్ర—నా పరిచయ మింతవఱకుమాత్రమే తెలిసికొనియుండుము. నేనొక కాయస్థజమీందారుని తనయుఁడను. యుద్ధవ్యవసాయమును నేర్చికొనుటకై మాంగీరునకుఁబోవుచున్నాఁడను.

బ్రాహ్మణకుమారిక నిస్తబ్ధయై యామందిరమునుండి వెడలిపోయెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

How he heard the ancient helmsman
Chant a song so wild and clear

That the sailing sea-bird slowly
Poised upon the mast to hear,
Till his soul was full of longing,
And he cried with imhulse strong—
"Helmsman! for the love of heaven,
Teach me, too that wondrous song!"

Longfellow,

గంగానదీతీరమునం దున్న మాంగీరునగరమునందలి భీమాకాంతదుర్గము కానంబడుచుండెను. భాగీరథీతరంగములు కలకలారావములతో జరగిపోవుచుండెను. ఒక్కొకసారి దుర్గప్రాకారమునకు బలముగ దాంకి నురుగులు క్రమ్మ నతివేగముగ బ్రవహించి పోవుచుండెను. అందందు నదీకూలములు విరిగిపడుచున్న శబ్దములు వినవచ్చుచుండెను. అప్పుడా నిర్మలజల మించుక కలంగి మరల క్షణముసేపటిలో దనగభీరాకారమును దాల్చి ప్రవహించుచుండెను. అందందా నదీతీరమున, దరుషండములు కానంబడుచుండెను. ఆవృక్షములపై ననేక విధంబులగు పక్షులు సంచరించుచుండెను. ఒక్కొక్కచోటం బడవపై బ్రయాణముచేయువారు ఘాట్టునకు వచ్చి సాయంకాలపువంటం జేసికొనుచుండిరి ఆపడవలలో నక్షత్రములవలె మినుకుమినుకు మనునసంఖ్యాదీపమాలికలకాంతులు వెలుపలకుం బ్రసరించుచు గంగాజలమును మెఱయించుచుండెను. ఆకసమున నొకకోటిరెండు నక్షత్రములు తలనూపుచుండెను. గంగాతీరమున నొకరిద్దఱు బిగ్గరగాం బాటపాడుచుండిరి. నగరమునందలి జనసమ్మర్దము శాంతించుచుండెను.

అప్పుడు గంగానదీతీరమున నొకయువపురుషుం డొంటరిగాం దిరుగాడుచుండెను. అతండు మనకుం బూర్వపరిచితుండగు నింద్రనాథుండే. ఇంద్రనాథుండప్పుడు మాంగీరునకు వచ్చియుండెను. అతండాలోచనానిమగ్నహృదయుండై యటునిటుం దిరుగుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁడు మాంగీరున కెందుకొఱకు వచ్చియున్నాఁడు? ఆతఁడు సమరసింహునిమరణమునకుఁ బ్రతిహింసాసాధనమునకై వచ్చియుండెను. నిజము. కాని యీప్రతిహింసాసాధన మెట్లు నిర్వహింపవలయును? ఆశ్రయవిహీనుఁడై యసహాయుఁడై, ధనవిహీనుఁడై యపరిచితుఁడై యున్నయాతనికి ప్రతిహింస ధనమునకు మార్గమేమున్నది? మహారాజుతోడరుమల్లుఁడు మాంగీరునం దున్నాఁడు. ఆతనియొద్దకుఁ బోయి విచారింపవలయునని ప్రార్థించినచో నేమైననుపయోగముండునా? ఇప్పుడు తోడరుమల్లుఁడు యుద్ధసంబంధములైన ప్రయత్నములందు మగ్నుఁడై యున్నాఁడు. ఇట్టియున్నయాతఁ డింకొకవిషయముంగూర్చి కలుగఁజేసికొనునా? వంగదేశము పూర్ణముగ జయింపఁబడకుండ వంగదేశస్థుల న్యాయాన్యాయములనుగూర్చి విచారించు టెట్లు?

ఒకవేళ విచారింపఁ జేయఁగలిగియుండినను నపరిచితుం డగు నాతని వాక్యముల నమ్ముట కవకాశ మెట్లుండును? గౌరవార్హుఁడగు మంత్రికివిరుద్ధముగ నపరిచితుఁడగునొక జమీందారునితనయుఁడు చెప్పిన మాటలు నమ్ముట కర్హముగ నుండునా? ఒకవేళఁ దోడరుమల్లుఁడు విచారించుట కంగీకరించినను నింద్రనాథుఁడు సతీశచంద్రునిపై దోషారోపణముచేయకుండుటకై చేసినప్రమాణము నెట్లుత్రోసి వేయఁగలఁడు?

మఱియు, ఒక్కసారిగా దోషారోపణము చేయుట యుచితమై యుండునా? అపరిచితురాలగు నొకరమణీమణి మహేశ్వరమందిరమునఁ జెప్పినమాటల నింద్రనాథుఁడు మఱచిపోలేదు. ఆమెయసత్యము చెప్పియున్నదేమో యనుసనుమానమైన నాతనికిఁ దగులుట లేదు. ఆమె చెప్పినసంగతియే నిజమైనయెడల సతీశచంద్రుఁడు నిరపరాధి యగును. నిజము తెలిసికొనకుండ సతీశచంద్రునిపై దోషారోపణముచేయుట న్యాయమా ?

మఱియు, సుందరి యనునారమణీమణి చెప్పినయాశకుని యనునాతఁడెవ్వరు? ఇంద్రనాథుఁ డాలోచించినకొలఁది నాతని కేమిచేయ

వలయునో నిశ్చయించుటకుఁ దగినజ్ఞానము నశించిపోవనారంభించెను. చాలసేపటివఱకును గంగానదీతీరమున నొంటిగాఁ దిరుగుచు నాలోచించుకొనుచుండెను. ఆతఁడేమియును స్థిరపఱచుకొనఁజాలకపోయెను. "ఇప్పటికేదియు నుపాయము తోఁచుటలేదు. కొన్నిదినములవఱకును మాంగీరునందుండెదనుగాక! సమయము గాచికొని కార్యసాధనమునకుఁ బ్రయత్నింపవచ్చును" అని నిశ్చయించుకొనియెను.

ఇట్లుండఁగా నాకస్మికముగ నపూర్వదివ్యసంగీతముచే నింద్రనాథుని యాలోచనమునకు భంగము కలిగెను. ఆతఁడు తలయెత్తి పరీక్షించి చూచెను. వెన్నెలకాంతులచే మిలమిలమెఱయుచున్న గంగానిర్మలజలంబులపై నొక చిన్నదోనె తేలిపోవుచుండెను. ఆదోనెపైఁగూర్చున్నయాతఁడే యాసంగీతమును పాడుచుండెను. ఆగానమతిమనోహరముగ నేయున్నదో, లేదో మే మెఱుంగము. అది యింద్రనాథుని శ్రవణములకు స్వర్గసంబంధమైనదివ్యగీతమువలెఁ దోఁచెను.

ఆగానమొకసారి రెండుసారులు, మూఁడుసారులు వినఁబడియెను అదియనంతమగుగంగా గీతముతోఁ జేరి వాయుమార్గమున కెగసి సంచరింప నారంభించెను. ఆనౌక క్రమముగాఁ దేలి కదలుచు నింద్రనాథుడు కూరుచున్నస్థలమున కాతనిసమీపమునకే వచ్చియాగెను. ఆనౌకయందొక గౌరవార్హుఁడగుపురుషుఁ డొంటిగాఁగూర్చుండి తన మనసువచ్చినపాటలను నిస్సందేహముగఁ బాడుకొనుచుండెను.

ఆతనిం జూచి యాతనిగానము నాలకించియున్న యింద్రనాథునక కాతనితోఁగూడ మాటాడవలయు ననునభీష్టము కలిగెను. అప్పుడింద్రనాథుఁ డాతనింగూర్చి మొట్టమొదట మాంగీరునగర సమాచారములవిషయమై యొకటిరెండుప్రశ్నలను ప్రశ్నించెను. అందులకాతఁడు త్సాహముతోఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. కొలఁదిసేపటిలోనే వారిరువురకును బరస్పర ప్రేమ ముదయించెను.

ఇంద్ర—మహాశయా! మీరంగీకరించినచో నేనుఁగూడవచ్చి మీపడవలోఁ గూరుచుండి యీవెన్నెలలోఁ దిరుగుచు మీయపూర్వగానమును చెవులారనాలకించి నాహృదయమును బరితృప్తపఱచుకొనియెదను.

పురు—మీవంటివారిదర్శనము లభియించుట నాభాగ్యమని తలంచుచున్నాడను. దయతోఁ దాము నానౌకలోనికి రావచ్చును ఈమందభాగ్యునిగానమునందు మీకభిరుచి యున్నయెడల నిస్సందేహముగ నాలకింపవచ్చును.

ఆనౌక మరల బయలుదేరెను. మరల నతిసుందరంబును కరుణరసప్రపూర్ణంబునగుగానమువలన నిశాగగనమంతయు నిండిపోయెను.

చాలసేపైనతరువాత నౌకాధికారి "మహాశయా మీరీమాంగీరునగరమున కెప్పుడు వచ్చితిరి?" అని యడిగెను.

ఇంద్ర—నేనిప్పుడే వచ్చితిని.

పురు—మీపేరేమి? మీనివాసమెచ్చట?

ఇంద్ర—నాపేరింద్రనాథుఁడని తెలిసికొనవలయును. నానివాసమచ్చటికిఁ జాలదూరమందున్నది— నదియా మండలమునందు—

పురు—నదియామండలమునం దేగ్రామము?

ఇంద్ర—ఇచ్ఛాపురము.

పురు—ఇచ్ఛాపురమా? పెద్దజనులజనుల నామధేయములను చెప్పవచ్చునా?

ఇంద్ర—మీరెప్పుడైన నిచ్ఛాపురమునకుఁ బోయితిరా?

పురుషుఁడించుక సేపు మౌనమును వహించియుండి పిమ్మట కొన్యార్థమై చాలచోట్లకుఁ బోవుచుందును. మీపెద్దల నామములేమి. ఒకవేళ వారిని నేనుచూచినను చూచియుండవచ్చును" అనియెను?

ఇంద్రనాథుడు తననిజమైననామము నెవ్వరికినిఁ దెలుపకుండ గూఢభావముతో దేశసంచారము చేయుచుండెను. కాని యాపురుషునియొద్దఁ దనతండ్రిపేరున దెలుపకుండ దాచియుంచుటకుఁ గారణమేమియు నగపడుట లేదు. ఆతఁడు తనలో "నేను నాతండ్రిని నింటిని విడిచి వచ్చి చాలదినములైనది. ఈపురుషుఁ డీదినముననే మాగ్రామమునకుఁ బోయివచ్చినవాఁడయినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈతఁడు మా తండ్రి క్షేమసమాచారమును చెప్పఁగలిగియుండును" అని యోచించుకొని "ఇచ్ఛాపురవుజమీందారుఁ డగునగేంద్రనాథచౌదరి మహాజనకుఁడు" అని చెప్పెను. ఆయపరిచితపురుషుఁ డామాటవిని యదరిపడి చేతులతోఁ గన్నులను మూసికొని "హా! నగేంద్రనాథా! పుణ్యాత్ముఁడవగునగేంద్రనాథా!" అని పలుకుచుఁ జెదరిపోయినహృదయమును స్థిరపఱచుకొని "మీపేరింద్రనాథుఁడేనా?" అనియడిగెను.

ఇంద్ర—ఆపేరు నాకెల్లకాలము నుండునది కాదు. అజ్ఞానవాసముచేయుచు దేశములవెంబడిఁ దిరుగుచుండువాఁడ నగుటచే నచ్చటచ్చట నాపేరింద్రనాథుఁ డని చెప్పుకొనుచున్నాఁడను. నానిజమైన పేరు సురేంద్రనాథుఁడు.

"సురేంద్రనాథుఁడు" అని చెప్పినతోడనే యాయపరిచితుని కన్నులశ్రుజలప్రపూర్ణములయ్యెను. ఆతఁడింకమాటాడలేకపోయెను. కొంతసేపైన తరువాత నాతఁడు 'నాచిన్నతనమునందు నేనా పుణ్యాత్ముఁ డగునగేంద్రనాథునిగృహంబునఁ గొంతకాలము నివసించియుంటిని. అందువలన మిమ్ములను మాచిన్నతనమునందుఁ జూచియుంటిని. నాపూర్వస్నేహితునిసమాచారముం గూర్చి యడుగుచున్నాఁడను. నగేంద్రనాథులు బాగుగనున్నారా?' అనియెను.

ఇంద్ర—బాగుగనేయున్నారు.

పురు—ఆయన పెద్దకుమారుఁడిప్పు డెచ్చట నున్నాఁడు?

ఇంద్ర—మాయన్నగారు మరణించి చాలకాలమైనది

పురు—ఆతని పే రుపేంద్రనాథుఁడు కాదా?

ఇంద్ర—అవును.

పురు—ఆతఁడెట్లు మరణించినాఁడు?

ఇంద్ర—ఇచ్ఛాపురమునఁ బులులభయము విశేషముగ నున్నది. ఉపేంద్రనాథుఁడు పులినోటఁ బడి చాలకాలమైనది. నేనాతని బాగుగ నెఱుంగ నేయెఱుంగను. నేనప్పటికిఁ జిన్నవాఁడను. ఇప్పటి కాతడు మరణించి చాలమైనది.

పురు—మీతల్లిగా రెట్లున్నారు?

ఇంద్ర—పెద్దకుమారునిమరణవార్త నాలకించి యతివిహ్వాలయై పుత్రశోకమును సహింపజాలక 'లోకాంతరగతురాలై పోయినది

ఒకగంటసేపటివఱకును నిరువురిలో నెవ్వరును మాటలాడ లేదు. ఒక గంటసేపటివఱకును. దోనె తనంతటఁదానే యాప్రవాహమున దేలి పోవుచుండెను. తరువాత నింద్రనాథుఁడు కన్నెత్తిచూచెను. సంతత ధారగఁ బ్రవహించుచున్న యాయపరిచితుని ముఖమండలమును, ఆతని వస్త్రమునుగూడఁ దడిసిపోయెను. ఇంద్రనాథుడాశ్చర్యపడియెను.

పడవ యొకక్రోశముదూరము వఱకును వెడలిపోయెను. గంగాజలమున వెన్నెలనిగ్గులు మిలమిల మెఱసిపోవుచుండెను. ఆకాశమునఁ దెల్లనిమేఘశకలములు వేగముగ, బారిపోవుచుండెను. తోడనే గాలికిఁ జెదరి పోవుచుండెను. అప్పుడుమరలఁ జంద్రకిరణము లావిశాలగంగా నదీజలంబులపై బడి మెఱయుచుండును. ఆకాశము గభీర నీలిమానుయమై యుండెను. ఒకటిరెండునక్షత్రములు సిగ్గుపడుచున్న క్రొత్తపెండ్లికూఁతుంద్రవలెఁ దొంగితొంగి చూచుచు మొగము చూపుచుండెను. ప్రపంచమంతయు నిస్తబ్ధమై యుండెను. ఒక్కొక్క

సారి యొక్కొక్క సంగీతస్వరము దూరమునుండి వాయుమార్గముగ వచ్చి యతివిస్తరంబగు గంగాజలంబునను, పార్శ్వమునందలితరుషండములందును మాఱుమోఁగుచుండెను. అప్పుడాగంగానదియందిక నేదోనెయును నడుచుటలేదు. సురేంద్రనాథుఁడు కూరుచున్నచిన్న దోనెమాత్రము చరచరధ్వనిసేయుచుఁ బోవుచుండెను.

చాలదూరము పోయినతరువాత నొక్కసన్నని దీపపుగాంతి కన్నులఁబడియెను. దోనెను నడపుచున్న యాయపరిచితపురుషుఁడు దీపపువెలుతురును చూపించి 'అదిగో నాగృహము. దానికిఁ గొలఁది దూరమున నున్ననికుంజమునందు నామనసు నెలకొనియుండును' అనియెను.

సురేంద్రుఁ డాపురుషునిగంభీరభావమును జూచి వెరగుపడి యాతనివంకనే చూచుచుండెను. ఆతనికన్నులనిండ నీరునిండి తొలఁకుచుండుటం గాంచి దుఃఖపడి ప్రేమపూర్ణంబు లగువచనములతో "అయ్యా! మీనామము నేనెఱుంగను. మీరేమిపనిచేయుచుంటిరో కూడ నెఱుంగను. అయినను మిమ్ములను జూచినతోడనే మీరు నాకు స్నేహితు లనియు సోదరులనియు, నాహృదయమునందు చెప్ప శక్యముకానిదియొకానొకవిధమైన భావ ముదయించుచున్నది. మీకేదియైన విచారమున్న యెడల మీస్నేహితునకు—ఈసోదరునకు నిస్సందేహముగ వివరించి తెలియఁజేసినయెడల నేను సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బ్రయత్నించి మీదుఃఖనివారణోపాయము నాలోచించి చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను" అనియెను.

పురు—మీరు నాయందంతటి యనుగ్రహము కలవారై తిరేని దయయుంచి నాకుటీరమునకువచ్చినయెడల నచ్చట నెల్లసంగతులను మనవిచేసికొందును.

సురేంద్రనాథుఁ డందులకు సమ్మతించెను. అదోనెతీరమునకుఁ జేరెను. ఇరువురును మౌనభావముతో దోనెనుండి దిగి యాకుటీరము వఱకుఁ బోయిరి.

పంద్రెండవ ప్రకరణము

How sweet the days that I have shent,
In yon sequestered bower;
Those citron trees, still sweet of scent,
Had then some magic bower,
Or some fair spirit did reside,
In that sweet purling brook,
Which runs by yon green mountain side,
Now haunted by the rook.
No charm was in the spicy grove,
No shirit in the stream,
O'twas the smile of her I love,
Now vanished like a drea am !

L, C. Dutt

సురేంద్రనాథుఁడు నూతనపరిచితుఁడగుపురుషునిగృహమునఁ బ్రవేశించెను. ఆకుటీరము చిన్నదే యైనను మిగుల రమణీయముగ నుండెను. కుటీరమునకు వెలుపల నొకచిన్నతోఁట కలదు. అందుఁగొన్నిపూలకుండ్లుకూడ నున్నవి. ఆకుటీరమునకెదుట ననంతమగుగంగానది ప్రవహించుచుండెను. వెనుకనతిమనోహరంబగునికుంజవనంబును సస్యక్షేత్రములును కలవు. ఆగృహాధికారి మాంగీరునగరమున సామాన్యవ్యాపారమేదియో చేయుచుండును అయినను స్వాభావికముగవిచారమువలనను, దుఃఖమువలనను తల్లడిల్లుచున్న వాఁడగుటచే నాఁతడు నగరమునకు దూరముగ నున్న యొకపల్లెకు సమీపముగ నీ కుటీరమును నిర్మించుకొని యందు నివసించియుండెను. సాయంసమయమున నాతఁడు తన డోనెను తానే నడపుకొనుచు నదియందుఁ దిరుగుచుండును. ఇష్టమువచ్చినట్లు పాడుకొనుచుండును. ఇప్పుడు వారిరువురును పోయి యాకుటీరమునఁ గూరుచుండిరి. అప్పుడా కుటీరాధికారి

యగు నా యపరిచితపురుషుఁడు సురేంద్రునితో నిట్లు చెప్ప నారంభించెను.

“అయ్యా! హృదయమునందుఁ గోపముగాని దుడుకుతనముగాని యున్నచో వాని నడంచుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును. దుడుకుతనముచే నేను చాలవఱకుఁ జెడిపోయితిని. చిన్నతనమునందు నే నెంతయో దుడుకుదనముగా సంచరించుచుండెడివాఁడను. అప్పుడు నేనన్న మాటప్రకారము నాకోరిక తీరకపోయినచో నొకటిరెండు దినము లన్నమునుకూడఁ దినకుండఁ జాల పట్టుదలతో నుండెడివాఁడను. అట్టి తొందరవలన నా సర్వమును బోఁగొట్టుకొంటిని.

చిన్నతనమునం దిట్లుంటిని. కాని స్వాభావికముగఁ జదువుకొనుటయం దాశకలవాఁడనుగనే యుంటిని. ఒక్కొక్కప్పు డుపాధ్యాయుఁడు నన్నన్యాయముగఁ దిరస్కరించుచుండెడివాఁడు. అప్పుడు నాకు స్వభావసిద్ధముగ నున్న కోపము రేఁగుటచేఁ బుస్తకములను విసరి పారవైచుచుండెడివాఁడను. ఎంతఁ గొట్టినను మాటాడుటలేదు. ఏడ్చుటయును లేదు. ఉపాధ్యాయునకు నాయందుఁ జాల విశ్వాసమున్నది. కాని యొక్కొక్క సమయమున నా దుడుకుఁదనముఁ జూచి కోపపడుచుండెడివాఁడు. ఒకసారి యుపాధ్యాయుఁడు నన్ను జాలవఱకు హింసించెను, నే నేడువలేదు. కాని కొంది సేపటిలోఁ యాబాధకుఁ దాళఁజాలక యచేతనుఁడనై క్రిందఁ బడిపోయితిని అప్పుడు మాగురుమహాశయునకు బుద్ధివచ్చెను. అప్పుడాతఁడు నన్ను దన బిడ్డంబోలెఁ దొడపై నుంచుకొని శైత్యోపచారములను చేయటచే నాకు దెలివి వచ్చినది. ఆ దెబ్బతోడనే నాచదువు సాంగమై పోయినది. గురువుగారిఁక నాకుఁ బాఠము చెప్పలేదు. నేను మూర్ఖడనై పోయితిని.

నాతల్లి నన్నెన్నఁడును తిట్టుటగాని కొట్టుటగాని లేదు. ఆమె నామనసువచ్చినతల్లి. నామనసు నొవ్వకుండ నన్నామె మిగ

గౌరవముతోఁ బెంచుచుండెడిది. ఆమెమాటలవలన నాకెన్నఁడును కోపము కలుగలేదు. నేను నాతండ్రియెడలమాత్ర మవిధేయుఁడనై యుంటిని. ఉపాధ్యాయుని విషయమునఁగూడ నట్లేయుంటిని. కాని నేనెన్నఁడును తల్లిమాట కెదురు చెప్పుటలేదు. ఇంటిలోనివా రెవ్వ రెట్లుచెప్పినను, ఎంతభయపెట్టినను, కొట్టినను, తల్లిచెప్పిన యెట్టి యకార్యమునై నను తప్పక చేయుచుండెడివాఁడను. అయ్యో! అంతటి దయామూర్తియు, ప్రేమస్వరూపిణియునగు తల్లిని మరల నెట్లు చూడఁగలుగుదును?''

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా నాతనికంఠము రుద్ధమైపోయెను. తల వంచుకొని యాతఁడు కన్నులనుండి సంతతధారలుగా నశ్రువులను ప్రవహింపఁజేయు చుండెను.

సురేంద్రనాథుఁడు మిగుల దుఃఖితుఁడై ''అట్లయినచో మీ తల్లి మరణించినదా?''అని యడిగెను.

పురు—ఆమె మరణించినదని వినియుంటిని.

అట్లు కొంతసేపు దుఃఖించినతరువాత తన దుఃఖము కొంత యుపశమిల్లుటయు నాయపరిచితపురుషుఁడు మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను.

''మాతండ్రి దేశమునం దెల్లఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన కాయస్థజమీం దారుఁడై యుండెను. ఆతనికి విశేషాధికారమును, విశేషధనమును గలదు. ఆతఁడు నన్ను విశేషించి ప్రేమించుచుండెను. నేను చాల బుద్ధిమంతుఁడ నని పని మిగుల నుబ్బుచుండెడివాఁడు. నన్నెవ్వరైన దూషించినచో దీనవదనుఁడగుచుండెడివాఁడు. కాని యాతఁడు తనకు స్వభావసిద్ధమైనకోపమునుమాత్రి మడగింపజాలకుండెను. ఒకానొక దినమున నాతఁడు నాయందెట్టియపరాధమును లేకుండగనే నన్నుఁ గొట్టెను. అంతియ కాక 'ఇకనీ మొగముచూడను; ఈయింటినుండి

వెడలిపొమ్ము. అని తీవ్రముగాఁ బలికెను. 'ఇదిగో వెడలిపోవుచున్నాఁడను.' అని చెప్పి నేనాయిల్లువిడిచిబయలు దేరితిని.

ప్రహారములవలనను, తిరస్కారవచనములవలనను కొందఱు పిల్లలు శాంతిహృదయులై మంచిమార్గమునకు వత్తురు. నేనా క్రోధాంధుఁడనై పోయితిని. నాహృదయమున నగ్నిహోత్రము ప్రజ్వరిల్ల నారంభించినది. ఆయనలమువలనఁ బితృభక్తియును, మాతృప్రేమమునుగూడ నశించిపోయినవి. ఆయనలజ్వాలలలో సంసారసుఖమును తల్లిదండ్రుల యాశయును గూడ భస్మీభూతములై పోలునవి. తండ్రి నన్ను వెడలిపొమ్మనియెను. నేనాతనివిడిచి వచ్చితిని. అది మొదలుగఁ బితృగృహము నాకుఁ గలనై పోయినది. అప్పటికి నావయసు పంద్రెండేండ్లుమాత్రమే.

తరువాతఁ గొంత కాలమువఱకు నేను కాలక్షేపము చేసితినో యాసంగతింగూర్చి తెలుపవలసినయావశ్యకము లేదు. నాజీవితము నందలియాపదవత్సరములును, మరుభూమియందలి ప్రచండవాయుసంక్షోభమువలెనే గడచిపోయినవి. ప్రచండతయేమో యున్నది, కాని ఫలములేదు ప్రయోజనము లేదు. అందువలన నెవ్వరికి నుపయోగము లేదు. ప్రాణిశూన్యమై, నిర్జనమైయున్న పర్వతప్రాంతమునందు మ్రోఁయుచున్న సముద్రఘోషమువలె నాహృదయమునందు నేనేకప్రవృత్తులుదయించి గర్జించిపోవుచుండెను. కాని యాగర్జనముల నాలకించినవా రెవ్వరున్నారు? ఆగర్జనములనువిని యానందించు వారెవ్వరున్నారు భయంకరకల్లోలములతోఁ బాతాళమునఁ బ్రవహించుచున్న భోగవనదీతరంగమాలికలవలె నాహృదయకందరమున ననేక భావతరంములు ప్రవహించిపోవుచుండెను. కాని యాప్రవాహము భోగవ ప్రవాహమువలెనే యెవ్వరికి నగపడకుండ నంధకారమున బ్రవహించఁ పోవుచుండెను.

ఆపదివర్షములు నైనతరువాత నాయంధకారరాశియందొక్క సారిగాఁ దళుక్కున నొకవిద్యుద్రేఖ యుదయించి మెఱయనారంభించెను'

ఇట్లు చెప్పి యాపురుషుఁ డొక్కించుకసేపూరకుండి విచారింప నారంభించెను. సురేంద్రనాథుఁడు చెప్పవాల్పకుండఁ బిచ్చివానివలె నున్నయాపురుషునిమాటలను వినుచు నాతనివంకఁ జూచుచుండెను. కొంతసేపైనతరువాత మరల నాతఁడు చెప్పఁదొడంగెను.

''ఆపదిసంవత్సరములును నాహృదయమును వేదించుచున్న ప్రవృత్తులలోఁ బ్రేమమొకటియగ్రస్థానమును వహించియుండెను. (సురేంద్రనాథుఁడు మిగులనాత్రముతో వినుచుండెను.) సామాన్యస్త్రీ ప్రేమమును నేనపేక్షించువాఁడనుగాను. ఏప్రేమ మాకస్మికముగ మనుష్యహృదయమునఁ బరిపూర్ణముగనిండి నివిడీకృతమగుచుండునో ఏప్రేమము జీవితమునకొకభాగమై యుండునో, ఏప్రేమముశరీరమున కాత్మస్వరూపమైయుండునో, ఏప్రేమముముగిసిపోయినచో జీవితమే మునిఁగిపోయినట్లగునో యట్టిప్రేమమును నేనపేక్షించుచుంటిని. ఎన్నియోసారు లంధకారమునఁ గూరుచుండి యట్టిప్రేమమును మనస్సున సంకల్పించుకొనుచుంటిని. చింతాబలమున ననేకసమయములందు లోకాతీతమైనదియు, స్నేహమయమైనదియునగునట్టిప్రేమప్రతిమనిర్మలాకాశము జాగరితమై యున్నట్లు కల్పించుకొని దానితోఁగూడఁ గాలక్షేపము చేసికొనుచుంటిని. ఆకస్మికముగ నామూర్తి నీటిలోని ప్రతిబింబమువలె నంతలో నదృశ్యమై పోవుచుండును. అంతటితోనా కల్పనాశక్తియుఁ బ్రాశాంతమైపోవుచుండును. అప్పుడు నేనొక్కసారిగ [illegible]ర్ఛితుఁడనై క్రిందబడిపోవుచుండును.

ఈవిధముగా నామనస్సంకల్పము దినదినమునకును వర్ధిల్లుచుండెను. పగటివేళ సగముకాలమంతయు నేనీప్రపంచమునం దుండుటలేదు. కాల్పనిక ప్రపంచమునందే విహరించుచుంటిని ఆకాల్పనికప్రపం

చమున నాకాశ ముజ్జ్వలమైనది. క్షేత్రము లుజ్జ్వలములైనవి. వృక్ష
ములు జ్వలనములైనవి. సౌధము సముజ్జ్వలమైనది. గృహాపదార్థము
లన్నియు నుజ్జ్వలములైనవి. వానినడుమ నుజ్జ్వలమైన యాప్రేమ
ప్రతిమయుపవసించియుండును. నీలమై నిబిడమైయున్న రమణీయ కేశ
పాశ మాజ్యోత్స్నయం దెగిరి ప్రసన్నప్రఫుల్లనవదనమండలము నావరించు
కొని యుండును. ఆ గులాబికాయమునో సన్నని పెదవులు ప్రవాళమణికాం
తుల నీనుచుఁ జిరునగవు మొలకలచే విరాజిల్లుచుండును. భ్రమరసన్ని
భంబులగు నామె [illegible] కనులు [illegible] ప్రేమాశ్రుపరిపూర్ణ
ములై యుండును. [illegible] తేలుచుండును. ప్రేమరసపరిప్లుతమై
యుండును. [illegible] వీణాగానము
వలె సాగిపోవుచుండును. అప్పుడు నేను మూర్ఛితుఁడనై పడిపోవు
చుండును.

ఒకానొక దినమున నీవిధముగా రాత్రికడపటిజామునందు
కల్పనాప్రవాహమూగిపోవ మూర్ఛితుఁడనై యీగంగాతీరనికుం
జవనమునఁ బడిపోయితిని. ఎంతసేపటివఱకట్లు మూర్ఛిల్లిపడియుంటినో
చెప్పఁజాలను. ఎవ్వరో మొగముపైఁ జన్నీరు చిలికి వీవనతో విస
రుచున్నట్లు బోధయైనది. అప్పుడు నేను మెల్లమెల్లగఁ గన్నుల విచ్చి
చూచితిని చెప్పినచో మీరు నమ్మఁజాలరని తోఁచుచున్నది—ఆ
నా ప్రేమప్రతిమ! ఆస్వప్నమునం గాంచిన బాలికయే మూర్తిమతి
వచ్చి నాయొద్దఁ గూరుచుండి నా మొగమునఁ జల్లనినీరు చిలికి విస
రుచుండెను''

ఇరువురును గొంతసేపటివఱకును మౌనమునవహించి యుం
డి యసంభవంబు లగునావచనముల నాలకించి సురేంద్రనాథుఁడు ని
శ్చేష్టుఁడై పోయెను. తరువాత నాపురుషుండు మరలఁ జెప్పఁదొడంగె

అదిగో! ఆయగపడుచున్న నికుంజవనమున నేను నివసించు
చుందును. ఆకాశమునందు శరత్ప్రభాత[illegible]చ్ఛాయ యావరించుకొ

ట్లు నా హృదయాకాశముననంతకంటెను బవిత్రతమమైన యొక వెలుఁగు వెలుఁగుచున్నది. సంధ్యాకాలమునం దోఁచుపలుచని చీకటియెంత శాంతమై, నిస్తబ్ధమైయుండునో నాహృదయమునందలి ప్రేమమంత కంటెను విశేషించి శాంతమై, నిస్తబ్ధమైయున్నది. నేనారమణీమణిని కుంజవాసిని యని పిలుచుచుండుగాను. ఏమనిన—ఆనికుంజవనము నందు—''

ఆపురుషునకిఁక ముందుమాట వెడల లేదు. [illegible]వాఁడున్మత్తునివలె నానికుంజవనమువంక నే చూచుచుండెను—[illegible]వదనమునఁ [illegible]భావమును గోచరించుట లేదు. సంజ్ఞాలుప్తుఁడై [illegible] కనఁబడుట లేదు. సురేంద్రనాథుఁడాతనికి [illegible]పచారములు [illegible]ను కలిగించెను. తరువాత వారిరువురు [illegible] లాడుకొనుచుండఁగా [illegible] ప్రొద్దెక్కెను. [illegible] వారిరువురు నన్న దమ్ములవలె [illegible] చేసిరి.

పదునాలుగవ ప్రకరణము

A combination and a form indeed
Where every god did seem to set his seal
To give the world assurance of man.
Shakespeare.

మాంగీరునగర దుర్గమధ్యమునం దొక ప్రశస్తమైన మందిర మునందు వీరపురుషుఁ డొక్కఁడు కూరుచుండి యుండెను. అతఁడు క్షత్రియ కులచూడామణి యగు మహారాజు తోఁడఁబుట్టువు.

అప్పుడాతనియొద్దఁ జాలమంది జనులు లేరు. అప్పుడు నలుగు రైదుగు రాప్తులగు యోధులుమాత్ర ముండిరి. వారందఱు నేకాంత

ముగ నాలోచించు కొనుచుండిరి. ఆ సమయమునందు సైనికుఁ డొకఁడు వచ్చి ప్రణామము చేసి "మహాస్వామి! గుజ్జపురా లొకఁడు వచ్చి దర్శనముకొఱకు దేవరయాజ్ఞనిమిత్త మెదురుచూచుచు ద్వారముకొద్దఁ గాచికొనియున్నాఁడు" అని చెప్పెను.

తోడరు— అతఁ డెందులకు వచ్చియున్నాఁడో తెలిసికొని రమ్ము.

సైని— తెలిసికొనియున్నాఁడను. దేవరవారి సన్నిధానమునఁ దక్క మఱి యెవ్వరితోడను పలుకనని చెప్పుచున్నాఁడు.

తోడ— ఆతఁడు మసల్మానుఁడా? హిందువా?

సైని— ఆతఁ డొక కాయస్థజమీందారుని కుమారుఁడు!

తోడ— వంగదేశమునందుఁ బరాక్రమశాలురగు కాయస్థ జమీనుదారు లనేకులున్నారు. వారియొద్దఁ గాలుబల మెనిమిదిలక్షల కంటెను హెచ్చుగా నున్నదని వినియుంటిని. సార్వభౌముని కార్యము లందు వారి సాహాయ్య మావశ్యకమై యుండును. ఆ వచ్చినవానినిఁ దీసికొనిరమ్ము.

అప్పుడా సైనికుఁడు పోయి యాశ్వికుని లోపలఁ బ్రవేశపెట్టి వెడలిపోయెను.

ఈ నడుమ మా పాఠకులకు తోడరుమల్లుని సంగతింగూర్చి యించుక తెలియఁజేయవలసియున్నది.

క్షత్రియ కులావతంసుఁ డగు తోడరుమల్లునివంటి సర్వగుణ విభూషితుఁ డగు వీరపురుషు డీభారతవర్షమున జనియించియుండు నని చెప్పుట కష్టముగాఁ దోఁచును. రత్నప్రసవిని యగు భారతభూమి యందుఁ బుణ్యాత్ములై, ధర్మపరాయణులై యున్న మహాపురుషు లనేకులు జనియించి యుండుటయే కాక వీరపురుషులకు జన్మదేశ మగు క్షత్రియకులమున ననేకవీరపురుషు లవతరించి యున్నారు

మఱియుఁ బ్రాచీన భారతవర్షమునందుఁ దీక్ష్ణబుద్ధిసంపన్నులగు రాజనీతిజ్ఞు లనేకులు పుట్టి ప్రఖ్యాతి నందియున్నారు. తోడరుమల్లుఁడో పైనిజెప్పిన మూఁడుగుణముల చేతను నలంకృతుఁడై యుండెను.

హిందూధర్మమునం దాతనిభక్తి నిశ్చలమై యుండెనని తెలుపుటకుఁ జరిత్రమునం దనేకోదాహరణములు చూడవచ్చును. ఒకానొక సమయమున నక్బరుపాహాతోఁ గూడ నాతఁడు పంజాబున కావశ్యకమునఁ బ్రయాణముచేసి పోవుచున్నప్పుడు నియమితంబగు నాతని దేవతారాధనకార్యమున కంతరాయముకలిగెను. తోడరుమల్లుఁడు ప్రాతఃకాలమున దేవతార్చనము చేయకుండ నేపనియును చేయఁడు. జలగ్రహణమైన నఁ జేయఁడు. అందువలన నాతని దేవతారాధనమున ప్పుడు విఘ్నము కలుగుటచే నాతఁడాదినమంతయు నిరాహారియై గడపివైచెను. అక్బరుపాహా యెంతచెప్పినను నాతఁ డప్పు డేకార్యమును చేయలేదు. అక్బరునొద్దనున్న ముసల్మానుమంత్రులందఱు నాతని శుద్ధవైదికు డని నిందించుచుండిరి. మహానుభావుఁడగునక్బరుసాహా స్వధర్మావలంబులగువీరపురుషులను సన్మానించుచుండెడివాఁడు. తోడరుమల్లుడు వృద్ధుఁడై భారతభూమియందంతట నాతనియశశ్చంద్రికలు నిండియాతనిపదగౌరవములత్యున్నతావస్థనందియున్నప్పుడుగూడ నాతఁడు వానితోసంతసింపక గంగాతీరమున దేహత్యాగము చేయవలయు నను నుద్దేశముతో ఢిల్లీశ్వరునియనుమతిని పొంది రాజ్యాధికారమును వదలివైచి హరిద్వారమునకు వెడలిపోయి యట నివసించుచుండెను.

మహారాజుతోడరుమల్లుఁడు వంగదేశమును క్రమముగా మూఁడుసారులు జయించి యాతనిసాహసమునకును, యుద్ధకౌశలమునకును యథోచితప్రమాణములను జూపియుండెను. మొట్టమొదటిసారి మనాయిముఖానునితోడను, రెండవసారి హుసన్ కులీఖానునితోడను వచ్చి వారియధీనమునందుండి పనిచేసినను, నాతనిసాహసముచేతనే రెండు

పర్యాయములును ఢిల్లీశ్వరునకు విజయలాభము చేకూరెను. మూఁడ
వసారి యాతఁడే సేనానాయకుఁడై వచ్చియుండెను. వంగదేశమునందు
మాత్రమే కాదు—అతఁడు పోయినస్థలములం దన్నిచోట్లను నాతఁడు
తనయసాధారణవీరత్వమును చూపియుండెను. గుజరాతునందున్న ము
ష్కరులతోఁ జేసినయుద్ధమునందుఁ దోడరుమల్లుఁడు తనసింహపరాక్ర
మసామర్థ్యమును ప్రకటించి యుండెను. సూళకరునందు జరిగినగొప్ప
యుద్ధమునందు సేనానాయకుఁడగువజీరుఖానుఁడు పలాయనతత్పరుఁడ
య్యెను. కాని తోడరుమల్లుఁ డాతనిని వేధించి నిలిపి స్వయముగ యు
ద్ధము చేసి తనయపూర్వవీరత్వమును జూపినతరువాతనే విజయలక్ష్మి
యాతనియంకశాయినియయ్యెను. అక్బరుషాహసైన్యమునందు సేనా
నాయకు లనేకులున్నారు. కాని వారిలో నెవ్వరును తోడరుమల్లునితో
సమానులుకారు.

అక్బరుషాయధికారమునందలి సమస్తభారతవర్షమునందును
రాఁదగినపన్నులను రాబట్టునుద్యోగభారముసంతయు తోడరుమల్లుఁడే
వహించియుండె. అంతటిమహాకార్యమును నిర్వహించుటయందు
తోడరుమల్లుని యపారమైనసూక్ష్మబుద్ధియు ననంతమైనరాజనీతి జ్ఞాన
మును విరాజమానములై యుండెను.

తోడరుమల్లుఁడు లాహోరునగరమునందు జనియించెను. శైశ
వావస్థయందే యాతనికిఁ దండ్రిమృతుఁడయ్యెను. ఆతనితల్లి దారిద్ర్య
ముచే నెన్నియో కష్టముల ననుభవించుచున్నను కుమారునతిప్రయత్న
ముతోఁ బెంచుకొనుచుండెను. ఆకుమారుఁడు చిన్నతనమునందే తీక్ష్ణ
బుద్ధికలవాఁడై యొకానొకయుద్యోగమునఁ బ్రవేశించి పనిచేయుచుం
డెను. క్రమముగా నాతఁ డాతనియసాధారణబుద్ధిబలంబున నంతటి
యల్పోద్యోగమునుండి రత్నపరిపూర్ణమైయున్న యక్బరుషాహసభా
రంగమునం దొకయమూల్యరత్నమై ప్రకాశింపఁగలిగెను.

సైనికపురుషుండాయపరిచిత పురుషుని తోడరుమల్లునొద్దకుం గొనితెచ్చెను. ఆయాశ్వికుండు మాపాఠకుల కపరిచితుండు కాండు తోడరుమల్లుండాతనిం జూచి "కుమారా! నీపేరేమి?" అనిఅడిగెను. యువకుండు తనపేరింద్రనాథసింహుఁడని చెప్పెను.

తోడ—నీ నివాసమెచ్చట?

ఇంద్ర—నదియా మండలమునందలి ఇచ్ఛాపురమను గ్రామము.

తోడ—మీకెంత సైన్యమున్నది?

ఇంద్ర—సార్వభౌముకార్యనిర్వహణంబునకును, దేశసంరక్షణంబునకును శాంతిస్థాపనంబునకును నంగదేశమునందు రెండుమూఁడు వేలకాల్బలము మాత్రముండియున్నది. ప్రకృతమున నేనొక్కఁడనే సార్వభౌమకార్యసాధనముకొఱకు బీహారుండి వచ్చితిని.

తోడరుమల్లుండించుకకోపముతో నిస్తబ్ధుండై తీవ్రదృష్టి నాయువకునిం గాంచుచుండెను. ఆయువకునియాకారమునందుదార భావముకంటె వేఱేమియు నగపడుట లేదు. కొంతసేపైనతరువాత నాయువకునింగూర్చి మరల 'మీతండ్రి సార్వభౌముని కార్యసాధనము నకై కొంతసైన్యము నేల పంపలేదు?' అని యడిగెను.

ఇంద్ర—ప్రభువులయాజ్ఞయైనచో నిప్డే పంపఁగలఁడు. ఆజ్ఞయైనచో నేనిప్పుడు ప్రభుకార్యసాధనవిషయంబునఁ బనిచేయుటకుఁ గుతూహలపడుచుంటిని.

అని చెప్పుచు నింద్రనాథుఁడు తనకరవాలము నొరనుండి వెలుపలకుఁ దీసి పట్టుకొని మరలదాని నొరయందుఁ జేర్చెను.

అటనున్న సాధుభావుండను [illegible] ఆతనిం గాంచి 'అయ్యా! నీవు ఒక త్రినోరనుండి తీసి పట్టుకొనుటం బట్టి చూడఁగా యుద్ధమునందు నీకెత్తి కీర్తి [illegible] [illegible] చున్నదే!' అనియెను.

తారసఖానుఁ డనుమతిమొకసేనాయకుఁడు తోడరుమల్లుని వంకఁ జూచి మృదుస్వరముతో 'మహారాజా! ఈయువకుఁడు శత్రువులగూఢచారుఁడుగా నగపడుచున్నాఁడు. ఈతని నప్పుడే యురితీయు వారివశము చేయుట మంచిది' అనియెను.

తోడరుమల్లుఁడు వారెవ్వరికిని ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండ మతిెంతదృష్టితో నాయువకునివంకఁ జూడ నారంభించెను—ఆయువకుని యాకారమునందుఁగాని, ముఖభావమునందుఁగాని వైలక్షణ్యమగపడుటలేదు—మరల విశేషముగఁ బరీక్షింపవలయునను నుద్దేశముతో నాతనింగూర్చి 'నీవేకాకికై మాకార్యసాధనము కొఱకు వచ్చితి సంటివిగదా! ప్రయోజన మేమి?' అని యడిగెను.

ఇంద్ర—నాదొక్కకోరికయున్నది. నాసేవమూలమున నాప్రభుభక్తినిజూపించి యందువలన మిమ్ములను సంతోషపఱుపఁ గలిగితినేని నేనప్పుడు మీసన్నిధానమున నాకోరికను వేఁడుకొందును. ఇప్పుడు కోరికొన్నచో లాభ మేమున్నది?

తోడరు—అనేకసమయములందు శత్రువులు మాసైన్యమునందు విద్రోహము చేయుటకై తమగూఢచారులను పంపుచుందురు. నీవట్టివాఁడవు కావని మేము నమ్ముట కాధార మేమున్నది?

ఇంద్ర—మహారాజా! నేనెన్నటికిని కపటాచరణము చేయువాఁడను గాను. అట్టిదోషము మావంశమునందే లేదు—

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా నింద్రనాథునికంఠస్వరము క్రోధరుద్ధమయ్యెను.

తోడ—నీమాట యుదారహృదయుఁడగు వీరపురుషుని మాటవలెనేయున్నది. కాని యనేకసమయములయందు గలతనము గూడ [illegible] బాహ్యము నవలంబించుచుండుట కలదు.

ఆమాటవిని తోడరునే యింద్రనాథుని మొగము క్రోధరక్తిమం దాల్చెను. కాని యాతఁడతిశాంతస్వరముతో 'మీవిషయమున

నేనధమాధముఁడనై కపటాచారము చేయుదునని మీరనుమానించినయెడల సెలవైనచో వెడలిపోయెదను' అనియెను.

తోడరుమల్లుఁ డాయువకునిమాటలం జూచి సంతుష్టాంతరంగుఁడై సన్మానపురస్సరముగ నాతని కొక యాశ్విక యోధపదవి నొసంగెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము

Alas! they had been friends in youth.
Coleridge.

కొన్ని నెలలు గడచినవి. ఇంద్రనాథుఁడు క్రమముగా యుద్ధకార్యములయందుఁ దన నైపుణ్యముం జూపి విఖ్యాతి నందియుండెను. రాజద్రోహు లెల్లరును భాగల్పురమునఁ జేరియుండుటవలన భాగల్పురమునందును, మాంగీరుమధ్య ప్రదేశమునందును సర్వదా యుద్ధములు జరుగుచునే యుండెను.

ఒకానొక దినమున విద్రోహులు సూర్యోదయము నుండి సూర్యాస్తమయమువఱకును తోడరుమల్లుని దుర్గములోఁ బ్రవేశించుటకు తంత్రములను కల్పింపఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. తోడరుమల్లుఁడు ఈ వారి యుద్దేశముల నెఱింగియే యుండెను. అనాయాసముగ వారిఁ బ్రతిరోధించి వారి యుద్దేశములను నిరర్థకములుగఁ జేసివైచెను— ఆతఁ డుదయము మొదలు సాయంతనమువఱకును దుర్గమునం దొకచోటినుండి మఱియొకచోటికి వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను. ఆతని యుత్సాహముచేతను, బుద్ధికౌశలముచేతను, రణకౌశలము చేతను, సైనికులు ప్రోత్సాహితులై, శత్రువుల ననాయాసముగ నెల్లకడలను

సంహరించివైచుచుండిరి. తోడరుమల్లుఁ డింతకుముందే యింద్రనాథుని సాహసమును, యుద్ధమునందలి యాతని యుత్సాహమును, చూచి సంతుష్టుఁడై యుండెను. ఇప్పుడాతఁడు పగలంతయును రణముఖమున నుత్సాహముతో నిలిచి శత్రువులను చేతికిఁ దొరకలేకుండ నరకినరకి తరుమగొట్టినట్టి పుణ్యముం గాంచి సేనానాయకుఁడగు తోడరుమల్లుడు మిగుల నానందితుఁడయ్యెను. సూర్యాస్తమయసమయమునకు శత్రులు రణరంగమును వదలి భాగల్పురమార్గముగఁ బలాయితులై పోయిరి.

సూర్యాస్తమయమైనతరువాత నింద్రనాథుఁడు తోడరుమల్లుని దర్శనమునకు వచ్చెను—అప్పుడు తోడరుమల్లు వొక్కఁడే తీరికగా కూర్చుండి యుండుటచే నింద్రనాథునకు దర్శనము చేయుట కాంక్షయయ్యెను

ఆనాఁటి యింద్రనాథుని సాహసకార్యములం గాంచుటచేఁ దోడరుమల్లుని హృదయము ప్రఫుల్లమై యుండెను. ఆతఁడా యువకసైనికునితో సాదరసంభాషణమాచరించి తనసమీపమునఁ గూరుచుండఁ జేసికొనియెను. అప్పుడు మఱియెవ్వరు నచ్చట లేరు.

తోడ—ఇంద్రనాథా! నేఁటియుద్ధమునందు నీవు జూపినపరాక్రమసామర్థ్యముంజూచి సంతసించితిని. నేఁటిమహారణమున నీజీవితము సంశయావస్థలోనుండెను. అట్టిస్థితిలో నీవు బ్రదికియుండుట చాల నాశ్చర్యకరమగు విషయమే యనితోఁచుచున్నది.

ఇంద్ర—మహారాజా! నేనెప్పుడు సైనికుఁడనైతినో యప్పుడే నాజీవితమును రాజకార్యమున కర్పించివైచితిని. యుద్ధమైనతరువాత జీవించియున్నచో నదిమీయాశీర్వాదబలమును, మాతండ్రిపూర్వపుణ్యఫలమునని తలంచెదను.

తోడ—మీతండ్రి గ్రామమునం దున్నాఁడా?

ఇంద్ర—ఉన్నాఁడు.

తోడ—నీ కన్నదమ్ములుగాని, యక్క సెల్లెండ్రుగాని యున్నారా?

ఇంద్ర—నాకొక యన్న యున్నాఁడు. అతఁడు కాలగతి నందిపోయెను.

ఇప్పుడు నాతండ్రికి నేనొక్కఁడనే కుమారుఁడను.

తోడదొరముఖము గంభీరభావమును దాల్చెను. అప్పు డతఁడు నేఁటియుద్ధమునందు నీవు మరణించినయెడల నీతండ్రి యెంతగా దుఃఖించునో గదా! పుత్రశోకముచే నాతఁ డెంతగా క్రుంగిపోవునో గదా! నాకుఁ గూడ నొక్కఁడే కుమారుఁ డున్నాఁడు. అందుకొఱకే నాకింతవిచారము. అతనికిని నీవయసే యుండును. అతఁడును నీవలెనే సాహసము కలవాఁడు. అతఁడును నీవలెనే కష్టములకు వెఱవనివాఁడు. మరణమునకు భయపడనివాఁడు—అట్టివాఁడు మహారణంబున మడిసినచోఁ దండ్రికెల్లప్పుడు బిడ్డగాఁ బడినట్లుండదా?—[illegible] రాజకార్యమునందు మరణముకంటె వాంఛనీయంబగుపదార్థము వేఱొండేమున్నది? అక్బరుసార్వభౌముని కార్యమునందు దండ్రిబిడ్డలముగ మేమిరువురమును నియమింపఁబడితిమి. ఆకార్యమునందు మాజీవితముల నర్పించుటకు మాకెట్టిసంశయమును లేదు.

ఇంద్ర—మహారాజా! ఈ యట్టిమాట దూరముగ నుంచుఁడు. ఈనడుమ బ్రభువులగువారు వృద్ధులయ్యును శీఘ్రముగా ననేక కార్యములను నిర్వహించియుంటిరి. అధికగౌరవమును, కీర్తియును సంపాదించియుంటిరి. మీవంటిగౌరవము గలవారు, కీర్తిగలవారు, ఈభారతవర్షమున హిందువులలో మఱియెవ్వరును లేరు. మీవలెనే సుప్రసిద్ధ కార్యనిర్వాహకులగువా రింకొకరు లేరు.

తోడ—నాకంటెవిశేషగౌరవకార్యనిర్వాహకుఁడగు నాప్రాణస్నేహితుఁ డొకకార్యమునందుఁ బ్రాణముల నర్పించియున్నాఁడు.

ఈమాట చెప్పుచు దోడరుమల్లుఁడు నిట్టూర్పు విడిచెను.

ఇంద్రనాథుఁడు నిస్తబ్ధుఁడయ్యెను. తోడరుమల్లుఁడు మెల్ల మెల్లగ ముందుఁ జెప్పనారంభించెను. "ఈదినము నాకానందదినము. శత్రువులు పరాజితులైనసంగతిఁ దెలిసికొని ఢిల్లీశ్వరుఁడు విశేషముగ సంతోషింపఁగలఁడు. కాని, యీయానందదినమున దుఃఖకరంబగునొక వార్త స్మృతికి వచ్చుచున్నది. నాబాల్యస్నేహితుఁడొక్కఁ డీదినముననే ప్రాణములను విడిచియుండెను. ఇప్పటికి సరిగాఁ బంద్రెండువత్సరము లయ్యెను.

ఇంద్ర—ఆమహాత్ముఁడు యోధుఁడై యుండి ఢిల్లీశ్వరుని కార్యమునందు నవసదానమును చేసియుండు ననితోఁచుచున్నది.

తోడ—అతనికిఁ జిన్నతనమునుండియు యుద్ధముకంటె నితర వ్యాపార మేదియును లేదు. కాని యాతఁడు ఢిల్లీశ్వరునికొఱకుఁ బ్రాణములను విడిచియుండలేదు. ఢిల్లీశ్వరునకు విరుద్ధముగనే యుద్ధమునందుఁ బ్రాణములను సమర్పించియున్నాఁడు.

తోడరుమల్లునినోటినుండి వెడలినయీమాట నాలకించి యింద్రనాథుఁ డదరిపడియెను. తోడరుమల్లుఁడు చిరునవ్వు నవ్వుచునిట్లు చెప్పఁదొడంగెను !—

"ఢిల్లీశ్వరునిసేవకుఁడ నగు నేను ఢిల్లీశ్వరునకు శత్రుఁడై యున్నవానినిగూర్చి ప్రశంసించుచుండుటను విని నీవదరిపడితివని తోఁచుచున్నది. కాని నీవెప్పుడైన ఢిల్లీకిఁ బోయియుందువేని స్వయముగ నక్బరుషాహానోటనుండియే యాతనిపరమశత్రువగుప్రతాపసింహునిప్రశంసను నీవాలకించి మఱింతయద్భుతపడియుందువు. ఇంద్రనాథా ! అక్బరుషాహా సేవనమునందే నాజీవితము గడచిపోవుచున్నది. అక్బరునకు శత్రుఁడగువాఁడు నాకును శత్రుఁడే కాని సాహసమును, పరాక్రమమును, స్వదేశాభిమానమును జూపినప్పుడు శత్రుఁడైననేమి ?

మిత్రుఁడైననేమి ? యాతని నెల్లరును కీర్తింపక మానరు. ప్రతాపసిం
హుఁడు స్వదేశము నధీనముచేసికొనుటకై తనప్రాణము నొడ్డుగాఁ జేసి
పర్వతకందరములందును, మరుభూములందును నివాసము చేయుచుఁ
బదిసంవత్సరములు నక్బరుషాహా సైన్యముతో రణద్యూతమునాఁడుచు
న్నాఁడు. అతనిదృఢహృదయముంగాంచి యక్బరుషాహా మిగుల నబ్బు
రపడుచుండును. ఇప్పటికి నాలుగుసంవత్సరములక్రిందట నా ప్రతాప
సింహుఁడు హాలదీఘట్టమునజరిగినసంహారరణంబునఁ దనసైన్యమును
బోఁగొట్టుకొనియెను. పిమ్మట దుర్గము, రాజ్యము, సంపత్తి, సమ
స్తమును నష్టపఱచుకొనియెను. కాని యాతఁడు పూనికను, సాహస
మును, దృఢప్రయత్నమును మాత్రమువదలలేదు. పర్వతకందరముల
నివసించుచున్న యాప్రతాపసింహు డిప్పటివఱకును స్వదేశమునకై
పోరాడుచున్నవాఁడు—ప్రాణములున్నంతవఱకు నిట్లే పోరాడఁగలఁడు
శత్రువైననేమి ? మిత్రుఁడైననేమి ఈభారతవర్షమునందలిహిందువు
గాని, ముసల్మానుగాని యాప్రతాపునిఁ గీర్తింపనివాఁ డొక్కఁడును
లేఁడు. భారతవర్ష మిప్పుడు ప్రతాపసింహుని యశశ్చంద్రికలచేఁ
బరిపూర్ణముగనిండి వెలుఁగొందుచున్నది''

ఆమాటల నాలకించి యింద్రనాథుఁ డుత్సాహపూరితహృద
యముతో నివ్వెరపడి యుండెను. తోడనుమల్లుఁ డింకను జెప్పనారం
భించెను.

"కాని నేనిప్పుడు ప్రతాపసింహునివిషయమై యోచించుట
లేదు. ఇప్పటికిఁ బంద్రెండుసంవత్సరములక్రిందట మారువాడదేశమునకు
రాజధానియైనచిత్తూరునగరసంరక్షణమునకై తనప్రాణముల నర్పిం
చినమఱియొక యోధునిగూర్చి విచారించుచుంటిని. ఇంద్రనాథా!
నేటినీయుద్ధకార్యములం గాంచి సంతుష్టుఁడనైతిని. నేను తక్కినవారి
కెవ్వరికిని దెలుపనియొకవిషయముంగూర్చి నమ్మకముతో నీకుఁ జెప్పు
చున్నాను. ఒకకథను వినుము. చెప్పెదను—

'నేను నాయౌవనప్రాదుర్భావసమయమున దేశపర్యటనము చేయుచుఁ గ్రమముగా మీవారి దేశమునకుఁ బోవుచుంటిని. ఒక పందివేఁటలో నాప్రాణములను విడువవలసినదే. అప్పుడు రాక్షసబలముగల యొక మహాయోధుని యమోఘ భల్లూఘాతముచే నావరాహము మరణించెను. అందువలన నేను జీవింపఁగలిగితిని. ఆవీరవీర్యుఁడగు నాయోధుఁడు సార్యమహాలుసగ్గమునందలి తిలకసింహుఁడు.

క్రమముగాఁ దిలకసింహునకును నాకును విశేషమైత్రి యల వడెను. నేనప్పు డాతని యసాధారణగుణగణంబులను గ్రహించి యానందించుచుంటిని. ఆతఁడును నాయందు విశేషానురాగము కలిగి యుండెను. క్రమముగా మాస్నేహభావము సత్యమైనబంధుభావముగాఁ బరిణమించినది.

ప్రాణబంధుత్వ మొక్కరితో లభియించును. కాని రెండుసారులు లభియింపదు. ఇంద్రనాథా! నీవు నారీమణులప్రేమము విషయంబునఁ జాలవఱకుఁ జదివియుందువు. వినియుందువు. కాని యౌవనమున సరళస్వభావముగల యొక మహాపరిపూర్ణహృదయు లగునిరువురు పురుషులనడుమ నుదయించుప్రణయమువంటిప్రణయము ప్రపంచమున మఱియొకచో నుండునని నేను తలంపఁజాలను.

నేను ఢిల్లీశ్వరుని కార్యమునందు నియుక్తుఁడనైన పిమ్మట దిలకసింహునిఁగూడ నీకార్యమునకుఁ బురికొల్పవలయునని నేనెంతయో ప్రయత్నించితిని. అతనియంతటిమహారణపండితుఁడును, పరాక్రమనిధియు, నగుమహాయోధుఁ డీకార్యమున కంగీకరించినచో నాతని గురువుగా గౌరవింపనివాఁడు ఢిల్లీశ్వరుని సేనానాయకులలో నొక్కఁడును నుండకపోవును. తిలకసింహుఁ డందుల కంగీకరించిన యెడల నీసరి కాతఁడు వంగదేశమునకును, దక్షిణదేశమునకును గూడ శాసనకర్తయైయుండును.

కాని తిలకసింహుఁడందుల కంగీకరింపలేదు. అతఁడు నాప్ర స్తావమున కుత్తరముగాఁ జెప్పినమాట లిప్పటికిని నాహృదయమున కంకితములై యున్నవి. అతఁడు 'నాజనకుఁడును, పితామహుఁడును, ప్రపితామహుఁడును గూడ మీవారు ప్రభునిరాజ్యమునందు రాజసేవా వ్రతము నవలంబించి పనిచేసియున్నారు. నేనుఁగూడ నాకార్యమునే చేయుదును. ఢిల్లీశ్వరుఁడు చిరకాలమునుండి మీవారు దేశమునకు శత్రుఁడై యున్నాఁడు. ఆతనితో మాకెంతమాత్రమును సంపర్కము లేదు. అంతియకాక ఢిల్లీశ్వరుఁడు చిత్తూరుదుర్గము నపహరింపఁదలచి ప్రయత్నించుచున్నట్లు వినియుంటిని. ఆతఁడాయుద్యమము ననుసరించి చిత్తూరులకు వచ్చినప్పు డాతఁడొక్కసారి యీతిలకసింహుని జూడఁ గలఁడు' అని చెప్పియుండెను.

ఆవీరపురుషుఁడు చెప్పినట్లే చేసి తనగౌరవమును గాపాడుకొని యుండెను. ఢిల్లీశ్వరుఁడు చిత్తూరుదుర్గము నాక్రమించినప్పుడు తిలక సింహుఁడు తనసింహపరాక్రమముంజూపి దుర్గసంరక్షణమునకై తన ప్రాణములనర్పించివైచెను. ఢిల్లీశ్వరుఁడదియంతయును స్వయముగఁ జూచినాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఇట్లు చెప్పి తోడరుమల్లుఁడు చాలసేపటివఱకును మాటాడ లేదు——మెల్లమెల్లగ నాతనిగభీరాకారము మలినమయ్యెను. మహా యోధుఁడగు నాతని గండస్థలమునుండి గొన్నిటిగం డశ్రుబిందువులు జారిపడియెను. ఆయశ్రువుల నడఁచుకొని తోడరుమల్లుఁడు మరల జెప్ప నారంభించెను.

ఇంద్రనాథా! ప్రతాపసింహుఁడు మనకిప్పుడు ప్రబలశత్రుఁడై యున్నాఁడు. తిలకసింహుని తనయుఁడగు తేజసింహుఁడు ప్రతాప సింహుని యధీనమునందుండి యుద్ధము చేయునని తెలియవచ్చినది. ఢిల్లీశ్వరుఁడు నన్ను మీవారునకుఁ బంపినచో నామిత్రుని ప్రియతన

యునితో యుద్ధము చేయుటకు నేను సంశయించుచున్నాఁడను. కాని శత్రువునందు గుణమున్నచో దానిని శ్లాఘించుట తప్పుగాదు. ప్రాణబంధుఁ డగు నాతఁడు విధివిధానమున శత్రుపక్షమువాఁ డైనప్పుడాతని మరణమును గూర్చి యొక్క కన్నీటిబిందువును విడుచుట యకార్యకరణము కానేరదు.''

పదునేనవ ప్రకరణము

Prisoner! pardon youthful fancies;
Wedded? If you can say no!
Blessed is and be your consort;
Hopes I cherished, let them go!
Wordsworth.

ఇంద్రనాథుఁడు తోడరుమల్లు నివేశానమునుండి విచారముతోడను, నాశ్చర్యముతోడను, దుఃఖముతోడను నిండిన హృదయముతోఁ దన నివాసమునకు వచ్చెను. అట నొక్కఁడు నేకాంతముగఁ గూరుచుండి మీనావారును గూర్చియు, ప్రతాపసింహుని గూర్చియు, తిలకసింహుని గూర్చియు యోచించుకొన నారంభించెను.

ఇంద్రనాథుఁ డట్లు యోచించుకొనుచుండు సమయమునందొక సేవకుఁడువచ్చి యొక యుత్తరము నాతని కిచ్చెను. ఇంద్రనాథుఁడు దానినందుకొని యొకసారి, రెండుసారులు, మూఁడుసారులు చదివెను. కాని యందలి మర్మము నాతఁడు గ్రహింపఁజాలకపోయెను. ఆయుత్తరమునం దీవిధముగా వ్రాయఁబడి యుండెను.

''నీబుద్ధికౌశలముం గూర్చి చాల వింతపడితిని. ఎవ్వనిఁ దమకౌశలమూలమునఁ బరాజితునిం జేయుటకు భారతవర్షవాసులం

దెవ్వరికిని సాధ్యముకాదో యట్టివాని కన్నులలో నీవు మన్నుఁ గొట్టితివి. మేముగూడ నామార్గమునే యవలంబించెదము. ఏమనిన_ పతనోన్ముఖం బగు మందిరమును వదలిపోవువాఁడే బుద్ధిమంతుఁడు. నేఁటిరాత్రి జాముసేపై నతరువాత నీవు స్మశానవాటికయందు దర్శన మీయవలయును.''

ఆ యుత్తరము నందలి వాక్యముల కర్థమును గ్రహించుట యసాధ్యముగ నుండెను. ''భారతవర్గవాసులం దెవ్వరికిని కౌశల ముచేఁ బరాజితునిం జేయుట కసాధ్యుఁడగు నాతఁడు'' అంతటివాఁ డెవ్వరు? మహారాజు తోడఁబుట్టుల్లుఁడై యుండునని తోఁచుచున్నది. కాని యాతని కన్నులలో మన్నుగొట్టినవాఁ డెవ్వరు ? పతనోన్ముఖ మైన గృహమనఁగా నేమి? ఈయుత్తరము నెవ్వఁడో రాజవిద్రోహి యగు నాతఁడు వ్రాసియుండునని యింద్రనాథుఁ డూహించుకొనియెను. శ్మశానభూమికిఁ బోవుట కర్తవ్యమా? ఇంద్రనాథుఁడు కొంతసే పాలోచించి యచ్చట కవశ్యముగఁ బోవలయునని నిశ్చయించు కొనియెను. ''పోయినచో భయమేమి ? ఏదేనొక కపటతంత్రము బయలుపడగలదు.'' అని యాతఁ డూహించుకొని యింద్రనాథుఁడు రాత్రివేళ నియమితసమయమున నాసంకేతస్థలం బగు శ్మశానవాటి కకుఁ బోయెను. ఆతనితోఁగూడ మఱియెవ్వరును లేరు. కరవాల మొక్కటిమాత్రమే యాతనికి సాహాయ్యమై యుండెను.

రాత్రిగాఢాంధకారబంధురమై యుండెను.ఆకాశముసాంద్రనీల మేఘచ్ఛన్నమై యుండెను. ఒక్కొక్క కారుమబ్బు బయలుదేరి క్రమముగఁ బోయి పశ్చిమాకాశమునఁ గ్రమ్ముకొనుచుండెను. ఆవంక క్షణక్షణమునకును మెఱపులు మెఱయుచుండెను. ఆ మెఱపుల వెలు తురున నాభయంకరశ్మశానస్థలంబున నొక్కొక్క పదార్థము కన్నులఁ బడుచుండెను. ఒకవంక శవదహన మగుచుండెను. ఒకవంక భస్మ

రాశియం దవశిష్టానలము రగులుకొనుచుండెను. ఒకవంక నగ్నిజ్వాల తెగసి దట్టమైయున్న యాయంధకారమును వెలిగించుచుండెను. ఆ వెలుతురునం దాయంధకారమున ననేకవిధంబులగు ఛాయలు గోచరములగుచుండెను. సమీపమునందున్న తరుపంక్తులలో వాయు వేగమువలన వివిధంబులగు నద్భుతశబ్దములు శ్రవణగోచరము లగుచుండెను. ఆఛాయలను చూచుటవలనను, ఆశబ్దములను వినుటవలనను నింద్రనాథుని స్వభావసాహసహృదయముకూడ నొక్కొక్కసారి స్తంభితమైపోవుచుండెను. అతని కొక్కొక్కసారి భయంకరాకారము లగపడుచున్నట్లుండెను. ఆవంకకుఁ బోయి చూడఁగా ధూమరాశి పైకిలేచి మెల్లమెల్లగఁ జెట్లనీడలక్రింద నంధకారమునఁ గలసిపోవుచున్నట్లు స్పష్టపడుచుండెను. గగనమండలము క్రమముగా నంధకారచ్ఛన్న మగుచుండెను. గాలియు క్రమముగ నతిశయించి భయంకరధ్వానములను చేయుచుండెను. గంగాతరంగములు క్రమముగ నత్యున్నతములై భయంకరము లగుచుండెను. ఆసమయమున నాకసమున నొక్కనక్షత్రమైన నగపడుటలేదు. దూరమునందు జంబుకములు వికటారావములు సేయుచుండెను. ఆ భయంకరారావములు ప్రేతపిశాచాట్టహాసధ్వనులవలె శ్రవణదారుణములై యుండెను.

దట్టమైయున్న యడవివైపున నాచీఁకటిలో భయంకరంబులగు రెండాకృతులు కానవచ్చుచున్నట్లుండెను. ఇంద్రనాథుఁడు మొట్టమొదట వానిని లక్ష్యముచేసి చూచియుండలేదు. అవి యెంతసేపు చూచిన నంతసేపుఁ గూడ గానఁబడుచునే యుండెను. ఇంద్రనాథుఁడావంకకుఁ బోయెను. అప్పుడావ్యక్తు లదృశ్యములై పోయినట్లు తోఁచెను. ఇంద్రనాథుఁ డటనుండి వెనుదిరిగెను. తోడనే యాయడవిలోనుండి యట్టహాసధ్వని వినవచ్చెను. ఇంద్రనాథుఁడు మరల వెనుదిరిగి చూచెను. ఇదివఱ కదృశ్యములైపోయిన వ్యక్తులు రెండు నప్పుడాతని కన్నులయెదుట నిలిచియుండెను.

"భగవంతుడే సాహాయ్యము" అని యనుకొనుచు నింద్ర నాథుఁడు తనకరవాలమును సవరించిపట్టుకొని మరల నావంకకుఁ బోయి మిగులజాగరూకతతో నాయాకృతులను గనిపెట్టిచూచుచు మెల్లమెల్లగ ముందునకు జరగెను.—దట్టమైయున్న యాచెట్లగుంపు లోని కాతఁడు పోయినతోడనే యావ్యక్తులు మరల నగపడకుండఁ బోయెను. మరల దూరమునుండి పైశాచికాట్టహాసము వినఁబడి యెను. "దైవమే సాహాయ్యము" అని యనుకొనుచు నింద్రనాథుఁ డాసాంద్రారణ్యమునఁ బ్రవేశించెను. అచ్చటనంధకారము ప్రగాఢ మైయుండుటచేఁ గన్నుమన్నునగపడుట లేదు. ఇంద్రనాథునియొడలం తయును పులకితమయ్యెను. లలాటము ముడివడియెను. ఆశఁడాయట్ట హాసశబ్దమును లక్ష్యముగా నుంచుకొని యావంకకు బయలుదేరి పోయెను. ఆకస్మికముగ నాతని శరీరమున నొక మనుష్యునిహస్త స్పర్శమైనట్లు తెలియవచ్చెను.

ఇంద్రనాథుఁడు కన్నెత్తి చూచెను. అది ప్రేతముకాదు, వారిరువురును కపటవేషముందాల్చిన మనుష్యులైయుండిరి. వారు సంజ్ఞచేసి యింద్రనాథుని దమవెంట రమ్మని పిలిచిరి. ఇంద్రనాథుఁడు వారితోఁగూడఁ బోయెను.

కొంతసేపటివఱకు నింద్రనాథుడు వారిరువురితోడనుమాటాడ లేకపోయెను. నలువంకలను నిబిడారణ్యము; నిబిడాంధకారము. ఆ ముగ్వురు నంధకారమయుం బగునాయడవిలోనికిఁ బోవుచుఁ దుదకు గంగాతీరమునకు వచ్చి యట నొక రహస్యస్థలమునఁ గూరుచుండిరి అప్పుడా యపరిచితపురుషు లిరువురును తమముఖావకుంఠములను దీసివైచిరి. ఇంద్రనాథుఁడు వారిని బాగుగ గుర్తించెను. వారుతోడ రుమల్లున కధీనులై యుండినసేనానాయకులే. అందొకనిపేరు హుమ యూన్. మఱియొకని పేరు తర్ఖాన్

ఇంద్రనాథుఁడు విస్మితుఁడై "ఇంతరాత్రివేళ నిట్టి భయంకర వేషములతో నీస్థలమున మీరిరువురు నేమి చేయుచుంటిరి?" అని యడిగెను.

హను—(నవ్వుచు) సేనాని యగు నింద్రనాథుని సాహసమును పరీక్షించుచుంటిమి.

ఇంద్ర—నేను మీయొద్ద బరీక్ష నిచ్చుట కసమ్మతుఁడ నైన యెడల?

హను—అట్టి యసమ్మతినే చూపించినయెడల మేమేయసమసాహసకార్యమునందు నియుక్తులమైయుంటిమో యాకార్యము నుండి తప్పించుటకు సేనానియగు నింద్రనాథుఁడసమర్థుఁడై పోవునని గ్రహింపగలడు.

ఇంద్ర—కార్యసమయమునం దింద్రనాథుఁ డసమర్థుఁడో సమర్థుఁడో యనుసంగతి నితరులు తెలిసికొందురుగాక! శ్మశానభూమియందుఁ బిశాచములతో యుద్ధము చేసినంతమాత్రమున సాహసము ప్రకటము కానేరదు.

హను—సేనానియగు నింద్రనాథున కసాధారణ సాహసము కలదనుసంగతి మనశిబిరమునం దెవ్వరికిని దెలియనివిషయముకాదు. ఆతనికిఁ బైశాచికసాహస మున్నదో, లేదో పరీక్షింపవలయునని యనుకొనుచున్నాము. పైశాచికకార్యమునందు నియుక్తుడైనవానికిఁ బైశాచిక సాహస మవశ్యముగ నుండదగినది.

ఇంద్ర—నేనెట్టిపైశాచికకార్యమునందు నియుక్తుఁడనైతిని?

హను—నీకాసంగతి తెలియదా? అట్లు నవ్వెద వెందులకు? నీవేకార్యమున కుద్యోగించి యుంటివో, గూఢమైనమంత్రాలోచనములవలనను, చమత్కృతంబగుకౌశలమువలనను నెట్టికార్యమును సాధింపవలయు నని ప్రయత్నపడుచుంటివో, ఆకార్యము నీకుఁ దెలియదా? నీనైపుణ్యమును,నీబుద్ధియునుచూచి నేనుచాలవింతపడుచు

న్నాఁడను. మహారాజు తోడరుమల్లు నెవ్వరును వంచింపఁజాలరు. అట్టి వాని ననాయాసముగ నీవు వంచించుచుంటివి. నీవుదీర్ఘాయుష్మంతుఁడవై యుండుము. ఒకానొకప్పుడు నీవు వంగ దేశమునందతిగౌరవమును సంపాదించి యున్నతినందఁగలవు.

ఇంద్రనాథుఁ డామాటల నాలకించి విస్మితుఁ డయ్యెను. తర్ఖానుఁడు ముందుఁ జెప్పనారంభించెను.

"యథార్థముగ నేనును హుమాయూనును చాలసారులు వెలుపల నిలువఁబడి నీసాహసకౌశలములను గాంచి మిగులఁ గొనియాడుచుంటిమి. ఈశిబిరమునందుఁ జాలమంది మనవంటివిద్రోహులగు సేనానాయకు లున్నవారు. మూఁడు వేలమందియాశ్వికులకు నాయకుఁడగుమసుమిాఫరంముదియును, విద్రోహతత్పరుఁడై యున్నాఁడు కాని తోడరుమల్లుఁడు మనమీఁద నేకన్యుంచి చాలనప్రమత్తుఁడై యుండుట వలన నాతనివిషయమై యేమిచేయుటకునవకాశము దొరకకున్నది. నీ వెట్టి కపటతంత్రముచే—ఎట్టినై న్యముచేఁ దోడరుమల్లు నంధప్రాయునిగాఁ జేయఁగలిగితివో, మేము తెలియఁజాలకున్నారము నీబుద్ధిబలము వర్ణనీయమైనది."

తర్ఖానుఁ డిఁకను చెప్పుచునే యుండెను. కాని, యింద్రనాథుఁడు క్రోధోద్రిక్తుఁడై "నేను రాజవిద్రోహుడను కాను; మీరునన్ను గూఢచారుడవనియు, కపటతంత్రకుశలుఁడననియు నురుద్దేశముతోఁ దోడరుమల్లు నాశ్రయించి పనిచేయుచుంటిననియు ననుమానించి కేవలవిభ్రాంతులై పోవుచున్నారు, మఱియు మీరువిద్రోహులే యైనచో నిప్పుడే నాకు సెలవిందు. మీకును నాకు నెట్టిసంబంధమును లేదు నేనిప్పుడే పోయి తోడరుమల్లున కీసంగతి నంతను తెలియఁజేసెదను. దుర్మ్హుహూర్తసమయమునఁ మీాయుత్తరము నాచేతిలోబడినది" అనియెను.

అప్పుడు హుమయూనును, తక్ఘానునుగూడ గంభీరవదనులై తమలోఁదామే "మేమింతవఱకు నెంతటిభ్రాంతిలో మునిగిపోయితిమి? మనునీూఘరంముదియునిహిందువు నీహృదయమును తెలిసికొనలేక పోయెనుగదా !" అనియనుకొనుచుఁ దమతమకరవాలముల నొరల నుండి తీయుట కుద్యమించిరి. ఇంద్రనాథుఁ డాయుధపరిశ్రమమునం దప్రగల్భుఁడు కాఁడు. అతఁడుగూడ నొరనుండి కృపాణమును బైకి దీసెను. అప్పుడు హుమాయూను నవ్వుచు "నీవింకను మమ్ములను నమ్ముటలేదని తోఁచుచున్నది. అందువలననే నీవు మాతోఁగూడ విద్రోహవిషయముంగూర్చి యాలోచింపకున్నాఁడవు. కాని నీవిప్పటున నీవిద్రోహచర సంకేతములను రహస్యముగా నుంచుకొనుట కావశ్యకములేదు. నీవీయుద్యోగమున నియమింపఁబడుటకుఁ బూర్వము నుండియు మేము విద్రోహోన్ముఖులమై యున్నారము. ఈయుత్తరములను పరీక్షించుకొనుము. వీని నెందఱో విద్రోహులు వ్రాసి పంపి యున్నారు" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు క్రోధముచేతను, నాశ్చర్యముచేతను, నంధుఁడై పోయెను. అప్పుడాతఁడు "దురాత్ములగు రాజద్రోహులారా! మీూపాపమునకుఁ దగినదండనము చేయుచున్నాఁడను."

ఇంద్రనాథునకును హుమయూనునకును ఖడ్గాఖడ్గిని యుద్ధమారంభమయ్యెను. ఇంద్రనాథుఁడు హుమయూనునికంటె విశేషబలవంతుఁడు కాకపోయినను, నాయుధవ్యాపారమున నచిరకాలమునందే విశేషనైపుణ్యముగలవాఁడై యుండెను. అందుచే నిమిషములో హుమయూనుని శరీరమంతయును క్షతవిక్షతమైపోయెను. ఒకముహూర్తములో నాతఁడు భూతలమునఁ బడిపోయెను.

ఇంద్రనాథునకును, హుమయూనునకును యుద్ధమారంభమగునప్పటికి తక్ఘాము కొంచెముదూరముగఁ బోయి నిలువఁబడియుండెను. అరంభసమయముననే యాయుద్ధ మతిభయంకరముగ నుండుటచే

తర్ఖానుఁ డేమిచేయుటకుం దోఁచక విమూఢుఁడై పోయెను. కాని యశ్లోకముహూర్తమాత్రమే నిలిచియుండెను. హులుమయూను క్రిందఁబడిపోవుట నాతఁడు చూచి యాయుత్తరక్షణములనే పరుగెత్తిపోయి యింద్రనాథు నాక్రమించెను. ఇంద్రనాథు డప్పుడాతనిం వంకఁ దిరిగి యుద్ధమున కారంభించెను. అంతలోఁ గ్రిందఁబడిపోయిన హులుమయూనున కించుక తెలివి కలిగెను. అప్పుడాతఁడు పడినచోటి నుండి లేచి మరల ఖడ్గహస్తుఁడై యాతని సమీపించెను. అందువలన నింద్రనాథునకుఁ దనపైఁ బడిన యిరువురాయుధపాణులతో యుద్ధము చేయవలసివచ్చెను.

ఇంద్రనాథునకు విషమసంకటము ప్రాప్తించెను. అసియుద్ధమున నొక్కఁడిరువురి నెదిరించి పోరాడుట చాలకష్టము. అదియు సాధ్యము, విశేషించి తర్ఖానును, హులుమయూనునుకూడ నాయుధపరిశ్రమమున సామాన్యులుగారు. హులుమయూనుని భయమువలనను రాత్రిగాఢాంధకారమువలనను కొంతసేపటివఱకు నింద్రనాథునకుఁ బ్రాణరక్షణమున కాధారము దొరకెను.

హులుమయూను క్రమముగా నతికోపమున లంఘించి వచ్చి తన కరవాలము నెత్తి యింద్రనాథునిపై విసరెను. తర్ఖానుకూడ నతివేగముగవచ్చి యాతనిపై బడియెను. ఆయిరువురు నింద్రనాథుని బలవంతముగ నాక్రమించుకొనిరి. ఏకకాలమునఁ బైపడిన యాయిరువురను నివారించుటకొఱకప్పుడింద్రనాథుడు తటాలున నొకటిరెండడుగులు వెనుకకుఁ జరుగవలయు నని తలంచుకొనియెను. అప్పటికాతఁడు గంగాతీరాంచలమున నిలువబడి యుండెను. ఆసందడిలో నాతఁడు చటుక్కున వెనుకకుఁ దప్పించుకొనుటకు జరగి పాపము గంగానదిలోఁ బడిపోయెను. 'హాతల్లీ! భూదేవీ! ఇంతటివిపత్సమయమున నిలుచుటకు నీవుగూడ నించుక చోటీయఁజాలకపోయితివా?' అని యోచించు

కొనుచు నింద్రనాథుఁడు గంగాజలంబులఁ బడి మునిఁగిపోయెను. ఇంద్రనాథుఁడు మరణించెనని యనుకొని హూణుయూనును, తద్గానును తమతమ కార్యములను నిర్వహించుకొనుటకై వెడలిపోయిరి.

వారిరువురు ననుకొన్నది యంతయుసత్యముకాదు. ఇంద్రనాథుడు పడినపాటునే నాతనికి లేచుటకు శక్తియే లేకపోయెను. అట్టిచో నిఁక నీఁదుటయెట్లు? కొండయంతయెత్తుగానున్న గట్టుపైనుండి యొక్కసారిగా నచేతనుఁడై పడిపోయెను సమీపఘట్టమున నొకయొకటి కట్టివేయఁబడియుండెను. అందున్నయొకవ్యక్తియాజ్ఞననుసరించి పడవవాండ్రు నీళ్ళలో మునిఁగి మృతప్రాయుఁడై యున్నఇంద్రనాథునిఁ బైకెత్తితెచ్చి పడవలోఁ జేర్చిరి.

ఇంద్రనాథుని సంరక్షించుటకై సేవకులం బంపిన వ్యక్తి యొకరమణీమణియై యుండెను. ఆమె యత్నప్రయత్నమున నింద్రనాథుని శరీరమంతయును తుడిచి యందందుఁగానవచ్చుచున్న గాయములకుఁ గట్లను కట్టెను—ఆగాయములు లెక్కకు మిక్కిలిగానున్నను నవియంతటియపాయకరములై యుండలేదు. ఈరాత్రి బాగుగ నిద్రపట్టినచోఁ దెల్లవారుసరికి గాయములబాధ యంతగా నుండదని యామె యూహించుకొనియెను.

ఇంద్రనాథుఁ డారాత్రియంతయును బాగుగనిదురించెను. ప్రాతఃకాలమునందుఁ గన్నులువిప్పి చూచెను. ఆతనిపార్శ్వమునఁ బరమ సుందరియగు నొకరమణీమణి కూరుచుండి యుండెను. ఇంద్రనాథునకామె నెప్పుడో చూచినట్లు స్మృతి కలిగెను. కాని యామె నాతఁ డెచ్చటఁ జూచెనో మాత్రము జ్ఞప్తికి రాలేదు.

ఇంద్ర—భద్రా! నీవు నాకుఁ బ్రాణదానమును చేసియుంటివి నీవు నన్ను జలంబులనుండి యుద్ధరించితి వని తోఁచుచున్నది. నీవెవ్వరు? నేనేమి చేసి యీఋణమునుండి విముక్తుఁడను కాఁగలుగుదును?

నీవు నాప్రాణమును రక్షించితివని విన్నయెడలఁ దోడఁబుట్టువు నీ వేమికోరిన దానినొసంగుటకు వెనుదీయను

ఆరమణి చాలసేపటివఱకును ప్రత్యుత్తరము నీయలేదు. ఇంద్రనాథుఁడు మరలమరల ననేకప్రశ్నముల నడిగినమీఁదట నాదకామె "ఓయోధశిఖామణీ! నన్నింతలోననే మఱచిపోయితి రా? అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు కోకిలకంఠమును నిందించుకంఠస్వరము నప్పటికిని మఱచిపోకుండ నుండుటవలన నుద్విగ్నుఁడై "రమణీశిరోమణీ! నేను జీవించియున్నంతవఱకు నిన్ను మఱచువాఁడఁగాను. కాని నీవిచ్చటికెట్లువచ్చితివి? మహేశ్వరమందిరమును విడిచి యెన్నిదినము లైనది?" అని యడిగెను.

ఆనౌకావాసిని విమల! ఇంద్రనాథుఁ డామెను మహేశ్వరమందిరమునఁ జూచి యుండెను. ఇట్టియవస్థయం దామె నచ్చట మరలఁ జూచి యాశ్చర్యపడియెను. ఇంద్రనాథుని వెఱఁగుపాటుఁజూచి విమలమందహాసవదనయై తన ముఖావరణమును మఱింతముఖము మీఁదికిఁదీసికొని యాహతుఁ డగునాతనికి సపర్యలను సేయ నారంభించెను.

ఇంద్రనాథునిశరీరమునందు జాలచోటుల గాయములై యుండెను. కాని యాగాయము లంతటి యపాయకరములు కావు విమల మిగుల నేర్పుతో వాని కన్నిటికిని మరలఁ గట్లను కట్టను. తరువాత నింద్రనాథు డటనుండి పోవుట కుద్యుక్తుఁ డయ్యెను.

వీడుకొనుసమయమునం దాతఁడనేకవిధముల నామె నభినందించెను. తరువాత నామెతో నుచితవాక్యములనాడి తనజ్ఞాపకచిహ్నముగా నుండుటకై యేదేనొకబహుమానమును తీసికొనవలయు నని పట్టుపట్టెను.

విమల చాలసేపు నిస్తబ్ధయై యుండి పిమ్మట సజలనయనయై "ఓయోధశిరోమణీ! మహేశ్వరమందిరమున మిమ్ములను నేనొక

భిక్షము వేడికొనియుంటిని. సతీశచంద్రుని కాపాడవలయునని—నా కోరికనే యొసంగవలయును'' అనియెను.

ఇంద్ర—కాని యది కోరిక కాదు. సతీశచంద్రుఁడు నిర్దోషియై యున్నచో నాతని రక్షించి కాపాడుట మనుష్యమాత్రున కవశ్య కర్తవ్యమై యుండెను. నీకొఱకింక నేమి చేయవలయునో దానిని చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను.

విమల చాలసేపు యోచించుచు నట్లే యుండి పిమ్మట 'మఱియొక కోరిక యున్నది. మిమ్ములను నేను మహేశ్వరమందిరమునఁ జూచి యుంటిని.'' ఇప్పుడు మరల సిమాంగీరునందు జూచితిని. ఈ రెండు దర్శనములను మఱవవలదు'' అనియెను.

ఇంద్ర—నాకు జీవనదానముం జేసిననిన్ను నేనెన్నటికిని మఱవను. అట్టిచో నీవిట్లు కోరుట యెందులకు?

విమల మెల్లమెల్లగా ''నేను బ్రాహ్మణకుమారికను. అందువలన నేను నీస్మరణయందుండుటకుఁ దగినదానను గాను. అంతియ కాక సరళ నిన్నెదురుచూచుచున్నది. కావున నితరరమణి నీస్మరణయందుండుటకు యోగ్యురాలు కాదు.

పదునారవ ప్రకరణము

కమల

As in the bosom o' the stream,
The moon-beam dwells at dewy e'en
So trembling, pure was her tender love,
Within the breast o' bonnie Jean

And now she work her mammie' s work
And aye she sighs with care and pain,
Ye wist na what her ail might be,
Or what wad make her weel again.
Burns.

విమల మాంగీపుర కేంద్రమునకు వచ్చినదని తెలిసికొనుటకు పాఠకు లుత్సుకులై యుందురు. కాని యావిషయమునుగూర్చి చెప్పఁబో యినచో నంతకుఁ బూర్వవృత్తాంతమును మొదటనుండియుఁ జెప్ప వలసియుండును. అందువలన నింద్రనాథుఁడు సరళ నే మందిరమున నుంచి వచ్చునో యామందిరవృత్తాంతముంగూర్చి యారంభింతుము.

ఇచ్ఛామతీనదీతీరమునం దున్న మహేశ్వరమందిరమునకుఁ గొలఁదిదూరమున వనగ్రామమను నొకపల్లెటూరుకలదని యిదివఱకే చెప్పియుంటిమి. మహేశ్వరమందిరమున కధీశ్వరుఁడగు చంద్రశేఖరుఁడు సామాన్యముగ దేవాలయమునందే నివసించుచుండు. కాని యప్పుడప్పు డాపల్లెటూర నివసించుట కాతఁ డిష్టపడుచుండును.

సామాన్యముగ దేవాలయాధికారులు స్వార్థపరులై విషయలుబ్ధులై యుందురు. చంద్రశేఖరుఁడుమాత్ర మట్టివాఁడు కాఁడు. అతఁ డతినిర్మలం బగు చరిత్రము కలవాఁడై యుండెను. అనేక బ్రాహ్మణులను బ్రాహ్మణస్త్రీలను నాగ్రామమునందుండి సోదర సోదరీమణులుగఁ జూచుకొనుచుండెను. దేవాలయ కార్యములకొఱ కితరులను కొందఱ నేర్పాటుచేసి చంద్రశేఖరుఁడు తాను [illegible] యున్న కొందఱు గృహస్థులతోఁ గూడ నాగ్రామమునందు దేవకార్యములను నిర్వహించుచుండెను. అతఁడు కమల యను నొక యనాథ కన్యకను దనయింటియందు బరిచారికగా నుంచుకొనెను. కాని యామెను తన కన్నబిడ్డవలె నతిప్రియముగఁ జూచుచుండెను. చంద్రశేఖరుఁడు పవిత్రచరిత్రుఁడై నట్టి ధర్మపరాయణుఁడుకూడ నై యుం

డెను. ఆతఁడు పూర్వకాలమునందలి మహర్షులవలెఁ గానవచ్చు చుండును. అందువలన నాతని శిష్యులు ప్రస్తావవశమున నాతని గణ్వమునియని చెప్పుచుందురు. ఆతనిచేఁ బెంపఁబడుచున్న యాకన్య కను శకుంతల యని పిలుచుచుందురు.

సాయంకాల మైనది. ఆ సాయంకాలమున నదీతీరమునం దిరువురు కూరుచుండియుండిరి. అందొకతె మనకుఁ బూర్వపరిచితు రాలగు సరళ—మఱియొకతె కమల.

కమల చాలదినములనుండి యీ యాశ్రమమునందే నివసించి యుండెను. ఆమె కింకను బండ్రెండ్లు వయసుకంటె మించలేదు. ఆమె యెవ్వరితనయయో, యెవ్వరిభార్యయో, ఆమెభర్త యెప్పుడు కాలధర్మమునందెనో యీసంగతి యెవ్వరకిని తెలియదు—దానిని గుఱించి యడిగినచో నామె యేడువనారంభించును. అందువలన నామె నెవ్వరు నావిషయముంగూర్చి యడుగుట లేదు.

కమల స్వభావమును, ఆచరణమును, చూచి గ్రామవాస్తవ్యు లెల్లరును విస్మితులగుచుందురు—కమల యనుదినము ననవరత శాంతమూర్తియై, చింతాయుక్తయై, యన్యమనస్కయై, యుండును. ఆమె మధ్యాహ్నము గృహకృత్యములన్నిటిని నిర్వహించి ముగించుకొని యాశ్రమసమీపమున దట్టముగఁ బెరిగియున్న వృక్షములనడుమ నంధకారమయమై నిశ్శబ్దముగ నున్నచోటున నేకాంత ముగ గూరుచుండి యోచించుకొనుట కిష్టముకలదై యుండెను. మధ్యాహ్నమునందుఁ బక్షులమృదుశబ్దముల నాలకించుట కిష్టపడు చుండును. సాయంకాలమున నిచ్ఛామతీనదీతీరమునం దున్న రసాల తరుస్కంధముల నానుకొనుచుఁ గలకలస్వనంబునఁ బ్రవహించి పోవుచున్న నదీతరంగముల నొంటిగాఁ గూరుచుండి చూచుచు నాలోచించుకొనుట కామె యభిలాషపడుచుండును. అనంతమగు నా

నదీకలస్వనము నాలకించుట యామెకుఁ జాలఁ బ్రియము. ఆమె యాయనంత కలకలస్వనము నాలకించుచు ననంతాలోచనా నిమగ్న యగుచుండును. ఆ యాలోచనము దేనినిగూర్చి? దేనిని గూర్చియో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? చంద్రశేఖరుఁడు కమలను తన గృహమునం దుంచుకొని పోషించుచుండెను. తన కన్నబిడ్డవలె నామెను జూచుకొనుచుండెను. గ్రామస్థులందఱు నామెను ప్రేమించుచుండిరి. ఆమె మాటలవలన నెల్లరును నానందపడుచుండిరి. ఆమె పలుకు లతిమధురములై, భావసూచితములై యుండును. వినువారి వీనులం దమృతమును వర్షించుచుండును.

కమల నిరుపమానసుందరీమణి యైయుండెను. ఆమెకన్నులు రెండును శాంతజ్యోతిర్మయములై, చింతాప్రకాశకములై యుండెను, వదనమండలము శాంతమై, ప్రగాఢచింతాచిహ్నితమైయుండెను. శరీరమతిసుకుమారమైయుండెను. విధవాసముచితంబగు మలినవస్త్రముచే నావరింపబడినయామె మనోజ్ఞవిగ్రహము శైవలావృతంబగు కమలమువలెఁ గన్పట్టుచుండును. కాని యది ప్రస్ఫుటితసరోజముకాదు. సాయంకాలమున జలకల్లోలములచేఁ దూఁగియాడుచుముకుళీకృతంబగు పద్మమువలెనుండును. ఆకోమలతన్వంగి తపస్వినియు, నంతశ్చింతా నిమగ్నయు నైయుండుటయేకాక యొక్కొక్కప్పుడు లోకాలయము నందు ముదితప్రాయనై యొక్కొక్కసారి శరీరము నేమఱచిపోవుచు నుండును. 'కమల' చంద్రశేఖరుని తండ్రియని పిలుచుచుండును. చంద్రశేఖరునిగృహకార్యము లన్నియు నామెయొక్కతెయే నిర్వహించుచుండును. పనిలేనప్పుడానిఘోరారణ్యమునననిబిడతరుషండముకడకుఁ బోవుచుండును. శిఖండిశర్మాహానుఁడామెను పరిహాసించుచు వనదేవత యని పిలుచుచుండును. ఆతనివలెనే యాశ్రమవాసులెల్లరు నామె నట్లే పిలుచుచుండురు. వాస్తవముగా నామె యేకాంతముగ వనముల

వెంబడిని తిరుగుట కిష్టముకలిగియుండుటను చూడఁగా నామెను శాంతమై పవిత్రచ్ఛాయాసమంచితమై యున్న యాశ్రమమున కధీశ్వరి యని తలంచుట విచిత్రము కాదు.

నేటిసంధ్యాసమయమునఁ గమల సరళను వెంటఁబెట్టుకొని పోయి వనమున సంచరించుచుండెను. అప్పుడు వారిరువురును నదీతీరమునకు వచ్చి యచ్చటఁ గూర్చుండిరి. కమల సరళను ప్రేమించుచుండెను. సరళహృదయము గలయాబాలిక నెవ్వరు ప్రేమింపకుందురు? సరళకూడఁ గమలదుఃఖమునకు దుఃఖించుచుండెను. తనదుఃఖమును మఱచి విధవయగు నామెకొఱకు విచారించుచుండెను. అందువలన వారిద్వరకును బరస్పరప్రీతివిశ్వాసములు వర్ధిల్ల నారంభించెను.

పాఠకమహాశయులు సరళకేమిదుఃఖమనియు, బాలికహృదయమునకుఁ జింతయెట్లుండు ననియు చర్చించి యడుగుదురు. మేమందులకు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నారము. సరళ బాలిక కాదు. ఆమెహృదయకోరకమునఁ బ్రణయకీటము ప్రవేశించి యున్నది.

ఇంద్రనాథుఁడు సరళను వీడ్కొనిపోయిన దినము మొదలుగ సరళ ప్రణయమనిన నేమో తెలిసికొనియుండుటయేగాక దేనిని విచారమని చెప్పుదురో యాదియునుగూడఁ దెలిసికొనఁగలిగెను. ఆమె మొదటివలెనే ప్రేమమయి యగు బాలికయై యుండెను. కాని తల్లికుపచారములు సేయుచున్నప్పుడామెహృదయమున మఱియొకని విషయమైన విచారము జాగరిత మగుచుండెను. మఱియొకనివదనమండలముజ్ఞప్తికి వచ్చి యామె కన్నులయెదుట నున్నట్లు తోఁచుచుండెను. అయినను సరళ యతికష్టముఁ బనిచేయుచునే యుండెను. కాని యామె పనిచేయుచున్నప్పుడు నడుమనడుమ నిట్టూర్పు విడుచుచుండును. కప్పుడప్పుడు కన్నుల నీరు నిండుచుండెను. సిగ్గుతోనామె

కన్నీరు తుడిచికొని మరలఁ బనిచేయ నారంభించెను. మరలమెల్ల మెల్లగఁ గన్నీరు నిండుచుండును. నిండిపైకిఁ బొంగి పొరలి మొగము దడిపివైచుచుండును.

ఆవిచార మెందుకొఱకని యడిగినచో సరళ యందులకుఁ బ్రత్యుత్తరమీయఁజాలదు — కాని మనమీవిషయమునుంగూర్చి గ్రహింపఁగలము. రుద్రపురమునఁ గన్నులుమిరుమిట్లుగొలిపియున్న యామోహనమూర్తిని మరలఁ జూడఁగలుగునా? ఆటలాడునప్పుడెవ్వని కంఠమునఁ బుష్పమాలికనువైచితినో యామనోజ్ఞమూర్తి నింకొకసారి చూడఁగలుగునా? యుద్ధరంగమునుండి యింద్రనాథుఁడు మరలి వచ్చునా?' అనియీవిధముగ నాలోచించుకొనుచు సరళ తానుచేయుచున్న పనులను మఱచిపోవుచుండును. అప్పుడామెకు నలుదెసలను శూన్యములై కానవచ్చుచుండును. ఆమెతనమనోనయనములతో రుద్రపురకుటీరమును గాంచుచుండును. ఆకుటీరముచుట్టునుగల యాయుద్యానవనము, ఆయుద్యానవనమునందలిపూలమొక్కలు, ఆనీలాకాశమునఁ బూర్ణచంద్రుఁడు, ఆపూలమొక్కలనడుమ నాపూర్ణచంద్రుని చల్లనివెలుంగునందుఁ దనహృదయమును మెఱయించుచున్నయాయింద్రనాథుఁడు — ఇవియన్నియు నామె మనోనయనములకు గోచరించుచుండును. ఒక్కసారిగఁ గన్నీటిచే సరళ నునుజెక్కులు తడిసిపోవుచుండును.

ఆమందిరమున నివసించుచున్న యొక్కతెమాత్ర మామె మనోభావములను తెలిసికొనియుండెను — కమల సరళనొక్కొక్కసారి తనతోఁగూడ నిస్తబ్ధంబగునదీకూలమునకో, సుస్నిగ్ధమగుఛాయావృతతలంబునకో తీసికొనిపోవుచుండును. అక్కడ తనవిచారము నామెకుం దెలిపి యామెనందులకు భాగహారిణిగాఁ జేసికొనుచుండును. సరళ యామెకన్నీటిని తుడుచుచుండును. తనసోదరీమణివలె నామెను ప్రేమిం

చుచుండు. సరళ కమలవిచారమును విని తనదుఃఖమును మఱచియామె మొగమువంక నే చూచుచుండును. నిర్జనస్థలంబునకుఁ బోవుటకు భయపడుచుండు సరళ చింతాశీలయగుకమలతోఁగూడ నట్టిప్రదేశములకుఁ బోవుచుండును. గభీరభావమయంబగువిచార మా బాలికహృదయమున నెప్పుడు ప్రవేశించుటలేదు. అంతటిగభీరవిచారమునుగూర్చి యనుభవించుచున్న యాకమల చెప్పినమాటల నన్నిటిని మనమునుంచి యాలకించుచుండెను. ముఖ్యముగా వారిద్వరను చేరికొనియున్నప్పుడు కమల తనయాంతరంగికంబు లగున నేక భావములంగూర్చియు, న నేకవిషయములం గూర్చియు దాపకుండ నిస్సందేహముగ సరళకుఁ దెలియఁ జేయుచుండును. సరళ చిన్న బాలికవలె భావపూరితంబు లగునా వాక్యముల నాత్రముతో నాలకించుచుఁ దనదుఃఖమును మఱచిపోవుచుండును.

పదునేడవ ప్రకరణము

Manfred—Oblivion' self-oblivion.

Byron

కమల "సరళా!" అని పిలిచెను.

సరళ ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండఁ గమల మొగమువంకఁ జూచు చుండెను.

కమ——నేఁడు నీమొగమింతగా వాఁడియున్నదేమి?

సరళ తలవంచికొనియెను.

అప్పుడు కమల సరళకు దుఃఖవేగమతిశయించి యుండెనని గ్రహించెను. ఆమె యతిప్రేమముతో సరళసమీపమునకుఁ బోయి

కూర్చుండెను. కమల సరళహస్తమును తనహస్తముతోఁ బట్టుకొని “సోదరీ! ఈప్రపంచమున నాకంటెను భాగ్యహీనులగు వారెవ్వరున్నారు? నీకో, ప్రేమమయుఁడగుజనని యున్నది. జగత్సంసారమునం దుండుటకు స్థలమున్నది. నాహృదయేశ్వరుఁడు జీవించియున్నాఁడు. నీకాశాధైర్యము లున్నవి. కాని నావలెఁ బ్రపంచమున నేమియు లేకుండ, భవిష్యమునం దాశ లేకుండ, ప్రాచీనమునందు స్మృతి లేకుండ కేవలచింతాజలధుల మునిగి తేలుచుండు దుర్భాగ్యురాండ్రు లోకమున నింకెవ్వరున్నారు?

సరళ యించుక సిగ్గుతో “అక్కా! నీమాటలను వినుటవలన నాదుఃఖము లన్నియు మఱపునకు వచ్చుచున్నవి” అనియెను.

కమ—ఎంతకష్టమునైన సహించుకొని యుండుటకే పరమేశ్వరుఁడు మనకీనారీజన్మమును కల్పించియున్నాఁడు. పురుషుఁడు సహించునంతకంటె మనము పదిరెట్లు హెచ్చుగాఁ గష్టమునకు సహింపఁ గలము.

సర—సహింపఁజాలకపోయినచో?

కమ—అట్లు సహింపఁజాలకపోయినచో నాఁడుదియైపుట్టుటెందులకు? ఇదిగో చూడుము! పురుషునకు మానసంభ్రమములున్నవి, ధన సంపద లున్నవి; కులమర్యాదలున్నవి; నామగౌరవములున్నవి; ఈజీవితమునందుఁ దరతమంబులగు సహస్రావలంబనము లున్నవి. సహస్ర విధంబులగు సుఖకారణము లున్నవి; ఒకటిలేకున్న మఱియొకదానిని వెదకికొనుట కవకాశములున్నవి. అదిగాకున్న మఱియొకదాని నవలంబింపవచ్చును. అట్లన్వేషించుచు ననుసంధానము చేసికొనుటతోడనే పురుషుల జీవితము స్వప్నమువలెఁ జల్లగ జరగిపోవుచుండును. వారి ప్రయత్నము సఫలమైనను, కాకున్నను ప్రయత్నమును జరగుచున్నంతవఱకు, ఆశయున్నంతవఱకు వారికిజీవితము

దుస్సహమై యున్నట్లు తోంచదు. ఆశలేని మనుష్యుం డెవ్వండున్నా డు? యౌవనులకున్నతపదాభిలాష—మానము, సంభ్రమము, క్షమత, ఖ్యాతి, ప్రతిష్ఠ మొదలగువాని యందలి కాంక్ష; వృద్ధులకు ధనాశ, పుత్రకాంక్ష—వంశవృద్ధి ప్రయత్నము, ఇట్టివే వేలకొలంది యాశలు ఈయాశలతోడనే వారిజీవితము గడుచుండును. ఇంక స్త్రీలకు, నిర్భాగ్యురాండ్రగుయువతులకు మఱియేమున్నది?

ఇట్లు చెప్పుచుం గమల కొంతసేపు మాటాడకూరకుండెను. సరళ ముగముపంకం జూచెను. సరళ యేకాగ్రచిత్తముతో నామెవాక్యములు నాలకించుచుండెను. కమల మరలం జెప్పందొడంగెను.

"నిర్భాగ్యురాండ్రగు యువతులకు మఱియేమున్నది? సంసారస్వరూపమగు నపారపారావారమునం జిఱుదోనెవలె వారికున్న యల్పసాధన మొక్కటియే వలపనునది యదియే. ఆ వలపుమీందనే యాధారపడి వారా యపారసంసారసముద్రమునం బదుచుందురు. వారి యావలపను దోనెయందు మునింగిపోయినచో నింక నాకాంతల కితరావలంబములేదు. వారి సుఖమున కింక నితరకారణము లేదు.

సర—అక్కా! నీవు చాల దుఃఖముతో నుంటివని తోంచుచున్నది. నీ దుఃఖసమాచారమును వినవలయునని తత్తరపడుచున్నాను.

కమల యిట్లు చెప్ప నారంభించెను. అయినను నేడు దుఃఖినిని కాను. దుఃఖమే నాజీవనస్వరూపమై పోయినది. ఆచెట్లక్రిందం బడి యున్న యాకులమర్మరధ్వనులను వినుచుంటివిగదా! మధ్యాహ్న సమయమున నేనా చెట్లనీడను గూరుచుండి యీమర్మరధ్వనుల నాలకించుచుందును. అప్పుడు నాహృదయము శాంతరసపూరితమై యుండును. ఆకాశమునందు శుభ్రమేఘశకలములలో నుండి పోవుచున్న చంద్రుం డొక క్షణకాలముమాత్ర మగపడకుండ నుండి మరల

నిర్మలమైయున్న నీలాకాశమునందుఁ బ్రణయము చేయుచుఁ దన చంద్రికలచే దిగంతములను వెలిగించుచుండుటను చూచితివికదా! నేనా చంద్రుని చంద్రికలను పరిస్ఫుటాకాశమును జూచుచు నిరుపమ శాంతభావమును పొందుచుందును. వాని నన్నిటిని జూచుటవలన నా హృదయమునం దనంతభావ ముదయించి నాకు సుఖపారవశ్యముం గూర్చుచుండును. సరళా! నేను దుఃఖవతినిగాను.

ఆమాటల నాలకించి సరళ యించుక సేపు మౌనమును వహించి యనంతరమున "అక్కా! నీపూర్వవృత్తాంతమును దెలిసికొనవలయు నని నేను కుతూహలపడుచున్నాను" అని యడిగెను.

కమ—సరళా! నీవును దానినిగూర్చియే ప్రశ్నించుచుంటివా? ఆశ్రమవాసుల కెన్నఁడును నేనావిషయముఁ గూర్చి తెలిపియుండ లేదు. కాని, సోదరీ! నీయొద్ద దాపఁదగినది నాకేదియును లేదు. నేను నిజము చెప్పెదను. నాజీవిత మపరూపమైన మోహజాలముచే జటిలమై యున్నది. దానిని భేదించుటకు నాకు సాధ్యముకాలేదు. నాపూర్వ వృత్తాంతముం గూర్చి నాకించుకయైనను జ్ఞాపకముగ లేదు.

సరళ యాశ్చర్యముతో కొంచెమైనను జ్ఞప్తిలేదా? అక్కా! నీవాసస్థాన మెచ్చట ?

కమ—పశ్చిమ దేశమునందు—ఊరు పేరు జ్ఞాపకముగ లేదు.

సరళ—నీతండ్రిపే రేమి ?

కమ—నేను చిన్నతనము నందే దిక్కుమాలిన దాన నైపోయితిని.

సర—నీనాథుని పేరేమి?

కమ—పేరు జ్ఞాపకముగ లేదు. కేవల మా దేవమూర్తి మాత్రము నాహృదయమునందు జాగరితమై యున్నది.

సర—నీ వకాలమునందు వితంతువగుట యెట్లు తటస్థించినది?

కమ—మహావిపత్తునందు నేను నానాథునిం బోఁగొట్టుకొంటిని. తరువాత నాకు భయంకరమైన రోగము వచ్చినది. అదిమొదలుగ నేనీ మహేశ్వరమందిరమున నాశ్రయమును పొందితిని.

అని చెప్పి కమల యించుకసేపాఁగి మరలఁ జెప్పదొడంగెను—"నాకింతవఱకుమాత్రము జ్ఞప్తియందున్నది—రోగపీడితనై యున్న కొలఁదిదినములుమాత్రము జ్ఞానశూన్యనై యుంటిని. నామనంబున నేనేయవ్యక్తమైనదారుణవేదననుభవించుచుంటిని. ఆయాతనచేతనే యస్థికహృదయనై పోయితిని. అవ్యాధిలో నాకు స్వప్నములు వచ్చుచుండెడివి. ఆస్వప్నములలో నాస్వామిదేవమూర్తినే కాంచుచుంటిని అపారమగునీలాకాశమునందుఁ జంద్రకిరణోజ్జ్వలంబులగు మేఘఖండములపై నాదేవమూర్తి యుపవసించి యున్నట్లు పొడకట్టుచుండెడిది.

నేను జబ్బులోనున్నప్పుడు మఱి జీవించుట కష్టమని యందఱును చెప్పుచుండిరి. జనకుండగు చంద్రశేఖరుఁ డప్పుడు తీర్థయాత్రలను చేయుచు నేనున్నచోటికి వచ్చెను. వచ్చి యాతఁడు దయతో నాకుపచారములను చేసెను. నిరాశ్రయురాలనై, యనాథనై యున్న నాకాతఁడాశ్రయము నొసంగి తనదోనెయందు జేర్చుకొనియెను. అప్పటికిని నాజబ్బుప్రబలమైనదిగనే యుండెను. గ్రామస్థులందఱును నేనా దోనెలోనే మరణింతునని నిశ్చయించుకొనిరి. అనేకదినములు మేము జలమార్గముననే ప్రయాణము చేసితిమి. శరీరమునకు సరిపడిన యా నదీజలవాయుసేవనమువలనను, పితృసమానుఁడగు చంద్రశేఖరుని యుపచారములవలనను నేను మరల నారోగ్యవతి నైతిని. తరువాత కొన్నిదినములకు మాదోనె యీమందిరఘట్టమునకుఁ జేరినది—అది మొదలుగ నేనిచ్చటనుంటిని.

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా సరళకన్నులు జలప్రపూర్ణములయ్యెను ఆమె కమలదగ్గరకు జరగివచ్చి యామెచేతులను బట్టుకొని "అక్కా—

ఇఁక నేను నాకొఱకు విచారింపను. నీదుఃఖసమాచారమును వినుటచే నేను నాదుఃఖమును మఱచిపోయితిని" అనియెను.

ఈవిధముగా వారు సంభాషించుకొనుచుండిరి—ఈనడుమ వెనుకనుండి యెవ్వతెయో వచ్చి చేతులతో సరళకన్నులను భద్రముగ మూసి పట్టుకొని "నేనెవ్వరు ? చెప్పుముచూతము ?" అనియెను,

సరళకు కంఠస్వరము బోధపడియెను కాని, యాకస్మికముగఁ బేరుమాత్రము జ్ఞప్తికి రాలేదు. వనగ్రామనివాసినుల నామముల నొక్కొక్కటిగా జెప్ప నారంభించెను.

"సస్తారిణి" కన్నులమూసిన చేతులు విడలేదు.

"మనోమోహిని" చేతులువదలలేదు,

"యోగీంద్రమోహిని" అదియును సరియైనపేరు కాలేదు.

"తార"

"నీమొగము! ఇంతలోనే నన్ను మఱచిపోయితివా ? ఇంకను పెండ్లికాలేదు. ధారోదకమింకను జల్లగ మేనికి సోఁక నేలేదు అట్టి భాగ్యముకూడఁ గలిగినప్పు డింక నెట్లుండువో?" అని పలుకుచు బాష్పజలప్రపూర్ణలోచనయై సరళప్రియసఖియగు నమల యామె యెదుటకు వచ్చి నిలువఁబడియెను.

సరళయాశ్చర్యమునకుఁ బరిమితిలేదు. "అమలా ! నీవిచ్చటి కెప్పుడు వచ్చితివి?" అని పలుకుచు నానందబాష్పములను వర్షించుచు సరళ యమలను కౌఁగిలించుకొని యామెవక్షమునఁ దనయుత్తమాంగమును జేర్చెను. అమలయుఁ దనప్రియసఖం జూచి చాలకాలమయి యుండుచేఁ దనప్రేమమూర్తికిఁ దనహృదయమునఁ దావొసంగెను. వారిరువురినయనములనుండియు నానందబాష్పములువర్షించుచుండెను.

అమల కొంతసేపటివఱకు నానందవిస్మృతయైయుండి తరువాత "ఈరెండుజాములరాత్రివేళ నీచీకటిలో నిచ్చటఁ గూరుచుంటివా ? నిన్నెంతగా వెదకితినని కొంటివి ? అనియెను.

సర—కమలంతో నిచ్చటకు వచ్చితిని. మాటలాడుచుండఁగా రాత్రియైపోయినది. నీవు నేఁటిదినముననే వచ్చితివా?

అమ—నేనిప్పుడే వచ్చితిని. నిన్నుఁజూడవలయునని యెన్నిదినములనుండియో ప్రయత్నించుచుంటిని. వృద్ధస్వామి నన్ను విడుచునెక్కడ? ఈదినమున నేమేమియో చెప్పి సెలవుఁదీసికొని వచ్చితిని.

ఆరాత్రి రెండుజాముల వేళ నాముగ్వురును మరల నాశ్రమాభిముఖులై వచ్చిరి.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

ఇచ్ఛాపురాధీశ్వరుఁడు.

But I have Woes of other kind,
Troubles and sorrows more severe,
Give me to ease my tortured mind,
Lend to my woes a patient ear.

Crabbe.

చంద్రశేఖరుఁడును, శిఖండివాహనుఁడునుదక్క నాగ్రామమున నితరు లెవ్వరును మహాశ్వేతవృత్తాంతము నెఱుంగరు. వారుగూడ నామె పరిచయము నితరుల కెవ్వరికిని గలిగింపమని యుభయమొసంగి యుండిరి.

ఆమందిరమునందు శాంతమూర్తులై విద్వేషశూన్యలై యున్న రమణీమణులతోఁగూడ నేకత్ర నివసించి యుండుటవలన మహాశ్వేత యంతఃకరణము తగినంతవఱకు శాంత మగుచుండెను. కాని యామె కావయసునందు స్వభావపరివర్తనముమాత్ర మెప్పటికిని కలుగుట లేదు—మహాశ్వేతకు విజాతీయంబగు స్వాభిమానంబును, శత్రుప్రతీ

కారాపేక్షయును హృదయమునందెప్పటివలెనే యుండెను. ఆమె సుప్రసిద్ధ ప్రతిజ్ఞయై, మొదటివలెనే ప్రతిరాత్రియందును వైరినిర్యాతనార్థమై పరమేశ్వరారాధనము చేయుచునేయుండెను.

చంద్రశేఖరుని యింటికొక పెద్దమనుష్యుఁ డతిథియైవచ్చెను. వంటయైనతరువాత ననేకులు భోజనమునకు వచ్చిరి. భోజనానంతరముననందఱునొక్కచోఁ గూర్చుండి యుండిరి. గృహమధ్యమునఁ జంద్రశేఖరుడుపవసించి యుండెను. అతనివయస్సేఁబదివర్షములకు మించి యుండును కాని యాతఁడు ప్రతిదినమును శాంతిదాయకంబగు దేవకార్యమును నిర్వహించుచుండుటవలననో, కాక సాత్వికంబగు శాంతగుణంబు వలననో కానియాతని ప్రశస్తలలాటమునందు వార్ధకచిహ్న మొక్కటియైన నగపడుటలేదు. నయనములుజ్యోతిర్మయములై యుండెను. శరీరమంతయును తేజఃపరిపూర్ణమై యుండెను. అతనిశరీరమున శుభ్రయజ్ఞోపవీతము విలంబితమై విరాజిల్లుచుండెను. అతనిదక్షిణభాగమున నాదినమున నతిథియై వచ్చినపెద్దమనుష్యుఁడు కూర్చుండి యుండెను, అతనికిని చంద్రశేఖరునియీడుండును! కాని సంసార చింతవలనను, ప్రాపంచికదుఃఖములవలనను నాతనిశరీరము విశీర్ణమై యుండెను. అతనియుత్తమాంగమున శిరోజములు చాలవఱకు నరసియుండును. కన్నులయందుఁ గాంతి యంతగా లేదు. కనుబొమలుకూడఁ గొంచెమునరసియేయుండెను. అతనిస్థూలశరీరము దుర్బలమై యుండెను. వారిరువురను చూచినచో సంసారులకును, సంసారచింతావిహీనులకును గలతారతమ్యము స్పష్టముగా బోధపడగలదు. ఆ పెద్దమనుష్యుఁడు పాఠకులకుఁ గేవలముపరిచితుఁడు కాఁడు. అతఁడిచ్ఛాపురాధీశ్వరుఁడగు నగేంద్రనాథుఁడు!

ఆయిరువురిపార్శ్వములందును మందిరనివాసులగు ననేకులు కూర్చుండి యుండిరి. చంద్రశేఖరునకు వెనుక నించుక చీఁకటిగా

నున్న తావున మహాశ్వేత యువకుంతనవతియై కూర్చుండి యుండెను. ఆమెకుఁ గొలదిదూరమున శిఖండివాహనుఁడుకూరుచుండి మెల్ల మెల్లగ నామెతో మాటాడుచు నొకొక్కసారి నగేంద్రనాథుని వంకఁ జూచుచుండెను. చంద్రశేఖరునియెడమవైపున గమల విషయముతోఁ జింతాకలితవదనయై కూర్చుండి యుండెను. కుటీరమునం దొకవైపున నమలయు సరళయుఁ గూరుచుండిరి. ఇప్పుడు వారి యానందమునకుఁ బారమే లేదు. వారిసంభాషణమునకు పూర్తగనే చిగురాకులవంటి వారికెమ్మోవులపై మందహాసమునకు విశ్రాంతియే లేదు. ఆమందిరమున నింకొకచోట విస్తారిణి, మనోమోహిని, యోగీంద్రమోహిని, తారాసుందరి మొదలగు బ్రాహ్మకన్యకలు కూర్చుండి రహస్యామోదములను జేసికొనుచు నప్పుడప్పుడు నివ్వెరతోఁ జంద శేఖరనగేంద్రుల సంభాషణము నాలకించుచుండిరి.

నగేంద్రనాథుఁడు నిట్టూర్పు విడిచి చంద్రశేఖరునిం గూర్చి 'మహాత్మా! నేను పవిత్రమైనయీమహేశ్వర మందిరముం గాంచి మిగుల నానందించితిని. మోహమయంబగు నీసంసారమును విడిచి మీవలె నీధర్మమార్గము నవలంబించి యున్నచో ముసలితనమున నేనీయకాలం బగుదుఃఖసాగరమున మునిఁగిపోక యుండునుగదా!' అనియెను.

అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగఁ జంద్రశేఖరుఁడు 'మహాశయా! కేవలము మహేశ్వరమందిరమునం దున్నంతమాత్రమునఁ బుణ్యము వచ్చునా? సంసారమునం దుండిమాత్రము పుణ్యకర్మములను చేయఁ గూడదా? సత్యముచేతనను, పరోపకారమువలనను లభియించుపుణ్యము యజ్ఞయాగాదులవలనఁగూడ లభియింపదని శాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. ఏజమీందారుడు పరోపకారమునకొఱకును, ప్రజావాత్సల్యముకొఱకును, సర్వసమాదరణీయుఁడై యుండునో యట్టి

వాఁడు మహేశ్వరమందిరమున సర్వమును బరిత్యజించి నివసింపఁ గోరుట యుచితమా?' అనియెను.

నగేం—మహాత్మా! మీరు నన్ను విశేషముగ గౌరవించుచున్నారు. నేనట్టిగౌరవమునకు యోగ్యుఁడను కాను. అట్టివాడ నేనై యున్నచో నేనిప్పుడు నాపాపోపశమనమునకై మహాత్ములగు మీ సందర్శనమునకు రావలసిన యావశ్యకమే లేకపోవును.

చంద్ర—ఈ విశాలప్రపంచమునందు సహస్రగుణములున్నను పాపము చేయనివాఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు? అట్లయ్యును నేను పాపాత్ముఁడనని యెవ్వఁడు చెప్పఁగోనును? నేను నిష్కళంకుఁడ ననియు, నిరపరాధిననియు జెప్పి యొప్పింపఁగలవాఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు?

వారిరువురును, చాలసేపటివఱకు నివిధముగనే మాటలాడుచుండిరి. తరువాత నగేంద్రుఁడు తానచ్చటకు వచ్చినసంగతిని గూర్చి చెప్పనారంభించెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

జమీందారుని పూర్వవృత్తాంతము

> And let me if I may not find
> A friend to help, find one to hear.
>
> Crabbe.

నగేంద్రుఁ డిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "మహాత్మా! నావంటి దుఃఖాత్ములు మఱియొక్కరు లేరు. నాదుఃఖవృత్తాంతమును సావధానముగ నాలకింపవలయును.

నా సహధర్మిణి తాను పుట్టినదినమున గ్రహసముదాయమంతయు నపరూపముగఁ గలసియుండె ననియు, బ్రాహ్మణపండితు

లగు దైవజ్ఞులు జాతకమును గుణించి యీయాఁడుశిశువు దారుణో
న్మాదిని యగునని సిద్ధాంతపఱచిరనియు, నాతోఁ జెప్పుచుండెడిది.
అది కేవల మసత్య మయ్యెను. ఏమనిన నా సహధర్మిణి యున్మాదిని
కాలేదు. కాని యామె మనోవృత్తులుమాత్రము కొన్ని యతివేగ
వంతములై యుండెడివి. అందుమూలమున నేనామెను పిచ్చిదానవని
పరిహసించు చుండెడివాఁడను. ప్రేమమయి యగు నా ప్రేయసి
మరణించి యిప్పటికిఁ బండ్రెండువత్సరము లయ్యెను.

ఆపిచ్చిదాని గర్భమున నిరువురు మగబిడ్డలు పుట్టిరి. తల్లివలె
వారిరువురును పిచ్చివాండ్రయిరి. అందొకఁ డాలోచనోన్మత్తుఁడయ్యెను.
మఱియొకఁడు కార్యోన్మత్తుఁ డయ్యెను. ఆ యిరువురు కొమరులును
నాకనుపాపలవలె నుండిరి. అయ్యో! వారిప్పు డెచ్చట నున్నారు?
హా! దారుణవిధీ! వాఘ్రకమున నానుదుట నిట్లు కావలయునని వ్రాసి
తివా? ఆ నా రెండుకన్నులును పోయినవి. నేను గ్రుడ్డివాఁడనై పోయి
తిని. నా రెండురత్నములను పోగొట్టుకొని నేనిప్పుడు నిర్భాగ్యుఁడనై
యుంటిని!”

ఆదుఃఖవచనమున నాలకించుచున్న యచ్చటివారి హృద
యము లన్నియును ద్రవీభూతము లైపోయెను. కొంతసేపు మాటాడ
జాలక నగేంద్రుఁడు మరలఁ జెప్పఁ దొడంగెను. “నా పెద్దకుమారుని
జిన్నతనమునందే పులియెత్తుకొనిపోయినది. ఆపుత్రశోకమువలన నా
తనితల్లికూడఁ గాలధర్మము నందెను. చిన్న కుమారుఁడగు సురేం
ద్రుని మొగము చూచికొనుచు నేనుమాత్రమాశోకమును సహించి
జీవించియుంటిని. ఆహా! అంతటివీరపుత్రకుని నెవ్వరు నెప్పుడును బడ
సియుండరు. దయాధర్మములయందును, విద్యాలోచనములయం
దును సురేంద్రునివంటివా రెవ్వరున్నారు? ఆబాలకుఁడు నవయౌవన
మునందే సింహవిక్రముఁడయ్యెను. మల్లయుద్ధమునం దెందఱినో మ

ల్లురను జయించి యుండెను. బాహుబలంబున నెల్లరకును వెఱఁగు పాటుఁగూర్చెను. అశ్వారోహణ కౌశలమున నాతనితో సమానులగు వారి నీదేశమున నెచ్చటను జూచియుండలేదు. అతనిఁజూచిన వారు దయయందు దాతయగుకర్ణుఁడనియు, బలవిక్రమములయందు భీమావతారుఁడనియు నభినందించుచుండిరి. ఆబాలకుఁడు చిన్నతనమునందే మహారాజు సమరసింహునొద్దఁ గూరుచుండి యుద్ధసమాచారముల నాలకించుటకుఁ గుతూహలపడుచుండెడివాఁడు. వినుచుండగనే యాబాలకుని మొగము గంభీరభావమును దాల్చుచుండెడిని కన్నులు సముజ్జ్వలము లగుచుండెడివి. ఆబాలకుఁడొకసారి సమరసింహుని ఖడ్గమును దీసికొని వక్షమున కానుకొని "ఇదిగో! యుద్ధమునకుఁ బోవుచున్నాను." అనియెను. అప్పుడు సమరసింహుఁడశ్రుపూరితనయనుఁడై యాబాలకుని ముద్దుపెట్టుకొనియెను. సమరసింహుఁడప్పుడప్పు డాబాలకుని దనతోఁగూడ రణక్షేత్రమునకుఁ దీసికొని పోవుచుండెడివాఁడు. సమరసింహుఁడు "పఠానులు వంగదేశస్థులను రణభీరులని వెక్కిరించుచున్నారు; కాని యీబంగాళాదేశమునందుఁగూడ వీరపురుషులు జన్మించుచున్నారు" అని చెప్పెను. మఱియు నాబాలకునిం గూర్చి "సురేంద్రనాథా! నేను మరణించినచో నాఖడ్గమును నీవు తీసికొనుము. నీచేతియందాఖడ్గ మవమానమును పొందఁజాలదు" అని చెప్పుచుండును. అయ్యో! ఇప్పుడాసురేంద్రుఁడెచ్చట నున్నాఁడు? హావిధాతా! ఇప్పు డింకెవ్వరున్నారు? నేనట్టివారి మొగమును జూచి సురేంద్ర విశ్లేషమును సహింపఁజాలకున్నాఁడను"

ఆవృద్ధుఁ డొకటిరెండు కన్నీటిబిందువుల నొలికించెను. చంద్రశేఖరుఁడు శోకార్తుఁడై "సురేంద్రనాథున కేదేనపాయము కలిగినట్లు మీరు విని యుంటిరా?" అని ప్రశ్నించెను.

నగేం—అట్టిసమాచారముకూడ వినవచ్చినయెడల నేనింత వఱకు జీవించియుండకయే పోవుదును.

చంద్ర—అట్లయినచో నింతవిచార మెందులకు? సురేంద్రనాథుడు కొంత కాలమునఱకును విదేశములకు బోయియుండవచ్చును. దేవరదయవలన సురక్షితముగ వెనుదిరిగి రాఁగలడు.

నగే—మీరట్లుగా నాశీర్వదింపవలయును. కాని నేను నిన్నటి రాత్రి యొకస్వప్నముం గాంచితిని. అందువలననే యింతగావ్యాకులపడుచుంటిని. అందుకొఱకే మీదర్శనమునకు వచ్చియుంటిని. ఆస్వప్నమునందు నాతనయుఁ డొకయగాధజలపరంపరయందుఁ బడిపోయినట్లును, దానియందానతఁడు మునిఁగిపోయినట్లును గాంచితిని. ప్రభూ! ఆ స్వప్నమున కర్థమును చెప్పవలయును. అందువలన నాతని కమంగళమే దేనిగలిగినచో నేనిప్పుడె నాప్రాణములను విడిచెదను.

చంద్ర—ఊరడిల్లుము సుతు! పరమేశ్వరుఁడు మీవీరపుత్రుని రక్షింపఁగలఁడు. పుణ్యాత్ములను, ప్రజావత్సలురను, నగుమీ వంటిజమీందారులను వృద్ధవయస్సునం దపుత్రకులనుగాఁ జేయఁబోఁడు.

నగేంద్రనాథుఁడు సజలనయనుఁడై 'ప్రభూ! నన్నుఁబుణ్యాత్ముఁడని చెప్పవలదు. నేను విశేషముగఁ బాపకళంకితుఁడనై యున్నాడను. మీకిష్ట మున్నయెడల, నాయందనుగ్రహ మున్నయెడల నాపాపవృత్తాంతము నాలకింపవలయును. పిమ్మట నిందుల కుపాయమును బోధింపవలయును.

సురేంద్రనాథుఁడు పంద్రెండేండ్లవాఁడై యున్నప్పుడు నేనాతని వెంటఁబెట్టుకొని సమరసింహుని సందర్శింపఁబోయితిని. సమరసింహుఁడు వంగదేశమునందలి కాయస్థజమీందారులలో నగ్రగణ్యుఁడై యుండెనని మీరెఱింగియే యుందురు. నేను సమరసింహునితో మాటాడుచుంటిని. మాపార్శ్వమునందు సురేంద్రనాథుఁడును సమర

సింహున కేకమాత్రసంతానమగు నాతని కుమార్తెయు నాడుకొను చుండిరి. ఆయాటలలో నాకన్యక యక్కడనున్న పూలమాలికనొక దానిని తెచ్చి సురేంద్రునికంఠమున వైచెను. మహారాజగు సమరసింహుఁడు కుమార్తెను ప్రాణములకంటె హెచ్చుగఁ బ్రేమించుచుండెను. ఆతఁడు తనముద్దుబిడ్డయొనరించిన యాకార్యమును గన్నారఁ జూచుచు పులకితశరీరుఁడై ఆనంద బాష్పములు గురియించుచుండెను. ఆతడు నన్నుఁ జూచి 'నగేంద్రనాథా! అనేక రాజపుత్రికలు నాబిడ్డనివ్వుమని యడిగిరి. కాని యామె యెవ్వరిని వరించెనో వానికిచ్చి పెండ్లిచేసెదనని చెప్పెను. ఆతని యామాటలను విన్నప్పుడు నాకుఁ గలిగిన యానందమునకుఁ బరిమితి లేదు. వంగచూడామణియు మహారాజునగు సమరసింహుఁడు తనయేకపుత్రికను సామాన్యపుజమీనుదారుఁడనై యున్న నాకుమారునకిచ్చెదనని చెప్పుట నాభాగ్యమనియనుకొంటిని. నేనప్పుడే యందులకొప్పుకొంటిని— నేనా యొప్పుకోలునకుఁ దప్పిపోయితిని.

మహాశ్వేత తన యవగుంఠనమునుండి తీవ్రకటాక్షములను ప్రసరింపఁజేయుచుండెను. ఆమెశరీరము కంటకితమయ్యెను. ఆమె నగేంద్రనాథునినోటినుండి యామాటను వినుట కక్కడఁగూర్చుండి యుండెను.

నగేంద్రనాథుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను— నేనాయంగీకారమునకుఁ దప్పిపోయితిని—సమరసింహుని మరణానంతరము నిరాశ్రయమై యున్న యాతనికుమార్తెను నాపుత్రునకుఁ జేసికొనుటకు సమ్మతింపలేదు. మరియొకసంబంధమును నిశ్చయించుకొంటిని. వంగదేశమునందు భాగ్యవంతులగు జమీనుదారు లనేకులుండిరి. ఇచ్ఛాపురపుజమీనుదారునితో సంబంధముచేసికొనుట కిష్టపడనివా రొక్కరును లేరు—వెంటనే యోగ్యురాలగు నొకకన్యకదొరకెను. సమరసింహునితోఁ జేసికొనిన నాయేర్పాటునకు నేనుభంగకరుఁడనైతిని

గాని, ధర్మపరాయణుఁడగునాబిడ్డ యందులకొప్పుకొనలేదు—ఆతఁడొకనాఁడు నాయొద్దకువచ్చి 'తండ్రీ! ఎప్పుడును నేవిషయమునందును మీయాజ్ఞకువిరోధముగ నేనాచరించినవాఁడనుగాను. కాని యొకవిషయమునందుమాత్రము నన్ను క్షమించితీరవలయును. మీరు సమరసింహునితోఁ జేసికొనినయేర్పాటును భంగపఱచుటకు నేనంగీకరింపను' అని చెప్పెను. ఆతనియధార్థవాక్యమునువిని నేనుకోపముగొని క్రొత్తగనేర్పాటుగావించిన కన్యకనాతనికిచ్చి పెండ్లిచేయవలయునని నిశ్చయించుకొని బలవంతముగ నాసంబంధమును జేసితీరవలయునని యుపక్రమించితిని కాని నాకుమారునిమాటయే నిలిచినట్లయ్యెను. ఆతఁడేకాంతముగా గృహమునువిడిచి యెక్కడకోవెడలిపోయెను. అప్పటినుండియు నేనాతనిఁజూడలేదు.

నగేంద్రుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడంగెను—నేను నావాగ్దానమునకుఁ దప్పిపోయితిని. అందుకొఱకే యీముసలితనమున నేనిట్టియాతన ననుభవించుచుంటిని. నాముసిముప్పున నశ్వినీదేవతలవలె నున్న యిరువురుపుత్రులును నాజమీనుదారుభారమును వహించుటకెక్కడ నున్నారు? ఈవయసున నాకు శుశ్రూషచేయుటకిరువురు కోడండ్రెక్కడనుందురు? నాకు బిడ్డలులేరు. కోడండ్రులేరు. స్నేహమయియగు సహధర్మిణిలేదు. అగాధసముద్రమున మునిఁగియుంటిని—ప్రభూ! నావంటిహతభాగ్యుఁడీముల్లోకంబులను లేఁడు.

అంతవృత్తాంతమును సాంతముగాఁ జెప్పివైచి యీవృద్ధుఁడు రెండుచేతులతోడను ముఖమునుమూసికొని యుచ్చస్వరముతోఁ రోదనము చేయఁదొడంగెను — ఆరోదనమును వినుచున్న యెల్లరుహృదయములును గరఁగినీరయ్యెను — చంద్రశేఖరుఁడనేకవిధముల ననునయవచనములంజెప్పినపిమ్మట వృద్ధుఁడు శాంతుఁడయ్యెను.

పిమ్మట శిఖండివాహనుఁడు నగేంద్రనాథునింజూచి "మీప్రతిజ్ఞాభంగమన్యాయకార్యమని తెలిసికొన్నచో, మీరాప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నింపవలసియుండెను" అని చెప్పెను.

నాగేం—శిఖండివాహనా! నే నాప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చెదను. సమరసింహుని యనాథకన్యకను దీసికొనివచ్చి చూపుము—ఆమెను సురేంద్రునకిచ్చి పెండ్లిచేసెదను—నాకిప్పుడా మొదటి గర్వములేదు మరల నాప్రతిజ్ఞనుభంగముచేసికొన్నచో నింక నాకుమారుని మొగమును జూడకుందునుగాక!—అంతకంటెను బలవత్తరమైనశాపమేమి కావలయును?

శిఖండివాహనుఁడంతలోఁ బ్రత్యక్షమాయకయే మరల మహాశ్వేతతో మాటాడఁజొచ్చెను. వారు మాటాడుచున్న దేవిషయమునుగూర్చి యో పాఠకమహాశయులు తెలిసికొనఁగలరు.

శిఖండివాహనుఁడు చెప్పుచున్న దేమనఁగా—"తల్లీ! ఆలస్యమెందులకు? మీపరిచయమునుగూర్చి చెప్పరాదా?

మహా—భగవానుఁడు సన్యాసపూర్వస్థితికిఁ దీసికొనివచ్చిననేత క్క ఏజన్మమునందు నాపరిచయమును మఱెవ్వరికి జెప్పఁబోను ఈజన్మమునందు నాబిడ్డకు వివాహమేవలను.

శిఖం—అదేమి!

మహా—పరులచే సమగ్రహింపఁబడుట నాస్వామి ధర్మము కాదు. ఆయనపరులనుగ్రహించుచుండెడివాఁడు. ఇతరులయనుగ్రహమును గ్రహించినయాతఁడుకాఁడు.

శిఖం—అట్లయినచో, ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చు విషయమును గూర్చి నరేంద్రునెందులకుఁ బ్రశ్నింపరాదు?

మహా—ఇట్టి మాస్థితియందాతఁడు తనప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుట కిష్టపడునో లేదో తెలిసికొనుట నాకిష్టములేదు.

ఇరువదియవ ప్రకరణము

వనగ్రామమును విడుచుట.

All prevailing foe!
I curse thee! let a sufferer's curse
Clasp thee, his torturer, like remorse.
Shelly.

వివాహమునకు వచ్చియున్నవారు క్రమముగా నొక్కొక్కరుగ నక్కడనుండి వెడలిపోయిరి. బ్రాహ్మణపత్నులును, బ్రాహ్మణకన్యకలును, తమతమ యిండ్లకు వెడలిపోయిరి. మహాశ్వేత యక్కడనే కూర్చుండియుండెను. అమల తన ప్రియసఖి యుత్తమాంగమును నిజ హృదయమునఁ జేర్చుకొని కూర్చుండియుండెను. అమల యింతసేపటి వరకు నక్కడ నెందులకుఁ గూర్చున్నదను సంగతిని దెలిసికొనుటకుఁ బాఠకమహాశయు లిష్టపడుచుండుటలేదా ? అమల తన మనసున ననేక విధములుగాఁ దలపోసికొనుచుండెను.

“జమీందారునిబిడ్డ తండ్రి నిశ్చయించినపిల్లను బెండ్లియాడుట కిష్టపడక జనకగృహమును విడిచిపోయెను—హరిహరీ! ఇంద్రనాథుఁ డాజమీందారుని కుమారుఁడై యుండనోపు. అట్లేకానిచో, నేను కాయస్థజాతిస్త్రీనిగాను! హృదయమా! ధైర్యమును వహింపుము! తండ్రి యెవ్వతెను బెండ్లిచేసికొమ్మని చెప్పెనో, కుమారుఁ డట్టి యామెను బెండ్లిచేసికొనుట కిష్టపడక, సమరసింహుని తనయను బరిణయము చేసికొందునని చెప్పియున్నాఁడు. సమరసింహుని భార్య యిప్పుడు మారువేషముతో నజ్ఞాతవాసము చేయుచున్నది. ఆమె తన కుమార్తెకుఁ బెండ్లిచేయవలయునని వ్యస్తచిత్త యగుచున్నది—హరిహరీ! నాసఖి సమరసింహుని కుమార్తెయా ? మహాశ్వేతను

జూచినను రాజరాజ్ఞి యనియు బోధయగుచున్నది. సామాన్యకాయస్థ స్త్రీవలె నగపడుటలేదు. ఆమె యెవ్వరితోడను విశేషముగ మాటాడుటలేదు—ప్రత్యహము శివపూజను జేయుచున్నది—ఆమె యావృద్ధవయస్సునందుఁ గూడ, మొగమున సౌందర్యమహిమ కానఁబడుచున్నది—సరళయో! బాలికా హృదయమున నిద్రాభిభూతయై యున్నట్లగపడుచున్నది. తాను రాజనందనయని యెఱుఁగదు. నేను రాజకుమారితో మైత్రి నెరపుచు కాలము గడుపుచున్నాను. రాజకుమారి పాదధూళిచే మద్గృహమును, మద్గ్రామమును, పవిత్రములు కాలేదా! భగవానుఁడా! నీవే యెఱుఁగుదువు! నాకేమియును దెలియుటలేదు—" అమల యీమాటలాడుచునే నిద్రను మఱచి పోయెను.

జమీందారు నగేంద్రనాథుఁడు పరుండుటకు శయనగృహము నకుఁ బోయెను. స్నేహమయియగు కమలకుఁ గార్త్యుఁడగు నావృద్ధ జమీందారున కనేకోపచారములను చేసెను నేఁడు కమలయు, సరళయు నిరువురును జేరి స్వయముగ వంటచేసి స్వజాతివాఁడై యతిథిగా వచ్చియున్న యీ జమీందారునకు విందు చేసిరి. ఆతనికి శయ్య నమర్చిరి. జమీందారున కనేక విధముల సేవఁజేసిరి—ఆ జమీందారుఁడు శాంతిముఖులగు నా యువతులసేవచే సంతుష్టుఁడై. సజలనయనుఁడై, "తల్లి! కమలా! నీవును, ఆ బాలిక సరళయు మనసుంచి, మనసు నొచ్చియున్న యీవృద్ధుని కొరకు హృదయపూర్వకముగఁ జేసిన సేవాశుశ్రూషలను నేనీవఱకెచ్చటను జూచియుండలేదు—నేను నిర్భాగ్యుఁడనుగాకుండ నున్నచో, మీవలె నున్న యిరువురుకోడండ్రు, మీవలెనిప్పుడు నాసేవ చేయుచుందురు. శాంతలై సుందరులైయున్న మీవంటి యిరువురుకోడండ్రు నాగృహ మునలంకరించియుందురు! హాహా, విధాత నానుదుట నంతటి సుఖ

మును వ్రాసియుండలేదు — కార్తికేయులవలె నిరుపమపుత్రులును, లక్ష్ములవలె నిరుపమ కోడండ్రును, వచ్చి నాగృహమును పరిపూర్ణానందమందిరముగాఁ జేయుదురా? తల్లులారా! నేను చాలశ్రమపడియుంటిని. ఈగ్రామమువలె శాంతిపూర్ణమైయున్న స్థలమును నేనెక్కడను జూచియుండలేదు. నేననేక కాయస్థకుటుంబములను జూచియుంటిని కాని, మీవలె స్నేహముయుక్తులై సర్వగుణసంపన్నలై యున్న కన్యకలను జూచి యుండలేదు." అని చెప్పెను

కమల [illegible] వెడలిపోయెను. వెలుపటిగదియందు మహాశ్వేత [illegible]. వెంటనే శయనగృహమునకుఁ బోవలయునని [illegible]. అసమయమున దాసీవేషముతో నొక స్త్రీవచ్చి మహాశ్వేత చెవిలో "తల్లీ! రాజ్ఞమణీ! ఒకసారియిటు రావలయునని" యనెను.

మహాశ్వేత విస్మితురాలయ్యెను. ఆగ్రామమునందామెను రాజ్ఞమణియని గుర్తించువారెవ్వరు? దాసి మరల "తల్లీ! నన్నెఱుంగవా? నేను మీపురాతనదాసిని." అనియెను.

మహాశ్వేత యామెను గుర్తించెను. ఆమెచతుర్వేష్టితదుర్గమునం దొక పురాతనదాసిగ్గాయుండెను. మహాశ్వేత యాశ్చర్యపడి "ఇదేమే! ఇన్నాళ్లైన పిమ్మట నీవెక్కడనుండివచ్చితివి? మేమీగ్రామమునందుంటిమని నీకెట్లు తెలిసినది? ఎట్లువచ్చితివి?" అని యడిగెను.

దాసి — మీరు చతుర్వేష్టితదుర్గమునుండి బయలు దేరివచ్చిన పిమ్మట మీయత్తవారిబంధుగులు మిమ్ములను వెదకికొనుచు వచ్చిరి పసిబాలికయగు సరళకొఱకును, మీకొఱకును, చాలవెదకిరి. ఆసమాచారమంతయు దరువాత చెప్పెదను నేనుగూడ దిరిగితిరిగి యిక్కడకు వచ్చితిని ఇక్కడకు వచ్చినపిమ్మట మీరిక్కడ నుంటిరని తెలియవచ్చినది. సరళమేనత్త, మేనగోడలిని జూచుటకై దేశదేశమును

తిరిగినది——ఆసంగతి నెంతని చెప్పుదును! తుదకు రుద్రపురమునకుఁబో యినది. అక్కడనుండి పడవనుచేసికొని యిక్కడకు వచ్చియున్నది- ఇక్కడకు వచ్చుట కామెకు భయము. దేవి యొకసారి యామెను జూచుటకు దోనెయొద్దకువచ్చినచో నెంతయో సంతోషింపగలదు.

వెనుకటివృత్తాంతము జ్ఞప్తికివచ్చుటచే, పాషాణసదృశమై యున్న మహాశ్వేతహృదయము కరగిపోయెను. ఆమె కన్నులవెంట నశ్రువులు ప్రవహింప నారంభించెను. తుడిచి కామెకన్నీటిని తుడిచికొని సరళనువెంట బెట్టుకొని యూదాసితో నదీఘట్టమునకు బయలుదేరిపో యెను.

ఆఘట్ట మక్కడకు సమీపముననే యుండెను. ఘట్టమునకు వచ్చినతోడనే దాసి యొకదోనెను జూపెను. దోనె చాల చిన్న దిగానుండెను. పదిపండ్రెండుగు రాదోనెను నడుపువారు దోనెను నడుపుటకై సిద్ధముగనుండిరి. పడవవాండ్రలోనుండి యొకవృద్ధస్త్రీ మహాశ్వేతను రమ్మని సైగచేసెను. మహాశ్వేతవెంటనే సరళతో దోనెలో ప్రవేశించెను. ఆజలమార్గముననే దోనె యక్కడనుండి బయలుదేరెను. దాసి యాదోనెపై కెక్కక మఱియొకదిక్కునకు బోయి యదృశ్యయయ్యెను. దోనెయందున్న వృద్ధస్త్రీ సుశీల మేనత్త కాదు. శకుని గుప్తచారిణి! మహాశ్వేతయు నామెకుమార్తెయు నిప్పుడు సతీశచంద్రుని బందీలైరి.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము

కారాగృహవాసము.

The pale stars of the morn
Shine on a misery, dire to the borne.
Dost thou faint ?

Shelly.

ప్రాతఃకాలమునందలి సువర్ణవర్ణసూర్యకిరణములు చతుర్వ్యాప్తి తదుర్గసౌందర్యమును వృద్ధిచేయుచుండెను. కుడ్యములు, గవాక్షములు స్తంభములు మొదలగున వన్నియుఁ దళతళ మెఱసిపోవుచుండెను. దుర్గపాదప్రదేశమున శాంతముగఁ బ్రవహించుచున్న యమునపైఁ గిరణములు ప్రసరించి చంచలములగుచుండెను. మనోహరకాంతులచే నొప్పుచున్న యాదుర్గచ్ఛాయ నదీగర్భమునఁ బ్రతిఫలించుచుండెను. నదీవక్షమున నొకటిరెండు జలచరములు తేలి చూచుచుండెను. ఆసీమవున ప్రాతఃకాలమునందలి మంచుతుంపురులు నదీపార్శ్వములయందున్న తృణాగ్రములఁ గూర్చుచుండి, సానబట్టినముత్యాలవలెఁ బ్రకాశించుచు, గాలిపాటున జారిపోయి నదీగర్భమునం బడి చిఱుకెరటములఁ బుట్టించుచుండెను. పైఁగాపులు తమతమపశువులను బయళులపైఁ నోలుచు నిలిచినిలిచి సుస్వరమున గానముసేయుచుండిరి. పక్షిగణములు తరుణారుణాలోకనములఁ బులకితములై యాగానముతోఁ దమ కంఠస్వరములను జేర్చుచుండెను. జగమంతయు నాలోకమయముగను, నానందమయముగ నుండెను.

ఆవిశాలదుర్గమునందలి నిమ్నస్థలమున నొకనిభృతాగారమునందు హీనకాంతిగల యొకదీపము వెలుగుచుండెను. దానిలో మహాశ్వేతయు, సరళయుఁ బరుండియుండిరి. శకునిమోసమువలన వారచటకుఁ దీసికొనిరాబడి యీదుర్గమున బందీలై యుండిరి.

సరళ నిద్రపోవుచుండెను. తల్లితొడపై బిడ్డవలె మహాశ్వేత యొడిలో నామెపరుండియుండెను. రాత్రియంతయును మేలుకొనియుండి యిప్పుడు నిద్రపోవుచుండెను—సరళ శరీరము చిక్కియుండెను. కన్నులలోతుగఁబోయి యుండెను. ఆమెముఖమునందు మొదటిప్రఫుల్లతగాని, యాబాలికభావముగాని లేదు. సరళయిప్పుడా బాలిక కాదు—ఆకస్మికముగ నపారశోకసాగరమునఁబడి బాలికాసులభసుఖస్వప్నమునుండి మేలుకొనియున్నది.

సరళపార్శ్వమున మహాశ్వేత మేలుకొనియే పరుండియుండె ను—ఆమె ముఖభావము వర్ణనాతీతమైయుండెను. అది భయభావము కాదు—దుఃఖభావముగాదు — కేవలచింతాభావమునుగాదు—క న్నులుజ్వలించుచుండెను. సూక్ష్మమైయున్న యామెమధురాధరముపై రదములుకూరుచుండి దానినదముచుఁగరువవచ్చుచున్నట్లుండెను. ఆమె యాముఖమండలమున నున్న రక్తచిహ్నములగపడుచుండెను. మొగము నందలినరములుబ్బి పురిమెక్కుచున్నట్లుండెను. హృదయము పూర్వ స్మృతివలనను, చింతాతరంగములవలనను, నురిగూడుచున్నట్లుండెను

కొంచెముసేపటికి సరళ మేలుకొనియెను. మేలుకొనగానామె తల్లిముఖమునుజూచి "అమ్మా! నికొఱకు నిన్నరాత్రి తెచ్చిపెట్టిన యన్నము పెట్టినట్లేయున్నది. ముట్టుకొనలేదేమి ?" అనియెను.

మహా—భోజనముపై నాకిష్టము లేదు.

సర—ఆహారములేనిచో శరీరమెట్లునిలువఁగలదు ?

మహా—బిడ్డా! ఇఁక శరీరముండి చేయవలసిన దేమున్నది? భగవంతుడు దయయుంచి యింతకుఁబూర్వమే చావుదయచేసియు న్నచో నన్నీయవస్థలోఁ జూచియుండెను.

సర—అమ్మా! నీవులేకున్నచో నేనెవ్వరినిజూచికొని జీవిం తును? నీవు నన్నువిడిచిపోయినచో నాకీప్రపంచమునందింకెవ్వరు న్నారు?

మహా—(సజలనయనయై) లేదు. తల్లీ! ఈనిర్భాగ్యురాలు పోవుటకిఁకను గాలమురాలేదు.—

ఈవిధముగా వారు మాటాడుకొనుచుండఁగా నాగదితలుపులు తెఱవఁబడియెను. మహాశ్వేత ద్వారముపై పునఃదిరిగిచూచెను. నిరుపమానసుందరియొకతె యాద్వారమునొద్దనిలిచియుండెను— నిలిచియున్న యాసుందరి విమలయని చెప్పవలసినయావశ్యకము లేదు.

విమల యొక్క స్థితిని జూచుటచే నామెహృదయ మొక్క సారిగదుఃఖముచేఁ గ్రుంకిపోయెను. పూర్వరాత్రి తెచ్చిపెట్టినయన్నమును ముట్టుకొనలేదు—వృద్ధమహాశ్వేత యున్మత్తవలెనుండెను—ఆమెపార్శ్వమున సరళ కూర్చుండి నిస్సహాయయై రోదనముసేయుచుండెను.

విమల తనకన్నీటినితుడిచికొని మహాశ్వేతనుంజూచి 'తల్లీ! మీకష్టమునుజూచుచున్న నాహృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది. మీరీవలకు రావలయును.' అనియెను.

రమణీకంఠమునుండి కరుణాసూచకముగా వెడలిన యీవాక్యములనాలించి మహాశ్వేత 'నీవెవ్వరవు?' అని యడిగెను. విమల యందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా 'నేనిదుర్గాధిపతియైన సతీశచంద్రుని కుమార్తెను. నాపేరు విమల' అని చెప్పెను.

కోపముచే మహాశ్వేత శరీరమంతయు కంపించిపోవుచుండెను—ఆమె కొంచెముసేపూరకుండి పిమ్మట తండ్రితోఁ జెప్పుము. తల్లీ! మేము హెచ్చుదినము లుండఁజాలము. ఉన్నంతవఱకు మేము నిర్జనప్రదేశమునందే యుండునట్లు చేయుము. మీరెవ్వరును వచ్చి మమ్మును విసిగింపకుఁడు, అనియెను.

మఱియొకసమయమున నైనచో నభిమానిని యగువిమలయట్టి ప్రత్యుత్తరమును విని కోపపడియుండును కాని, యీదీనురాండ్రయవస్థంజూచుచున్న యీమెహృదయమునఁ గ్రోధము లేశమాత్రము నుదయింపలేదు. ఆమె మెల్లగ మాతండ్రిపై నసత్యదోషారోపణము చేయుచున్నట్లున్నది. ఆతఁడీవిషయమున నించుకంతయు నెఱుంగఁడు మిమ్ము విసిగించుటకు నేను వచ్చియుండలేదు. అసహ్యమగు నీగదినుండి మిమ్మును మఱియొకచోటికిఁ దీసికొనిపోవుటకై వచ్చియుంటిని' అనియెను.

మహా—(మరల) బందీలగువా రిట్టిస్థలమునం దుండుటయే మంచిది. ఎవ్వరికాళ్ళకుసంకెలలుండునో, అట్టివారిసంకెలలు బంగా

రపువిగాక యనుపపిగానుండుటయే. మంచిది. బిడ్డా! పొమ్ము. నిర్భాగ్యుల కష్టమునుజూచుచు నపహాస్యమాడంబోకుము.

విమల—(సడలనయనయై) తల్లీ! నేను మిమ్ముల నపహాస్యము చేయుటకు వచ్చినదానను గానని భగవంతుండెఱుంగును.

విమల యింకను జెప్పబోయెను. కాని. మహాశ్వేత తీవ్రస్వరముతో 'భగవంతుని పేరెత్తంబోకుము—మీ యింద్రు లెప్పుడును భగవంతుని పేరెత్తినవారుకారు. అనంతేమి వారును ఆ పేరునెత్తి యపవిత్రులు కాకుండనుండనిమ్ము' అనియెను.

విమ—(గంభీరస్వరముతో) తల్లీ! మమ్మును మీరన్యాయముగాం దిరస్కరించుచున్నట్లున్నది. మీ తల్లుని ర్భాగ్యులలో నేను నట్లే నిర్భాగ్యను. నిర్భాగ్యులకు జగదీశ్వరుని పేరుగాక మరేమున్నది? మరణకాలపర్యంతమును, ఆ నామమునే స్మరించుచుండెదను—దుఃఖపరిపూర్ణమైన యీ యిహసంసారమునం దీనిర్భాగ్యురాలి కానామమొక్కటియే యవలంబనము ఆనామమొక్కటియే సుఖకరమైనది.

పవిత్రములైన యీమాటలను వినుటచే మహాశ్వేతకోపము చల్లారిపోయెను. విమలయొక్క యీశ్వరభక్తిని జూచి మహాశ్వేత యామెను దదేకదృష్టితో వీక్షింపసాగెను. ఉన్నతప్రకృతిగల సూరమణీరత్నము దేవకన్యకవలె నగపడుచుండెను. ఆమె కన్నులయందు నీరునిండియుండెను. ముఖమున స్వర్గీయప్రేమయు, నీశ్వరభక్తియుం దక్క మరేమియు నగపడుటలేదు.

మహా—(మెల్లమెల్లగ) విమలా! క్షమింపుము! తెలియక తిరస్కరించితిని. దుఃఖమున వివేచనశక్తి లోపమైపోవును—

విమల మహాశ్వేతను ముందుమాటాడనీయక యామెయొద్దకు వచ్చి యామె చేతినిబట్టుకొని ''తల్లీ! క్షమాప్రార్థనకుం గారణమేమియును లేదు. మీరు దుఃఖినులు. నేనుగూడ నల్పదుఃఖినిని గాను,

నాయవస్థనెఱింగినచో మీరును నాయందు దయచూపఁగలరు.''
అనియెను.

మహాశ్వేత విమలచేతినిబట్టుకొని యుండెను. వారిరువురు నేడు వఁదొడఁగిరి. హతభాగిని యగు సరళకూడ రోదనము చేయదొడగెను—చాలసేపైన పిమ్మట మహాశ్వేత "విమలా! నీదుఃఖమును నేమి తెలిసికొంటిని. తండ్రి పాపకార్యమునుజూచి ధర్మపరాయణమగు బిడ్డహృదయము విదీర్ణముకాకుండనుండునా?'' అనియెను.

విమ—తల్లీ! మీకింకను భ్రాంతిపోలేదు—మీరెట్లు నిర్భాగ్యలో, నాతండ్రియు నట్లే నిర్భాగ్యుఁడు. అతని జీవితమరణములింకను స్థిరపడియుండలేదు. మీకును నాకును గష్టమును దెచ్చిపెట్టిన పామరుఁడే తండ్రిగారి నిగందరగోళమునఁ బెట్టియున్నాడు. తండ్రి మరణమునుగూడ సంకల్పించియుండెనని సంశయించుచున్న దానను.

మహాశ్వేత యాశ్చర్యమునొంది "సతీశచంద్రుఁడుగాక దీని యందు మరెవ్వరున్నారు?'' అని భావించుకొనియెను.

విమ—దయయుంచి పైకిరావలయును. వృత్తాంతమంతయు మీకు విన్నవించెదను.

మువ్వురు నసహ్యమైన యాగదినుండి యావలికివచ్చిరి—విమల సరళను దనసోదరిగా భావించుకొనియెను. అందరికిని భోజనములైన పిమ్మట విమల, శకుని సంబంధమైన వృత్తాంతమంతయు మహాశ్వేత కెఱిగించెను.

ఇరువది రెండవ ప్రకరణము

ఇది స్వప్నముగాదా—పూర్వస్మృతి.

Wall of my sires, if ye could speak,
If ye could have a tongue,
Save by the owlets' awful shriek,
Or raven's uncouth song,
Fain would I ask of days gone by,
And o'er each tale would heave a sigh.

R. C. Dutt.

ప్రపంచమునం దనేక విధములైన జనులు గలరు. వారిముఖమును జూచినతోడనే నిర్దయులగు వారి హృదయములందు దయపుట్టును. ప్రేమరహితులగు వారి హృదయమునందు ప్రేమోదయ మగును. అందఱి హృదయములందును స్నేహోదయమగును. అట్టి ముఖ భావము కేవల సౌందర్యము కాదు. ఎందువల్లననగా—సౌందర్య మెల్లరహృదయమును సమానముగ నాకర్షింపఁ జాలదు—కొంత సౌందర్యము, కొంత బాలురలజ్జ, కొంత యెఱుఁగనితనము, కొంత యమాయికత, కొంత నిష్కాపట్యము, కొంత బాలుర నిర్దోషత, ఒక్కొక్క ముఖమునందలి సరళతయును నమ్రతయును జూచినచో, నట్టివారిని ప్రేమింపవలయునని యిష్టము కలుగుచుండును. వారి సంతోషముకొఱకు జగత్సంసారమునఁ బ్రవేశించి వారి సుఖసాధనమునకై ప్రాణములర్పింపవలయునని యనిపించును. సరళ యంతగా బరమసుందరి కాదు. కాని, యామె ముఖమునం దొక యనిర్వచనీయభావ మున్నది. హృదయమును, ముఖమును, బరస్పరమున వికలప్రకృతికలవై యున్నవి. అందువలనఁ గొలఁదిసేపటిలోనే విమల యామెను దన చెల్లెలని ప్రేమించుట యేమియు నాశ్చర్యము కాదు.

మఱియొక విధమైన యువతులు గలవు. అట్టివారిని నిరుప
మానసౌందర్యముచే నలంకరించుటకొఱకుఁ బ్రకృతి తన భాండారము
నంతను వట్టిదిచేసికొనియెను. జ్యోతిఃపూర్ణమగు నాముఖమండల
మును. జ్యోతిఃపూర్ణమైన యాకన్నులును. సూక్ష్మములైన యా
యధరోష్ఠములును, సమున్నతలలాటమును. తూలికచే దిద్దఁబడిన
ట్లున్న భ్రూయుగలతలును, మనోహరశరీరమును, సుఘటితదీర్ఘనయ
నములును, ఎవ్వరైనఁ జూచినచో, హృదయమునఁ బ్రేమో
ద్రేకము గలుగునట్లు చేయుచుండెను—ఆ యుజ్వలనేత్రముల
నుండియు, సమున్నతప్రశస్తలలాటమునుండియు, హృదయోన్నత
భావము లగుపడుచుండెను. నాతియొక్క హృదయమునందలి దృఢ
ప్రతిజ్ఞయు నగుపడుచుండెను. విమల సౌందర్య మట్లుండెను. ఆమె
హృదయము మాత్ర మతివలప్రవృత్తియై యుండెను. అట్టిదేవి యవయవ
ములను గాంచినవారే యామెను దన యక్కగా భక్తిచే భావించు
కొనుట యాశ్చర్యము కాదు.

సరళ హృదయదుఃఖమును దూరముచేయుటకొఱకు విమల
యామెను దుర్గము నాలుగువైపులను జూపించుటకుఁ దీసికొనిపోయెను.
ముందుగా దుర్గమునకు వెనుకనున్న యుద్యానమునకుదీసికొనిపోయెను.
అక్కడ మామిడిచెట్లు దట్టముగ బెరిగియుండుటచే వాని నీడవలన
బగలు రెండుగంటలవేళనే సంధ్యాకాలమువలె నగపడు చుండును.
వారిరువురు నక్కడ కొంతసేపు కూర్చుండియుండిరి. అక్కడ కోమల
వాయువులచే మెల్లమెల్లగ నాకులమర్మరశబ్దము వినఁబడుచుండెను.
మధ్యమధ్య కౌశరపక్షియొక్క యపరిస్ఫుటమృదుశబ్దము వినఁ
బడుచుండెను. అందువలన హృదయము మోహితమై శాంతిచేఁబరి
పూర్ణమగును.

వారిరువు రాయుద్యానమునుండి సరోవరమునొద్దకుబోయిరి.
అందలిజలరాశి విస్తీర్ణమై తనసుస్థిరవక్షోభాగమున నామ్రవృక్షచ్ఛా

యుల ధారణముచేసికొనియుండెను. వారిరువు చాలసేపటివఱకు నాస రోవరతీరమున గూర్చుండియుండిరి. ఆప్రకృతిస్వభావనిస్తబ్ధతచే వారి హృదయములు నిస్తబ్ధములయ్యెను. విమల మధ్యమధ్య నొకటిరెండు మాటలాడుచుండెను. సరళనోటినుండి మాటలేదు. నిస్తబ్ధమైయామె విమల మాటలను వినుచుండెను.

సూర్యాస్తమయమగుటచేఁ జాలఁ [illegible] ఘన[illegible] నివృతమైయున్న యాప్రాంతము వెన్నెలసరోవరము [illegible] మూసి కొనుచుండెను. విమల తననెచ్చెలి యంతఃకరణమునం దున్న దుఃఖ తిమిరము ఘనీభూతమైయుండెనని తెలిసికొనియెను.

విమల యథార్థస్నేహానుభావముతో సరళ [illegible] జరిగి కూర్చుండి యామె చేతిని దనచేతిలోఁ బట్టుకొని "సరళా! నీమనస్సున కేదో యొకదుఃఖము దయించినట్లున్నది. కాని [illegible] దాని దాచుటెందులకు ?" అనియెను.

సర—నీయొద్ద దాచిపెట్టుట యెందులకు ? నిజమే నామనస్సు నందేమోయగుచున్నట్లున్నది. నిజముగాఁ జెప్పుచున్నాను వినుము ఎవ్వరివలన నాదుఃఖమో యాసంగతి నాకుఁ దెలియుటలేదు.

విమ—అట్లయినచో దేనికొఱకై సంతాపించుచుంటివా?

సర—తెలియుటలేదు. దేనివిచారమును లేదు. ఒక్కొక్క సారి మనస్సునందేమేమో యగుచున్నది.

సరళ నిజమునే చెప్పుచున్నది. ఆమె మనసెందుకొఱకుఁ జం చలమగుచున్నదో యాసంగతి యామెకుఁ దెలియదు.

సాయంకాలమయ్యెను. విమలయు, సరళయునుద్యానమునుండి దుర్గములోనికివచ్చిరి అక్కడకువచ్చి విమల సరళను ఒకగదినుండి మరి యొకగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి యమూల్యములగు ననేకాపరూపపదా ర్థముల నామెకుఁ జూపింపఁదొడగెను—తానుపరుండుశయనాగార

మునకామెను దీసికొనివచ్చెను. అక్కడ నొకశారిక పంజరమునం దుండెను. అదిమాటాడ గలదు.

విమల సరళను దానికిఁజూపి చెప్పుచూతము! ఈమెయెవ్వరు?'' అనియెను.

ఆపక్షియు "ఈమెయెవ్వరు?'' అనియెను.

విమ—నీవు చెప్పకున్నచో నేనెందులకుఁ జెప్పవలయును?

పక్షి—నేనెందులకుఁ జెప్పవలయును?

విమ—అట్లయినచో నీవీమె నెఱుఁగవా?

పక్షి—నీవీమె నెఱుఁగవా?

విమ—చెప్పనక్కరలేదు! సరళ పొరుగువారి బాలికయా? ఇంటివారి బాలికయా?

పక్షి—ఇంటివారి బాలికయే.

విమ—నీవు చెప్పజాలవు. ఊరకుండుము. శిఖండీ!

పక్షి—ఊరకుండుము, శిఖండీ!

పక్షిమాటలనువిని సరళవిస్మితయై మనస్సునందు—"నేనీయింటిబాలికనేనా?'' అనుకొనుచుండెను.

పక్షివిద్యయందాసక్తిగలవారలకుఁ దెలిసియుండెను—పక్షియెవ్వరైనఁ జెప్పినమాటలలోఁ బదిరెండుమాటలనుమాత్రము పునరుక్తిగానుచ్చరింపఁ గలదిగానుండెను.

పిమ్మట విమల సరళను మఱియొకగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. ఆగదిని జూచినతోడనే సరళ దుఃఖ మిమ్మడియయ్యెను. అక్కడ నామె యాకస్మికముగా నన్యమనస్కయై రోదింపనారంభించెను. విమల స్నేహాభరితయై 'రా! విచారించు టెందులకు?' అనియెను.

సర—నామనస్సునందు మరల నెట్లోయున్నది. ఏదోస్వప్నమును గాంచుచున్నట్లున్నది—మాయమ్మ యెక్కడనున్నది?

విమల సరళముఖమును దృష్టించిచూచెను. సరళ నేత్రము లశ్రుపూర్ణములై యుండెను. విమల [illegible] సరళనామె తల్లియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయెను. సరళ వేగముగఁబోయి యశ్రుపూర్ణ నయనములతోఁ దల్లివక్షమునఁదలఁజేర్చి కనులుమూసికొనియెను.

మహాశ్వేత యౌత్సుక్యముతోడను స్నేహానురాగములతోడను దనయనుజూచుచు 'బిడ్డా! ఏమైనది?' అని యడిగెను.

సర—అమ్మా! నాకేమియో తెలియుటలేదు. ఈయింటియం దేమియున్నదో చెప్పఁజాలను. నేనిచ్చటకు [illegible] కలగనుచున్నట్లున్నది. ఇక్కడనున్న [illegible] చిన్నదియున్నది ఒకగదిలోనికి బోయితిని. అక్కడ [illegible] జూచినట్లున్నది. అమ్మా! నేనుభ్రాంతను, అనన్యమనస్కనై [illegible] తండ్రియని భావించుకొంటిని! నేనుమఱచిపోయిన [illegible] స్వప్నమును గనుచుంటినా?

మహాశ్వేత యింతకంటె [illegible] దేనియు నులేదు. ఆమె యుచ్ఛ్వాసము [illegible] ప్రారంభించెను. జ్ఞానమెఱుంగని యాబాలిక [illegible] హృదయము విదీర్ణ మగుచుండెను.

ఆశోకప్రథమవేగ [illegible] మహాశ్వేత సరళఁ దనయాలింగనము చేసికొని చెప్పఁదొడఁగెను—బిడ్డా! అదిస్వప్నము కాదు. పూర్వస్మృతి నీహృదయమున జాగరూకమగుచున్నది. ఇది వఱకును నీవుమఱచియుంటివని యనుకొని నేను నీకుఁజెప్పక దాచి యుంచుకొనిన విషయము నీమనస్సునందిప్పుడు స్వయముగనే తల సూపి జాగరితమగుచున్నది. ముందు నేను దానిని దాచఁజాలను.

ఇట్లుచెప్పి మహాశ్వేత విచారవిషయమంతను నాద్యోపాంతముగా సరళకుఁదెలియఁజేసెను. సరళ జన్మవిషయమును, మహారాజు సమ

సింహుని సన్మానగౌరవ విషయములును, అతఁడన్యాయముగా మర
ణించినసంగతియును, పిమ్మటఁ దానుపలాయనమై ఛద్మవేషమున
నజ్ఞాతవాసము చేయుచున్న విషయమును, ఈ మొదలగువిశేషములన్ని
టిని కొమార్తెకుఁ దెలియజేసెను. ఆసంగతులనన్నిటిని వినుచున్న
ప్పుడుముందుగ సరళ కవిస్వప్నములుగాఁదోచెను. కాని, క్రమముగా
నామె మోహజాల మంతర్హితమై యామె [illegible] మాటలుజ్ఞప్తికివచ్చెను
ఇల్లు, వాకిలి, స్తంభము, గది, మొదలగువాని జూచిచూచి యాలో
చించుకొనుటచే నామెకు బూర్వవిషయములు జ్ఞప్తికిరాఁదొడగెను.

ఇనుమువలెనున్న మహేశ్వరుని కఠినహృదయముకూడ కరఁగి
పోయెను. తల్లిబిడ్డలిరువురును బరస్పరాలింగనముచేసికొని నిరవధి
రోదనముచేయ నారంభించిరి.

విమల పార్శ్వమునందు నిలుచుండి గంభీరచింతాసాగరమున
మునిఁగిపోయెను. ఆమె ప్రశాంతముఖశోభము వికసితమైయుండెను. పెద
వులపై రదనములు చిందులుద్రొక్కుచున్నప్పటికిని ఆరక్తములై
యున్నయామె నేత్రములనుండి యశ్రుకణములు రాలిపడుచుండెను.
ఆమెయామనోభావములను పాఠకమహాశయులు సయానముగాఁదెలిసి
కొనఁగలరు -- శిశుని యొక్క హత్యాపాతకమైనదియు, తండ్రి నాతఁ
డెంతవఱకుఁ బాపకార్యములలోఁ బ్రవేశింపఁ జేసియుంచినదియు,
ఎందుకొఱకు మహేశ్వరుని బందీగాఁ జేసియుంచినదియు, మొదలగు
విచారములు గాలివానవలె నామె హృదయమున వీచికొట్టుచు వ్యథ
పెట్టుచుండెను.

విమల యాకస్మికముగ నా చింతాస్వప్నమునుండి మేలుకొని
గంభీరస్వరముతో "తల్లీ! పాపుఁడగు నాశిశుని పాపాచరణమును
నేనిప్పుడు తెలిసికొంటిని. ఈ జగత్సంసారమునం దింతటి పాతకి
యుండఁబోఁడు. నరకమునందుఁ గూడ నాతనివంటి కీటకముండబోదు.

కాని పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. ఆ భయంకర పాపమునకు, భీషణ ప్రాయశ్చిత్తమున్నది'' అనియెను.

మహా—(గంభీరములగు నీమాటలను విని) వత్సా! విమలా! భగవంతునియందు నాకచలమైన భక్తియున్నది. కాని, యాతని యభిప్రాయమును, ఆతని లీలలను, మనము తెలిసికొనఁ జాలము. అట్లే కానిచో నీప్రపంచమునఁ బాపమునకు జయముగుట యెందులకు?

విమ—(మొదటి స్వరముతోనే) నా విన్నపము నాలింపవలయును. పాపమునకు జయము కనుపడుట కొంతసేపు మాత్రము పాపమునకుఁ దగిన భీషణప్రాయశ్చిత్తమును ఫలింపఁజేయుచుండదు. ఆ పామరుని మృత్యువున కుపాయము తనంతట నాకే యొదవనైయున్నది. నీ స్వామిమరణమునకుఁ దగిన ప్రతిక్రియను చేయుటకు ఫలంబు లేదు.

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము

[illegible]

Has sorrow thy young days shaded
As clouds o'er the morning fleet?
Too fast have those young days faded
That even in sorrow were sweet?
Does time with his cold wings wither
Each feeling that once was dear?
Come, child of misfortune! come hither
I'll weep thee tear for tear!

Moore.

సాయంకాలమైనప్పుడు మహాశ్వేత దేవపూజకై యమునా తీరమునకుఁ బోయెను. అందులకు శశిని యేమియు నాక్షేపింపలేదు.

ఏదుర్గమునం దాను సూర్యరావనయు. ఆనెు సుఖదినములును జరగి పోయినవో, ఆనెు యెక్కడ రాజకులమునకుం జూడామణి స్వరూపుం డైన సమరసింహుతో రాజసుహిమిగ్ను కాలమును గడపియుండెనో, ఇప్పుడా దుర్గపార్శ్వమునందు నిరాశ్రయయగు విత, తున్నై బందీకృతయై యుపవసించుచుండెను. మున్ను దుర్గపార్శ్వమునందు గలకలశబ్దమును జేయుచుం బ్రవహించు నాయమునాతరంగిణి యిప్పుడును కల్లోలమై మొగమును బ్రక్కకు త్రిప్పికొని ప్రవహించుచుండెను. దానియందెట్టిపరివర్తన మును లేదు. దూరమున నున్న పల్లెలనుండి కనంబడుచున్న చెట్లగుంపు పార్శ్వమునం దగపడుచున్న మామిడితోంటలు; దుర్గాగ్రభాగమున నల రాజు మన్నమునోపుండి కేదారములు; మిట్టలు, మైదానము మొదలగు వానియం దిప్పటికి నేమియు మార్పు నగపడుటలేదు. కాని, మహాశ్వేతజీవి తమున నెంతటి మార్పు జరిగిపోయినది! ఇప్పుడాపూర్వగౌరవ మెక్కడకుం బోయినది? ఆ మల్లభూపతి యెక్కడనున్నాడు? ఆవీర శ్రేష్ఠుండెక్కడనున్నాడు! గ్రీష్మకాలభీష్మప్రభంజనముచే నెగురం గొట్టబడిన యెండుటాకులవలె మహాసముద్రతరంగములలో విలీనమై పోవుజలబిందువులవలె జరిగిపోయిన కాలరూపానంత సాగరముననా పూర్వగౌరవాదికములన్నియు విలీనములై పోయినవి.

విమల సరళను దనగదిలోనికిం దీసికొనిపోయెను. వారిరువు రును సోదరులవలె నొక ప్రక్కపై బరుండిరి. విమల సరళను జూచి నది మొదలుకొని ప్రేమించుచుండెను కాని, తనవలెనో శకునిదురా లోచనములచే సరళ యనాథయై యుండెనని తెలిసికొనినపిమ్మటనామె ప్రీతివిశ్వాసములు మఱింత హెచ్చెను. తండ్రియొనరించిన ఘోర పాపమును బరిహరింపం దలచి విమల దనప్రగాఢ ప్రీతివిశ్వాసము లచే మహాశ్వేతను సంతోషపెట్టి యాదరించి, యందులకుం బ్రతీకారమును జేయం దలంచెను. వారిరువురు నొకశయ్యపైం

బరుండి చాలసేపటినుండి మాటాడుచుండిరి. ఇరువురు నల్పవయస్కలు అవివాహితలు. వారిరువురకుఁ గొలదిసేపటిలోనే పవిత్రమగు ప్రగాఢ ప్రణయముదయించెను.

విమల మాటిమాటికిని తల్లిబిడ్డలయజ్ఞాతవాసమునందు వారు పొందినకష్టములనుగూర్చి యడుగఁదొడఁగెను. సారెసారెకుఁ బల్లెలో వసించుటనుగూర్చియడుగును. సరళనోటినుండి ఆ యావృత్తాంతములను వినుచున్న విమల కన్నులనుండి యశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. తన జనకునిపాపకార్యముచే నామెహృదయమున మర్మాంతికా వేదన ముదయించెను. శకుని యొనరించుచున్న మోసములను గూర్చి యాలోచించు కొన్నకొలఁది కోపముచే నామెశరీరము కంటకితమగుచుండెను. స్నేహపురస్సరముగా రెండుబాహువుల తోడను సరళ నాలింగనము చేసికొని, ఆమెనోటినుండి యాగ్రామవాసవిషయములును, వారనుభవించినదారిద్ర్య కష్టవివరమును. వీని కన్నీటిచేఁ గన్నులను, ముఖమును, కుంతలములను దడిపివైచెను.

విమ—నీవు రుద్రపురమునందున్నప్పుడు నీకు నెచ్చెలులెవ్వరుండిరి? నీవెవ్వరితోడఁగాలక్షేపము సేయుచుంటివి?

సర—అమ్మ యెవ్వరితోడను విశేషించి మాటాడునది కాదు. పగలంతయును విచారమున మునిఁగియుండెడిది. సాయంకాలమునందు దేవతారాధనము చేయుచుండెడిది. నాతో నాగ్రామమునందలి యొకరిద్దరుస్త్రీలు మాటాడుచుండిరి. అమలయను నొకవర్తకుని భార్యతోఁ జాలసేపు మాటాడుచుండెడిదానను.

విమ—ఆమె యేజాతిది?

సర—ఆమెకైవర్తజాతియువతి.

విమ—ఆమె నిన్నుఁ బ్రేమించుచున్నదా? నిన్నాదరించుచుండెడిదా?

సర—నాతల్లితప్ప మరెవ్వరు నామెవలె నన్నుఁ బ్రేమించు వారు లేరని శోకించుచున్నది. ఆమెపేరు జ్ఞప్తికివచ్చినచోఁ గన్నుల నీరు నిండిపోవుచుండును—

విమ—సరళా! మీవిషయమున జరగించిన యన్యాయమును గూర్చి యింతి చెప్పినతీరును. నాకుసాధ్యమైనచో నేనైన విశారినై మిమ్ములను మీపూర్వావస్థయందుఁ జేర్చెదను.

సర—నేను నిజమును జెప్పుచున్నాను. పల్లెటూరినివాసమునం దాయవస్థతో నాకేమియును గష్టముగపడలేదు. కాని, తల్లిమా ప్రేమచే రేయుంబవలు చింతించుచుండెడిది—అందుకొఱకు నేను దుఃఖించు చుంటిని—తల్లిని సుఖపెట్టవలయునను భిక్షయొక్కటియే నేను వేఁడుచున్నదానను.

విమ—సరళా! నాకు నదే యిష్టము. మీతల్లిసుఖపెట్టుటకుఁ బ్రాణములర్పింపవలసివచ్చినను నందులకైన సిద్ధముగనుంటిని.

సర—అదేమి? నీకసాధ్యమైనదేమున్నది? నీకింతటియైశ్వర్య గౌరవములున్నవిగదా!

విమ—సరళా! నీవు నావిచారము నెఱుంగవు. నావిచార మునంతను నెఱింగియున్నచో నేను మీకంటె వేయిరెట్లు నిర్భాగ్యనని తెలిసికొనియుందువు—ఈధనగౌరవములన్నియు నావికావు—

సర—ఏమి?

విమ—పామరుఁడగు నాశకునిమామ తండ్రిని సంహరించి యీ దుర్గమును, జమీందారీయును, నపహరించు ప్రయత్నములను జేయుచున్నాఁడు. అది పైకిఁ జెప్పినచోఁ జెరుపుకలుగును. తండ్రినిగూర్చిన చింతచే నాకు రేయుంబవలు నిద్రపట్టుటలేదు. కాని, దుఃఖమదొక్క టియే కాదు—

సర—మరియేమున్నది?

విమ—సరళా! నీయొద్ద దాఁపవలసిన దేదియును లేదు. ఆ పామరునకు నన్నుఁ బెండ్లియాడవలయునని యాశ అట్లుచేసికొన్నచో దండ్రి మరణానంతరము తానునాయాసముగ నాతనికుత్తరాధికారిని గావచ్చునని యాతఁడు యోచించుచున్నాఁడు చెప్పుటకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. ఇప్పటికిఁ గొన్నిదినములనుండి నాతో నిత్యము నాతఁడు పెండ్లిమాటలాడుచున్నాఁడు నేనందులకొప్పుకున్నచో బలవంతముగానైన నాపాణిని గ్రహింతునని చెప్పుచున్నాఁడు రేపటియుదయమున నరఘాతుకుఁడగు నాయముఁడు నన్నుఁ జూచుటకువచ్చును—సరళా! నాకంటె హతభాగిను లెవ్వరున్నారు?

సరళ యాశ్చర్యముతోఁ గొంతసేపూరకుండి యిట్లు "వానినుండి తప్పించుకొని బ్రదుకుటయెట్లు?" అనియెను.

విమ—(అతిగంభీరస్వరముతో) రేపటిదినమున జగదీశ్వరుడు నన్నుఁ గాపాడును. ఆతనియనుగ్రహముచే నేనుద్ధరింపఁబడుదునను నాశగలదాననై యున్నదానను—పిమ్మట రాత్రివేళఁ దండ్రియొద్దకు బారిపోయెదను. అందులకుఁ దగినయేర్పాటు లన్నియుఁ జేసికొనియుంటిని. తరువాత నాపామరుని పాపమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తమునును అందులకుపాయమును యోచించుకొనియుంటిని. భగవానుఁడా! ఈ దురూహకార్యమునందబలనగు నాకు సాహాయ్యమును జేయుము!

సరళ నిస్తబ్ధయై యుండెను—విమల మరల జెప్పఁదొడఁగెను

మొదట మాంగీరునకుఁబోయి తండ్రిని బ్రదికించుకొనియెదను ఈపాపాత్మునకుఁ దగినదండనము చేయుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. పిమ్మట నీదుర్గమును మహాశ్వేతకొప్పగించుటకుఁ దండ్రిని బ్రార్థించెదను. నేను నాతండ్రి యంతఃకరణము నెఱుఁగుదును—ఆతఁడుశకుని దురాలోచనమునుండి విడివడినచో న్యాయమైనకార్యమును జేయుట కొప్పుకొనకుండ నుండఁడు—మాంగీరునం దొకవీరవరుఁడున్నాఁడు.

ఆతఁడు నాకు సాహాయ్యమును చేయును. ఇంద్రనాథా! సత్యమును పరిపాలింపుము.

ఇంద్రనాథుఁ డనుపేరును విని సరళ చకితయయ్యెను. అకస్మికముగ నామెశరీరము కంపితమయ్యెను. విమల యదంతయును జూచి విస్మితయై పోయెను.

విమ—సరళా! నీవట్లువడఁకి కళవళపడుచున్నావేమి? నీకేదియో వేదనయున్నట్లున్నది—

సరళ యందులకుఁ బ్రత్యుత్తరము నిచ్చుటకిష్టపడక ముఖము మూసికొనియెను కాని, విమల మరలమరల నడుగుచుండుటచే సరళ "ఇంద్రనాథుఁడను నొక యువకుఁడు నాకుఁబరిచితుడు. ఆతఁడును బశ్చిమదేశమునకుఁ బోయియున్నాఁడు." అనియెను.

తీక్ష్ణబుద్ధిగల యా విమలయొద్ద నొక్కమాటయును దాఁచుటకు వలనుగాదు. సరళనోటనుండి యామె యొక్కొక్కమాటగ సర్వమును దెలిసికొనియెను. ఇంద్రనాథుఁడు సరళ హృదయేశ్వరుఁ డనియు, నాతఁడామెకుఁ బ్రణయియనియు, ఇంద్రనాథుఁడు తల్లిబిడ్డలయుద్ధారమునకై పశ్చిమదేశమునకుఁబోయి మూఁడుమాసములయ్యెననియు నామె తెలిసికొనియెను—అట్లయినచో మహేశ్వరమందిరమున విమలచూచిన యాతఁ డాయింద్రనాథుఁడేనా? విమల హృదయము జల్లుమనియెను. ఆమె మెల్లమెల్లగ మరియొకప్రశ్నమును వైచెను—"సరళా! ఆవీరశ్రేష్ఠుని శరీరమునం దెచ్చటనైన నేవియైనగుర్తులను జూచియుంటివా?" అనియెను.

సర—ఆతని యెడమముంజేతిపై నచ్చుమగునొక నల్లమచ్చ యున్నది.

విమల శరీరముకంపించెను. ఇంద్రనాథునిచేతిపై నామెయును నామచ్చను జూచియున్నది.

విమల యిఁక మాటాడఁజాలక పక్కపై బరుండెను. ఆమె నిద్రపోవుచున్న దనియనుకొని సరళయుఁ బరుండెను—

ఇరువదినాలుగవ ప్రకరణము

వరుఁడును కన్యయును

O ! do not tempt, she said,
O ! do not add to my distress,
I have tasted much of bitterness'
But ah, fair maid thou plead' st in vain
His heart is proof to prayers,
Albeit like darksome floods of rain
Thou shedst thy scalding tears.

S. L. Dutt

తెల్లవాఱెను. నేఁడు విమలకు భయానకమగు దుర్దినము కాని, విమల విపత్తునుండి తప్పించుకొనుట కుపాయమును గల్పించుకొనియున్నది. ప్రాతఃకాలమునందు విమల శయనమందిరమును విడిచి వేఱొకగదిలోనికిఁ బోయి యక్కడ దేవుని ప్రార్థింపఁదొడఁగెను. చాల సేపటివఱకును నుపాసనమును జేయుచుఁ గూర్చుండియుండెను. అవిశ్రాంతాశ్రుజల మామెకపోలములను దడుపుచుఁ బ్రవహించుచుండెను.

ఉపాసనమును ముగించుకొని విమల వెలుపలికి వచ్చి చూచుసరికక్కడ శశి వచ్చి కనిపెట్టుకొనియుండెను— అతనిఁజూచి యామె గడగడవడంకెను. ఆమెశరీరమునందలి రక్తమంతయును శుష్కమై పోయెను.

శశి స్థిరభావముతో నిలుచుండి విమలను జూచెను. చాల సేపు చూచెను,

విమలయు నిష్పందభావముతో నిలుచుండి తలనువంచుకొని భూదేవినిజూచుచుండెను. ఆమెహృదయము భయముచేతను, క్రోధముచేతను, జర్జరీభూతమైయుండెను—తుదకామె మృదుస్వరముతో

"శకునీ! నేను నిర్భాగ్యురాలను. నావంటి హతభాగినులు మఱెవ్వరును లేరు. నన్ను మరల దుఃఖపెట్టఁబోకుము. క్షమింపుము.'' అనియెను.

ఆమాటకు రాయియైనఁ గరఁగిపోవును. కాని, శకుని హృదయము కరఁగలేదు. అతఁ డించుక నవ్వి 'ఇందుకొఱకేనా యవకాశము కావలయునని వేఁడుకొనుట?' అనియెను.

విమ—నీవు నాకవకాశము నిచ్చినందులకు నీకు ధన్యవాదములు సేయుచున్నాను. కాని, నన్ను క్షమింపుము. నా హృదయమునందలి యాతనను నీ వెఱుఁగవు. నా హృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది. శకునీ! నన్ను క్షమింపుము!

శకు—పెండ్లి యూడుట కాఁడుపిల్ల లిట్లే చెప్పుదురు. అత్తవారింటికిఁ బోవు సమయమునం దెల్లరును నేడ్తురు కాని, యొకసారి పోయినచో మరలఁ బుట్టింటికి వచ్చుట కొప్పుకొనరు.

విమ—శకునీ! నన్నుఁ బరిహాసము చేయవలదు. నాకు మర్మాంతికమగు వేదన కలుగుచున్నది. నీ హాస్యములతో నాకుఁ బ్రయోజనము లేదు.

శకు—నేను పరిహాసము చేయుటకు వచ్చినవాఁడను గాను, నీవు చేసిన ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొందునో లేదో చెప్పుము.

విమ—నే నట్టి ప్రతిజ్ఞయును జేయలేదు.

శకు—ప్రతిజ్ఞ చేయకున్నఁ బోనిమ్ము. నన్నుఁ బెండ్లి చేసికొందువా లేదా?

విమ—ప్రాణమున్నంతవఱకు నేను దానికి సమ్మతింపను.

శకు—నావలన నీకేఁ దప్పు లేదు. బలప్రకాశమును జేయుట తక్క మఱియొక యుపాయము లేదు.

విమ—నా తండ్రియున్నచో నీ వీమాటలను జెప్పియుండవు. తండ్రియూర లేనప్పుడు—నారక్షకులు లేని సమయమున — నిరాశ్ర

యమై యున్నయబలపై నత్యాచారముచేయుట బ్రాహ్మణునకు ధర్మముకాదు.

శకు—నేఁ గపిల్లయొద్ద బ్రాహ్మణధర్మములను నేర్చుకొనుటకు వచ్చియుండలేదు.

విమ—అయినను నామాటలను యోచించిచూడుము. నాతండ్రి నిన్నెన్నివిధముల ననుగ్రహింపలేదు? నీవన్నమునకుమార్గములేకుండ దరిద్రుఁడవై యున్నప్పుడు నిన్నింటికి దెచ్చుకొని కొమారుని వలెఁ బెంచిపెద్దవానినిఁ జేసెను. ఇప్పుడును నిన్నుఁదన బిడ్డవలెనే జూచుకొను చున్నాఁడు. అట్టివానితనయపై నత్యాచారమును జేయుట నీకుఁజగదు.

శకుని తనపూర్వదారిద్ర్యావస్థను గూర్చినమాటలను విని క్రుద్ధుఁడై 'నీతండ్రిసహస్రాపరాధములను చేసినను, అతఁడింతవఱకును బ్రాణములతోనుండుట నాయనుగ్రహముచేతనేయని దెలిసికొనుము'' అనియెను.

తండ్రిపై మోపిననిందలను విని విమలకోపము నాపుకొనఁజాలక యారక్తలోచనయై 'నీ వేనాతండ్రికిసర్వనాశనమును దెచ్చిపెట్టినవాడవు మరల నీ నేయాతనిని దిరస్కరించు చుంటివా? నీవు భృత్యవేషముతో దుర్గమునకు వచ్చిచేరినవాఁడవు. ఇప్పుడు ప్రభువగుటకుఁ బ్రయత్నించుచుంటివా? భృత్యునిపెండ్లాడుటకు విమల యెన్నఁడు నొప్పుకొనదని తెలిసికొనుము'' అనియెను.

శకు—నీవెవ్వరియెదుట నిలుచుండిమాటాడుచుంటివో తెలిసికొనుచున్నావా? నీజీవితమరణములును, నీతండ్రిజీవితమరణములును, నాచేతియందున్నవని యెఱుంగవా?

విమ—ఎఱుఁగుదును—సతీశచంద్రునితనయ సతీశచంద్రుని భృత్యునితో మాటాడుచున్నది నాఁడే బ్రాహ్మణపుత్రుఁడన్నముకొఱ

కు నాతండ్రియాశ్రయమును పొందెనో యామనుష్యునితో నేను మాటాడుచున్నదానను—ఎఱుఁగుదును—

విమల స్వభావముచేతమానిని. తండ్రిని నిందించుట వినుటచే నామెక్రోధానలము ప్రజ్వలముగ లేచెను. ఆమెకన్నులు ప్రజ్వలితములయ్యెను. ముడివేయని యామె పెన్నెఱులు, ఆమెకపోలములమీఁదను, ఉన్నతవక్షస్థలముమీఁదను పడియుండెను. చూడఁగా నామె యున్మత్తవలె నగపడుచుండెను. ఆయపరూపాకృతిని జూచి శకునియు నించుక భయావహుఁడయ్యెను. ఒకించుకసేపు నిస్తబ్ధుఁడై యుండెను. ముహూర్తములో విమల తనకోపమును సంవరణముచేసికొని శాంతయై మెల్లమెల్లగ నిట్లనియెను.

“నాదిమిథ్యాకోపము. శకునీ! నేను నీయధీనమునందుంటినని యెఱుంగుదును. క్రోధాంధనై నిన్ను దిరస్కరించితిని. తండ్రిపై నిందారోపణము చేయుటకు నేను సహింపఁజాలను నాయెదుట నాతండ్రిని నిందింపవలదు.”

శకు — నేను నీతండ్రిని నిందించుటకు వచ్చినవాఁడనుగాను. నీతండ్రి నాయెడనగపఱచిన దయను నేను మఱచియుండలేదు—నే నిప్పు డేపనికై వచ్చితినో దానికేమిప్రత్యుత్తరమిచ్చెదవు?

విమ — నేనుప్రాణములతోనున్నంతవఱకునిన్ను బెండ్లియాడను

శకు—నీవతిశయబుద్ధిమతివి. విమలా! నీవునాహృదయమునందు, దయ, కోపము, దుఃఖము, మొదలగు నానావిధప్రవృత్తులనుత్తేజితములుగఁజేసి నాయుస్కారముచేఁజిక్కకుండఁ బ్రయత్నించుచున్నట్లున్నది. విమలా! కేవలసఁగాదు—నేనేకార్యమునందు దృఢవ్రతుడనై యుంటినో నన్నాకార్యమునుండి మరలించుటకు ప్రపంచమునందెవ్వరికిని శక్తిచాలదు. నీవు చిన్నదానవైయుండియున్నాళ్లవఱకున పెండ్లియాడకుండ నున్నందులకు నీబుద్ధి ననేకవిధ

ములఁ బ్రశంసింపవలసి యున్నది. కాని, ముందిఁక విశేషకాలముండ జాలను. నేఁడే నిన్ను నేను పెండ్లిచేసికొందును—అందులకన్నియును సిద్ధముగానున్నవి—నీవందులకడ్డు పెట్టినచో—బలవంతముగనైనఁ జేసికొందును. ఇక వ్యర్థముగా నెందులకడ్డుపెట్టెదవు? రమ్ము. ఇరువురమును లోపలికిఁ బోవుదము.

ఆమాటలను విని విమల చైతన్యవిహీనయయ్యెను—ఆమె దృఢప్రతిజ్ఞ ముహూర్తకాలమువఱకు నామెను విడిచి పోయినట్లు తోఁచెను—ఆమె జ్ఞానవిహీనురాలువలె స్వప్నము "తండ్రీ! ఈవిపత్సమయమున నీవు సాహాయ్యముచేయకుండ నెక్కడకుఁబోయితివి?" అనియనుకొనియెను.

శకు—నీతండ్రి మాంగిరునం దున్నాఁడు. నీవు వ్యర్థముగా మొఱవెట్టుచుంటివి.

విమ—అట్లయినచో జగత్పితయగు జగదీశ్వరుఁడు నాకు సాహాయ్యమును జేయును,

ఇట్లు చెప్పి విమల చేతులుజోడించుకొని యున్మత్తవలె నాకాశమును జూడఁదొడఁగెను. కేశదామముచే నామె వదనమండలముమూసికొనిపోయెను. మొలనూలు సడలి విశృంఖలమైయుండెను. కన్నులశ్రుప్రపూర్ణములై యపార్థివజ్యోతిచే జ్వలించుచుండెను—ఆమె యున్మత్తవలె నూర్ధ్వదృష్టి గలదై "ఓజగత్పితా! జగదీశ్వరా! నీవు నాకు సాహాయ్యమును జేయుము!" అని ప్రార్థించెను.

ఆమె యా యాకృతిని జూచి మరల నిస్తబ్ధుఁడై నిలిచియున్న శకుని యాయువతి యుపరూపసౌందర్యరాశిని తెప్పవేయక చూచుచుండెను—విమల మెల్లమెల్లగ మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను.

"శకునీ! నీవు జగదీశ్వరునకు భయపడుము. ఈపృథ్వియందు నీవెన్నియో పాపకృత్యములను జేసి మహాపాపాత్ముఁడవై యుంటివి,

అందుకొఱకు జగదీశ్వరునకు నీవు భయపడవలయును. నేనాతని పవిత్ర నామమును జెప్పెదను. నీవు నాకు సోదరుఁడవై యుంటివి. నేను నీకుఁ జెలియలవలెనుంటిని—నీవు నాకు బిడ్డవలెనుంటివి—నేను నీకు మాతృస్వరూపనై యుంటిని—నన్నుఁ బరిణయ మాడుటకుఁ బ్రయత్నింపవలదు.''

జగదీశ్వరుని పవిత్రనామమే పాపహృదయమును గంపింపఁ జేయకుండును? శకుని యింక నడయుంజాలక "అభాగినీ! నీవిప్పుడు మాటాడకుము. నెవ్వరువచ్చి నీకు సాహాయ్యమును జేయుదురో చూచెదఁగాక! నీకొక గంటసేపు కాల మిచ్చితిని. ఒకగంటసేపైన పిమ్మట నా కార్యము జరిగిపోవును'' అనియెను.

విమల యొక గంటసేపటివఱకు నొక్కచోటనే కూర్చుండి చింతించుచుండెను. ఆమె కన్నులనుండి నీరు ప్రవహించిపోవుచుండెను. కాని, యిది రోదనమునకు సమయముకాదు. ఆమె యీవఱకే యొక యుపాయము నాలోచించుకొనియుండెను. ఇప్పుడు దానినే యుపయోగించుకొనుటకు నిశ్చయించుకొనియెను.

ఒక గంటసేపైనపిమ్మట శకుని మరల వచ్చి నిలుచుండెను. విమల తన కోపము నెంతమాత్రమును జూపింపకయే సమాధాన వచనములతో "శకునీ! నానుదుట వ్రాసినది జరిగితీరవలయును. నీ గృహిణిని గావలయునని భగవంతుఁడు నానుదుటను వ్రాసి సృజియించియే యున్నచో నట్లే జరగితీరవలయును''అనియెను.

శకునికిఁ బట్టరాని సంతోషము వచ్చెను. నవ్వుతో నాతని ముఖము వికసించెను. ఆతఁడాత్రముతో వచ్చి యామె చేతిని బట్టుకొనియెను. విమల యందుల కాక్షేపింపక "శకునీ! నాదొక ప్రార్థన మున్నది. నేను తండ్రిగారి రక్షణముకొఱ కొక వ్రతమును జేయుచుంటిని. ఆవ్రతమును ముగించుటకు మూఁడుదినములు పట్టును ఆ

మూఁడుదినములవఱకును నాకవకాశ మీయవలయును. ఈయనని చెప్పవలదు. శకునీ! ఆ వ్రతోద్యాపనము చేయనిదే నేను పెండ్లి యాడను. అట్టి యవకాశమీయనిచో నాత్మహత్య చేసికొందును. నీవు నన్నుఁ బొందఁజాలవు.''అని చెప్పెను.

శకుని యించుక యోచించి చేయునది లేక మూఁడుదినముల వఱకు నవకాశము నిచ్చెను.

తీక్ష్ణబుద్ధిమతియగు నావిమల దుర్గమునుండి పలాయనమై పోవుటకు ముందుగనే సమస్తమును సిద్ధపరచుకొనియెను. విశ్వాసవతులగు పరిచారికలమూలమున దుర్గమునకు క్రోశదూరమున నొకచో నేను పూటగాడి యుంచుకొనియెను. అర్ధరాత్రసమయమున లేచి, మహాశ్వేతకును, సరళకును, ననేకవిధముల సమాధానోక్తులను జెప్పి పరిచారికలు మొదలగు కొందఱు అనుచారులతోఁ గూడ క్రోశము దూరము నడచిపోయి దోనె నెక్కెను. వెంటనే దోనె యొడ్డును విడిచి బయలు దేరెను.

ఇరువదియాఱవ ప్రకరణము

నిర్వాసన

And shall my life in one sad tenor run,
And end in sorrow as it first begun.

Pope.

దోనె వెంటనే బయలుదేరెను. తలపై నానిశాసమయాకాశము నీలమై, నిస్తబ్ధమై కానఁబడుచుండెను. నాలుగుదిక్కులయందలి కేదారములును, గ్రామములును, నిద్రితములై, నిస్తబ్ధములై యుండెను. వానిమధ్య వర్షజలముచేఁ బరిపూర్ణమై వేగముగఁ బ్రవహించు

చున్న యావిశాలనదీగర్భమున క్షిప్రగామియగు నాచిన్నదోనె తేలి
పోవుచుండెను ! ఆదోనెయందు దీపమొక్కటియును లేదు ఎట్టిశబ్దము
నులేదు. ఏశాకాశమువిధమున, నందలిజగత్తువలె నంధకారమ
యమై, శబ్దశూన్యమై యుండెను.

ఆకాశమంధకారమయము. దృష్టిపోయినంతదూరమును, ముం
దును వెనుకనుగూడ నదీనీరము లావరించుకొనిపోవుచుండెను. గుంపు
లుగుంపులుగనున్న మేఘములు నల్లగనున్నయానీటిలో బ్రతిఫలించు
చుండెను. స్వల్పానిలప్రచారమున నదీనీరము లుచ్ఛ్వసితములగుచుం
డెను. తరంగమాలికామధ్యమున నానౌక కలకలశబ్దముతోఁ బోవు
చుండెను. ఆనది కిరుప్రక్కలనున్న తీరములయందామ్రవృక్షపంక్తులు
నిశాచరశ్రేణివలె నాయంధకారమున నిలుచుండి గాలిచే గంభీర
శబ్దమును జేయుచుండెను. ఆకాశమునం దొకటిరెండునక్షత్రములు
మినుకుమినుకుమనుచుండెను. మేఘములు క్రమముగ జరగిపోవుచుం
డెను. నీలమేఘము నీలమేఘముపైఁగూర్చుండి పశ్చిమదిశనావరించు
కొనుచుండెను. నౌక కలకలశబ్దముతోఁ బోవుచుండెను.

విమల దోనె వెనుకవైపునఁగూర్చుండి చతుర్వేష్టితమర్గమును
జూచుచుండెను. ఆమె హృదయమునందున్న దురాచింతాపరంపరను
గూర్చి చెప్పఁగలవారెవ్వరున్నారు ? ఆరువత్సరములనుండి యామె
యాదుర్గమున వాసముచేయుచున్నది. స్నేహమయియగు నామె
జనని యాదుర్గముననే కాలాధీనయైనది. ఆమె బాల్యమునఁ బ్రవేశించి
యాదుర్గమునందే యౌవనకాలమును బొందినది. ఇప్పుడాదుర్గమును
విడిచి యనంతసంసారసాగరమున దుమికినది —— ఆయనంతసంసార
సాగరమునకుఁ బారమున్నదా ? విమలకాతీరముదొరకునా ? ఆశ్ర
యవిహీనురాలగు నారమణికి జనకుఁడు మరల దొరకునా ? ఆమె
మహాశ్వేతను, సరళను నుద్ధరింపఁగలదా? పాపకర్ముఁడగు నాశకునికి
దగినదండనమును జేయఁగలదా ?

ఎవ్వఁడు చాలకాలమునకు దేశత్యాగియై బయలుదేరి జలయానమగునౌక నెక్కి జన్మభూమివైపునకు సతృష్ణనయనుఁడై చూచుచుండునో ప్రపంచకమునందలి సుఖదాయకములగు ప్రియపదార్థములను ప్రియజనులను విడిచి సజలనయనుఁడై యెవ్వఁడుపోవునో, అల్పవయసునందే సాహాయ్యవిహీనుఁడై, బంధువిహీనుఁడై, ప్రవాసియై, యెవ్వఁ డనంతసంసారసాగరమున మునిఁగియుండునో, అట్టివాఁడు ఆరాత్రి, విమల ఘోరదుఃఖమును, ఘోరచింతావేగమును ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనఁగలఁడు విమల నౌకాంగణమందో వెనుకవైపునఁ గూర్చుండి. గంభీరాంధకారమయమగు నారాత్రి చతుర్వేష్టితదుర్గము వైపునకుఁజూచుచుండెను. ఆమె యానీటియందలి కలకలశబ్దమును వినుటలేదు. ఆమనోహరతరంగములను జూచుటలేదు. ఆఘోరమేఘవైభవాడంబరమును జూచుటలేదు. కేవలమును చతుర్వేష్టితదుర్గమునే చూచుచుండెను. అట్లేయనంతభావములభావించుకొనుచుండెను. ఆభావములకంతము లేదు. ఆకాశమెట్లనంతమో, నదీప్రవాహమెట్లవారితమై యడ్డములేకుండఁ బోవుచున్నదో, ఆమెచింతయు నట్లే యనంతమై, యవారితమై యడ్డులేకుండఁ బోవుచుండెను. విమల కాకస్మికముగ నలుదెసలును శూన్యములై యగపడియెను. స్వభావమునను సరించి యామెవీరాంతఃకరణములు ద్రవీభూతములయ్యెను. చూచుచుండఁగనే దుర్గ మామెదృష్టిపథమునుండి దాఁగిపోయెను. పిమ్మట నామెకుఁ గేవలదుర్భేద్యమగు తిమిరరాశియగపడఁ జొచ్చెను. అప్పుడామె చేతులతో ముఖమును మూసికొని సంతతధారగా నశ్రువులను వర్షింపనారంభించెను. ఆకన్నీరామె వ్రేళులమధ్యనుండి వెడలి బాహువులను వక్షస్స్థలమును దడిపివైచెను—ఆమె శ్రాంతయై నిద్రకులోనయ్యెను.

విమల క్షేమముగ మాంగీరునకుఁ బోయినదనుసంగతి పాఠకమహాశయులెఱుంగుదురు.

ఇరువది యాఱవ ప్రకరణము

ఊపహాపవ్యూహము

Yet though thick the shafts as snow,
Though charging knights like whirlwinds go,
Though billmen ply their ghastly blow,
Unbroken was the ring
The stubborn spearsmen still made good
Their impenetrable wood,
Each stepping where his comrade stood,
The moment that he fell.

Scott.

శత్రువులు సేనాసమేతులై వచ్చి సింహగిరునకు సమీపమునందు శిబిరములను వైచికొనియు [illegible] గోడురుమల్లుని యసాధారణయుద్ధకౌశలముచే దుర్గము శత్రువుల కభేద్యముగ నుండునట్టి యేర్పాటులు కావింపఁబడియెను— ఇంద్రనాథుఁడు ప్రతిదినమును విశేషవిఖ్యాతి నందుచుండెను. సమయము దొరకినప్పుడెల్ల తన యనూర్గురాశ్వికులను దీసికొనిపోయి శత్రువులపైఁబడి వారిసర్వస్వమును దోచుకొనుచుండెను. అల్పసంఖ్యాకులగు శత్రువులున్న దిక్కును విన్నవెంటనే మహారాజాజ్ఞనుబొందిపోయి వారలపైఁబడి ధ్వంసముచేసి వైచుచుండెను ఒక్కవైపునుండి శత్రువు లధిక సేనాసమన్వితులై వచ్చుచుండుటను జూచి వారు వచ్చుటకు ముందుగనే పోయి దుర్గములోఁ బ్రవేశించుచుండును. శత్రువు లీవిధముగా నాకస్మికపుతాఁకుడులచే హాని చెంది వ్యతివ్యస్తులగుచుండిరి దుర్గవాసులు క్రొత్తసేనాపతియుపాయములను, రణకౌశలమును జూచి యాతని ననేకవిధముల బొగడుచుండిరి. ఈవిధముగా నింద్రనాథుని శౌర్యపరాక్రమసాహసములు సర్వత్ర వ్యాపించెను—

శత్రువులు భాగలపురము నుండి ముందునకు జరగివచ్చి మాం గీరునకు సమీపమున శిబిరములను స్థాపించుకొనిరి, ఒకనాఁటి సాయం సమయమున మహారాజగు తోడరుమల్లు శత్రువుల శిబిరములను జూచుటకొఱకు కోటగోడపై నెక్కి దుర్గమునుండి రెండుమైలుదూర మువఱకును ముందునకుఁబోయెను. అక్కడకు శత్రుశిబిరములుదూర ముగా నుండుటచే భయపడుటకుఁగారణము లేదు. అదియునుగాక యామహారాజు తన వేషమునుమార్చుకొని పోయియుండెను. ఆతనితో నేబదిమంది యనుచరులుండిరి. వారాతనికి కొంతదూరములో సంచ రించుచుండిరి. తోడరుమల్లేకాగ్రదృష్టితో శత్రువులను జూచుచుం డెను. ఆకస్మికముగ దూరమునందొక ధ్వనియయ్యెను. అందఱును విస్మితులై చూచిరి. దూరమునందు ధూళి యాకాశముపై కెగయుచుండెను. ఒకయాశ్వికుఁడు మహారాజువైపునకు వాయువేగముతో వచ్చు చుండెను. చూడగా నాయశ్వము భూమినిస్పృశియించుచున్నట్లగ పడుటలేదు. ఒకనిమిషములో నాతనియొద్దకువచ్చెను. ఆతఁడు మహా రాజుసైనికుఁడేయైయుండెను. రాజుసమీపమునకువచ్చి గుఱ్ఱమునుండి దిగినిలుచుండెను. ఆయశ్వమంత వేగముతో వచ్చియుండుటచే నారో హకుఁడు దిగినవెంటనే నేలపైఁబడి నాలుగైదుసారులఱచి కాళ్ళను నేలపైఁబెట్టి కొట్టుకొనుచుఁ బ్రాణములను విడిచెను.

ఆయశ్వమువైపునకుఁ జూచుటకెవ్వరికిని నావకాశము లేక పోయెను. ఆసైనికుఁడు మహారాజునకు నమస్కరించి భీతచిత్తుఁడై యిట్లు విన్నవించెను—మహారాజా! మనశిబిరమునందు విద్రోహోన్ము ఖులగు సైనికులవలన, దేవర నేఁటిసాయంకాలమునదుర్గప్రాచీరము మీఁదికి వచ్చెదరని శత్రువులు తెలిసికొనిరి. అఱక్రోసుదూరమునందు రెండువేల యాశ్వికసైనికులు కాచుకొనియుండిరి, ఇప్పుడీవైపునకు వచ్చుచున్నారు'

ఆసైనికుఁడామాటలనుజెప్పి శ్రాంతిచే నేలపైఁబడిపోయెను.

మహారాజు సనుచరులామాటలనువిని భయభ్రాంతులై జ్ఞానశూన్యులైపోయిరి. మహారాజుకు సోదరుమల్లును 'మీరును నాశ్వికు లేదైయుంటిరి. దుర్గమువైపున నశ్వములను వేగముగ మరలించుకొనిపొండు. శత్రువులువచ్చుటకుముందే దుర్గములోనికిఁబోఁగలరు.' అని చెప్పెను—ఆజ్ఞాప్రకారమందఱును దమతమగుఱ్ఱములను దుర్గాభిముఖముగాఁ బరుగెత్తింప నారంభించిరి.

ప్రత్యుత్పన్నమతియగు నింద్రనాథుఁడు దూరమునుండి వచ్చుచున్న ఘోషమునువిని తనరణభేరి మ్రోగించెను. ఆతనియేనూరాశ్వికులును నాప్రాకారమునకు చేరువవైపున నేకారణముననో యుంచబడి యుండిరి. భేరీనాదమును వినినవెంటనే యాయాశ్వికులువచ్చి చేరికొనిరి. ఇప్పుడింద్రనాథుఁడు 'మహారాజా! ఆజ్ఞయైనచో నాయేనూరాశ్వికులను దీసికొనిపోయి శత్రువులను నడుమందాఁకి నిలిపివైచెదను. అంతలో మీరు స్వేచ్ఛగ దుర్గములోనికి దయచేయవచ్చును' అనియెను.

రాజు—(గంభీరస్వరముతో) బిడ్డా! యుద్ధమునకు సమయమువచ్చినప్పుడు సోదరుమల్లప్పుడును పలాయనతత్పరుఁడు కాఁడు. వ్యర్థముగాఁ బ్రాణములనునష్టపెట్టుట యుద్ధముకాదు. నరహత్యమాత్రమగును.

అందఱును దుర్గముకడకువచ్చిరిఁ దుర్గమునకుజుట్టును గందకముండెను. కందకముపైనున్న సేతువు విరిగిపోయియుండుటను జూచి యందఱును విస్మితులై భీతాపహులైరి. శత్రువులకు గోప్యముగా సుద్దిని చేరవేసిన సంధమునందే యీసేతువును బ్రద్దలుగొట్టెను. అందువలన గుఱ్ఱపుదాఁటున దుర్గములోనికిఁ బోవుట కుపాయము లేకపోయెను.

ఆశ్వికులీఁదుకొని కందకమును దాటిపోవచ్చునను ప్రస్తావము కూడ వచ్చెను. మహారాజు శత్రువులవైపునకుఁ జేతిని జూపుచు "మీరీఁదుకొనిపోవు లోపలనే శత్రువులు వచ్చిపడుదురు. అప్పుడు కాపురుషులవలె శత్రువులచే నందఱును హతులై నీటిలో మునిఁగి పోవుదురు. వీరులవలెఁ గార్యముల సేయవలెను. శత్రువులతో యుద్ధమును జేయుఁడు. ఇంద్రనాథా! శత్రువుల నెదురించుటకుఁ బొమ్ము" అనియెను.

"భృత్యుఁడు సాధ్యమగునంతవఱకుఁ గార్యమును జేయఁగలఁడు" అని చెప్పి యింద్రనాథుఁడు వ్యూహమును బన్నుకొనుట యందుఁ దత్పరుఁడయ్యెను. వ్యూహము నర్ధచంద్రాకృతిగ శ్రేణీ పంచకముగా నేర్పరించెను. ఒక్కొక్క శ్రేణికనూఱేసి యాశ్వికులు ప్రథమశ్రేణికి వెనుకవైపున ద్వితీయశ్రేణివారు నిలువవలయును. దానికి వెనుక మూఁడవశ్రేణి ఈ విధముగాఁ దన యేనూఱాశ్విక దళమును నైదువరసలుగా నేర్పరించెను. యుద్ధమునందు మొదటి పంక్తివారు పరిశ్రాంతులైనచో రెండవశ్రేణివారు ముందునకువచ్చి యుద్ధమును జేయవలయును. వారలైనపిమ్మట వారివెనుకనున్నవారు ముందునకు రావలయును. ఇట్లు క్రమముగఁ బ్రతిశ్రేణిలోనివారును దమకు వెనుకనున్న వారికిఁ జోటిచ్చి తాము వెనుకకు జరగి నిలుచున్నచో యుద్ధమునకు విరతిలేకుండఁ బ్రతిశ్రేణిలోని వారును విశ్రాంతిని దీసికొనుచు యుద్ధమును జేయుట కవకాశముండుటయే కాక తమ యెదుటనున్న శత్రువులనడ్డి వారి యాక్రమణ మాపవచ్చును. వెనుకవైపునఁ గందకమునందు నీరుండుటచేత నావైపు నుండి శత్రువులువచ్చి పైఁబడుట కవకాశము లేదు—ఈమధ్య కందకమునొద్దనున్న నాలుగైదు వృక్షములను గొట్టి దానికడ్డుకట్ట కూడ గట్టుకొనవచ్చును. ఇంద్రనాథుఁ డీవిధముగా నేర్పాటులను

గావించెను. అంతలో శత్రువులువచ్చి పైఁబడిరి. ఇంద్రనాథుని హృదయ ముత్సాహముచేఁ బరిపూర్ణ మయ్యెను.

ఈవిధముగ మూఁడునాలుగు మాసములనుండి మాంగీరు నగరమును ముట్టడించి, చిన్నచిన్న సైన్యము లప్పుడప్పు డక్కడక్కడ చెదరు యుద్ధములు సేయుచుండెను. కాని నేఁ డుభయపక్షములవారును ముఖాముఖి బాహాబాహిని గలసి భీషణసాహసముతో యుద్ధము చేయఁ దొడంగిరి. ఇట్లు వెనుక నెప్పుడును జరుగలేదు. వ్యూహమును భేదించినచోఁ దప్పక తోడరుమల్లు బందీయగునని యనుకొని శత్రువులు సముద్రతరంగములవలె వచ్చి మాటిమాటికిని భయంకరముగ నావ్యూహము నాక్రమింపఁ బ్రారంభించిరి. కాని, యా వ్యూహము కదలునట్లుగఁ బడలేదు. పర్వతశిఖరమువలె మాటిమాటికిని శత్రుసముద్ర తరంగముల వెనుకకుఁ గొట్టుచుండెను. శత్రువులు విశేషసంఖ్య గల వారనుమాట వారికంతగాఁ బ్రయోజనకారి యగుటలేదు. ఎందువలన ననఁగా—ఇంద్రనాథుఁడు పన్నియున్న దృఢ వ్యూహమును శత్రువులొక్కసారిగా నూర్గురు కంటె నెచ్చుమంది యాశ్వికులు వచ్చి యాక్రమించుట కవకాశము లేకుండెను. అదియునుగాక యిరుకుగ నున్న యా స్థలమునందు రెండువేల సైన్య మొక్కసారిగా వచ్చుటకు వలనుగాకుండెను. అయినను శత్రువులు వచ్చి మాటిమాటికిని సింహగర్జనము సేయుచు, సింహపరాక్రమమును జూపుచు, వీర మదోన్మత్తులై సారెసారెకును వీరాలాపములాడుచు దృఢతరముగ నున్న యా వ్యూహమును భేదింపుటకై ప్రయత్నించుచుండిరి. ఇంద్రనాథుని సైనికులుగూడ సాహసమునందు శత్రువులకు దీసిపోవుటలేదు. ఇప్పుడు వారు స్వయముగఁ దోడరుమల్లునివలన బాలితులగుటచే వారివారి యుల్లాసమునకును, నుత్సాహమునకును మేరలేకుండెను. ఇందిరా

థుఁడు శరవేగముతో వ్యూహమున కుభయపార్శ్వముల, సర్వత్రగుఱ్ఱ మును దాటించుచు శత్రువునితోఁ దలపడి వారిని దునుమాడుచుండెను. అతఁడు మధ్యమధ్య తనసైన్యమున కుత్సాహము రెట్టించునట్లుగ నుచ్చస్వరముతో "నేఁడు స్వయముగ మహారాజచూడామణియే మీ యుద్ధమును జూచుచున్నాఁడు నేఁడు మహారాజమణి ప్రాణరక్షణము మీచేతియందున్నది. నేఁడు ఢిల్లీశ్వరుని గౌరవమును, నేను, యశస్సును గాపాడవలయును" అని హెచ్చరించుచుండెను. ఆయుత్సాహ వచనములను విని మంతని సైనికులుత్సాహముతోఁ బరిపూర్ణహృదయులై సింహనాదమును జేయఁదొడంగిరి. వారి భీషణగర్జనములచే నాకసము విదీర్ణమయ్యెను. శత్రువుల హృదయములు ప్రకంపితములయ్యెను.

అయినను రెండువేల సైన్యముతో నేనూరుగురాశ్వికులు యుద్ధము చేయుట తటస్థించదగినది కాదు. ఇంద్రనాథుని సైన్యము నొక్కొక్కఁడుగా హతులై పోవుచుండెను. శత్రుపక్షమునఁ దగుమాడ్కి ననేకులు నిహతులైపోవుచుండిరి. కాని, రెండువేల సైన్యమునఁ దున్నూరుమున్నూరుమంది హతులైనంతమాత్రమున యుద్ధము కననుకూలముగాదు. మహారాజగు తోడరుమల్లు దీనిఁజూచి చింతాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఒకసారి యింద్రనాథు నావలకుఁ బిలిచి "ఇంద్రనాథా! నీవు నీసైనికులకుఁ జేయుచున్న రక్షణమును జూచి యాశ్చర్యనిమగ్నుఁడనైతిని కాని, సైనికులం దనేకులు నిహతులైపోవుచుండుటను జూచి బ్రదికియున్నవారు రణపరాఙ్ముఖులగుదు రేమో యని బెదరుగదురుచున్నది" అని చెప్పెను.

ఇంద్రనాథునకు ముఖమెఱ్ఱవడిపోయెను. అతఁడు ప్రత్యుత్తరముగా "మహారాజా! నా సైనికులకు శత్రువులమార్కొని ముఖాముఖని బోరాడుట నేర్పియుంటిని. కాని, రణభంగమును జేసి పాఱిపోవుట నేర్పియుండలేదు." అని విన్నవించుకొనియెను.

సంధ్యాకాలచ్ఛాయ క్రమక్రమముగ యుద్ధక్షేత్రము నావరింపఁదొడఁగెను. అయినను జమత్కారమగు నావ్యూహము భంగము కాలేదు! ఒకయాశ్వికుఁడు పడినవెంటనే మఱియొకఁడువచ్చి యాస్థలమున నిలఁబడుచుండెను! ఆతడు హతుఁడైనచో మఱియొకఁడు వచ్చి నిలుచును. ఆశ్రేణి క్షీణమైనకొలఁదిని సైనికులయుత్సాహోల్లాసము లభివృద్ధిఁగొందుచుండెను. తనసైనికులు పలాయనమనుమాట యెఱుంగరని యింద్రనాథుఁడు చెప్పినమాట యదార్థమైనది. శత్రువులు హతాశులై భయంకరగర్జనములను జేయుచు గడపటిసారిమరల నాక్రమణము సేయనారంభించిరి. ఆరెండువేలయాశ్వికు లొనరించిన యాభీషణగర్జనములు నలుదెసల నిండి యొకక్రోసుదూరమువఱకు వినవచ్చెను. ఒకేకాలమునందున్న యారెండువేలతురంగములయొక్క-ఖురబదనిక్షేపముచే నేలంతయు కంపితమయ్యెను. కాని, యాశబ్దముచేతఁగాని, యాపదనిక్షేపముచేఁగాని యింద్రనాథుని వ్యూహము కదలలేదు. కంపితముగాలేదు యుద్ధముసాంగమయ్యెను. ఆయపరూపవ్యూహముభంగముకాలేదు.

ఇంతలో నాకందకమునకు సేతువు నిర్మింపబడియెను. మహారాజు కందకమునుదాఁటి దుర్గములోనికిఁబోయెను. రాజు సేమముగ దాఁటిపోయెనని విని యింద్రనాథుని సైనికు లొక్కసారిగ సింహనాదములను జేసిరి. ఆసింహనాదములు శత్రుశిబిరములలోనికి వినవచ్చెను. శత్రువులెందుకొఱకు రెండువేలసైన్యము లాకస్మికముగాఁబంపిరో అట్టివారి యుద్దేశము వ్యర్థమయ్యెను.

ముట్టడింపవచ్చినవారు భగ్నమనోరథులై నిశ్శబ్దముగ శిబిరాభిముఖులై బయలుదేరిరి. మహారాజగుతోడరుమల్లు సేతువును దాటిపోవువఱకును నింద్రనాథుఁడు తదేకదృష్టితో నాతనిఁజూచుచుండెను. మహారాజు సేమముగ దుర్గములోఁబ్రవేశించినాఁడని తెలిసిన

పిమ్మట నింద్రనాథుఁడు తనగుఱ్ఱమునుండి దిగుటకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని, యాతఁ డాకస్మికముగఁ గ్రిందఁబడిపోయెను. మరల లేవలేక పోయెను. ఆతని సైనికులాతనిని లేవదీయుటకై ప్రయత్నించిరి. శత్రు భల్లములచే నాతని వక్షము విశేషముగ గాయపడియుండెను. ఆగాయములనుండి ప్రవహించుచున్న రక్తముచే నాతని శరీరమంతయు దడిసిపోయి యుండెను. ఆతఁడు బలహీనుఁడై క్రుంగిమూర్ఛగొని నేలపైఁబడిపోయెను——

ఇంద్రనాథుని సైనికులలో ననేకు లాసేతువును దాటిపోయిరి. శత్రువులు వెడలిపోవుచున్నప్పు డింద్రనాథుఁ డాహతుఁడై పడిపోవుట నుజూచి యుల్లాసముతోఁ జీత్కారము సేయుచు వారాతని నెత్తుకొని శిబిరాభిముఖులై వెడలిపోయిరి. ఇంద్రనాథుఁడు బందీయయ్యెను.

ఇరువదియోడవ ప్రకరణము

బంది

The soldier's hope, the patriot's zeal,
For ever dimmed, for ever crossed,
Oh ! who shall say what heroes feel,
When all but life and honor's lost,
The last sad hour of freedom's dream,
And valor's task moved slowly by,
While mute they watched till morning's beam,
Should rise and give them light to die.
There's yet a world where souls are free
Where tyrents taint not nature's bliss,
If death that world's bright opening be,
Oh! who would live a slave in this?

Moore.

శత్రువు లింద్రనాథు నచేతనావస్థయందు బంధించి శిబిరమునకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. చాలసేపైనపిమ్మట నింద్రనాథుడు మూర్ఛనుండి తేఱుకొనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు తెలివిగాంచిచూచెను. ఆతనిచుట్టును శత్రువులు కూర్చుండియుండిరి. ఆతని యెదుట నొకయగ్రాసనమున 'మాసుమీా' కూర్చుండియుండెను. ఆతని కుభయపార్శ్వముల యందును మహామాన్యులగు ఉమ్రావులును, మంత్రులును, కూర్చుండియుండిరి. వారియందుఁ దోడరుమల్లుని యెడ విద్రోహులై వచ్చిన సేనానులగు తర్క్ నుహాబయఖానులుండుట నింద్రనాథుడు చూచెను. ఇంద్రనాథునకు వెనుకఁ గుఠారహస్తుఁడై జల్లాదు (ఉరితీయువాఁడు. కాక, ప్రాణ దండనమైన మనుష్యుని శిరస్సును ఛేదించువాఁడు) నిలుచుండియుండెను. ఆతఁడు రెప్పవేయకుండఁ దనప్రభువువైపునకుఁ జూచుచుండెను. ప్రభువుహానసి, కాక, సంజ్ఞయైనతోడనే బందీ శిరచ్ఛేదనముచేయుటకు సిద్ధముగానుండెను. ఇంద్రనాథుఁడించుకయును భయపడలేదు. మాసుమీాని తీవ్రదృష్టితోఁ జూచుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁడు తెలివిగాంచుటనుజూచి మాసుమీా గంభీరస్వరముతో "హిందూ! నీవు వీరపురుషుఁడవు. కాని, విద్రోహాచరణమును జేయుచుంటివి విద్రోహాచరణము నకు దండనము శిరచ్ఛేదము." అనియెను.

ఇంద్ర—(భీషణస్వరముతో) యోధుడు మరణమునకుభయపడఁడు. మీాయిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును. నేను విద్రోహకార్యములను జేయువాఁడనుగాను.

మాసుమీా యింద్రనాథుని యుగ్రభావమునుజూచి కొంచెమైన కోపింపక "నీవు తోడరమల్లునితోఁ జేరి వంగదేశపు జాగీరుదారుల పైఁబడి యుద్ధమును జేయుట విద్రోహాచరణముకాదా?" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు మరల గర్వముతో "వంగదేశాధీశ్వరుఁడు సమస్తభారతవర్షమునకును నధీశ్వరుఁడై యున్న యక్బరుపాదుషా కొలకు విద్రోహులైయున్న జాగీరుదారులతో యుద్ధమును జేయుచున్నాఁడు." అనియెను.

అక్కడనున్న వారందఱును నింద్రనాథుఁడు తనమరణమును దానే తెచ్చిపెట్టుకొనియెననియు, మానుసిహ్, యాతని శిరస్సునుత్తరించుట కప్పుడే యాజ్ఞనిచ్చుననియు యోచించుకొనుచుండిరి. కాని మహానుభావుఁడగు మానుసిహ్ యసహాయుఁడై యున్న యాహిందువు నిర్భయత్వమునుజూచి కుపితుఁడుగాక కేవలాహ్లాదితుఁడయ్యెను. ఆతఁడు ధీరభావముతో "వీరవరుఁడా! నీయుగ్రత్వమును క్షమించితిని. నీవీరత్వమునుజూచి యానందించితిని. కాని, నీవు వంగదేశపు జాగీరుదారులను విద్రోహులని చెప్పవలదు. మేము మొగలాయీ సంతతివారము. మేము వంగవిజేతలము. మా బాహుబలముచేత నీ దేశము జయింపఁబడినది. మేమీ దేశమునకుఁ బ్రకృత ప్రభువులము." అనియెను.

ఇంద్ర—(మొదటివలెనేగర్వముతో) వంగదేశమును జయించినవారని నేనొప్పుకొనకుండుటలేదు. కాని, సమ్రాట్టగు నక్బరుని ప్రతాపముచే మీరాజయమును బొందియుంటిరి. ఇప్పుడా సమ్రాట్టునకు విరోధముగా యుద్ధమును జేసి విద్రోహాచరణు లగుచున్నారు. విధి విధానముచే విరుద్ధాచరణాసక్తులై సుందరమగు నీవంగదేశము నన్యాయముగా రక్తప్రవాహములఁ దేలునట్లు చేసితిరి.

మాను—ఇంద్రనాథా! నీవు హిందువుఁడవు. హిందువులగు మీరు విధివిధానముపై భారమునుబెట్టి నిశ్చేష్టులై యుందురు. సాహసికులగు మొగలురు దేహమునఁ బ్రాణమున్నంతవఱకు నిశ్చేష్టులై యుండజాలరు. స్వాధీనతను వారొప్పుకొనఁబోరు.

ఇంద్ర—పఠానులుగూడ నిట్టిమాటలనే చెప్పుచుండెడివారు ఇప్పుడాపఠానులరాజ్య మెక్కడనున్నది? ఢిల్లీసమ్రాట్టునకు విరోధముగ మీాద యుద్ధమును జేయుటవ్యర్థము. వ్యర్థముగ వంగదేశమును రక్తనదులలో ముంచివైచుచుంటిరి.

మాను—హిందూ! నీజీవిత మరణములు నా చేతియందున్నవి నీవు నాయెదుట నింతటిమాటాడుట కెంతటిధైర్యముతో నుంటివి? నీకుఁ బ్రాణములపై నాశ లేదా ?

ఇంద్ర—నాకుఁ బ్రాణములపైఁ జాలగనాశయున్నది. కాని, మీాచేతికిదొరకినప్పుడే నాప్రాణములపై నాశనువదలుకొంటిని.

మాను—ఎందువలన ?

ఇంద్ర—సాహసికుఁడగు పురుషుఁడు శత్రువునుక్షమించును. తన పక్షమునకు జయమునిశ్చయమని తెలిసియున్నయాతఁడు శత్రువును క్షమింప జాలఁడు. కాని, తనవిజయమునకు సంశయించుచున్నయాతఁడుమాత్రము శత్రువు నెప్పటికిని క్షమింపఁడు.

చాలసేపుమాటలాడుచుండుటచే బలహీనమైయున్న యింద్రనాథునిశరీరము క్రమముగ నవశమగుచుండెను. అందువలన నాతని వక్షమునఁదగిలిన గాయములనుండి మరల రక్తము ప్రవహించుటకుఁ బ్రారంభమయ్యెను.

మాను—(క్రోధాంధుఁడై) పామరుఁడా! కౌశలవాక్యములతో క్షమాపణమును బొందుట కాసింపఁబోకుము.

ఇంద్ర—(మొదటివలెనే గర్వముతో) నేనెట్టియాశను బెట్టుకొనియుండలేదు. జల్లాదు వేగముగఁ దనకార్యమును ముగించుకొనవలయునని యే నాయాశ

కాని, జల్లాదుభీషణమగు తనకార్యమును జేయవలసినయావశ్యకమగపడలేదు. ఇంద్రనాథుని గాయములనుండి వచ్చుచున్నరక్త

ప్రవాహము క్రమముగ హెచ్చయ్యెను. అందువలన నాతని శరీరము వేగముగ నవశమైపోయెను. మరల నాతఁడు చేతనరహితుఁడై నేలపైఁ బడిపోయెను.

మాసుమిూహృదయస్వభావము కఠినమైనది కాదు. బలహీనుఁడై, చేతనరహితుఁడై పడియున్న యాతనిశిరస్సును ఖండించుట కాతఁడాజ్ఞయొసఁగ లేదు—ఇంద్రనాథుని కారాగారమునకుఁ దీసికొని పోవలయునని యాజ్ఞ యిచ్చెను.

ఇంద్రనాథుని కారాగారమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి.

ఇరువదియొనిమిదవ ప్రకరణము

రమణీ వీరత్వము

The midnight passed, and to the massy door
A light step came-it Paused is moved once more.
Slow turns the grating bolt and sullen key—
Tis as his heart foreboded—that fair she!

Byron.

ఇరుకుగనున్న చీఁకటి చెఱసాలలో నొక వీరపురుషుఁడు గడ్డి ప్రక్కపైఁ బరుండియుండెను. ఆ చెఱసాలకుఁ బైనున్న గవాక్షము గుండ రేఖాకృతిగ నించుక వెలుఁ గగపడుచుండెను. ఆ యంధకార రాశియందు దాసన్నని వెలుఁగు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచుండెను. అసంఖ్యాకములగు నణువులును, అణువులవలెనున్న చెక్కల పురుగులును నావెలుతురులో నాడుచుండెను. అటునిటు తిరుగుచుండెను. మీఁదికిపోవుచుండెను. క్రిందికి దిగుచుండెను. ఒకసారి వెలుఁగులో నగపడును. వేఱొకసారి చీఁకటిలో లీనములై పోవును. ఒకటిరెండు

చిన్నచిన్న పక్షులు వచ్చి గవాక్షములోఁ గూర్చుండును. మరల నెగిరిపోవును అవి బందాలు (చెఱపెట్టఁబడినవి) కావు. ఱెక్కలను విప్పుకొని చెట్టునుండి చెట్టున కెగిరిపోయి కొమ్మలపై గూర్చుండును. అందందుఁ దిరుగును. జగత్సంసారము నందును, ఆకాశమండలము నందును భ్రమణము సేయును. తృణశయ్యపైఁ బరుండి యావీర పురుషుఁ డాగవాక్షమువంకఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. అంధ కారమునం దున్న లతాపల్లవము బాహువులను విస్తరించుకొని వెలుఁగువైపునకుఁ దిరుగునట్లు బందీకన్నులు గవాక్షమువైపునకుఁ దిరిగియుండెను. ఆబందీ చింతించుచున్న దేమి? ఆవెలుతురులో నెగురు చున్న యణువులఁ జూచుచున్నాఁడా? గవాక్షమునుండి వచ్చి కూర్చున్నపక్షులు మరలఁ దమపక్షములను విప్పుకొని పాఱిపోవుటను జూచి వానితోఁ దానును దన మానసపక్షములను విప్పుకొని సుందర మగు నీ జగత్సంసారమునందును అనంతమగు నా నీలాకాశమునందును విహరించుచుండెనాయేమి?

ఇంద్రనాథుఁ డట్టివానిని గూర్చి చింతించుచుండుట లేదు. అతని హృదయమునందు మఱియొక చింత యుద్రేకించియుండెను. ఇంద్ర నాథుఁడు యోధునకు మరణమునందు భయము లేదు. కాని, తాను మరణించినచో నితరులకుఁ క్లేశము కలుగునను చింతచే నాతఁ డస్థిరుఁడై యుండెను. ఆతనితండ్రియును బుణ్యాత్ముఁడునగు నగేంద్ర నాథుఁడు వార్ధక్యమున నేకమాత్రపుత్రుని మరణవార్త విన్నచోఁ బ్రాణములను విడుచును. నగేంద్రనాథునకు మఱెవ్వరును లేరు. భార్య లేదు. కూతుండ్రు లేరు. మఱియొక కుమారుఁడు లేఁడు. ఆ వృద్ధుఁడీ యేకపుత్రుని జూచికొని జీవములను నిలుపుకొనియుండెను. అట్టికుమారుని మరణవార్తను విన్నచో, నగేంద్రనాథుఁడు ప్రాణ త్యాగమును జేయును. ఈ పుత్రకుఁడును లేకుండఁబోయినచో నాతని గృహము శూన్యమైపోవును.

మఱియు, నేమియు నెఱుఁగని బిడ్డ—ప్రేమవిహ్వలయగు నా
సరళ—సహాయహీనయు, సంపత్తిహీనయు, కుటీరవాసినియు నగు
నాసరళ-ఆమెగతియేమి కావలసినది? ఇంద్రనాథుఁడేడవపూర్ణిమలోపల
వెనుదిరిగివచ్చెదనని చెప్పియుండెను. ఏడుపూర్ణిమలును జరగిపోవును.
ఆబాలిక యాశానేత్రములతో నెదురుచూచుచుఁ దుదకుఁ గన్నులను
మూసివైచును. జీవనాభావముచేఁ బరిస్ఫుటముకానిపూవువలెఁ బెద
వులు గడపకుండ మానసముగా నకాలమందు వాడిపోవును—చిం
తాపరంపరచే నింద్రనాథునితల తిరిగిపోవుచుండెను. కన్నులు దృష్టి
శూన్యములయ్యెను. అప్పుడాతఁడు "భగవానుఁడా! నీయిష్టమువచ్చి
నట్లు చేయుము. విధివిధానమున జరుగవలసినది జరుగనిమ్ము. ఆచిం
తాయాతనను నేనిఁక సహింపఁజాలను" అని యనుకొనియెను.

శత్రువులలో నింద్రనాథుని గాయమునకు శుశ్రూష చేయువారె
వ్వరును లేరు. కారాగృహద్వారమునఁ గావలివాఁడు ఖడ్గహస్తుఁడై
నిశ్శబ్దముగ రేయుంబవలు జాగరూకుఁడై యుండెను. పగలుగడచిన
పిమ్మట సంధ్యాకాలమున నొకబ్రాహ్మణుఁడు నిశ్శబ్దముగావచ్చి
యాహారపదార్థములను దెచ్చిపెట్టును. భోజనమైనపిమ్మట నొకదాసి
మెల్లగవచ్చి భోజనము చేసినస్థలమును బాగుచేసి వెడలిపోవుచుండును
వారిరువురుదక్కఁ జెఱసాలకు మఱెవ్వరును వచ్చుటలేదు. అట్టిశత్రు
శిబిరమునందుఁ గూడ నింద్రనాథునకొక బంధువుండుట యాతని
యదృష్టవిశేషమని చెప్పవలయును. సంధ్యాసమయమున వచ్చి చెఱశా
లనూడ్చి బాగుచేయుచుండు నాస్త్రీ యింద్రనాథుని దుఃఖమునందు
యథార్థదుఃఖినియై యుండెను. ఆమె ప్రత్యహమును నిశ్శబ్దముగవచ్చి
తనపని చేసికొని చల్లగా వెడలిపోవుచున్నదనుమాట నిజమే. కాని,
యావీరుని దుఃఖమును జూచి లోలోననే కన్నీటిని గ్రుక్కుకొనుచుం
డును. నిర్దయులగు నాశత్రువులు బందీయగు నాతనిఁ జాలఁగష్టపెట్టుచుం

డిరి. పరుండుటకుఁ గొంచెము గడ్డినిమాత్రముపడ వైచిరి. ఆదాసి యిం
ద్రనాథునికొఱకు తెచ్చినతనవస్త్రము నాగడ్డిపైఁబఱచి వెడలిపోవు
చుండును. శత్రువు లింద్రనాథునకుఁ బగటపూటనొకసారిమాత్ర మప
కృష్టాహారమును బెట్టుచుందురు. దాసితా ననాహారిణియై నానావిధ
ములగు పథ్యపదార్థములను దీసికొనివచ్చి యాతనికిఁ బెట్టుచుండును.
శత్రువు లింద్రనాథునకుఁ జికిత్సను జేయించుట లేదు—దాసి యాతని
గాయములనుకడిగి మరలఁదెల్లనిగుడ్డతో వాసినిగట్టుచుండును. ఆవిధ
ముగనే సరియైనయౌషధమును దీసికొనివచ్చి యిచ్చుచుండును. ఆస
పర్యలచే నింద్రనాథుని గాయములు మానఁదొడగెను. ఆత డాదిన
మునకాదిన మారోగ్యమును బొందుచుండెను. ఇంద్రనాథుఁడు తలఁ
చుచుఁ దనయోచనలచే వ్యస్తుఁడగుచుండును. కాని యాదాసి ప్రీతి
పురస్సరమగు పరామర్శనుజూచి ముగ్ధుఁడగుచుండును. ఆచెఱసాలచీఁ
కటిలో బాగుగజూచుటకు వలనుగాకుండెను. మాటాడఁబోయినచో,
దాసి కావలివానివైపునకుఁ జేతినిజూపుచు నాతనినూరకుండుమని సంజ్ఞ
సేయుచుండును. ఇంద్రనాథుఁ డూరకుండి మరలఁదనచింతచే నభి
భూతుఁడగుచుండెను.

కావలివారలాదాసి స్వాభావికమగు మమతను బరామర్శను
జూచి యామెను వెక్కిరించుచు "ఏమేబీబీ! నిన్నాహిందువు పెండ్లి
యాడునా యేమి?" అని యెగతాళి చేయుచుండిరి. హాసపరిహాసోక్తు
లకాదాసి విరక్తినొందక నమ్రభావముతో వారికిఁదగినప్రత్యుత్తర
మును జెప్పుచుండును. అప్పుడప్పుడామె వారలకు సురనుదీసికొని వచ్చి
యిచ్చుచుండును. ఆకారణమునఁ గావలివారాదాసినిజూచినప్పుడెల్ల
సంతుష్టచిత్తులగుచుందురు: రాత్రియంతయును మేలుకొని కావలికాయు
వారు పగటివేళ నవప్రస్ఫుటితపద్మమువలె సుందరియైయున్న యాదా
సినిగూర్చి భావించుకొనుచుందురు నిలుచున్న పాళమునఁ గునికిపాటు

లను బొందుచుఁ జ్ఞానదాయినియగు నామెపాత్రను స్వప్నములోఁ గాంచుచుండెను.

నేటిరాత్రి కావలిగాయు నిరువురు కావలివాండ్రకు సురను దీసికొనివచ్చి యిచ్చెదనని యామె యొప్పుకొనియుండెను. రాత్రి ప్రథమయామము ముగిసెను. ఆదాసి సురను దీసికొనివచ్చి వారి కిచ్చెను. అప్పు డాకావలివారిరువురును బరమానందమును బొందిరి. క్రమముగా మత్తుతల కెక్కెను. రాత్రిరెండవజాములోపల కావలివా రిరువురును మత్తెక్కి మేనుతెలియకుండఁ బడిపోయిరి, వారికి మరల జ్ఞానపాత్రనుగూర్చి నస్వప్నమే వచ్చుచుండెను. దాసి చెఱసాలలోనికిఁ బోయెను.

చెఱసాలలో నావీరపురుషుఁడు తృణశయ్యపై నిద్రించుచుండెను. ఇంద్రనాథునిలలాటము పరిష్కారమైయుండెను. ఓష్ఠమున దుమందహాసచిహ్న మగపడుచుండెను—ఆదుఃఖసాగరమునందు సుఖ స్వప్నమును గనియెనాయేమి? నాఁడుపూర్ణిమయనియు, నాఁటియుద్ధమునఁ దాను జయముసంగినట్లును, జయమునుబొంది రుద్రపురము నకుఁబోయినట్లును, చాల కాలమైనపిమ్మటఁ దనహృదయేశ్వరియగు సరళనుగొంది యామెకుఁ దనహృదయమున స్థానము నిచ్చినట్లును, ఆమె యానందబాష్పములచేఁ దనవక్షస్థలమంతయుఁ దడిసిపోయిన ట్లును, ఆతఁడొకస్వప్నమును గనియెను—ఆకస్మికముగ నాతనికి నిద్రాభంగమయ్యెను. కన్నులను విప్పిచూచెను, ఆతని తృణశయ్యా పార్శ్వమున నిజముగ నొకయువతి కూర్చుండి యేడ్చుచుండెను— ఆకారాగృహదాసి నిశ్శబ్దముగా నక్కడఁ గూరుచుండిదరవిగళితాశ్రు ధారను విడుచుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁడు వడఁకెను. ఆతనిశరీరము గగుర్పొడిచెను. ఆదాసి దయయును, మమతయును జూచుచున్న యాతనిహృదయము

ద్రవీభూతమయ్యెను—ఆతఁడు కన్నీటి నాపుకొనఁజాలక పోయెను. పిమ్మట నామెనుగూర్చి 'ఈనిర్భాగ్యునిదుఃఖమునందు నీవెందులకు దుఃఖినివగుచుంటివి? నాకిఁకఁ బ్రాణములపై నాశ లేదు. పరమేశ్వరుఁడు నిన్ను సుఖవతినిగాఁ జేయుఁగాత!' అనియెను.

దాసి ప్రత్యుత్తరముసీయలేదు. సిరవస్త్రమువోడువఁదొడఁగెను. ఇంద్రనాథుఁడు మరల 'నాయాకష్టకాలమున నీవు నాపై మమతను జూపించియుంటివి. అందుకొఱకు జగదీశ్వరుఁడు నిన్ను సుఖవతిని జేయును—నీకేమైన బహుమానము నీయవలయునని తలంచితిని గాని నాయొద్దనిప్పు డేమియును లేదు. నేను బందీనై యుంటిని. ఈస్వర్ణాంగుళీయకమును దీసికొనుము. నాకష్టదశయందు నాకనేక విధోపచారములను జేసి నన్నాదరించితివి. జేపటిదినమున ముసల్మానులచే నేను మరణించిన పిమ్మట నాయుంగరమును జూచికొనుచు నప్పుడప్పుడు నన్ను స్మరించుకొనుచుండుము' అని చెప్పెను.

దాసి చాలసేపటివఱకును నేమియును మాటాడక యధోవదనయై కన్నీరువిడుచుచుండెను. తుదకుఁ జేయిచాచి యాయుంగరమునుదీసికొని మాటాడకుండఁగనే దానిని దనకంఠమునందున్న కంఠమాలలోఁ గట్టుకొనియెను. కొంచెముసేపైనపిమ్మట కన్నీటిని దుడుచుకొని యస్ఫుటస్వరముతో 'సైనికవరా! నీవు నావిషయమున సంతుష్టుడవైతివి. నావిషయమున సదయుఁడవైతివి. అందులకుగుఱుతుగా నీయుంగరమును దీసికొంటిని. అందులకు గుఱుతుగా నేనుబ్రదికియున్నంతవఱకును దీనినిధరించుచుండెదను. సేనాపతియగు నింద్రనాథుఁ డీదాసిని మఱచిపోయెనాయేమి?' అని చెప్పెను.

కోకిలస్వరసదృశమగు నామె కంఠస్వరము నాలించి యింద్రనాథుఁడు చకితుడయ్యెను. ఆతడాకస్మికముగఁ బ్రక్కపైనుండి లేచి కూర్చుండెను. ఆతఁడు వనగ్రామమునందలి మహేశ్వరమందిరమునం

దొకసారి యాస్వరమును వినియుండెను. గంగానదీవక్షమున నాస్వర మునుమరియొకసారి వినియుండెను గంగాజలమున మునిగిపోవుచున్న సమయమున నింద్రనాథు నుద్ధరించినయాస్త్రీ—ఆవిమలదాసీ వేషము నుధరించి శత్రువుల శిబిరమునుండి, యింద్రనాథు నుద్ధరించుటకు మరల వచ్చియుండెను.

చింతాతరంగమాలిక లింద్రనాథుని హృదయమున నుచ్ఛలితములగుచుండెను. ఆతనిహృదయ ముబ్బిపోయెను. కన్నులురెండును నీటిచేనిండిపోయెను—తుదకాతఁడు విమలచేతులను బట్టుకొని కరుణమయమగు కంఠస్వరముతో నిట్లనియెను—"మానుషివో కాక దేవివో? నీ వెవ్వరై నదియు నేనెఱుంగను. కాని, యాపత్కాలమున నీవునాకుఁ జిరసహాయవై యుంటివి. విపత్పూర్ణమగు నీశత్రు శిబిరమునకు నన్నుద్ధరించుతలంపున నీవొక్కతెవే వచ్చియుంటివా? నిన్ను దాసిగాభావించి నీతో మాటాడియుంటిని. నీవు నాజీవనదానమును జేసితివని తుచ్ఛమగు ద్రవ్యమును నీకు బహుమానముగ నీయఁబోయితిని. నాయీసకలాపరాధములను దయయుంచి క్షమించెదవా?"

ఇంద్రనాథునిమాటలు విమల చెవులలోఁ బడియెను—ఆతని హస్తస్పర్శచే నామెశరీరము కంపించెను—గాత్రము కంటకితమయ్యెను. కాని, విమల ప్రత్యుత్పన్నమతి. ధీర. ప్రయత్నముతో నామె తనహృదయమును గుదురుపఱచుకొని, మెల్లమెల్లగ నింద్రనాథుని చేతినుండి తనచేతిని విడిపించుకొని ధీరస్వరముతో నిట్లనియెను—"నీయపరాధమేమియును లేదు. నేను దాసీవేషమున వచ్చియుంటిని. అందువలన నీవు నన్ను దాసిగాభావించి యథేష్టముగ సౌజన్యమును జూపించితివి. నీవు నాకిచ్చిన బహుమానము నాజీవము

న్నంతవఱకు నాహృదయమునందు ధరించుకొనియెదను. నేడు నీవు చూపిన యీస్నేహభావమెప్పుడును స్మరణయందుండును. కానీ, యిప్పుడామాటలన్నియును జెప్పుటకు సమయము కాదు. మఱియొక సంగతిని గూర్చి మాటాడుటకు నీయొద్దకు వచ్చియుంటిని. నీయుద్ధారణమున కుపాయమును యోచించుకొని వచ్చియుంటిని. నీ వీస్త్రీ యుడుపులను ధరించుకొని వెడలిపొమ్ము. కారాగారరక్షకులు చైతన్యశూన్యులై పడియున్నారు. కారాగారము వెలుపల సైనికులెవ్వరైనఁ జూచియడిగినచో నేను భికారిని. దాసిని.'' అని చెప్పి వెడలిపొమ్ము.

ఇంద్రనాథుఁ డామాటలనువిని స్తంభితుఁడయ్యెను. విమల సాహసమును స్థిరసంకల్పమునుజూచి విస్మితుఁడయ్యెను. కాని క్షణమాత్రము యోచించినపిమ్మట నాతఁడు ''దేవీ! క్షమింపుము. నేను నిన్ను విపదంబుధిలోఁ ద్రోసివైచి పలాయనమగుట కిష్టపడువాఁడను గాను నీవు నన్నీవిధముగాఁ దప్పించితివని తెలిసినచో నృశంసులగు శత్రువులు నిన్ను నిలుచున్నపాళమునఁ జంపివైతురు.'' అనియెను.

విమ—నాకొఱకుఁ జింతింపవలదు. నాయుద్ధారణమున కుపాయమున్నది. నేనుద్ధరింపఁబడకపోయినను హానిలేదు. నాకొఱకుఁ జింతించువారును, నాకొఱకు శోకించువారును, ప్రపంచమునందు నెచ్చుమందిలేరు. అనంతసాగరమునందొక జలబిందువు లీనమైపోవునట్లు జగత్సంసారమునం దొకయభాగినిమరణ మజ్ఞాతమై యలక్షితమై పోవును. నీవు యశస్వివి. క్షమతాశాలివి వీరపురుషుడవు. నీవు సుఖముగానున్నచో ననేకులుసుఖులై యుందురు.

ఇంద్రనాథుఁడు విమలను దీవ్రదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. తుదకాతఁడు ధీరభావముతో ''దేవీ! నీవు నాయుద్ధారమునకై ప్రయత్నించినందుల కాజన్మమును నేను నీకు బాధ్యుఁడనైయుండెదను

కాని, నిన్నీస్థలమునుండి నేను కారాగారమును విడిచిపోఁజాలను. ఇఁక నన్ను బలవంత పెట్టవలదు.'' అనియెను.

ఈసారి విమల పరాభూతయయ్యెను. ఆమె యనేకములగు ననునయవచనములను జెప్పుచు నాతని ననురోధించెను. అనేక కారణములను జూపెను. ఎట్లును నావీరపురుషుని మనసును ద్రిప్పలేకపోయెను. ఇంద్రనాథుఁ డన్నింటికి నొక్కటియే యుత్తరమును జెప్పుచుండెను.

"ఎవ్వతె నాకొకసారి ప్రాణదానమును జేసి మరల నీకష్టమునుండి తప్పించుటకు యత్నించుచున్నదో, అట్టియామెను విపదంబుధిలోఁబడవైచి నన్ను తప్పించుకొనిపోవుమని ప్రార్థించుట తగదు. అట్టి యుద్ధారమువలన—అట్టి జీవనమువలన—నాకుఁ బ్రయోజనము లేదు.''

విమ—(అతి కష్టముతో) వీరపురుషా! నీకిఁక వ్యవధిలేదు. నీ ప్రేమనాకాంక్షిణి యగు సరళ యిప్పుడు చేతుర్వేష్టిత దుర్గమునందాబద్ధయైయున్నది. నెంటనే నీవక్కడకుఁ బోయి నీవామె నుద్ధరింపకున్నచో దురాత్ముఁడగు నాశకుని గూమెను దనభృత్యునకిచ్చి పెండ్లి చేయును.

ఇంద్రనాథుఁ డాకస్మికముగ వజ్రాహతుఁడువలె నిస్పందుఁడయ్యెను. ఆతని శరీరమంతయుఁ గంపితమయ్యెను. లలాటమున స్వేదబిందువులు పొడసూపుచుండెను. విమల సమస్తవృత్తాంతము నాతని కెఱింగించెను. ఇంద్రనాథుఁడు మాటాడకుండ నంతయును వినియెను. ఆతఁడు తన హస్తమున లలాటమునుంచుకొని యధోవదనుఁడై నిరవుఁడై యుండెను. ఆతని తలనరము లుబ్బిపోయెను. కన్నుల నగ్నిస్ఫులింగములు రాలుచుండెను.

చాలసేపైనపిమ్మట నింద్రనాథుఁడు తలను పైకెత్తి "భద్రా! నీమాటయే నెగ్గినట్లయ్యెను. నేను బయలుదేరిపోయెదను. కాని, నీ వొక ప్రతిజ్ఞను జేయవలయును'' అనియెను.

విమ—ఏమిప్రతిజ్ఞ ?

ఇంద్ర—నేఁటిదినమున నీవు పట్టుపడినచో, నృశంసులగు శత్రువులు నీకు మరణదండనమును విధించినచో, నీవు మాసుమీ యొద్దకుఁ బోయి మూఁడుదినములవఱకును నవకాశము నీయవలయు నని వేఁడుకొనవలయును. అట్లుచేసెదనని శపథము చేయుము. నే నాతని స్వభావము నెఱుంగుదును. ఒక యబల వేఁడుకొన్నచో నాత డంగీకరింపకపోఁడు. మూఁడుదినములలో ననేకఘటనలు సంఘటింపవచ్చును.

విమల యట్లు చేయుట కొప్పుకొనియెను.

పిమ్మట విమల యింద్రనాథునకు స్త్రీవేషమును వైచెను. ఇంద్రనాథుఁడు తన క్రొత్తరూపును జూచుకొని నవ్వుకొనియెను. మరల విమలనుజూచెను. అతఁ డుద్వేగముతో విమలచేతులను బట్టుకొని "భద్రా! రెండునారులు నీవు నాప్రాణములు కాపాడితివి. జగదీశ్వరుఁడు నీకు మేలుచేయునుగాక! నేనీఋణమును దీర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెదను" అనియెను. ఆమాటలను జెప్పుచున్నప్పటి యింద్రనాథుని వేఁడినిట్టూర్పులు విమల బాహులతలకు సోకెను. ఆతని యధరోష్ఠము లామె కరపల్లవముల స్పృశించెను—గాలిచేఁ గొట్టఁబడిన తరుపత్రమువలె విమల శరీరము వడఁకెను. ఆమె తెను లత యవశమయ్యెను. ఒకని నిమిషములో నింద్రనాథుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెను. విమల తన ముఖముపైనున్న ఘర్మాంబువులను తుడిచికొని యంధకారమయమగు నా కుటీరమునందుఁ జదికిలఁబడియెను—నిశాజగతి మర్భేద్యాంధకారముచే మూయఁబడియుండెను.

---

*

ఇరువదితొమ్మిదవ ప్రకరణము

పురుషుని వీరత్వము

Heard ye the din of baffle bray,
Lance to lance and horse to horse.

Grey.

ఇంద్రనాథు నాకస్మికముగాఁ దమ శిబిరమునందు గాంచిన యంతని సైనికుల విస్మయామోదములకు బారములేదు. కాని, యింద్రనాథుఁడు గంభీరస్వరముతో "నన్నెవ్వరు నెట్టి ప్రశ్నయును వేయవలదు. నాయాశ్వికులందఱు నస్త్రశస్త్రములను దీసికొని సిద్ధముగా నుండుఁడు. ఈ నిమిషముననే శత్రువుల శిబిరములను ముట్టడించెదను" అనియెను.

సైనికులందఱును విస్మయాపన్నులైరి. కాని, వారెవ్వరు నా విషయమును గూర్చి ప్రశ్నింపలేక యాజ్ఞాప్రకారము రణమునకు సంసిద్ధులైరి. వారు సంసిద్ధులగు లోపల నింద్రనాథుఁడు భగవంతుని గూర్చి ధ్యానించుచుండెను. అతఁడు సాష్టాంగపడి "ఓ భగవానుఁడా! నేఁటివఱకె ననుమసాహసకార్యమునందు నేనెప్పుడును దగులొ్కని యుండలేదు. నీవిప్పుడు ప్రసన్నుఁడవై నాకు జయమును గలిగింపుము! నాకుపకారమును జేసిన మామ నుద్ధరించినపిమ్మట నేను మరణించినను హానిలేదు" అని ప్రార్థించెను.

రాత్రి మూఁడుజాములయ్యెను. చంద్రుఁ డస్తమించెను. ప్రపంచకమంతయును గాఢాంధకారమయమై యుండెను. ఆకాశమునం దొకటిరెండు నక్షత్రములు కనఁబడుచుండెను. కాని, మరల మేఘరాశి క్రమ్ముకొనుటచేఁ జీఁకటులపైఁ జీకటులు క్రమ్ముకొని యెను. మధ్యమధ్య కీచురాలనిస్వనము వినవచ్చుచుండెను. సమీప

మునందున్న గంగాకల్లోలశబ్దము శ్రుతిగోచర మగుచుండెను. గంభీర మగు నాగాఢాంధకారమునం దింద్రనాథుని సైన్యము నిశ్శబ్దముగా శత్రుశిబిరాభిముఖమై బయలుదేరెను.

కొంచెముదూరము పోవుసరి కొక వెలు గగపడియెను. ఆవెలు గొకసారి యగపడును. మరియొకసారి మాయమైపోవును. ఇంద్రనాథుం డక్కడ నిలుచుండి దూతనొకని నాదిక్కునకుం బంపించెను. దూత నిశ్శబ్దముగా ముందునకుం బోయి మెల్లగ వెనుదిరిగివచ్చెను. ఆతఁడు "శత్రువుల రక్షకసైనికులు నలుగురక్కడఁ గావలి కాయుచుండిరి" అని చెప్పెను. ఇంద్రనాథుఁడు పదిమంది విలుకాండ్రను బిలిచి, ముందునకుం బోవలయుననియు, అక్కడి రక్షకసైనికులలో నొక్కఁడైనఁ బ్రాణములతోఁ దప్పిపోయినచో, శత్రువుల కీవార్త తెలిసి మిమ్ములను జంపివేయుదురనియు, కావున నందుల కవకాశ మీయరాదనియు, బోధించి ముందునకుం బోవుట కాజ్ఞయొసంగెను. ఆ పదిమంది విలుకాండ్రును మెల్లమెల్లగ ముందునకు జరిగిపోయి యొక ముహూర్తములో నానలుగురు రక్షకసైనికులను భూదేవి కర్పించివైచిరి. ఇంద్రనాథుని సైన్యము ముందునకు జరగిపోవఁ దొడఁగెను.

ముందుఁగూడ నాలుగైదుచోట్లఁ గాచుకొనియున్న రక్షకులు వెనుకటివలెనే యావిలుకాండ్ర శరములపాలై మరణించిరి. కొలఁదిసేపటి లోనే యింద్రనాథుని సైనికులు శత్రువులకందకమునొద్దకుం బోయిరి. ఇంద్రనాథుని యాజ్ఞాప్రకారము సైనికులా కందకమును దాఁటిరి,

కందకమున కావలనున్న ముసల్మానులాకస్మికముగ శత్రువులజూచి రణసన్నద్ధులు కాఁజొచ్చిరి. కాని, వారు సంసిద్ధు లగుటకుముందే యింద్రనాథుని సైనికులు కందకమునుదాఁటిపోయి వారిని జిదుకఁగొట్టి దూరముగఁ దరిమివైచిరి. ఇంద్రనాథుఁడు కందకమును

సంరక్షించుటకుఁ గొందఱు సైనికుల నక్కడనిలిపి తనతో నేబదిమంది సైనికులనుదీసికొని యూర్ధ్వశ్వాసముతోఁ గారాగారమువైపునకు వేగముగఁబోయెను.

కారాగారద్వారమునకు వెలుపలఁ గొందఱుసైనికులు కావలి కాయుచుండిరి. ఇంద్రనాథుఁడు కారాగారమున దప్పటికిని బద్ధుడై యుండెనని యనుకొనుచుండిరి. ఆకస్మికముగ నింద్రనాథుని వజ్రనాదమునువిని, ఇంద్రనాథుఁడు కారాగారద్వారమునాక్రమించుటనుజూచి, వేగముగఁ బాఱిపోయిరి. ద్వారమునం దింద్రనాథుఁడు మొదటజూచి యున్న కావలివాండ్రిద్దఱు నప్పుడుగూడ సురపానమత్తులై యచేతనులై యట్లేపడియుండిరి. వారియొద్ద దీపము వెలుఁగుచుండెను. ఇంద్రనాథుఁ డాదీపమును జేతఁబట్టుకొని యింటిలోనికిఁబోయి చూచెను. చీఁకటిగానున్న యాయింటియందు గద్దెపై విమల శాంతదేహాలత లంబాయమానముగఁ బడియుండెను. కన్నులు మూసికొనియుండెను. విశ్వాసప్రశ్వాసములచే నామెవక్షోభాగము క్రిందికిని మీఁదికిని చలించుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁ డక్కడకువచ్చి ముహూర్తకాలము సజలనయనుఁడై భగవంతుని ధ్యానించుచు నాతనికి వందనమాచరించెను. పిమ్మట నొకనిమిషములో శీర్ణమైయున్న యాదేహాలతను దృణశయ్యతోఁ గూడ నెత్తికొని యావలికివచ్చెను — కొలఁదిసేపటిలోనే విమల మేలుకొని యింద్రనాథునిఁ జూచి 'సేనాపతీ యింద్రనాథుఁడు నన్ను ధరించుటకై వచ్చియున్నాఁడా? భగవంతుఁడు నిన్నుఁగాపాడుఁగాక! నేను మరణించుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. మరణకాలమందు జనకుని చూడలేదనుకొనుటచేఁ గ్లేశపడుచుంటిని. సేనాపతీ! నన్ను ధరింపుము! మఱియొకసారి పోయితండ్రిని జూచెదను' అనియెను.

ఆకాతరస్వరమును వినుటచే నింద్రనాథునికన్నులశ్రుప్రపూర్ణములయ్యెను. కాని, యప్పుడు ప్రత్యుత్తరమునిచ్చుట కవకాశము

లేదు. ఇంద్రనాథుఁడు గుఱ్ఱము నెక్కెను. క్షీణించియున్న యావిమలను బిడ్డనెత్తికొనినట్లెయెత్తికొని తనవెనుకఁగూర్చుండ బెట్టుకొనియెను—ఆమె పడిపోకుండఁ దననడుకట్టునువిప్పి దానిచే నామెను దనశరీరమునకు భద్రముగాఁ గట్టుకొనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు కందకమునుగాయుటకు నిలిపియుంచిన తనసైనికులయొద్దకు వచ్చి కలిసికొనియెను. నాలుగుదిక్కులనుండియు గారుమబ్బులవలె మూఁడునాలుగు వేల శత్రుసైనికులు శరాసనధారులై వచ్చుచుండిరి—ఇంద్రనాథుఁడు సైన్యసమేతుఁడై దుర్గాభిముఖుఁడై వేగముగ గుఱ్ఱము నడాయించుకొనిపోవుచుండెను. శత్రుసైనికుల సమీపించుసరి కాతఁడు మాంగీరునకుఁ బోయిచేరెను.

శిబిరమందిరమంతయు జయజయశబ్దములతో నిండిపోయెను. ఇంద్రనాథుఁడు చెఱనుండి విడుగడయయ్యెననియు, పోయిశత్రువులనుగొట్టివచ్చెననియు, నాతఁ డేనూఱాశ్వికులతోఁ బోయి కందకమును దాఁటి శత్రుశిబిరము సర్వనాశనముచేసివచ్చెననియు, నందఱును జెప్పుకొనసాగిరి. మొగలాయిసైనికులందఱు నుల్లాసోన్మత్తులై యామాటలనే చెప్పుకొనుచుండిరి. తోడరుమల్లు సంప్రీతుఁడై యింద్రనాథు నాదరభావముతో నాలింగనముచేసికొనియెను. ఇంద్రనాథుడు విడుగడయైన విషయమునుగూర్చి యడుగుట కెవ్వరికి నవకాశము లేదు.

కేవలము స్వల్పసైనికులుతక్క విమలవిషయము నెవ్వరు నెఱుంగరు. విమల నాఁటిరాత్రియే తండ్రిగృహమునకు వెడలిపోయెను—

ముప్పదియవ ప్రకరణము

పాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము.

Out ! Out Brief candle !

Shakespeare.

వెనుకటిప్రకరణమునందుఁ జెప్పినఘటనావిశేషములు సంఘటిల్లిన మూఁడునాలుగు దినములైనపిమ్మట నొకనాఁటి సాయంకాల సమయమునందు మహారాజగు తోడరుమల్లును, ఇంద్రనాథుఁడును, దుర్గప్రాచీరముపై (బ్రచారము సేయుచుండిరి. వారిరువురును, జాల సేపటి వఱకును మాటాడుచుండిరి.

రాజు—ఇంద్రనాథా! యుద్ధమునందుఁ గేవలము సాహసము మాత్రమేచాలదు రణకౌశలమును గావలయును.

ఇంద్ర—మనము దుర్గమునువిడిచి బహిరంగస్థలమున నెదిర్చి పోరాడినచోఁ బరాభూతులమగుదుమని మీరుయోచించుచున్నట్లున్నది.

రాజు—యుద్ధమును జేసినచోఁ బరాభూతులముకాము కాని, యెంతమంది యుద్ధమును జేయుదురు ?

ఇంద్ర—మహారాజా! అట్లయినచో మన మెంత కాలమువఱకు దుర్గమునందీయవస్థలో నుండవలయును ?

రాజు—హెచ్చుదినము లుండవలసినపనిలేదు. అటుచూడుము ఒకపాలకివచ్చుచుండుట కనఁబడుటలేదా ? దానిలోవచ్చు నాతఁ డిప్పుడే యిక్కడకువచ్చి కొలఁది దినములలోపలనే శత్రువినాశన మగుననియు, మనము యుద్ధముచేయకుండఁగనే జయమునుబొందుదు మనియు, మనకుఁ జెప్పును.

ఇంద్ర—మీయుద్ధకౌశలము జగద్విఖ్యాతమైయున్నది. కాని, మీరు భవిష్యత్తునుగూర్చి చెప్పుదురని నాకుఁదెలియదు.

పాలకి సమీపమునకువచ్చెను. దానిలోపలినుండి దివానుజీ సతీశచంద్రుఁ డీవలికిదిగివచ్చెను. ఇంద్రనాథుఁ డాతని జూచి మిక్కిలి యును విశేషముగ నాశ్చర్యమునుబొందెను.

సతీశచంద్రునకును మహారాజగు తోడరుమల్లునకును, జరగిన సంభాషణమునుగూర్చిన సవిస్తరవివరణ మావశ్యకములేదు. తోడ

రుమల్లు సతీశచంద్రుని, దేశమునందలి ముఖ్యులగు జమీందారుల యొద్దకుఁ బంపించియుండెను. సతీశచంద్రుఁడు కార్యదక్షుఁడు వక్త అంతియెకాక బుద్ధిమంతుఁడు అతఁడు జమీందారులయొద్దకుఁబోయి వారల కనేకవిధములఁ జెప్పి, అనేక కారణములనుజూపి, యెక్కొక్కని శత్రుపక్షమునుండిత్రిప్పి స్వరాష్ట్రపక్షము నవలంబించునట్లు చేసికొనివచ్చెను "అక్బరుపాదుషా హిందువులకుఁ బరమబంధుఁడు హిందువులమీఁదవైచిన యన్యాయపుపన్నులను దీసివైచెను. హిందూశాస్త్రాలోచనమునే సేయుచుండును హిందూరమణిని బెండ్లిచేసికొనియుండెను. హిందువుల యాచారవ్యవహారములను గొంతవఱకవలంబించెను. వంగదేశమునకు హిందూసేనాపతిని హిందూశాసనకర్తను నియమించియుండెను. విజయలక్ష్మి స్వయముగ నా సేనాపతి ఛాయాస్వరూపమై యున్నది. అతఁడు వంగదేశమును రెండుసారులు జయించెను. మరల జయించును. జయించినచో స్వద్రోహులైన జమీందారులను శిక్షించును. ఇప్పుడు జమీందారులు తోడరుమల్లునకు సాహాయ్యము చేసినచో నామహాత్ముఁడు వారియుపకారము నెప్పటికిని మఱువఁడు." అని యనేక ప్రలోభములను, భయమును జూపి సతీశచంద్రుఁడనేకులగు జమీందారులను బాదుషాపక్షమునకు త్రిప్పికొని వచ్చెను. ఆజమీందారులు శత్రుపక్షమువారికిఁక నాహార సామగ్రులను బంపమని యొప్పుకొనియుండిరి. ఆ కారణమున శత్రువులు ఆహారాభావముచే నాలుగైదు దినములలో రణమునుండి విముఖులై భాగలపురమునువిడిచి దిక్కులనుబట్టి పోవుదురని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

తోడరుమల్లు సతీశచంద్రుని సన్మానపురస్సరముగా వీడ్కొలిపెను. పిమ్మట నింద్రనాథునిజూచి "ఇంద్రనాథా! నేను చెప్పినది నిజమైనదికాదా!" అనియెను.

ఇంద్ర—మహారాజా! మీరు యుద్ధమునందెట్లు జేయులో కౌశలమునందును నద్వితీయసదృశులు! కాని—

రాజు—కాని, యేమి?

ఇంద్ర—నేనెవ్వరికిని విరోధముగా మాటాడుట కిష్టపడు వాఁడనుగాను. కాని, సతీశచంద్రుఁడు చెప్పినదంతయు నిజమనిమీరు నమ్మినట్లు తోఁచుచున్నది?

రాజు—తరుణసేనాపతి తోడరుమల్లునకు రాజనీతిని నేర్పుచు న్నాఁడా యేమి? ఎవ్వరినినమ్మవలయునో, ఎవ్వరిని నమ్మకుండవల యునో నాకంటెనింద్రనాథునకు విశేషముగఁ దెలియునా యేమి?

ఇంద్ర—మహారాజా! నాయపరాధమును మనసునునుంచుకొ నవలదు. కాని, ఆసతీశచంద్రునివిషయమున మీరెఱిఁగియున్నదాని కంటె నేను విశేషముగ నెఱింగియున్నవాఁడను.

రాజు—ఇంద్రనాథుఁడు తెలిసికొన్నంత నేనును దెలిసికొనియు యున్నాను. ఇంద్రనాథుని మనస్సునం దిప్పుడాతఁడు చింతించుచున్నది కూడ నే నెఱుంగుదును.

ఇంద్రనాథుఁ డాశ్చర్యముతో మాటాడ నేరక రాజు ముఖము వంకఁ జూచుచుండెను. రాజు మొదటివలెనే నవ్వుచు నవ్వుచు "సమరసింహుని వధచేసినవాఁడా సతీశచంద్రుఁడు. ఇంద్రనాథుఁడు దానిని గూర్చియే మనసునఁ జింతించుచున్నాఁడు" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁ డాశ్చర్యముతో సంజ్ఞాశూన్యునివలె నుండి "మహారాజా! క్షమింపవలయును. మీరంతర్యాములు" అనియెను.

రాజు—(గంభీర స్వరముతో) ఇంద్రనాథా! భగవంతుఁ డొక్కఁడే యంతర్యామి కాని, ఢిల్లీశ్వరుని సేనాని నలువైపులను సమాధానపెట్టకుండ నెట్టికార్యమునందును బ్రవృత్తుఁడు కాఁడు. యుద్ధ కార్యమునందే నాతల నెఱసిపోయినది. దైవానుగ్రహమువలన యుద్ధకౌశలము నించుక తెలిసికొనియుంటిని.

ఇంద్రనాథుఁ డించుకసేపు మౌనమును వహించియుండి పిమ్మట "మహారాజా! అట్లయినచో మీరు సమరసింహుఁడు చంపఁబడిన విషయమును దెలిసికొనియే యున్నారా?" అనియెను.

రాజు—(మొదటివలెనే) ఆ విషయమును నేనెఱుంగుదును. యథాకాలమునం దావిచారణమును జేసెదను. నాకుమారుని జంపినచో నేనా నరహంతకుని క్షమింతును. కాని, సమరసింహునిఁ జంపిన హంతకు నెప్పటికిని క్షమింపఁజాలను.

నేఁటిరాత్రి మొదటిజామున సతీశచంద్రుఁడు గంగాతీరమునం దూరక తిరుగుచుండెను. నేఁడాతఁడు రాజుచే సన్మానమును బొంది యుండెను. ఆతని హృదయ ముల్లాసముతోఁ బరిపూరితమైయుండెను. మాయావిని యగునాశ యాతని చెవిలో నిట్లు చెప్పుచుండెను. "నీవొకసారి పాపమునకై దండింపఁబడుదునని బెదరుచుంటివి కాదా? ఆ పాపమును జూచినవా రెవ్వరు? దండనమెక్కడ? ఎప్పుడును, దినదినమును నీకు సన్మానము వృద్ధియగుచుండనిమ్ము. పదవి హెచ్చుచుండనిమ్ము" సూర్యాస్తమయమగుటకుఁ బూర్వమునుండియు, కుహకినియగు నాయాశ యీవిధముగా నాతని జెవిలో నూఁదుచుండెను. ఆ సూర్యదేవుఁడు మరల నుదయించుటకుముందే, ఆ శమాయావిని యనియు, కుహకినిని యనియు, మిథ్యావాదిని యనియు, సతీశచంద్రుఁడు తెలిసికొనియెను.

సతీశచంద్రుఁడు వెన్నెలలో నాకస్మికముగా నొక దొంగను జూచెను. చూచుచుండఁగనే యాదొంగ ఖడ్గహస్తుఁడై సతీశచంద్రున కెదురుగఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. సతీశచంద్రుఁడు పాఱి పోవుటకై ప్రయత్నించెను. కాని, యాతని ప్రయత్నము వ్యర్థమయ్యెను. నరహంతకుఁడగు నాచోరుఁడు సతీశచంద్రుని కత్తితోఁ బొడిచెను. సతీశుని సేవకులు పరువెత్తుకొనివచ్చి యాదొంగను కత్తితో నరకి పడవైచిరి.

మృతప్రాయుఁ డగు నాచోరుఁడు "సతీశచంద్రా! నీమరణము సన్నిహితమైయున్నది" అనియెను.

సతీ—నరాధమా! దేవుఁడే నన్ను రక్షించెను. నీవుచేసిన గాయమునుండి స్వల్పమాత్రముగ రక్తము వచ్చుచున్నది.

చోరు—నాయాఘాతముచే నీప్రాణము పోవును. నాకత్తికి విషము పూసితిని. ప్రభూ! మీరు నన్నెఱుగరా?

సతీశుఁ డానెంటనే తన పురాతనభృత్యుని గుర్తించెను. గుర్తించి "నరాధమా! నీకింతటి ప్రభుభక్తిని నేర్పినవారెవ్వరు?" అనియెను.

భృత్యుఁ డతి తీక్ష్ణమగు వికృతస్వరముతో "పాపాత్ముఁడగు శకుని" అనియెను.

సతీశచంద్రుఁ డామాట విని క్రోధముచే నధీరుఁడై "నేనునట్లే యిదియాపాముఁనికృత్యమని తలంచితిని. ప్రపంచమునందాతనివంటి మహాపాపియుండఁబోఁడు. నరకమునందుఁగూడ లేఁడు కాని, నీవు నాకు పురాతనభృత్యుఁడవై యుండియు నన్నువధించుటకెట్లు సంకల్పించితివి?" అనియెను.

భృత్యు—(క్షీణస్వరముతో— "శ—శ— శకుని యనేక ప్రలోభములను జూపించెను. లోభమునఁబడినవానికి జ్ఞానముండదు. లోభమునకులోఁబడి పాపమునుజేసితిని ప్రాణమును బోఁగొట్టుకొనుచున్నాఁడను.

ఆతని నోటినుండి యిఁకమాట రాలేదు. ఆతని శరీరమునుండి ప్రాణము లెగిరిపోవునప్పుడు, పెదవులువడకుచుండెను. ఒకనిమిషము లోనావడఁకుపాటణఁగిపోయెను. కన్నులు రెండును నాకాశమునైపునకుఁ జూచుచుండెను ఆవెన్నెలవెలుఁగున సతీశచంద్రు డామృతదేహమును జూచుచు "ఓభృత్యుఁడా! నీకంటెవిశేషజ్ఞానియగువాఁడుగూడ లోభ

మనకులోఁబడి తనజ్ఞానమును బోఁగొట్టుకొనియెను. నీకంటెనతి భయంకరకృత్యమును జేసియున్నాఁడు. నీవలెఁ బ్రాణములనువిడుచుటకు సిద్ధముగనున్నాఁడు పరమేశ్వరుఁడు నిన్నుక్షమించుఁగాక! నాపాపమునకు క్షమలేదు.'' అనియెను.

ప్రాతఃకాలమున దివాంజీసతీశచంద్రుఁడు మరణశయ్యపై నున్నాఁడని మహారాజునకుఁ దెలియవచ్చెను. రాజు తత్క్షణమే సతీశుడున్న యింటికిఁబోయెను. ఇంద్రనాథుఁడుగూడ నాతని వెంటఁబోయెను.

రాజు పోయిచూచుసరికి సతీశచంద్రుఁడు శయ్యపైఁ బరుండియుండెను. చుట్టును జికిత్సకులు కూర్చుండియుండిరి. కాని యాభయంకరవిషము శరీరమునందంతటను వ్యాపించుటచేత బరిత్రాణమేమియునగపడలేదు. రాజాయద్భుతఘటనమునకు గారణములను దెలిసికొనియెను. పార్శ్వమునందున్న యనుచరులందఱును సంగతులను దెలియఁజేసిరి పిమ్మట సతీశచంద్రుఁడు క్షీణస్వరముతో ''మహారాజా! నేనుపాపాత్ముఁడను. నన్నుక్షమింపుము.'' అనియెను.

రాజు నిస్తబ్ధుఁడయ్యెను. సతీశచంద్రుఁడు మరల నిట్లనియెను, ''నేను భీషణదోషమును జేసియుంటిని. నాయపరాధమును క్షమింపుము.'' అనియెను.

అప్పటికిని రాజుమాటాడలేదు. సతీశుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడఁగను——''మహారాజా! నేను నరహంతకుఁడను. కాని, సకలాపరాధములకును క్షమాపణమున్నది. నన్నుక్షమింపుము. నేను నరహత్యాకారిని. మృత్యుశయ్యయందు క్షమను వేడుచుంటిని దయయుంచి నన్ను క్షమింపుము.''

ఆకాతరస్వరమునువిని రాజిక మౌనముగానుండఁజాలక ''సమరసింహునిజంపిన హంతకుని క్షమింతునని నేననుకొనలేదు. కాని, జగదీశ్వరుఁడు నీకుఁదగిన శాస్తిని జేసియున్నాఁడు నేను నిన్నుక్షమిం

చెదను. నీప్రాణవియోగమున కింకఁదడవుపట్టదు భగవంతుని ధ్యానింపుము. ఆతఁడు దయాసాగరుఁడు మరణకాలమునందు పవిత్రమగు నాతనినామము స్మరించుకొన్నచో నీపాపములు నశింపఁగలవు.'' అని చెప్పెను.

సతీశచంద్రుఁడు చకితుఁడై మరల రాజునుజూచి ''మహారాజా అట్లయినచో మీరు సమరసింహుని మరణకారణమును సవిస్తరముగ నెఱింగియేయుంటిరా ?'' అనియెను.

రాజు—ఎఱింగియున్నాఁడను.

సతీశచంద్రుఁ డాశ్చర్యనిమగ్నుఁడై నిస్తబ్ధుఁడైపోయెను.

చాలసేపటివఱకు నూరకుండి మరల నాతఁడిట్లు చెప్పఁదొడంగెను.

''మహారాజా! నాదొక మనవియున్నది. నేనుపాపాత్ముఁడనే యగుదును, కాని, యాజన్మమును బాపినైయుండలేదు. యౌవనమునందు నాజీవనము పవిత్రమైయున్నది. ఉన్నతమతినై ఉన్నతాశచే నున్నతప్రవృత్తులను గలిగియుంటిని—లోభమునందు—మహాలోభమునందుఁబడి యవియన్నియును బోయినవి. జీవితము పాపముచేఁ గలుషితమై పోయినది. ఇప్పుడు ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనుచున్నాఁడను,

సతీశచంద్రుని క్షీణస్వరము మఱియును క్షీణించుచుండెను. నోటినుండి మాటవచ్చుట యాఁగిపోయెను. రాజు స్నేహపురస్సరముగ నాతనిపెదవులపై నాలుగైదుపాలబొట్లను బోసెను. రసశూన్యములై ముడుచుకొనిపోయిన పెదవులు మరలసిక్తములయ్యెను. సతీశుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడగెను.

''నేను పాపినేయగుదును. కాని నాకంటెఘోరతరపాపమును జేసిన మహాపాపి యింకొకఁడున్నాఁడు. యథార్థముగ సమరసిం

హుని జంపినవాఁడు నాభృత్యుఁడగు శకుని. ఇప్పుడు నన్నుఁ జంపించిన వాఁడు నాతఁడె. మీరాతనిని విచారింపవలయును"

క్రోధముతోఁ దోడఁగుమల్లుని నేత్రములగ్ని గురియుచుండెను. కాని, యాతఁడా కోపమునంత, నడంచుకొని మెల్లమెల్లగ "చింత లేదు. జగదీశ్వరుఁడు పాపిని దండించును." అనియెను

మరల నందఱును జాలసేపటివఱకును మౌనమునువహించి యుండిరి. సతీశచంద్రుని యాయుఃవృతుదమ్ముట్టుచుండెను చాలసేపైన పిమ్మట నధికతరక్షీణమగు కాతరస్వరముతో 'బిడ్డ—నాకుఁ బ్రాణమై యున్న నాబిడ్డవిమల—' అని చెప్పుచుండఁగ మాటనిలిచిపోయెను.

రాజమరలఁ దనవ్రేళులతో నాతని పెదవులపై నించుకపాలను జిలుకరించెను. సతీశుఁడుమరలఁ బెదవులను స్పదరించుకొని యిట్లు చెప్పదొడఁగెను.

'నిర్భాగ్య విమలా! నీకుఁ దల్లిపోయినది. నేఁడునీవు పితృహీన వైతివి' ఈమాట లనుచున్నప్పుడు పార్శ్వమునందున్న గదినుండి, హృదయ విదారకముగరమణీ కంఠస్వరముతో బయలువెడలిన యాక్రందనధ్వని వినవచ్చెను. ఆధ్వనినివినుచున్న సతీశచంద్రునినిష్పంద నేత్రములనుండిగూడ నశ్రువు లురులఁజొచ్చెను. వెంటనే విమల వేగముగఁ దండ్రియొద్దకువచ్చెను. ఆయిల్లంతయు జనులచేనిండిపోయి యుండెను. కాని, యట్టిసమయమున నాజ్ఞాన మారమణికెట్లుండును?

ఇంద్రనాథుఁడు తనకుఁ బూర్వపరిచితయగు రమణి సతీశచంద్రునికుమార్తెయని తెలిసికొని విస్మితుఁడయ్యెను.

విమల తండ్రి నాలింగనముఁజేసికొని యాతనికాళ్ళపైఁబడెను. పవిత్రమగు నాయాలింగనముచే సతీశచంద్రుని హృదయ ముద్వేగ శోకమునుండి ప్రశాంతినొందినదని తోఁచుచున్నది. ఆతనిముఖమండలము శాంతభావమును వహించెను. కన్నులుస్థిరనిద్రచే ముద్రితములయ్యెను.

సిమ్మట విమల తండ్రి మృతదేహమును మరలమరలనాలింగనము చేసికొని యుచ్చస్వరములో నేడువఁదొడఁగెను. నేఁడు విమలకనువెలుఁగారిపోయెను. నేఁడునాలుగుదిక్కులయందును గాఢాంధకారము క్రమ్ముకొనియెను, నేఁడామెహృదయము విదీర్ణమయ్యెను నేఁడు జగత్తుశూన్యమైపోయినది.

ఆదృశ్యమునుజూచుచు, రాజు తనచేతులతోఁ గన్నులను మూసికొని యాయింటినుండి వెలుపలకు వెడలిపోయెను. ఇంద్రనాథుఁడు ఖడ్గముపై నానుకొనియుండి శిలువలె సంతతాశ్రుధారలను విడుచుచుండెను.

ముప్పదియొకటవ ప్రకరణము

చతుర్వేష్టితదుర్గమునకు మరలవచ్చుట

> If after every tempest come such calms,
> May the winds blow till they have Wakend death.
>
> Shakespeare.

నేఁడుపూర్ణిమాతిథి. కాని, యాకాశమునుజూచి నేఁడుపూర్ణిమయని చెప్పఁగలవారెవ్వరు? గభీరమగుధూమవర్ణమేఘరాశిచే నాకాశమంతయు నావరింపఁబడియుండెను. లోకమంతయు నంధకారముచే నావరింపఁబడియుండెను. నడుమనడుమ తటిత్కాంతి తళుక్కునవచ్చి పోవుచుండెను. ఆకాంతియాయంధకారమును ముహూర్తమాత్ర ముద్దీప్తముగా జేయుచుండెను. మరల మొదటికంటెను ఘోరతరముగ నాయంధకారము క్రమ్ముకొనుచుండెను. ధారాపాతముగఁ గురియుచున్న వర్షముచే, గ్రామము, మార్గము, ఘట్టము, మొదలగునవన్నియును [illegible] జేసెను. [illegible]

వర్షము వృద్ధియగుచునే యుండెను. గాలినిలిచినిలిచి భయంకరముగ శబ్దమును జేయుచు వీచుచుండెను. ఆఘోరతరశబ్దములో గలిసిమేఘగర్జనములు జగమంతను గంపింపఁ జేయుచుండెను.

అట్టిభయంకరఝంఝామారుతము వీచుచున్న సమయమున, సరళ చతుర్వేష్టితదుర్గమునందలి యంధకారమయమగు నుద్యానములో నొకకుటీరమునందొంటిగఁ గూర్చుండియుండెను. ఆమె యెందుల కట్లుకూర్చుండియున్నది? ఆబాలికహృదయమున భయములేదా? ఆ చీకటిలో—భయావహములగు నామేఘగర్జనములలో—నాబాలిక హృదయమున భయములేదా?

భయములేదు. ఇప్పుడాసరళహృదయమునందు భయమను నదిలేదు. ఇప్పుడాసరళ యెందులకును భయపడుటలేదు సుఖాశయును, జీవితాశయును నిప్పుడు తుదముట్టియున్నవి. ఆశలేనివారికి భయమనఁగానేమి? సరళ ఘనాకాశమునుండి క్షణక్షణమును గన్నులమిఱుమిట్లుగొలుపుచున్న భయంకరమగు విద్యుత్కాంతిని స్థిరదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. భయంకరముగ వినవచ్చుచున్న మేఘగర్జనములను స్థిరచిత్తముతో వినుచుండెను. ఇంద్రనాథుఁడు వెడలిపోయి నేఁటికాఱుమాసములయ్యెను. అతఁడు సరళను మఱచిపోయెను. సామకుఁడగు శకుని సరళను మఱియొకనికిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు నిశ్చయించుకొని యుండెను.

ఒకసారి ఆమెబాల్యావస్థ జ్ఞప్తికివచ్చెను. లోకమాన్యచరిత్రుఁడగు సమరసింహుని యేకమాత్రపుత్రిక యావిశాలోద్యానమునఁ దిరుగుచుండెను. తండ్రిభుజములపైఁ గూరుచుండి యొకసారియొక పక్షిని బట్టుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను. అప్పుడు పక్షి యందకుండ నెగిరిపోయెను. జ్ఞానమెఱుఁగని యాబిడ్డ యందులకేడువఁజొచ్చెను. అప్పుడాయమాయిక బాలిక తనజీవితాశలన్నియు నాపక్షివలె నొక్కొక్కటిగఁ బాఱిపోవునని యెఱుఁగదు!

పిమ్మట నాఱువత్సరముల కాల మారుద్రపురమునందు గడచి పోయెను. ఆదరిద్రగ్రామమునందు — దరిద్రకుటీరమునందు — ఆయా ఱువత్సరముల కాలమును గడపివైచితిని. కాని, ధనమునందు సుఖముం డదు. దారిద్ర్యమునందు దుఃఖముండదు. [illegible] ఱువత్సర[illegible] కాల మును బరమసుఖదాయకమైనట్టి సరళ[illegible] గానముగావించెను తనప్రాణసఖియగు నమల — ఆమెను [illegible] జూడఁగలుగుదునా ? ప్రాతఃకాలమునఁ బ్రత్యహము నాకొఱకై [illegible] నదినుండి [illegible] కొనివచ్చుచుండెడిది. సాయంకాలమున [illegible] సంతోషములేని యిష్టాలాపములు — సుఖసమయమున దమల [illegible]నున్నచో నాసుఖ ముపదిరెట్లుగఁ గానిపించును. దుఃఖసమయమునందు దమల ప్రబోధ వాక్యములు దుఃఖశాంతిని జేయుచుండెడివి. ఆయమల యిప్పుడెక్కడ నున్నది ? పక్షివలెనే యెగిరిపోయినది !

పిమ్మట వనగ్రామాశ్రమనివాసినియగు నాకమల జ్ఞప్తికివచ్చెను ఆమె సరళ ననేకవిధములఁ బ్రేమించుచుండెడిది. తరువాతనాగ్రామ మందున్న విమల జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఆమెకూడ సరళనువిశేషముగనా దరించుచుండెడిది. వారందఱు నిప్పుడెక్కడనున్నారు ? వారును నాపక్షి వలెనే యెగిరిపోయిరాయేమి ?

పిమ్మటనింద్రనాథుఁడు — ఆఱుమాసములనుండి యెవ్వనిచింత యందు సరళహృదయము పరిపూర్ణముగనిండిపోయినదో, ఇప్పటి కాఱుమాసములనుండి, యెవ్వనిపై నాశచేసరళ జీవములతో నిలచియు న్నదో, ఆయింద్రనాథుఁ డిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు? బాల్యమున నిచ్ఛా మతీనదీతీరమునం దెవ్వనిపార్శ్వమునఁగూర్చుండి కథలనువినుచుండె డిదో, కథలనువినుచు తిరిగితిరిగి యెవ్వనిముఖమువైపునపునఁజూచుచుం డెడిదో, యౌవనప్రారంభమున నేప్రేమమయుని నోటినుండివెడలిన మాటలను మనమునసర్వదా భావించుకొనుచుండెడిదో, భావించుకొని

మరల నెవ్వనిముఖమునుజూచి హృదయమున నుప్పొంగుచుండెడిదో, ఆయింద్రనాథుఁ డెక్కడనున్నాఁడు? రుద్రపురకుటీరపార్శ్వమున వెన్నెలలో నింద్రనాథుఁడు వీడ్కొనిపోయెను. ఆయింద్రనాథుఁడిప్పుడెక్కడ నున్నాఁడు? అకటకటా! ఆతఁడును టెక్కలనువిప్పుకొని యెగిరిపోయి యీయనంత సంసారసాగరమున విహరించుచుండెనాయేమి ?

సరళ యీవిధముగా యోచించుకొనుచుజ్ఞానవిహీనయయ్యెను ఆమెతలతిరిగినట్లయ్యెను. కాని కన్నులనుండి నీరు వచ్చుటలేదు. ఆ బాలికహృదయమునందు నాఁడు కలిగిన యాతన కన్నీటితో నివారణ కాలేదు. జీవితమునందాశయున్నంతవఱకు జీవనము సహనీయమై యుండును. కాని, సరళహృదయమునందున్న యాశలన్నియు నొక్కటొక్కటిగఁ దిరోహితములు కాఁజొచ్చెను. ప్రపంచకమామెకు శూన్యమైయుండెను. సంసారము తమోమయమైయుండెను. నాట్యశాల యందలి దీపము లొక్కటొక్కటిగ నిర్వాణములై పోవుచుండెను. సరళ మెల్లమెల్లగ నానాట్యశాలను విడిచిపోవలయునను నాశచే నక్కడఁ గూర్చుండియుండెను.

కాని మన సుఖసౌభాగ్యములమధ్య ననేకసమయములయందు విపత్తు కలుగుచుండును. మఱియు నిరాశమధ్యమున నాశాసంచారము కూడనుండును. సరళ కేదో యొకశబ్దమైనట్లు బోధయయ్యెను. ఆమె కుటీరమునువిడిచి వెలుపలకు వచ్చి చూచెను. కాని, నిబిడముగనున్న యాయంధకారమునందేమియు నగపడలేదు. మఱియొకనాడైనచో సరళబెదరియుండును. కాని, నేఁడా బాలిక హృదయమున లవలేశమును భయములేకుండెను.

ఆసమయమున నుజ్జ్వలముగ నొక మెఱపు మెఱసెను. ఆ వెలుతురులో సరళతనయెదుటఁజూచినదేమి? సరళయెదుటఁబదియడుగులదూరములో నొకమనుష్యాకృతి!—దీర్ఘమగునాకృతి! దీర్ఘబాహువులు;

ఉన్నతలలాటముపై యోద్ధునియుష్ణీషము — కటియందుకత్తి! ఆ యాకృతి—ఆవదనమండలము—ఉజ్జ్వలములగు నాకన్నులు, సరళ కపరిచితములైనవి కావు! ముహూర్తకాలములోఁ బతనోన్ముఖమై యున్న సరళ కంపితదేహమును సేనాపతియగు నింద్రనాథుఁడు తన హృదయమునఁ జేర్చుకొనియెను!

మఱునాఁటియుదయమున నింద్రనాథుడు తనపడవనుండి కొందఱుసైనికులను బంపించి మహారాజగుతోడరుమల్లుని యాజ్ఞానుసారముగ శకునిని బందీగాబట్టుకొని యిచ్ఛాపురాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను. వెంటనే తోడరుమల్లు స్వయముగ నిచ్ఛాపురమునకు వచ్చునను సమాచారము తెలియవచ్చెను. మహాశ్వేత, సరళ, వినుల మొదలగు వారొకపడవపై బయలుదేరిరి. నాటిసంధ్యాసమయమున కిచ్ఛాపురమునకువచ్చి యింద్రనాథుఁడు తండ్రిపాదములకు నమస్కరించి యాతని విచారమును దూరముచేసెను.

ముప్పదిరెండవ ప్రకరణము

ఇచ్ఛాపురమునకు మరలవచ్చుట

When wild wars deadly blast was blown'
And gentle peace returning'
With many a sweet babe fatherless,
And many a widow mourning,
I left the lines and tented field,
Where long I'd been a lodger.

Turns.

చాలకాలమునకుఁ బిమ్మట నాత్మీయులందఱును బరస్పరమును లిసికొనుటచేఁ గలిగిన యపర్యాప్తానందమును గూర్చి యెంతని

వర్ణించి వ్రాయఁగలము ? నగేంద్రనాథుఁడు బహుకాలమునకుఁ గుమారుని మరలఁ గలిసికొని యపారానందసాగరమున నోలలాడు చుండెను. అతఁడు సారెసారెకును గౌఁగిలించుకొనుచుఁ బుత్రునకనే కాశీర్వాదములను జేసెను.

వనగ్రామమునుండి చంద్రశేఖరుఁడు విమలను వెంటఁబెట్టుకొని యిచ్ఛాపురమునకు వచ్చెను. తనభర్తను వెంటబెట్టుకొని రుద్రపురమునుండి యమలయు వచ్చెను. మహారాజగు తోడరుమల్లు వచ్చునను వార్తను విని ప్రజల [illegible] లన్నివైపులనుండియు నిచ్ఛాపురమునకుఁ [illegible].

ఇంద్రనా[illegible] జమీందారుండగు నగేంద్రనాథుని కుమారుఁ డని యం[illegible]కును [illegible]. సరళ యొకనాఁ డింద్రనాథునితో [illegible] ''[illegible]ద్రుఁడగు నొక సాధారణమనుష్యుని కుమా[illegible] [illegible] సామాన్యముగ మాటాడుచుంటిని. నీవు [illegible] తెలిసినపిమ్మట నీతో మాటలాడు [illegible] మొదటనే తెలిసినచో నీతో మాటలాడక[illegible]'' అనియెను.

ఇంద్ర—(నగుమొగముతో) అందులకే మొదటి ప్రీతివిశ్వాసములను మఱవవలదు.

సరళ తన మనసున ''ఎట్లు మఱవఁగలను ?'' అని యనుకొనుచు సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొని వేగముగ నక్కడనుండి పాఱిపోయెను.

అమల రుద్రపురముననున్నప్పు డింద్రనాథుఁడు సామాన్య కాయస్థుని బిడ్డయని తలంచి యాతనిని వేళాకోళములు చేయుచుండెడిది. ఇప్పుడాతఁడు జమీందారుని కుమారుఁడని తెలిసికొని సిగ్గుపడి మాటాడఁజాలకుండెను, కాని, యింద్రనాథుఁడు స్వల్పమున నూరకొనువాఁడుకాఁడు. ఒకనాఁ డాతఁ డెవ్వరితోడను జెప్పకుండ

నవీనదాసుని యింటిలోనికిఁ బోయెను. ఆతనిఁజూచి యమల ముఖావరణవస్త్రమును ముఖముపై వైచుకొనియెను.

ఇంద్ర—(నవ్వుచు) నిజమే. ఇదియే పూర్వవిశ్వాసముకాదా?

అమల సిగ్గుపడిపోయెను. కాని యామె తన వేళాకోళమును మానలేదు. ఆమె మేలిముసుగునుండియే "మీరు పరుల యిండ్లలోఁ బ్రవేశించి కనఁబడిన స్త్రీలతో మాటాడుచున్నట్లున్నది. నేనీసంగతి సరళతోఁ జెప్పెదను!" అనియెను.

ఇంద్ర—అమలా! నీవు నన్ను, బరునిగా భావించితివి. నేనట్లు తలంచుటలేదు.

అమల యప్రతిభయయ్యెను ఆమెతనయవకుంఠనమునుదీసివైచెను—పిమ్మట 'క్షమింపుము. ఇఁకముందు నీయెదుట నేను సిగ్గుపడఁబోను అనియెను. ఆది మొదలుకొనియామెసిగ్గుపడుటమానివైచెను.

మహాశ్వేత సమరసింహుని మహిషియని తెలిసికొని జనులామెనుజూచి విస్మితులైరి. ఇప్పు డామహాశ్వేత దరిద్రురాలుకాదు. మహారాజగుతోడరుమల్లుని యాజ్ఞాప్రకారము సమరసింహుని సకలాధికారములును నాతని యర్ధాంగిపొందెను.

అందఱి సుఖమునుజూచి విమల తనదుఃఖము నించుకమఱచెను. సరళతోడియామెస్నేహము ప్రగాఢమయ్యెను. సరళ యిప్పుడు జనకుని యతులైశ్వర్యమునకును, జమీందారికిని నుత్తరాధికారిణి! పాపాత్ముఁడగు నాశకుని యిప్పుడు బందీ యయ్యెను. ఈసమస్తవిషయములను దెలిసికొని విమల తనదుఃఖము నించుక మఱచియుండెను.

చింతాశీలయగు కమల వీరందఱితోడనుండెను. ఆమె నగేంద్రనాథునియింటియందు వసియించుచుండెను. స్వయముగ వంటఁజేసి నగేంద్రనాథునకు భోజనము పెట్టుచుండును, నగేంద్రనాథు డామెను దనబిడ్డవలెఁ బ్రేమించుచుండెను.

ఇచ్ఛాపురమునం దానందప్రవాహము ప్రవహించుచుండెను. మహారాజగు తోడరుమల్లువచ్చునని యనేకోత్సవములు జరగింపఁబడుచుండెను.

ముప్పది మూడవ ప్రకరణము

జమీందారుని పుత్రుఁడును, కోడలును.

She gazed-she reddend like a rose,
  Sine pale like ony lily;
She sank within my arms and cried,
  "Art thou my ain dear willie?"
"By him who made you sun and sky,
  By whom true love's regarded,
I am the ; and thus may still
  True lovers be rewarded"
              Burns.

సాయంకాలము కావచ్చుచుండెను. కమల యొంటిగానటునిటు తిరుగుచు నిచ్ఛాపురమునకు సమీపమునందున్న యమునానదీతీరము నకువచ్చెను. ఒక్కతెయే యమునాతీరమునఁ గూరుచుండి ప్రకృతి ని స్తబ్ధభావమునుజూచుచుండెను—నీలాకాశమున నొకటిరెండు శుభ్ర మేఘములు తేలిపోవుచుండెను. శాంతమైయున్న యానదిపై నెన్నియో పడవలు తేలుచుండెను. మహారాజగుతోడరుమల్లుని యాగమనమును జూచుటకై యనేకదేశములనుండి జనులక్కడకు వచ్చుచుండిరి.

కమల సర్వదా చింతాశీల, కాని, నేఁడు విశేషచింతచేనభిభూతయై నట్లుండెను—ఆనదీతీరమునఁగూరుచుండి శాంతములగు నేత్రమ్ములనెత్తి యాకాశమువైపునకుఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను.

తారావళీశాంతకాంతి ప్రశాంతములై యున్న యామెనేత్రములమీఁదను ముఖమండలముమీఁదను బ్రసరించుచుండెను. వేణీబద్ధముగాని యామెకేశదామము వెన్నుపై వ్రేలాడుచుండెను. ఒక్కొక్కసారి ముఖమండలము గించుకకప్పి వక్షముపై బడుచుండును—వదనమండలము బాహువుపై నానుకొనియుండెను.

కమల దేనినిగూర్చి యోచించుచున్నది?

కమల తనపూర్వకాలవృత్తాంతమును స్మరించుకొనుచుండెను. తనమగనిమరణవిషయము జ్ఞప్తికివచ్చెను. దేవమూర్తివలెనున్న నిజేశుని ముఖమండల మామెహృదయమున జాగరితమగుచుండెను. భర్తృప్రణయముచే హృదయము ద్వేలితమయ్యెను. సంధ్యాసమీరణముతో దనస్వామికంఠమునుండి వెడలిన సంగీతశబ్దము వినఁబడుచున్నట్లె యామెకుబోధయయ్యెను. సంగీతశబ్దమువలనఁ జకితయై యామె యావైపునకుఁ దిరిగిచూచెను. నదిపై దేవాకతిగల యొకమనుష్యుఁడొంటిగ నొకనావను ద్రోసికొనివచ్చుచుండెను. ఆతఁడు మిన్నులుముట్టుకంఠస్వరముతో సంగీతమును బాడుచుండెను.

కమల మరల మరల నావైపునకుఁ జూడఁదొడఁగెను. ఆమె హృదయమునం దనేకవిచారములు తలసూపెను. నౌకారోహి మరల సంగీతమును బ్రారంభించెను. ఆసంగీతమువలనఁ గమలహృదయము మరల నుద్వేలితమయ్యెను. కమల యొకగంటనుండి యాసంగీతమును వినుచున్నది. యౌవనమునందుఁ గమలయాగానమునువినియున్నది. ఆగానముయొక్క ప్రతిపదమునందును మాధురీరస ముప్పొంగిపొరలిపోవుచుండెను. ప్రత్యక్షరమునందును నామెపూర్వస్మరణము గ్రథితమైయుండెను. అదేమి! స్వప్నమా? కాకసత్యమేనా? కాక పూర్వస్మృతిమాత్రమేనా?

ఆకాశమునఁ జంద్రోదయమయ్యెను. ఆనీలాకాశమును అయసంతవృక్షావళిని ఆనదిని దనవెన్నెలచేఁ బ్రకాశింపజేయుచు జంద్రుఁ

డుదయించెను. నౌక తేలుచు దేలుచు నదీతీర సమీపమునకు వచ్చెను. కమల యాచంద్రాలోకమునందు, ఆనౌకారోహి ముఖమండలమును జూడఁదొడఁగెను. పతివ్రతయగునారి పతికంఠస్వరమును మఱచిపో దు—పతిదేవమూర్తినిమఱచిపోదు—గాలిచేగొట్టబడినతరు ప్రతము వలె గమల దేహలత ప్రకంపితమయ్యెను. నిమిషములో నామె మూర్ఛితయై నేలపైఁబడిపోయెను.

కొంచెముసేపైన పిమ్మట మూర్ఛతెలిసిచూచెను. ఆమెహృదయేశ్వరుఁడామెను దనహృదయమునఁజేర్చుకొనియుండెను. జాగరూకతతో లలాటముపైనీటిని జల్లుచుండెను. స్నేహానుభావములతో నామెయోష్ఠములను ముద్దుపెట్టుకొనుచుండెను. చిరకాలముహతభాగిని యైయున్నయాకమల. యాసౌభాగ్యస్పర్శచే వడకెను. ఆమెమరలఁ గన్నులనుమూసికొనియెను. ఆమె తనమనస్సునందే "భగవానుఁడా! ఇదిస్వప్నమైనచో నీసుఖనిద్ర జాగరితముగాకుండఁజేయుము!" అని ప్రార్థించెను.

ఆవెన్నెలలో, జనశూన్యమైయున్న యానదీతీరమునందుఁ నిబిడములగు నావృక్షములపార్శ్వమున, నుపేంద్రనాథుఁడు, ఱెప్పవేయని కన్నులతో బహుకాలమునకు వెనుకఁజూచియున్న యావదనమండలమును మరలమరలఁజూడఁదొడగెను. అదేసుందరలలాటము-అదేనిబిడకృష్ణవర్ణ భ్రూయుగళము—అదేస్నేహప్రపూర్ణనేత్రయుగళము—అదేమధురాధరము—అదేనిబిడకృష్ణకేశదామము—అదే యున్నతహృదయము—అదే సుపాష్ఠవ బాహుయుగ్మము—ఉపేంద్రనాథుఁడు మాటిమాటికిని జూచుచుఁ బిచ్చివానివాలెఁ దనహృదయప్రతిమ ననేకపర్యాయములుముద్దుబెట్టుకొనియెనుజగత్తునందు భాగ్యవతియగు కమలదేవసదృశుఁడగు తనపతినిబొందినది! పులకితమగుచున్న యామె శరీరము పతియాలింగనమునందాబద్ధమైయుండెను. పతియోష్ఠమునందామెయోష్ఠము! పతిహృదయమునందామెహృదయము!!

చాలసేపైనపిమ్మట నుపేంద్రనాథుఁడు తనహృదయేశ్వరిని లేవఁదీసి "నికుంజవాసినీ! కమలా! నాపడవ మునింగిపోయినపిమ్మట నేను బ్రదికితిని. కాని, నిన్నుఁ బొందగలనను నాశ నాకులేదు. గ్రామమునకు వచ్చి విచారించితిని. గ్రామవాసులు నీవు రోగముచేఁ గాలధర్మమునొందితివని చెప్పిరి" అనియెను.

కమ—హృదయేశ్వరా! మీమరణవార్తనువిని నేను మంచముపట్టితిని. కాని, చాలకాలమునకుఁ బిమ్మట నారుగ్ణత శమించెను. రోగవిముక్తనై నేను వనగ్రామాశ్రమముననుంటిని.

ఉపే—జగదీశ్వరుఁడు మనలనురక్షించినాఁడు. నీవాతనిపవిత్రనామమును స్మరించుకొనుము. రమ్ము. నిన్ను నీమామగారి యింటికిఁ దీసికొనిపోయెదను.

కమ—మా మామగారి యిల్లెక్కడనున్నది?

ఉపేంద్రనాథుఁడు కమలనుదీసికొని జమీందారగు నగేంద్రనాథుని యింటికిఁబోయెను. సంగతులన్నియు వివరముగాఁ దెలియవచ్చినపిమ్మట నాప్రాసాదమునఁగలిగినసంభ్రమోత్సాహములకు మేరలేకుండెను. మేముదానినిగూర్చి వర్ణించుట కసమర్థులమై యుంటిమి జమీందారుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు బహుకాలమునకుఁబూర్వము మరణించెనని యందఱును నమ్మియుండిరి. ఆజ్యేష్ఠకుమారుఁడిప్పుడు గృహమునకుఁ దిగివచ్చెను. లక్ష్మివలెనున్న కోడలుగూడవచ్చి గృహమునలంకరించెను ఆవార్త జమీందారునియింటియందును గ్రామమునందును దేశమంతటను వ్యాపించెను, ఇచ్ఛాపురనగరము జయభేరీస్వనములతో నిండిపోయెను. ప్రాసాదములనుండి పర్ణకుటీరములవఱకును, నన్నియుఁ బతాకములచేఁ బరిశోభితములయ్యెను. రేయింబవలు జనులయానందధ్వనులతో మారుమ్రోగుచుండెను.

వృద్ధుఁడగు నగేంద్రనాథుఁడు దన పెద్దకుమారుని మాటిమాటికి నాలింగనముచేసికొనుచు బాష్పబిందువుల గురియింపసాగెను. బిడ్డవలెనున్న కమల కోడలని తెలిసికొని యత్యంతసంతోషభరితస్వాంతుఁడై యామెనాశీర్వదించెను.

మార్గములయందును, ఘట్టములయందును, గృహములయందును, కుటీరములయందును, నానందఘోషములును శంఖధ్వనులు వినఁబడఁజొచ్చెను. పురవాసులు సురేంద్రనాథునిపైఁ బుష్పవృష్టినిగురిపించిరి. ప్రభాతమునుండి సంధ్యవఱకును సాయంసమయమునుండి ప్రభాతమువఱకును పురజనులయందును పురనారీమణులయందును నానంద ప్రవాహము ప్రవహించుచుండెను.

మఱునాఁటియుదయమున సురేంద్రనాథుఁడు పోయి యన్నకు సాష్టాంగనమస్కారములాచరించి యశ్రులోచనుఁడై "అన్నా! నీయజ్ఞాతవాసమునందు, మాంగీరుపట్టణమున నిన్ను గూర్చి యించుక యశ్రద్ధనుజూపియుంటిని. నీవుక్షమింపుము నాకేమియును దెలియదు. భ్రమమూలకముగ జరగినది." అని చెప్పెను.

ఉపే—సురేంద్రనాథా! క్షమను వేడవలసిన యావశ్యకత లేదు. ప్రపంచమునందు నీవంటిసోదరుఁడుదుర్లభుఁడు నీసాహసవీరకృత్యములచేతను యుద్ధకౌశలముచేతను గలిగినయశస్సుచే వంగదేశము పరిపూర్ణముగనిండిపోయినది. అంతియె కాక నీదయయుఁ బ్రజావాత్సల్యమును మొదలగు సద్గుణములచే మన దేశమంతయు నిండి యానందమయమైయున్నది. ధనమును, అధికారమునుగలవారు నీవలె నిష్కపటులై యున్నచో నీభూమియే స్వర్గముగాఁ బరిణమింపఁగలదు.

ముప్పదినాల్గవ ప్రకరణము

విచారణము

Behold where stands
The usurper's cursed head.
Shakespeare

మహారాజగు తోడరుమల్లు నేఁడిచ్ఛాపురమునకు వచ్చియుండెను. ఇచ్ఛాపురనివాసులందఱును నేఁడానందోన్మత్తులైయుండిరి.

విస్తీర్ణమగు నొకరంగస్థలమున రాజసభ యమర్పఁబడియెను ఆసభామండపమునకుఁ బైభాగముననత్యుత్తమచంద్రాతపము కట్టఁబడియెను. పట్టువస్త్రముచే నిర్మింపఁబడిన యాచంద్రాతపసువర్ణ పట్టికలచే నలంకృతమై కన్నులుమిఱుమిట్లుగొలుపుచుండెను. ఆచంద్రాతపమునుండి సుందరసుగంధపుష్పమాలికలు నేలనంటునట్లుగఁ దూఁగాడుచుండెను. తెలుపు, నలుపు, ఎఱుపు, పచ్చన మొదలగువివిధవర్ణపుష్పములచే నావితానము మఱియు నధికముగ శోభిల్లుచుండెను. నేలపై నొకముదుగుకంబళము పఱపఁబడియెను. దానిపై పారశీక దేశపురత్న కంబళము పఱపఁబడియెను. దానిమీఁద సుందరపుష్పములును, సుందర లతలును, విచిత్రపత్రములును చిత్రింపఁబడియుండెను. అవియతి మనోహరముగఁ గనఁబడు నారత్నకంబళముపైఁ గాలుంచుటకు సంకోచమును బుట్టించుచుండెను. సభామధ్య ప్రదేశమునదంతముచేతను, వెండిచేతను నిర్మింపఁబడి సువర్ణముచే నలంకరింపఁబడిన సింహాసనమొప్పుచుండెను. దానిచుట్టును యోధులును, జమీందారులును జేరియుండిరి. మధ్యమధ్య స్తూపాకారముగ సుందరపుష్పములు సజ్జితములై యుండెను. నాలుగువైపులను భృత్యులు బహుమూల్య వస్త్రములచే శోభితులై చామరవ్యంజనములను వీచుచుం

డిరి. యోద్ధులును జమీందారులును, సువర్ణఖచితములగు నమూల్య వస్త్రములచేతను, రత్నఖచితాభరణములచేతను నలంకృతులై యుండిరి.

సభమూఁడువైపుల నశ్వారోహకులు ఖడ్గహస్తులై ప్రస్తర ప్రతిమలవలె నిలుచుండియుండిరి. వారికివెనుక ననేకవిధములుగ నలంకరింపఁబడిన యేనుఁగులు వరుసలుతీరియుండెను. ఈవిధముగ సభ మూఁడు వైపులును సైన్యసామంతులచే నావరింపఁబడియుండెను. ఎదుట రాజు వచ్చుటకొఱకొక ప్రశస్తమార్గ మేర్పఱుపఁబడి యుండెను. ఆమార్గ మెఱ్ఱనివర్ణముగల మొకములుచేఁ గప్పబడియుండెను. ఆమార్గమునకుభయపార్శ్వముల యందును వెనుకటివలెనే సైన్యములు నిలిచియుండెను. సమీపమునఁ బతాకహస్తులై సైనికులు వరుసగ నిలిచియుండిరి. వారికివెనుకవైపున నాశ్వికులు కృపాణపాణులై నిలిచియుండిరి. తరుణారుణకిరణములయందు, నిష్కోషితములగు వారిఖడ్గములు ఝళఝళ మెఱయుచుండెను. ఆ ప్రభాతకాలమునందుఁ జల్లనిగాలిలో నెత్తబడియున్న పతాకములన్నియును బటపటశబ్దమును జేయుచు నెగురుచుండెను. లెక్కలేని యుద్ధక్షేత్రముల యందెగురుచున్న పతాకములన్నియు నేఁడాయిచ్ఛాపురమున వరుసగ నెగరుచుండుటను జూచి పురవాసులందఱును నానందరసనిమగ్నులై యుండిరి. యోద్ధులహృదయములు సాహసోత్సాహములచే నిండిపోయియుండెను.

బాగుగ సూర్యోదయమైనపిమ్మట మహారాజగుతోడరమల్లుసభకు విజయమును జేయుటను జూచి సభాసదులందఱును నేకకంఠముగ 'మహారాజునకుజయమగుగాక!' అని జయజయశబ్దములను జేయసాగిరి. వారావిధముగ జయఘోషణములను జేసినిస్తబ్ధులైనపిమ్మట సైనికులు క్రమముగ నుచ్చస్వరముతో నాజయస్తుతిని మరల నుచ్చ

రించిరి. ఆజయజయనాదము లాచుట్టుపట్టలనున్న గ్రామములకన్నిటి కిని వినవచ్చుచుండెను. దిగంతవ్యాపియగు నామేఘగర్జనము గిరగహ్వరములలో మాటిమాటికిని ప్రతిధ్వనించినట్లు వినవచ్చెను.

రాజు మెల్లమెల్లగ సభకువచ్చుచుండెను. ఆతనికి వలకేల నగేంద్రనాథుఁడును, ఉపేంద్రనాథుఁడును, వచ్చుచుండిరి. మరియొక వైపున సురేంద్రనాథు డుండెను. వారిప్రక్క నించుకదూరమున సంపన్నులగు జమీందారులును, సైనికవీరులును, మన్ననలఁజూపుచు వెంబడించి వచ్చుచుండిరి. మహారాజువచ్చి సింహాసనముపైఁ గూరు చుండెను——

తోడనే యొక్కసారిగ జయభేరీశబ్దములు మ్రోగనారంభించెను. దిగంతవ్యాప్తమై, సుశ్రావ్యమైయున్న యాగంభీరరణనిస్వనము గ్రామగ్రామమునకును వినవచ్చుచు నిర్మలమగు నాప్రాతఃకాలాకాశమునఁ జేరిపోయెను. ఆశబ్దమునువినుటచే సైనికులకు రణక్షేత్రము జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఒక్కనూరుగ వేనవేలకత్తులు ఝుణఝుణశబ్దములతో నొఱనుండి వెలువడి రవికిరణములయందుఁ దళతళలాడ జొచ్చెను.

వాద్యఘోషము నిలిచినవెనుక ననేకవిధదర్శనములు క్రమముగఁ బ్రదర్శింపఁబడును. నేఁడుఢిల్లీశ్వరుని సేనాపతియగు నాతని ప్రతినిధి వంగదేశమును జయించియిచ్చాపురమునకు వచ్చియున్నాడు! నేడు హిందూసేనాపతి వంగదేశమును బరిపాలించుటకు వచ్చి యున్నాడు! అందువలన వంగదేశమునం దెక్కడెక్కడ నేయేవిచిత్రములున్నవో వానినన్నిటిని మహారాజు సమ్ముఖమునఁ జూపుట కనేకులు వచ్చియుండిరి. దూరదేశమునుండి ఖ్యాతిసంపన్నులగు వాద్యకులును, గాయకులునువచ్చి తమతమవిద్యలయందు నిపుణతనుజూపి, రాజును సభాసదులను సంతోషపెట్టిరి. పాటకురాండ్రువచ్చి తమ

రాజు—వేగముగ విన్నవించుకొనుము—నీకిక విశేషముగ నాయువు లేదు.

నరు—(గంభీరముగ) నా యుపబంధములు సమాప్తమైనవి రాజా! పడినను, నేను బ్రాహ్మణుడను. బ్రాహ్మణుడవధ్యుడు! మీరు హిందూధర్మమునందు బరమభక్తులు. హిందూ శాస్త్రములందు విశారదులు. హిందూశాస్త్రానుసారముగ బ్రాహ్మణు డవధ్యుడు నేను నిరాశ్రయుడ నగు బందిని నేనాయుధహీనుడను నాకందఱును శత్రువులే. అందువలన నాపక్షముగ మాటాడి నన్నుద్ధరించువా రెవ్వరును లేరు. మీయిష్టమువచ్చినచో నన్నిప్పుడే వధింపగలరు. అట్లు వధ చేయించినచో శాస్త్రమునకు విరుద్ధమైన కార్యమును జేసినవారగుదురు. ఇప్పటికి నేలుచున్న పలు సామ్రాజ్యములను ముసల్మానులు బ్రాహ్మణధర్మమునకు విరోధులై యపకృష్ట ధర్మావలంబులుగ నున్నను, వారియందు బ్రాహ్మణవధ చేసినవా రెవ్వరును లేరని తోచుచున్నది. హిందూ ధర్మావలంబులును, బరమధార్మికులును, మహారాజులగు మీరిప్పు డీశ్వరానుగ్రహమున వంగదేశమునకు శాసనకర్తలై వచ్చియుంటిరి. శాస్త్రవిరుద్ధముగ బ్రాహ్మణవధచేయుట యాశాసనమునకు దగిన మొదటికార్య మెట్లు గావలయును? మహారాజా! ఇప్పుడు చేయబోవు దుష్కార్యముచే చిరకాలము మీయశస్సు [illegible]. నేను నిరాశ్రయుడ నగు బందిని. నన్ను వధించుట [illegible]. కాని, మహారాజగు తోడరుమల్లుని నిష్కళంకయశోరాశి మధ్యమున నీకార్యము కళంక స్వరూపముగ నిలిచిపోవును. మహారాజగు తోడరుమల్లుని పరిశుభ్ర జీవితచరిత్రమునందు దురపనేయమైన యాకళంకము శతశతాబ్దముల కైనను విలీనముకాజాలదు. సమస్తభారతవర్షమునందును, యాకళంకము ప్రాకిపోవును గాక. [illegible], నన్ను [illegible]

ను. మనుమలును, శాకళంకమును స్మరించుకొనుచుందురు. సహస్ర వర్షములకైనను బడిబాలురు హిందూస్థానపూర్వచరిత్రమునందు, మహారాజు తోడరుమల్లు వంగదేశమునకువచ్చిన పిమ్మట మొట్ట మొదట బ్రహ్మహత్యను చేసెనని చదువుకొనకమానరు. సహస్ర వత్సరములైనను, మహారాజగు తోడరుమల్లుని శాసనకాలమున, [illegible] [illegible]బూర్వపు ముసల్మానులు కూడ జేయని బ్రహ్మహత్యను, తోడరుమల్లు వంగదేశమునకు వచ్చిన పిమ్మట ప్రథమ కార్యముగా జేసెనని వృత్తాంతాలు చెప్పుకొందురు. మహారాజా! [illegible] బ్రాహ్మణ[illegible]డనమును విధించు నధికారము మీకున్నది. కాని, దేశదేశాంతరములందును, యుగయుగాంతరములందును మీ కళంక మపకీర్తియు గాక [illegible] నిలిచిపోవును. బ్రహ్మహత్యాపాపమను మహాపాపమునందు దిగంతవ్యాపియగు మీ యశోరాశి మలినమై పోవును.

[illegible] యీవిధముగ [illegible] యూరకుండెను. [illegible] [illegible]శీలుడై తలనువంచి [illegible]యెను. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యుండెను.

[illegible] [illegible] లేచినిలచి "మహారాజా! మీరు [illegible]ధిపతులు. [illegible]ధర్మమును [illegible]. మీ [illegible] ధర్మమును [illegible]. దోషియగు నాతనికి దండనమును జేసి తీరవలయును" అనియెను.

[illegible]

[illegible] [illegible] యును [illegible], [illegible] [illegible] బడ్డకును, దేవరవినా శరణ్య మెమున్నది? వారి విచారణమును జేయవలయును. దోషినిదండింపవలయును. దివాను సతీశ చంద్రుండు తన [illegible] కాలమున దవమరణమునుగూర్చి విచారింప వలయునని [illegible] మిత్రులను [illegible]కొని యున్నాడు.

రాజు ప్రత్యుత్తరము నీయలేదు.

సభాసదులు—మహారాజా! మీరు శిష్టులను బరిపాలింపవలయును. మీరే దండింపకున్నచో నామహాపాపిని దండించువారెవ్వరు?

రాజు మాటాడలేదు.

అంతలో సభకంచుకి యొకవివాదము గందరగోళమగుచుండుట వినవచ్చెను. దీర్ఘకాయయు, మలినవస్త్రయు, కృష్ణాంగియునగు నొక యబల సభ యొద్దకుఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. ఆమె చీత్కారమును జేయుచు నేలపైఁ బడిపోయెను—ఆమె పిచ్చిదియగు నాపిశ్వేశ్వరియే.

శకునియు నిర్మలస్వభావము గల్గియుండెను. కాని, యీపచ్చి వానిని జూచినప్పుడు నాకస్మికముగ నాతనియం దుపపడక ప్రారంభించెను. అకస్మాత్తుగా లేచి నిలుచుండియున్న చెప్పఁగాడఁగెను—మహారాజా! నన్ను రక్షింపవలయును! ఆపాపాత్ముని నా తల్లిని జంపియున్నాఁడు. నేనాచిన్నతనమునుండి నాకన్నులఁ జూచియుంటిని. నాతల్లి వికటముఖ మిప్పటికిని నాకన్నులకుఁ గట్టినట్లున్నది. దానిని గూర్చి విచారణము చేయవలయునని వేడుకొనుచున్నదానను.

ఈమాటలనువిని సభవారందఱును విభ్రాంతులైపోయిరి. ప్రశ్నింపఁగా నాపిచ్చిది కొంతసేపటికి లేచి నిలుచుండి యీవిధముగ నాయొక్క గాథనంతయు జెప్పెను.

పిచ్చిది గొల్లజాతియువతి. ఆమెతల్లి యాగ్రామమునందున్న స్త్రీలలో మిగులసౌందర్యవతిగా నుండెడిది. సౌందర్యవతియగు నాగొల్లవితంతువునుజూచి యొకబ్రాహ్మణుఁడు మోహితుఁడయ్యెను. అతని కాయాభీర స్త్రీయందు శకునిపుట్టెను.

శకునితండ్రి జీవించియున్నంతవఱకు నాతఁడు నాగోపవనితను ఆమెకూతురగు నాపిచ్చిదానిని గనిపెట్టుచుండి శ్వేశ్వరి కసరఁదినిపోయి,

మెచ్చుచుండెడివాఁడు. ఆబ్రాహ్మణుఁడు చనిపోయినపిమ్మట స్వల్పముగ నున్న యాతని యాస్తిని శకునియే దీసికొనియెను. శకునినందఱును జారజుఁడని పిలుచుచుండిరి. అందువలన శకుని చిన్నతనమునందే మనమున విచారింపనారంభించెను. రెండుమూడు [illegible] ధవస్థు[illegible] [illegible] రిద్రజననిని సేవించుచు నుండెను. ఆమె స్వల్పకాలములోనే యోగాభ్యాసమువలన [illegible], మనోవ్యాధివలన [illegible] యయ్యెను. [illegible]గము వలననే [illegible] చనిపోయెను. పిమ్మట విశ్వేశ్వరి [illegible] ఆయుర్దాయము [illegible] మరణదుఃఖముచే పిచ్చిదియయ్యెను. శకుని [illegible] [illegible]పాత్రకమును జేసి సతీశచంద్రుని [illegible] [illegible], తాను బ్రాహ్మణుఁడ నని చెప్పుకొనియెను.

విశ్వేశ్వరి ప్రాణభయమువలన నెవ్వరికిని గానబడకుండ నూరూరు తిరుగుచుండెను. పిమ్మట మహేశ్వరుఁడు. [illegible], నవగ్రామ[illegible]ను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేయఁబడినదినమున నే విశ్వేశ్వరియు [illegible] [illegible] చేర్పఁబడి యెను—శకుని, తనజన్మరహస్యసమాచారము [illegible] [illegible] భయమున విశ్వేశ్వరిని బందీగాఁ బట్టుకొని [illegible] [illegible] [illegible]—

ఇప్పుడు శకుని [illegible] పిమ్మట విశ్వేశ్వరి [illegible] [illegible] దలయ్యెవచ్చెను. కాని, చెఱయందున్నప్పుడామె [illegible] [illegible] కష్టములను గలిగించుటచే నామె యిప్పుడు శల్యావశిష్టయై [illegible] [illegible]చెను. ఆమెను [illegible], ఆమె [illegible] తనయుని, [illegible] [illegible] [illegible]ను [illegible] [illegible] [illegible]ంపనారంభించిరి.

శకుని తనకిఁకఁ బ్రాణాపాయము లేదని తెలిసికొనియెను. [illegible] డును, బ్రహ్మసమితియును [illegible] నిర్భయముగ నుండ [illegible] ఉపాయ మునాలోచించుకొనియెను. ఆతఁడు తనబుద్ధి [illegible] [illegible]కొనిన చిన్నికై జారును మెల్లగఁ దీసికొని యోగాభ్యాసములసమితి [illegible] దినవత్రి

మునఁబొడిచికొనియెను! నరకఁబడిన తరువాత నాతనిమృతదేహము నేలపైఁ బడిపోయెను!!

ముప్పదియైదవ ప్రకరణము

అంగుళీయప్రతిదానము.

Why let the sticken deer go weep,
The hart ungalled play,
While some must watch, while some must sleep,
Thus runs the world away.

Shakespeare.

కొన్నిదినములకు నసిమ్ముల్లా మహారాజగు భోడరుమల్లుఁ డిచ్ఛాపురమునుండి తిరిగివెడలిపోయెను. నరేంద్రనాథుఁడు జమీందారీభారమును పెద్దలకప్పఁజెప్పవలయునని నిష్టముకలవాఁడయ్యెను. తండ్రి యాజ్ఞానుసారముగ నురేంద్రనాథుఁడు ఇచ్ఛాపురపు జమీందారీభారమును వహించెను. సురేంద్రనాథుఁడు చతుర్వేష్టితదుర్గపు జమీందారీభారమును వహించెను.

సురేంద్రనాథుఁడు సరళను బెండ్లిచేసికొనియెను. ఆతఁడు మొదటివలెనే ప్రజావాత్సల్యముకలవాఁడై మొదటివలెనే దయాపరవశుఁడై యుండెను. అప్పుడప్పుడు మారువేషములతో గ్రామగ్రామమున కనుబోయి ప్రజలస్థితిగతులను దెలిసికొనుచుండును. సాధ్యమైనంతవఱకు వారిస్థితులు బాగుపడు ప్రయత్నములను జేయుచుండును.

సురేంద్రనాథుడు తన మొదటి చెలికాడగు నవీనదాసుని తనకు మంత్రిగా నియమించుకొనియెను. రుద్రపురమునకు పిచ్చివిశ్వేశ్వరి యమలచేతినిజూచి చెప్పినమాట యథార్థమాయ్యెను. అమలయిప్పుడు దివానుని గృహిణి—అమల సరళను మనుమరాలివలెనే సోదరిగాం బ్రేమించుచుండెను. ఆమె ప్రాంత చెలికాడగు నింద్రనాథునితో మనుమరాలివలెనే [illegible] పాటించుచుండెను.

ఈ గ్రంథము నింతటితో ముగింపవలయునని మేమిష్టపడుచున్నాము. కాని ప్రపంచకమునందలి యదృష్టమునందును సుఖమే యుండబోదు. కొందఱి యదృష్టమునందు సుఖముండును. కొందఱికి దుఃఖము నుండును. ఒకటిరెండు దుఃఖవచనములను జెప్పకుండ దీనిని ముగింపజాలము.

శత్రుఘ్నుని వే మహాశ్వేతకు జీవనగ్రంథిస్వరూపమై యున్నదని పాఠకమహాశయులు తెలిసికొనిరి. ఆమె వృద్ధావస్థయందు నాలుగు వత్సరముల కాలము దుఃఖసముద్రమునందే మునిగియున్నది. అదిరో యామె జీవనముయొక్క ప్రత్యక్షస్వరూపమై, జీవనము కవలంబనస్వరూపమై యుండెను. ఇప్పుడది నిర్మూలితమాయెను. జీవనగ్రంథి శిథిలమయ్యెను. సరళకు పెండ్లియైన నెల్లుండి గొన్నిదినములలోనే యెట్టి రుజయును లేకుండ నెట్టి వ్యథయు ననుభవింపకుండ మహాశ్వేత మృత్యుముఖమునం బడిపోయెను.

ఇంక నాలిమల—విమల యున్నతచరిత్ర దయాపరాయణ రూపలావణ్యసంపన్న. అట్టిపిమ్మట యేమైనది? విమలనింద్రి మరణించిన దినముననే యామె హృదయము శూన్యమైపోయెను. నాడు మొదలుకొని విమలపాలికి మహాసంసారము ధకారమయమై పోయెను. నాడు మొదలుకొని విమల కెట్టి యాశయును లేదు. ఎట్టికోరికయును లేదు. ఎట్టి సుఖాభిలాషయును లేదు. ఎట్టి దుఃఖభయమును లేదు.

మానవజాతి యేమాయాజాలమున జనితమై జగత్తునందలి సుఖదుఃఖముల ననుభవించునో విమల కామమాయాజాలము విచ్ఛిన్నమై పోయెను.

విమల తన ప్రియసఖియగు సరళకుఁ బెండ్లియైనపిమ్మట వనగ్రామమునందలి మహేశ్వరమందిరమునకు వెడలిపోయెను. సురేంద్రనాథుఁడామెను తనకు [illegible] యుండవలయునని యెంతయో బ్రతిమాలుకొనియెను. సరళ తన ప్రియసఖి చేతులను బట్టుకొని, యనేకవిధముల వేడికొనియెను. కాని విమల తెచ్చిపెట్టికొనిన నగవుతో "జగత్సంసారమున నాలీలలు సాంగములైనవి. నీవు నాజోలికి రాక దయయుంచి విడిచిపెట్టుము" అనియెను. చేయునదిలేక సురేంద్రనాథుఁడును సరళయును విమలకు సెలవొసంగి పంపించిరి.

విమల వనగ్రామమునందలి మహేశ్వరమందిరమునకు వెడలిపోయెను. ఆమె కావిచీరలను ధరియించెను. కంఠమున రుద్రాక్షమాలలను ధరియించెను. రేయింబవలు మహేశ్వర సంస్తుతిని జేయుచుండును. మఱియును ఆగ్రామమునందున్న దరిద్రజనులకు సాధ్యమైనంతవఱకుఁ దగిన సాహాయ్యమును జేయుచుఁ బుణ్యమయజీవనమునందుఁ గాలమును గడుపుచుండెను.

చంద్రశేఖరుఁడు బుణ్యవతియగు నాయోగినిని "తల్లీ!" యని పిలుచుచుండును. ఆశ్రమమునందున్న వారందఱును, ఆమెదయ, వాత్సల్యము, పరోపకారపారీణత మొదలగు మహాసద్గుణములనుజూచి యామెనుభక్తిచేఁ బూజింపసాగిరి. ఆశ్రమవాసినియగు నావిమల పుణ్యజీవనము పవిత్రమగు సుఖమున నిర్వాహితమైయుండెను.

ఈవిధముగాఁ గొన్నిమాసములు జరిగిపోయెను. పిమ్మటసరళ యొకనాఁడు విమలనుజూచుటకై మహేశ్వరమందిరమునకు వచ్చెను. గురుఁడగు చంద్రశేఖరుని చరణములకు నమస్కరించెను.

సరళ, యోగినీవేషధారిణియై యున్నవిమల చేతులను బట్టుకొని యశ్రువులను వర్షింపనారంభించెను. కొంతసేపైన పిమ్మట నామె కన్నులను దుడిచికొని 'అక్కా! నీవు నాయాపత్కాలము నందును, నాకష్టకాలమునందును, నన్ను సోదరభావముతో బ్రేమించియుంటివి. నేనిప్పుడు నీకించుక సేవను జేయఁజాలనా?' అనియెను.

శాంతనయనయు, శాంతవదనయు నగువిమల హాసవదనయై యిట్లు ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను.

"సరళా! నీవు స్నేహమయివి. నిష్కపటదయాశీలవు. కాని, నాకిప్పుడు వేనితోఁ బనియున్నది?—నీవు చెప్పుము! ఈశాంతాశ్రమముకంటెఁ బ్రపంచమున విశేషసుఖకరస్థానమింకెక్కడ నున్నది? పతియగు చంద్రశేఖరునికంటె విశేషస్నేహపాత్రులగు స్వజను లెక్కడనారయుదును? దుఃఖసమయమునను సుఖసమయమునందును, స్వయముగ మహేశ్వరుడే నన్ను సమాధానపెట్టుచుండును. ఆతని నియమమునకు సరిగా నడుచుకొన్నచో నేనిజగత్తున క్లేశమును బొందను" విశేషించి శాంతినే పొందుచుందును.'

ఆప్రాంగణమున పలకరింపుగఁ జరుగుచున్న సంభాషణములో నాపగలంతయును జరిగిపోయెను. ఆశ్రమమున సరళ మొదట నెక్కడకుఁబోయి చూడవలయునని యెప్పుడుచుండెనో యాగుంపా చోటులన్నియును ప్రియసఖియగు విమలతోఁ జూచివచ్చెను.

సంధ్యాసమయమున సరళ విమలను వీడ్కొని పల్లకి నెక్కెను. విమల ప్రియసఖితోఁ బల్లకివఱకును వచ్చి "సరళా!" నీవిప్పుడు రాజమహిషివి, దరిద్రులగు నాశ్రమవాసులు నీకిప్పుడు జ్ఞప్తియందుందురా?" అనియెను?

సరళ—అక్కా? నిన్నిప్పటికైనను మఱవఁగలనా!

విమ—నీశరీరమే స్నేహమయమైనది. నీవు నన్నెన్నటికిని మఱవజాలవని యెఱుంగుదును. అయినను, నాస్మరణచిహ్నమొకటి నీయొద్ద నుండనిమ్ము. అందుల కంగీకరింపవలెను.

ఇట్లు చెప్పిన విమల తనకంఠసూత్రమునుండి యొకస్వర్ణాంగుళీయకమును విప్పితీసి దానిని సరళ వ్రేలునందుంచెను. సరళ యాశ్చర్యపడి "అక్కా! ఇదియేమి? ఇదిస్వర్ణాంగుళీయకము! నేను దీనిని దీసికొనను. నీతండ్రి యాస్తియందు నీకుమిగిలియున్న యీయొకటి రెండువస్తువులను నేనుదీసికొందునా? అవి నీయొద్దనేయుండఁదగినవి" అనియెను—

విమ—(నవ్వి) సరళా! ఆయుంగరము నాపైతృకసంపత్తి కాదు. దానిని ధరించుటకు నాకధికారము లేదు. నీవందులకధికారిణివి. ఆజీవమును నీవుదానిని ధరింపుము. జగదీశ్వరుఁడు నీకు సుఖము నొసంగును.

సంధ్యాచ్ఛాయలో విమల మెల్లమెల్లగ కుటీరాభిముఖియై వెడలిపోయెను—

సంపూర్ణము